

ERDVILAS JAKULIS

Lietuvių kalbos
tekėti, teka tipo
VEIKSMAŽODŽIAI

2004

Monografija svarstyta Vilniaus universiteto
Filologijos fakulteto Baltistikos ir bendrosios
kalbotyros katedroje 2004-01-15 (protokolo Nr. 5)
ir Filologijos fakulteto Mokslo taryboje 2004-04-27
(protokolo Nr. 5)

Recenzavo: prof. habil dr. *Zigmas Zinkevičius* (Lietuvių kalbos institutas)
 habil. dr. *Saulius Ambrazas* (Lietuvių kalbos institutas)
 doc. dr. *Dalia Pakalniškienė* (Klaipėdos universitetas)

Knygos leidimą finansavo
Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija

TURINYS

PRATARMĖ.....	7
ĮVADAS	8
Tyrimo apžvalga.....	8
Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai.....	10
Tiriamoji medžiaga.....	10
Tyrimo metodika.....	10
Problemos	11
1. LIETUVIŲ KALBOS <i>tekėti, teka</i> TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ APRAŠAS.....	12
1.1. SEMANTIKA.....	12
1.1.1. Kategorinė semantika.....	12
1.1.2. Leksinė-gramatinė semantika.....	12
1.1.3. Konkreti semantika (leksinės semantinės grupės).....	15
1.2. MORFOLOGIJA IR DARYBA	25
1.2.1. Priesagos <i>-ėti</i> veiksmažodžių tipai.....	26
1.2.2. <i>Tekėti, teka</i> tipo veiksmažodžių santykiai su vardažodžiais	28
1.2.3. <i>Tekėti, teka</i> tipo veiksmažodžių santykiai su kitais veiksmažodžiais.....	33
1.2.4. <i>Tekėti, teka</i> tipo veiksmažodžių santykiai su ištiktukais.....	42
1.3. MORFONOLOGIJA	43
1.3.1. Šaknies struktūra.....	43
1.3.2. Šaknų variantai	70
1.3.3. Kirčiavimas.....	74
2. DIACHRONINIAI <i>tekėti, teka</i> TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ SLUOKSNIAI.....	84
2.1. LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBŲ ATITIKMENYS.....	84
2.1.1. Morfologinė struktūra	84
2.1.2. Semantika.....	85
2.1.3. Šaknies struktūra.....	85
2.2. <i>Tekėti, teka</i> TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ GIMINAIČIAI PRŪSŲ KALBOJE	110
2.2.1. Giminiški veiksmažodžiai.....	111
2.2.2. Giminiški vardažodžiai	114
2.3. <i>Tekėti, teka</i> TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ GIMINAIČIAI SLAVŲ KALBOSE	117
2.3.1. Giminiški veiksmažodžiai.....	117
2.4. <i>Tekėti, teka</i> TIPO VEIKSMAŽODŽIAI, KURIŲ ŠAKNYS PAVELDĖTOS IŠ INDOEUROPIEČIŲ PROKALBĖS	142
2.4.1. <i>CeC</i>	144
2.4.2. <i>CēC</i>	146
2.4.3. <i>CaC</i>	146
2.4.4. <i>CāC</i>	149
2.4.5. <i>CuC</i>	149

2.4.6. CiC	152
IŠVADOS	160
<i>Tekėti, teka</i> TYPE VERBS IN THE LITHUANIAN LANGUAGE (SUMMARY).....	165
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	190
SUTRUMPINIMAI.....	196
PRIEDAI.....	199
1 PRIEDAS. Lietuvių kalbos <i>tekėti, teka</i> tipo veiksmažodžių šaknies vokalizmo lentelė....	201
2 PRIEDAS. Bendrašakniai veiksmažodžiai su skirtingu šaknies vokalizmu	207
A. Vienabalsės šaknys ir jų variantai	207
B. Dvigarsinės šaknys ir jų variantai.....	212
3 PRIEDAS. Reduplikacinių veiksmažodžių šaknies centras	213
4 PRIEDAS. Semantikos ir kirčiavimo sąsaja.....	214
5 PRIEDAS. Abėcėlinis <i>tekėti, teka</i> tipo veiksmažodžių sąrašas (lietuvių ir latvių kalbų atitikmenys)	217
6 PRIEDAS. <i>Tekėti, teka</i> tipo veiksmažodžių su paveldėtomis šaknimis lentelės	225
1 lentelė. Neišplėtos CeC šaknys.....	225
2 lentelė. Išplėtos CeC šaknys (su vienu konsonantiniu plėtikliu).....	227
3 lentelė. Išplėtos CeC šaknys (su dviem plėtikliais: vokaliniu ir konsonantiniu).....	227
4 lentelė. CēC šaknis	230
5 lentelė. Neišplėtos CaC šaknys	230
6 lentelė. Vienu plėtikliu išplėtos CaC šaknys.....	231
7 lentelė. Dviem plėtikliais išplėtos CaC šaknys	234
8 lentelė. CāC šaknys	236
9 lentelė. Neišplėtos CuC šaknys	237
10 lentelė. Vienu plėtikliu išplėtos CuC šaknys.....	237
11 lentelė. Dviem plėtikliais išplėtos CuC šaknys	239
12 lentelė. Neišplėtos CiC šaknys	242
13 lentelė. Vienu plėtikliu išplėtos CiC šaknys.....	242
14 lentelė. Dviem plėtikliais išplėtos CiC (CieC) šaknys	246
15 lentelė. Keliais plėtikliais išplėsta CiC šaknis.....	248
ŽODŽIŲ RODYKLĖ	249

PRATARMĖ

Monografijoje tiriama viena iš vadinamųjų mišriųjų veiksmažodžių grupių – priesagos *-ėti* (praet. *-ėjo*) veiksmažodžiai, kurių esamasis laikas turi *a* kamieną (kad būtų patogiau, visam tipui pavadinti pasirinktas archajiškiausias veiksmažodis – *tekėti, teka, tekėjo*). Darbą sudaro dvi dalys: pirmojoje pateikiamas šių veiksmažodžių aprašas (semantikos, morfologijos ir darybos, morfonologijos ypatumai), antrojoje – nustatomi tiriamųjų veiksmažodžių giminaičiai kitose indoeuropiečių kalbose, aptiriamos veiksmažodžių etimologijos ir paties tipo formavimosi būdai ir motyvai. Knygos gale yra priedai ir žodžių rodyklė.

Veiksmažodžių tema pradėjau domėtis dar studijų metais. Iš kursinio, bakalauro ir magistro darbų palaipsniui išaugo daktaro disertacija, kuri, gerokai išplėsta, virto dabartine monografija. Esu labai dėkingas visiems šių darbų vadovams – prof. A. Paulauskieni, prof. A. Rosinui ir prof. B. Stundžiai. Už vertingas pastabas ir patarimus rengiant šią monografiją, už nuoširdžių paramą dėkoju prof. A. Girdeniui, prof. S. Karaliūnui, prof. O. Poliakovui, habil. dr. S. Ambrazui, prof. Z. Zinkevičiui, prof. E. Jakaitienei, doc. D. Pakalniškienei, dr. J. Lubienei, dr. E. Zaikauskui, visiems Vilniaus universiteto Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedros kolegoms.

Labiausiai dėkoju savo svarbiausiai dvasinei vadovei, veiksmažodžio tyrėjai, baltistei, indoeuropeistei ir folkloristei Audronei Jakulienei-Kaukienei, nuo pat mažens skiepijusiai meilę kalbai ir dainai, sugebėjusiai labai gražiai nukreipti mane kalbininko, veiksmažodinininko keliu, visada padedančiai, patariančiai, bet niekada neperšančiai savo nuomonės.

ĮVADAS

TYRIMO APŽVALGA

§ 1. Pastaruoju metu lietuvių kalbos veiksmažodžiai sulaukia vis daugiau kalbininkų dėmesio (Sabaliauskas 1957; Kazlauskas 1968; Jakulis 1966; Karaliūnas 1987; Jakaitienė 1968a, 1968b, 1973; Jakulienė 1968; Pakalniškienė 1993; Kaukienė 1994, 2002; Kruopienė 2000 ir kt.). Tačiau specialaus darbo, skirto lietuvių kalbos priesagos *-ėti a* kamieno (*tekėti, teka* tipas¹) veiksmažodžių visapusiškai analizei kol kas nebuvo.

Iki šiol visi priesagos *-ėti* veiksmažodžiai buvo analizuojami platesnio pobūdžio diachroniniuose (Uljanov 1891; Schmid 1963 ir kt.) ir sinchroniniuose darbuose (Jakaitienė 1968, 1976 ir kt.). Mokslinėje literatūroje yra įvairių pastabų apie jų morfologijos (Uljanov 1891; Fortunatov 1897; Endzelīns DI IV₁ 495; Stang 1966; Karaliūnas 1972: 281–288; Pakalniškienė 1993, 1996a, 1996b ir kt.), morfonologijos (Otrėbski 1965; Kaukienė 1994; Lubienė 2000; Kruopienė 2000a, 2000b), kirčiavimo (Otrėbski 1965; Būga RR II 461–469; Stundžia 1994: 77–84, 1995: 129–133; Pakerys 2002: 255–275), semantikos (Stang 1942; Schmid 1963; Otrėbski 1965; Karaliūnas 1972; LKG II 239–240; Pakalniškienė 1993; Schmalstieg 2000) ypatumus. Tirta konkrečių veiksmažodžių kilmė (Stang 1942; Karaliūnas 1972; Kaukienė 1994 ir kt.), pateikta etimologijų (Būga RR; Stang 1942; IEW; LEW; PKEŽ; Schmid 1963; Ivanov 1981; Kaukienė 1994; LIV ir kt.)

§ 2. Kadangi išsamaus struktūrinio *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių tyrimo nebuvo, įvairiais klausimais kalbininkų požiūriai skiriasi.

Vieni mokslininkai bent dalį *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių laiko vardažodžių (Skardžius 1943: 525; Schmid 1963; Jakaitienė 1968: 64, 73), veiksmažodžių (Uljanov 1891: 33; Fortunatov 1897: 26; Jakaitienė 1968: 49–61, 1976: 31–44; LKG II 240) ar net ištiktukų (Jakaitienė 1968: 231) vediniais, kiti juos traktuoja kaip neišvestinius (Otrėbski 1965: 357; Kaukienė 1994: 238 ir kt.).

Nesutariama ir dėl tiriamųjų veiksmažodžių semantikos – vieni autoriai juos vadina būsenos veiksmažodžiais (pvz., Uljanov 1891; Fortunatov 1897), kiti – duratyvais (pvz., Kaukienė 1994: 238; Pakalniškienė 1993). LKG dalis jų laikoma neapibrėžtos trukmės (t. y. duratyviniais), o dalis – apibrėžtos trukmės veiksmažodžiais (LKG II 15–17, 12–13).

Morfologinės struktūros aspektu *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių klasę vieni mokslininkai laiko *a* kamieno veiksmažodžių tipu su antriniu neprezentinių formų kamieniu (Endzelīns DI IV₁ 303–525; Stang 1942), kiti analizuoja drauge su visais priesagos *-ėti* veiksmažodžiais (Būga RR II 461–469; Skardžius 1943: 521–526, Schmid 1963), treči

¹ Taip toliau darbe vadinami šio tipo veiksmažodžiai.

žiūri kaip į atskirą tipą (Otrębski 1965: 357–359; LKG II 239–240; DLKG 328; Kaukienė 1994: 238 ir kt.).

Istoriškai nagrinėjamuosius veiksmažodžius ar bent jų dalį mėginta kildinti iš *i* kamiens priesagos *-ėti* veiksmažodžių (pvz., Uljanov 1891; Schmid 1963), atematinų veiksmažodžių (Stang 1942; Schmid 1963; Otkupščikov 1967; Ivanov 1981) ir šakninių veiksmažodžių (Skardžius 1943; Kaukienė 1994).

Nesutariama ir dėl to, kaip susiformavo struktūrinis tipas *-ėti*, *-a*, *-ėjo*. Nuomonių variantai:

1. Bendratis priesagos *-ėti* elementas *-ė-*:

a) yra paveldėtas iš senovės ir įsivestas greta šakninių veiksmažodžių (**tekti*, **teka* → *tekėti*, *tėka*) trukmei reikšti (Skardžius 1943: 521–526);

b) yra preteritinės kilmės; elementu **-ē-* tematizuota bendratis (Kaukienė 1994: 238);

2. Būtojo laiko priesaga *-ėja* (< **-ējā*) yra atsiradusi:

a) prie **bendratis** **-ėti* pridėjus antrinį būtojo laiko kamiengalį (tokie veiksmažodžiai esą atsiradę pirminių veiksmažodžių lie. *sėti*, *sėjo*, la. *sēt*, *sēju* pavyzdžiu; Endzelīns DI IV₁ 303–525, Endzelynas 1957: 189);

b) prie **būtojo laiko kamiengalio** **-ē* pridėjus asmenų galūnes *-au*, *-ai* (Kazlauskas 1968: 348; remiamasi trumpiosiomis preterito 3 a. grynojo kamiengalio formomis *dė* „dėjo“, *drebé* „drebėjo“, kurios, autoriaus manymu, esančios senesnės už ilgąsias²).

Nesutampa nuomonės dėl *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių atsiradimo laikotarpio. Daugelis autorių, remdamiesi rytų baltų kalbų medžiaga, mėgina tokio tipo veiksmažodžių rekonstruoti ir prūsų kalboje (Trautmann 1923; Endzelīns DI IV₁; Stang 1942; Toporov 1975; PKEŽ), kiti tokiai rekonstrukcijai prieštarauja (Kaukienė 1998: 15–37, 2000: 138–144)³.

² A. Girdenis ir V. Žulys (1972: 200–201) teigia, kad šios trumposios formos negali būti senos, nes nesutrumpėjo (arba nevirto bent cirkumflesine) formų *miegó*, *žiūrė*, *važiáu* akūtinė galūnė. Apeliuoti į kitų formų įtaką irgi nelabai galima, nes tokia įtaka nesutrūkdė normalios būsimojo laiko trečiojo asmens raidos: šalia *žinósiu*, *žinósi* tos pačios tarmės turi *žinàs* arba *žinōs*. *Dėj*, *miejoj* tipo formos, kurių jotas, Kazlauskos manymu, „galėjo atsirasti, kaip veiksmažodžio paradigmos išlyginimo rezultatas“ (Kazlauskas 1968: 342), negali būti senos, nes priešsonantą turi ilgąjį balsį. Taigi trumposios trečiojo asmens formos yra naujadarai, kurias „tarmės atstovai daugiau linkę pasakyti skubėdami“ (LD 354). Nors J. Kazlauskas ir klydo dėl minėtų formų senumo, bet istoriškai pats preterito susiformavimo iš trumpųjų formų (pvz., **ējā* ← **ē*) būdas yra pagrįstas.

³ Apie tai žr. § 140.

DARBO OBJEKTAS, TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

§ 3. Šio darbo objektas – lietuvių kalbos priesagos *-ėti a* kamieno veiksmažodžiai (pvz., *tekėti, tēka, tekėjo*), pasižymintys tam tikromis raiškos ir turinio ypatybėmis, kurios juos leidžia atskirti ne tik nuo kitų priesaginių veiksmažodžių, bet ir nuo tą patį bendraties ir preterito formantą *-ė-* turinčių žodžių. Dabartinėje lietuvių kalboje (DŽ₃ duomenimis) *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių yra 264, LKŽ ir tamių žodynuose – 844⁴ (arba 890, jeigu homonimines formas skaičiuotume atskirai)⁵.

Darbo tikslas – sinchroniškai aprašyti lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius ir vidinės rekonstrukcijos bei lyginamuoju istoriniu metodu ištirti jų kilmę ir raidą. Keliami ir sprendžiami tokie uždaviniai:

1) suregistruoti visus lietuvių kalbos žodynuose užfiksuotus nagrinėjamojo tipo veiksmažodžius; nustatyti jų morfologijos, darybos, morfonologinės struktūros ir semantikos ypatumus;

2) suregistruoti tiriamųjų veiksmažodžių giminaičius kitose kalbose, nustatyti leksikos chronologinius sluoksnius ir aptarti kiekvieno sluoksnio morfonologinius bei semantinius ypatumus;

3) ištirti *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių formavimosi chronologiją, būdus ir motyvus.

TIRIAMOJI MEDŽIAGA

§ 4. Medžiaga rinkta iš DŽ_{2,-4}, LKŽ ir LKŽ kartotekos, LLKŽ, ME, EH, tarminių žodynų (DrskŽ, LzŽ, ZtŽ, DūnŽ), etimologinių žodynų (IEW, LIV, LEW, PKEŽ, ESSJ, LEV, ESRJ) ir kitų etimologinių šaltinių (pvz.: Karaliūnas 1972; Kaukienė 1994, 2002; Urbutis 1981 ir kt.).

TYRIMO METODIKA

§ 5. Monografijoje naudojama sisteminės analizės metodika – nagrinėjami ne pavieniai faktai, o visi atskiro struktūrinio tipo veiksmažodžiai. Taikomas aprašomasis, vidinės rekonstrukcijos ir lyginamasis istorinis metodas.

Tiriant veiksmažodžių morfonologiją, remtasi bendrosiomis teorinėmis fonologijos nuostatomis (Girdenis 1981, 1995, 2003; Pakerys 1995), vardažodžių (Karosienė

⁴ Tiesa, šis skaičius nėra galutinis, nes į žodynus ne visada patenka visos leksemos (pvz., nėra daugeliui gerai pažįstamo veiksmažodžio *pezėti, pēza* „kalbėti niekus“), be to, kartais supainiojami kamiengaliai – *a* kamieno veiksmažodis palaikomas *i*-kamienu, ir atvirkščiai (žr. § 38–§ 45).

⁵ Iš tikrųjų priesagos *-ėti* veiksmažodžių, kurių bent viena esamojo laiko forma nurodyta *a*-kamenė, LKŽ rasta per 1020. Tačiau didelė dalis šių žodžių nepriklauso *tekėti, teka* tipui.

1985, 1987) bei veiksmažodžių – tiek sinchroniniais, tiek diachroniniais – šaknies struktūros tyrimais (Karaliūnas 1987; Kaukienė 1994; Kruopienė 2000). Analizuojant semantikos aspektus remtasi E. Jakaitienės (1988), A. Kaukienės (1994, 2002), J. Lubienės (2003) ir kt. darbais. Tiriant morfologijos ir darybos aspektus, remtasi V. Urbučio (1978), A. Paulauskienės (1971, 1979, 1994), E. Jakaitienės (1973) S. Ambrazo (1993), A. Kaukienės (1994), D. Pakalniškienės (1993) darbais, nustatant kirčiavimo dėsniumus – B. Stundžios (1995) naudojama morfologinės akcentologijos metodika. Istorinė analizė iš esmės paremta A. Kaukienės (1994, 2002), D. Pakalniškienės (1993, 1996a, 1996b, 2000) darbuose taikoma metodika.

PROBLEMAS

§ 6. Lietuvių kalbos priesagos *-ėti a* kamieno veiksmažodžių analizę sunkina kai kurių pavyzdžių, rastų LKŽ, neaiški morfologinė interpretacija. Ne visais atvejais žodžio esamojo laiko antraštinė forma (ar viena iš formų), LKŽ pateikta kaip *a*-kamenė, paliudijama iliustraciniais pavyzdžiais. Kartais iš tų pavyzdžių neįmanoma atstatyti *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių pagrindinių formų. Pasitaiko atvejų, kai į vieną paradigmą suplakami keli morfologiniai tipai ir sudaromi tokie pseudoveiksmažodžiai, kurie nei struktūriškai (pvz., *rogėti, rōgsta, -ėjo* „rinktis, gužėti“, °*žiaulėti, -o, -ėjo* „lėtai kramtyti, žiaumoti“), nei semantiškai (pvz.: *kvakėti, kvāka, -ėjo* „kvailėti, vaikėti“, *vimpėti, vīmpa, -ėjo* „būti prasivėrusiam, žiojėti“) nedera prie tiriamojo tipo. Kartais pseudoveiksmažodžių sukuriama neatkreipus dėmesio į tarminės fonetikos dalykus⁶.

Analizę sunkina ir tai, kad dėl mokslininkų pasirinkto semantinės, morfologinės ar kt. klasifikacijos pagrindo tiriamojo tipo veiksmažodžiai ar jų grupės dažnai patenka į skirtingus skyrius, o etimologiniuose žodynuose nemaža atskirų nagrinėjamojo tipo lietuvių kalbos veiksmažodžių, neatlikus jų vidinės analizės, siejama su kitų kalbų veiksmažodžiais.

⁶ Tarmių fonetikos dėsnių nepaisymo pavyzdys – pseudoveiksmažodžio *džirbti, -a, -o* „(už)dirbti“ atsiradimas LKŽ: *Jau grašių aždžirbo anie cielq terbelę* LKK III 201(Lz) (žr. LKŽ II 1026). Sakinys užrašytas Lazūnuose, kur dzūkuojama (lie. *dirb-* > dz. *žirb-*). Dzūkavimo taisyklėms galioja išimtis – *c, dz* asimiliuojami greta esančių žvarbiųjų priebalsių *š, ž* (pvz., *aukšč'au* „aukščiau“, *priež-žičenu* „prieš dieną“, plg. LT), vadinasi, ir dz. *ažž.rbo* tėra tarminė forma, kuri bendrinėje kalboje turėtų būti atstatoma kaip *aždirbo*.

1. LIETUVIŲ KALBOS *tekėti, teka* TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ APRAŠAS

1.1. SEMANTIKA

§ 7. Tiriant veiksmažodžių (ypač tam tikro konkretaus veiksmažodžių tipo) semantiką svarbu ne tik leksinė reikšmė, kuri yra labiau susijusi su morfonologine šaknies struktūra, ypač konsonantizmu, bet ir kategorinė (gramatinė, leksinė-gramatinė⁷) semantika, susijusi su įvairiomis morfoliginėmis kategorijomis ir veiksmažodžio morfolingine sandara⁸.

1.1.1. Kategorinė semantika

§ 8. Nagrinėjami veiksmažodžiai, kaip ir kitų tipų veiksmažodžiai, turi laiko, nuosakos, skaičiaus kategorijas. Dauguma kaitoma asmenimis, nors yra keletas beasmeniškai vartojamų veiksmažodžių, pvz.: *skaudėti, skauda; sopėti, sópa* „skaudėti“; *knitėti, knita, -ėjo* „1. niežėti, kutenti; 2. rūpėti“ (*Jai be galo knita pasakyti ką nors nemalonus savo dieveriui Vaižg.*). Daugelis beasmenių veiksmažodžių turi gretutinių *i* kamieno formų⁹, pvz.: *kniētėti, kniėti /-a, -ėjo* „niežėti, rūpėti“ (*Kniēta akį – verkt reiks Gs; Man kniēta nueiti į vestuves Mrs.*); *skatėti, skāta /-i, -ėjo* „2. impers. Š rūpėti, norėtis“ (*Durniaus neima miegas, jam skāti valgyt Pmg.*).

Į beasmenių veiksmažodžių grupę patenka ir verbalizacijos būdu atsiradę veiksmažodžiai: *vertėti, veřta, -ėjo, mořnėti, mořna, -ėjo* (žr. § 31).

1.1.2. Leksinė-gramatinė semantika

Veikėjo aktyvumas

§ 9. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai gali reikšti tiek aktyvų, tiek savaiminį veiksma. Tai daugiau priklauso nuo to, kas yra veiksmo atlikėjas: jeigu jis – gyvas subjektas, tai dažniausiai veiksmažodis reiškia aktyvų veiksma, jei negyvas – savaiminį (*Viešpatie, tavęsp aš pasiteku Mž480 // upė teka; žmogus šnāra // lapai šnāra*).

Veiksma pobūdis

§ 10. Pagal veiksmo pobūdį *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai yra **duratyvai** (*tekėti, tēka; riedėti, riēda, blizgėti, blizga*), daugelis jų turi vibratyvinį atspalvį (*drebėti, drēba*;

⁷ Dėl termino plg. B a r a u s k a i t ė 1987: 16.

⁸ Į morfoliginės struktūros kriterijų atsižvelgiama ir kitų autorių darbuose, pvz., L u b i e n ė 2003.

⁹ Dažnai tokių veiksmažodžių *a*-kamenė forma yra vakarinių tarmių morfolinginių pakitimų rezultatas (pvz., *rūpėti, rūpi / rūpia* Ob, Ar / rūpa Krš, *-ėjo* „1. turėti neramių minčių dėl ko, 2. impers. jausti patraukimą, geisti ką daryti, norėti; 3. intr. traukti dėmesį, labai dominti“). Tokie veiksmažodžiai iš tikrųjų *tekėti, teka* tipui nepriklauso ir šiame darbe neanalizuojami.

kretėti, krėta; virpėti, virpa). Nedidelė dalis duratyvų (pvz., *kabėti, jutėti*) priartėja prie kitų trukmės veiksmažodžių – **statyvų**, kuriems būdingas priesagos *-ėti i* kamienas¹⁰, todėl LKŽ dažnai pateikiamos dvi gretutinės formos (*kāba /-i; jūta /jūti*). Struktūros kitimo (perstrukciniai) duratyviniai veiksmažodžiai dažnai turi gretutinių mutatyvams būdingų *-ėja* kamieno formų (*kiogždėti, kiogždėja / kiogžda*).

Iteratyvumas

§ 11. Dalis priesagos *-ėti a* kamieno veiksmažodžių (*drebėti, kretėti*) kai kurių autorių taip pat laikomi iteratyvais, bet jų reiškiamas veiksmas yra ištisinis (pvz., *birbėti, birba; barskėti, bārška*) ir skiriasi nuo tikrųjų iteratyvų, susijusių su pauzėmis (pvz., *birbsėti, birbsi; barkšėti, bārksi*)¹¹, todėl *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams labiau tinka vibratyvų, o ne iteratyvų terminas. Tiesa, palyginus juos su bendrašakniais *ia* kamieno veiksmažodžiais, galima įžvelgti **tolydumo**¹² semos skirtumą: tolydumo (t. y. nuolatinio, nepertraukiamo garso) sema dažniausiai būdinga šakniniams *ia* kamieno veiksmažodžiams (pvz., *biřbti, biřbia*), netolydumo sema (garsas su tam tikrais, ppr. neilgais, periodiškais pertrūkiais, savita „garsų grandinė“) – *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams (pvz., *birbėti, birba*).

Santykis su objektu

Tranzityvumas / intranzityvumas

§ 12. Dauguma nagrinėjamųjų veiksmažodžių yra tik intranzityvūs. Dalis gali būti tiek intranzityvūs, tiek tranzityvūs – jų tranzityvumas priklauso nuo leksinės reikšmės ir konteksto. Pavyzdžiui, jei veiksmažodis reiškia žmogaus skleidžiamą garsą, galimi abu atvejai: intr. *jis kalba, šnėka, būrba, niūrna* / tr. *jis kažką kalba, šnėka, būrba, niūrna*. Jei tas garsas nevalingas ar tą garsą skleidžia negyvas objektas, veiksmažodis yra intranzityvus: *vaikas kriūgžda* „verkšlena“, *ratai gūgžda, trāška, ugnis plėška*. Fizinių pojūčių, psichinės veiklos ar socialinių santykių veiksmažodžiai taip pat gali būti tiek tranzityvūs, tiek intranzityvūs, plg. *galvą skaūda, sōpa / galva skaūda, sōpa; spulėti* („taupiai vartoti“) *duoną / baisu, kaip jie šeimynai valgyt duodavo – spulėdavo* („šykštėdavo“); *aš derėjau arklį / ilgai derėsi brangiai mokėsi; mōka pinigus, algą / jis niekada nemōka; vienas skelėjo* [„buvo skolingas“] *jam penkis šimtus grašių, o antras penkias dešimtis* BPII296 / *ponas, kuriam skelu* [„esu skolingas“] R318).

Visi vaizdo (pvz.: *mirgėti, mīrga; žvilgėti, žvilga*), judėjimo (pvz.: *riedėti, riėda; judėti, jūda; krutėti, krūta*) ir perstrukciniai veiksmažodžiai (pvz.: *kiaugždėti, kiāugžda; trešėti, trėša /-ėja*) yra tik intranzityvūs, išskyrus pasitaikančius tarminius atvejus, kai greta gali atsirasti tranzityvinė reikšmė:

¹⁰ Pvz.: *gulėti, gūli; budėti, būdi*.

¹¹ Iteratyvumas gali būti įvairus: 1) kartojimas (su pauzėmis): *daužyti, linksėti*; 2) įvairiakryptiškumas: *rašinėti, karpyti*.

¹² Plg. Lubienė 2003: 34, 104.

• *težėti, tēža, -ėjo* „varvėti, sunktis, tekėti; prakaituoti“ tr.: *Netežk, nesutežėk siūlus verpdama, t.y. nenuplonink J* (tiesa, čia galininko gali reikalauti ir dalyvis verpdama);

• *ritėti, rīta, -ėjo* „intr. riedėti; tr. ridenti“: *Aš jį per dvarelį žiedeliu ritėsu* BsO266;

• *liumpėti, liūmpa, -ėjo* „intr. suptis; dribsėti; klibėti; tr. daryti, kad linktų, siūbuotų“: *Neliumpėk grindų... Zp*;

• *krutėti, krūta, -ėjo* „intr. judėti; drebėti, virpėti; pulsuoti; tr. Zr, Tvr, K. Būg. parenti, dirbti (žemė); tr. dirbti, kaišti kailius“: *Nekrutėta buvo žemė* Aps. *Akrām savo lauką apsikrutės jis, t. y. apsidirbs, ir name (namie) sėdi J. Krutam povalio ir apsikrutam savo laukelius* Mrc., *Krūta káilius* Gdr, Dgš;

• *knitėti, knīta, -ėjo* „intr. niežėti, kutenti; intr. rūpėti; intr. judėti, kibždėti (apie vabzdžius); intr., tr. kandžioti, pulti (apie vabzdžius)“: *Blusos, utys knīt (kand)* J. *Knīta arklį, arklįs tąsos* O. Beje, reikšmė „kandžioti, pulti“ iliustruojama tik esamojo laiko formos pavyzdžiais, todėl *knīta* galėtų priklausyti ir šakniniam veiksmažodžiui dial. *knīsti, knīta / kniūta, knīto* „skverbtis, lįsti“.

• *ruzgėti, rùzga, -ėjo* „murmėti; krutėti; tr. dirbti“: *Antai jau dvi poros roputes ruzga (kasa)* Skr. Kadangi reikšmė „dirbti“ iliustruojama tik esamojo laiko forma, ji galėtų priklausyti ir šakniniam veiksmažodžiui *rùgzti, rùzga, rùzgo*¹³

• *skubėti, skūba, -ėjo* „stengtis greitai ką padaryti, atlikti; skubiai eiti, važiuoti, plaukti“ *Dabar jau skubėkit pusrytį* J.Jabl(Žem). Šiuo atveju turbūt galima išvelgti ne *skubėti* tranzityvumą, o elipsę – praleistą veiksmažodį *daryti, virti, valgyti* ar pan.

Tranzityvumo reikšmę judėjimo veiksmažodžiui gali suteikti ir priešdėlis:

• *įdrebėti* „1. intr. Š drebant, bijant įeiti. 2. tr. drebant, bijant įvežti“: *Kol Vilniun įdreba*¹⁴, *įveža ką – kiek sveikatos padeda*;

• *apsravėti* „1. intr. aptekėti, apibėgti; 2. tr. aplieti kuo srūvančiu“: *Jie buvo su versme gyvasties vandens... apsravėti* Kel1880,254. *Dabok, kaip apsravėtas, jo kūns yr aptekėtas prakaitu kruvinu prš. Jau jų (jaučių) kūnai buvo krauju apsravėti* LC1883,49.

Poveikis objektui

§ 13. Pagal poveikį objektui *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai yra inefektiniai (tranzityvaus veiksmo objektas nepatiria poveikio: *móka kalbą, žāda turtus*), išskyrus kelis minėtus atvejus (*težėti, ritėti, liumpėti, krutėti, knitėti, ruzgėti*, žr. § 12), kai poveikio reikšmė tarmėse gali atsirasti kaip gretutinė.

¹³ Toks veiksmažodis yra, tik jo reikšmė „pykti, niurzgėti“. Tokios reikšmės veiksmažodis galėtų priklausyti *tekėti, teka* tipui, juolab kad iliustruojama tik esamojo laiko forma“: *Jis ant brolio savo ruzga ir bruzga* J.

¹⁴ Šiame sakinyje *įdrebėti* reikšmė gali būti ir „įvažiuoti“.

Tikrų poveikio reikšmės *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių nėra, todėl reikšmės požiūriu LKŽ iš senųjų raštų nurodomas *skabėti, skāba* „pjauti, kirsti“ prie nagrinėjamojo tipo visiškai nedera. Juolab kad LKŽ kartotekoje šis žodis iliustruojamas vieninteliu sakiniu (*Šuo nesusiskabęs ant ubagų* B, MŽ, N), iš kurio visiškai neaišku, ar tinkamai atstatytos bendraties ir būtojo kartinio laiko formos. Be to, gali būti, kad čia tėra fonetinis arba grafologinis *suskubėti* „suspėti“ variantas (pvz.: *šuo nesusiskuba ant ubagų*; plg.: *Ji visur sūskuba apsisukti* NdŽ. *Žvejai vos besuskubėjo į miestą įsmukti* S.Dauk.).

Dėl poveikio reikšmės abejotinas atrodo ir veiksmažodis *2 vėldėti -a /-i, -ėjo* „tr. šipinti“ (*Atvėldėjau ašmenis peilio, t. y. atkapojau* J.) esamojo laiko kamiengalis, juolab kad jis neilustruojamas pavyzdžiais (o dėl Juškos pateikiamų veiksmažodžių kamieno patikimumo plg. *K i s e l i ū n a i t ė* 1991: 203 ir lit.)

Pavyzdžiais neilustruojamas ir veiksmažodis *knabėti, knāba* „lupti bulves“, todėl sunku pasakyti, ar tinkamai nustatyta jo reikšmė (galėtų reikšti šiaip judėjimą ką nors dirbant, nenukreiptą į objektą) ir morfologinė struktūra.

1.1.3. Konkrečioji semantika (leksinės semantinės grupės)

§ 14. Šiame skyriuje apibūdinamos būdingosios *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių tipo semantinės grupės (LSG), nesigilinant į detalią kiekvienos grupės semantinių komponentų analizę – tokia analizė būtų atskiros darbo tema¹⁵.

Klasifikuoti veiksmažodžius į semantines grupes nėra lengva, nes kiekvieno žodžio reikšmė (semema) yra semų rinkinys ir tas pats veiksmažodis gali priklausyti kelioms LSG. Todėl galima tik apytiksliai nusakyti, kokia reikšmė šio tipo veiksmažodžių realizuojamos: daugiausia esama garsų veiksmažodžių (60%), mažiau – judėjimo (36,4%), vaizdo (8,2%), struktūros kitimo (7,8%), taip pat yra biologinių ir fiziologinių pokyčių / veiksmų / būsenų, jutimų, emocijų bei socialinių santykių veiksmažodžių.

Garsų veiksmažodžiai

§ 15. Kaip jau minėta, gausiausia LSG yra garsų veiksmažodžiai. Tokių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių turėtų būti daugiau negu 60% – dažnai garso sėma LKŽ reikšmės apibrėžimuose tiesiog nenurodoma, nors iliustraciniuose pavyzdžiuose ji akivaizdžiai matyti). Garso LSG gali būti skirstoma į mažesnius pogrupius¹⁶.

¹⁵ Tam tikros LSG plačiau ar siauriau jau yra aprašytos veiksmažodžių semantikos tyrėjų darbuose: garsų (Lubienė 2003), judėjimo (Šarka 1974; Gudavičius 1985: 105–134; Marcinkevičienė 1990); kalbėjimo (Vasiliauskienė 1979; Gudavičius 2000: 132–136); regėjimo (Gudavičius 1971); mušimo (Pribušauskaitė 1981), emocijų santykių ir būsenų (Barauskaitė 1988), intelektinės veiklos (Jakelaitytė 1990).

¹⁶ Naudotasi J. Lubienės (2003) garsų veiksmažodžių klasifikacija.

I. Gyvųjų būtybių garsai.

A. Žmogaus garsai (ŽG).

1. ŽG su tarties sema:

a) *kalbėti, šnekėti*;

b) „daug, be reikalo plepėti, niekus kalbėti“: *plepėti, babėti, balbėti, bambėti, barškėti, blabėti, blazgėti, blebėti, bliauzgėti, bliurbėti, bliurzgėti, čebrėti, čirbėti, dardėti, duzgėti, glagėti, °glargėti, glegėti, glergėti, klabėti, larlėti, lazgėti, liurškėti, plampėti, pleškėti, °pležgėti, pliauskėti, pliumpėti, pliupėti, pliurnėti, pliurpėti, rairėti, ryrėti, švabėti, švagždėti, svapėti, švapėti, tarmėti, termėti, tarškėti, tatėti, tauškėti, tratėti, turškėti, tvaskėti, tvoskėti, vapėti, vebėti, vepėti, žlabėti*;

c) „neaiškiai arba tyliai kalbėti“: *armėti, blerbėti, bliurbėti, brazgėti, bumbėti, burbėti, burzdėti, burzgėti, erzėti, gargždėti, gráistėti, liurlėti, marmėti, murmėti, murzėti, niurnėti, niurvėti, niurzgėti, pampėti, šturmėti, vapėti, vebėti, žvabėti*;

„kalbėti pro nosį“: *narnėti, niauzgėti, niurzgėti, knakėti, kniaukėti, šnervėti*;

„nepatenkintam, piktai kalbėti“: *bambėti, barbėti, burbėti, erzėti, gruzdėti, birzgėti, bliurbėti, bumbėti, burbėti, burgėti, marmėti, murmėti, niurnėti, pampėti, ruzgėti* ir kt.;

„šnibždėti“: *čizėti, gniuždėti, gniužėti, kiukėti, knabždėti, kneždėti, kugždėti, kukštėti, kušėti, kuštėti, kuždėti, kuzdėti, kužėti, šabždėti, šapėti, šašėti, šibždėti, šnabėti, šnabždėti, šnebždėti, šnibždėti, švabėti, švabždėti, švagždėti, švegždėti, °švelpėti, švezėti, švibždėti, vebždėti, žnabždėti, žvabėti*;

d) „kalbėti defektyviai tariant garsus“: *šlekėti, šlepėti, švagždėti, švapėti*;

e) „kalbėti tam tikru balsu“: *gargėti, gargždėti, plerskėti*.

2. ŽG su fiziologine sema:

a) šnopštimas, švankštimas, stenėjimas: *kargėti, kregėti, ūzdėti, kugždėti, kvagždėti, paškėti, puškėti, stenėti, brežgėti*;

b) kosėjimas, krektimas, čiaudėjimas: *kósėti, kriunėti, kiugždėti, kvéngždėti, kvigždėti, drunėti, kiugždėti, kragždėti, kregždėti, čiáudėti*;

c) gargimas, gvergzdimas (garsai, leidžiami užkimus gerklei): *gargėti, šnabždėti, šnebždėti, švagždėti*;

d) šniurkštimas, kliurkimas (garsai, leidžiami per nosį, šnypščiant nosį): *šniukštėti*;

e) bezdėjimas (garsai, leidžiami gadinant orą): *bezdėti, bezėti, puškėti*.

3. ŽG su emocijų raiškos sema:

a) verksmas, dejavimas: *birzgėti, gnyzdėti, kiurnėti, kliunkėti, knervėti, kneždėti, knigždėti, kniugždėti, kniurzėti, kriugždėti, nainėti, narnėti, niaunėti, n(i)urnėti, niurvėti, niurzgėti, šniukštėti, urgėti, vauvėti, vebėti*,

vervėti, virvėti, vivėti, vyvėti, zirzėti, zurzėti, zurzgėti ir kt.;

b) juokas: *čiauškėti, kvakėti, kvekėti, klegėti, kliaugėti*;

c) grasinimas: *krustėti, krūsta* (be pvz.).

B. Gyvūnų garsai.

1. žinduolių:

a) šunų šeimos ir meškų: *erzėti, erzdėti, °eržėti, knerzėti, kniurzėti, marmėti, murmėti, narnėti, nernėti, nertėti, niurnėti, niurzgėti, stenėti, urnėti, urdėti, urzdėti, urzėti, urzgėti, vervėti, zurzėti*;

b) kačių šeimos: *kiurnėti, narnėti, niauzgėti, nirzgėti, niurnėti, niurvėti, niurzgėti, miauzgėti, urzdėti, zurzėti*;

c) kiaulių šeimos: *čiauškėti, klekėti, kregėti, krekėti* „kriuksėti“, *plepėti, pliupėti, stenėti*; (apie paršelius) *kniurzėti, kugždėti, lalėti, šnekėti, virvėti, zirzėti*.

d) raguočių: jaučiai, karvės gali *stenėti*, ožkos – *brizgėti* „meknoti, bliauti“¹⁷, o avys, paprastai palyginimuose, – *burbėti, puškėti, vepėti*: *Būrba kaip avis, į uodegą įkirpta* PPr319; *pūška* („stena“) *kaip jėringa avis* Rod.; *vėpa kaip avis į rūrą įkirpta* Srv;

e) arklių: *kriugėti, šniurkštėti, šniurgždėti* „prunkšti“, *stenėti, žvingėti, žvangėti*.

2. paukščių:

a) giedančių: *čiulbėti, ciulbėti, čilbėti, cilbėti, čilvėti, čiuldėti, čirėti, čirbėti, čibrėti, čirvėti, čiurvėti, kliaugėti; skardėti, švelbėti, ulbėti, vilbėti, čiauškėti, pauškėti, pliauškėti* ir kt.;

b) negiedančių (apie žvirblius, šarkas ir kt): *gneždėti, čerškėti, čarškėti; čirškėti, čiurvėti, čazėti, čezėti, čizėti, čiauškėti, °čiauzėti, čigždėti, tarškėti* ir kt.; (apie teterviną) *bulbėti, buldėti, bliurbėti*, (apie kalakutą) *buldėti*; (apie žąsis) *gagėti, girgėti, glegėti, glergėti, kagėti, kirkėti*; (apie vištas) *kadėti, kagėti, katėti, klagėti, klugėti, klugždėti, kudėti* ir pan.; (karvelis) *bliurbėti*;

3. vabzdžių: *dązgėti, dūzgėti, zingėti, dzingėti, zirzėti, zurzėti, birbėti, bizgėti, zvangėti; cirpėti, tarškėti, širšėti, dzingėti* ir kt.

C. Negyvųjų dalykų garsai.

1. gamtos reiškinių garsai:

a) ošimas, šlamėjimas (apie vėją, augmeniją ir minkštas medžiagas): *brazdėti, čiuzėti, kliaugždėti, kneždėti, kugždėti, skrebėti, šiugždėti, šiušėti, šlamėti, šlamštėti, šnabėti, šnabždėti, šnapštėti, šnarėti, šnažėti, šnebdėti, šnerėti, šnióškėti, šurgėti, švagždėti, žiugždėti, žužėti* ir kt.;

b) šliokštimas, gurgimas (apie vandenį, skystį): *armėti, blabėti, bliurbėti, burbėti, burgėti, čiurėti, čiurškėti, gargėti, gurgėti, garmėti, glermėti*,

¹⁷ Tokia reikšmė be iliustracinių pavyzdžių LKŽ pateikiama iš SD8, K, N.

gurgždėti, klegėti, klekėti, kliugėti, kliukėti, kliunkėti, kliurkėti, lalėti, liurgėti, liurlėti, marmėti, plepėti, pleškėti, pliauškėti, pliumpėti, pliupėti, pliuškėti, plupėti, puškėti, šlekėti, šnarėti, zurzėti, zirzėti, ziurzėti, žliugėti, žliurgėti ir kt.

2. ne gamtos reiškinių (technikos, kietų medžiagų) garsai:
 - a) burzgimas, blerbimas (vibruojančių, judančių kūnų): *birbėti, bliurbėti, brunzgėti, burzgėti, durzgėti, dūzgėti, zurzėti, balzgėti, barbėti, barskėti, plazgėti, tatėti, tirtėti, zirzgėti*;
 - b) ūžimas, gaudimas, spengimas: *aidėti, aldėti, blaškėti, dziugėti, bružėti, spangėti, spingėti, žvagėti* ir kt.;
 - c) bildėjimas, griaudėjimas („skeisti garsą kietiems dalykams atsitrenkiant vieniems į kitus“): *barbėti, barskėti, bildėti, buldėti, blązgėti, blunzgėti, bluzgėti, brazdėti, brozdėti, bruzdėti, burzdėti, čerskėti, čiauskėti, dardėti, dindėti, dimdėti, dirdėti, dringėti, driumbėti, drióskėti, dudėti, duldėti, dumdėti, dundėti, dunzgėti, durdėti, dūzgėti, dzandėti, dzindzėti, dzingėti, džandžėti, °džendžėti, džengėti, džerskėti, °džingėti, džirškėti, džirzėti, °džiržgėti, džvangėti, gargėti, glergėti, gliungėti, gragėti, grumėti, gurgėti, klabėti, klebėti, klegėti, kliugėti, kragėti, kratėti, langėti, niukėti, pauškėti, pykštėti, pyškėti, pleškėti, pliauškėti, plumpėti, poškėti, rarėti, 2 ribėti, rubėti, skambėti, skidėti, skimbėti, spigėti, tatėti, tauškėti, tarškėti, tartėti, terškėti, tintėti, tirškėti, tiškėti, tratėti, trinkėti, tuskėti, tūskėti, tutėti, tvatėti, tvyskėti, tvoskėti, vilbėti, zvangėti, zvanėti, žaržėti, žlegėti, žvagėti, žvangėti, žvingėti, žužėti*;
 - d) girgždėjimas, traškėjimas, brazdėjimas: *bluzgėti, braškėti, brazdėti, bražėti, brezgėti, brežėti, brozdėti, bruzgėti, brūzgėti, burzdėti, čiužėti, džirškėti, gilgždėti, girgėti, girgždėti, °girzdėti, °girždėti, glegždėti, grabėti, grugždėti, gurgždėti gramzdėti, kirkėti, krabždėti, krebždėti, kribždėti, kregždėti, krigždėti, krenėti, paškėti, rabėti, rarėti, repėti, skrabėti, skrebėti, skrebždėti, švagždėti, švakėti, trapėti, traškėti, tratėti, tvatėti, zirzėti, zurzėti*;
 - e) kepimo garsai: *birzgėti, čirškėti, spirgėti*;
 - f) grojimas: *skambėti* (apie įvairius muzikos instrumentus), *brunzgėti* (apie stygas), *°čirpėti, žvangėti* (apie smuiką), *ulbėti* (apie fleitą), *dindėti, dzindzėti, žvangėti* (apie varpus, varpelius) ir pan.

Garsų veiksmažodžių grupių pagal veiksmą, iš kurio kyla garsas, galėtų būti dar daugiau, pvz., dauguma **bildėjimo** ir kai kurie **girgždėjimo** veiksmažodžiai galėtų priklausyti ir **važiavimo, ėjimo, bėgimo garsų** grupėms (*dardėti, dundėti*).

Negyvųjų dalykų garsų leksemų pogrupis yra didžiausias (335), mažesnis žmogaus garsų pogrupis (205; dominuoja kalbėjimo veiksmažodžiai), o mažiausia gyvūnų garsų grupė

(apie 100; vyrauja paukščių garsų veiksmažodžiai). Dažnai tas pats veiksmažodis patenka į kelis semantinius pogrupius – per 70 veiksmažodžių, reiškiančių negyvųjų dalykų garsus, gali reikšti ir žmonių ar gyvūnų garsus, plg. *moteriškė plėpa / puodas plėpa, ratai klėga / puodai verda klėga / upeliai klėga / vaikai klėga*;

§ 16. Tas pats veiksmažodis, be **garso**, gali reikšti ir **judėjimą**, ir **vaizdą**, ir **perstruktūrą**, ir **biologinius, fiziologinius, psichinius veiksmus, būsenas** ir pan. Yra tokių polisemiškų veiksmažodžių, kurių semantinis laukas apima beveik visas nurodytas reikšmes, pvz., *pleškėti, plėška, -ėjo* „1. smarkiai, su garsu degti; 2. pokšėti; 3. teškenti, plekšėti; 4. pliupėti, kunkuliuoti (smarkiai verdant); 5. garsiai skambėti, skardenti; 6. garsiai šaukti, rėkauti, triukšmauti; 7. plepėti; 8. smarkiai, triukšmingai eiti, važiuoti; 9. smarkiai šalti, 10. vešliai augti; 11. žydėti, tviskėti; 12. labai skaudėti; 13. pykti, niršti“.

Dažniausiai derinamos kelios iš nurodytų reikšmių. Žmogaus skleidžiami garsai paprastai susiję su **fiziologiniais veiksmais**: *gargždėti, gargžda /gargždėja* „neaiškiai kalbėti“ + „dvesti“, *gvagždėti, gvagžda* „skūstis skausmais“ + „liesėti, džiūti, geibti“, *žlebėti, žlebėja /žlėba* „sunkiai tarti, sakyti“ + „sunkiai, iš lėto valgyti; seilėti, zyzlioti“, *tvoskėti, tvóska* „bildėti, plepėti“ + „skaudėti“, *krunėti, krūna /krūni* „kosėti“ + „sirgti“, *derėti, dēra /-i /-ia* „tartis, lygti ir kt.“ + „augti, vešėti, duoti derlių“. Rečiau žmogaus skleidžiamo garso reikšmė derinama su **termine** reikšme (paprastai tas garsas labiau susijęs su negyvu objektu): *plaskėti, plāska* „degti, liepsnoti“ + „plepėti“.

Gyvūnų garsai su perstruktūrinėmis reikšmėmis susiję nebūna, tik vienu atveju tas pats veiksmažodis, reiškiantis **paukščių** ir **negyvųjų dalykų** garsus, *češkėti, čėška* reiškia ir **biologinį** procesą („augti“), o veiksmažodis *brizgėti, brizga* „brigzti, spurti; meknoti, bliauti“, matyt, skirtinas į du homonimus – nurodomos reikšmės yra pernelyg tolimos.

Negyvųjų dalykų garsai labiausiai susiję su **fiziologinių, biologinių pokyčių, būsenų** (pvz.: *škrabėti, škrāba* „krebždėti“ + „liesėti, džiūti“, *kvegždėti, kvėgžda* „braškėti“ + „būti silpnam“, *češkėti, čėška* „teškėti, poškėti“ + „augti, želti“) ir **terminių procesų** (pvz.: *braškėti, brāška* „traškėti“ + „smarkiai šalti“, *spigėti, spīga* „spragsėti“ + „smarkiai kaitinti arba šalti“, *spirgėti, spirga; gruzdėti, grūzda; griuzdėti, griuzda*) reikšmėmis. Kai kurie gali būti susiję ir su **fizinių pakitimų** reikšmėmis (*kiugždėti, kiugžda* „šnarėti“ + „džiūti, sausėti“).

Judėjimo veiksmažodžiai

§ 17. Šiame darbe judėjimu¹⁸ laikomas tik mechaninis judėjimas („kūno padėties kitimas erdvėje kitų kūnų atžvilgiu“). R. Marcinkevičienė (1990: 23) prie judėjimo

¹⁸ Esama įvairių judėjimo formų: mechaninis, fizinis, cheminis, biologinis, psichinis ir socialinis judėjimas (plg. Enciklopedija 1979: 84).

skiria ir kitų objektų gabenimo LSG (pvz.: *nėšti, vėsti, vėžti* etc.), bet ši reikšmė nėra būdinga *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams – jais reiškiamas judėjimas nesukelia subjekto arba objekto pakitimų (pvz.: *judėti, tekėti, marmėti, plazdėti*).

LKŽ užfiksuoti 324 (36,4%) *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, turintys judėjimo reikšmę. Iš jų 145 (44,75%) reiškia ir garsą, nors garsinę semą galėtume įžvelgti ir žodyne nenurodytais atvejais – ją parodo imitatyvams būdinga šaknies struktūra bei lyginimas su kitais tos pačios fonetinės struktūros veiksmažodžiais. Pavyzdžiui, iš 26 finalę *-bžd-* turinčių veiksmažodžių 16 reiškia garsą, 6 garsą ir judėjimą ir tik trijų – *kirbždėti* „kirbėti, knibždėti“, *kibždėti* „krutėti, kirbėti, knibždėti“, *knibždėti* „judėti, krutėti; daug ko būti“ – greta judėjimo reikšmės nenurodoma garso reikšmė. Akivaizdi garso reikšmė nenurodoma ir *luzgėti* „krutėti, tabaluoti; liulėti“ atveju, nors tos pačios šaknies (tik su kitu vokalizmu) veiksmažodis *lazgėti* „garsiai šnekėti, klegėti; plevėsuoti“ turi ir garso, ir judėjimo semas.

Judėjimo LSG galima skirstyti į mažesnius pogrupius:

1. Kryptingo judėjimo arba slinkties¹⁹: *tekėti, almėti, sriaumėti, sravėti, riedėti, ritėti, kuldėti, gramėti* ir pan. Į šią grupę patenka labai daug garso veiksmažodžių, susisiekiančių su slinkties grupe per išvestines reikšmes (*dardėti, birzgėti, brazdėti* ir kt.). Pagal slinkties kryptį skiriami horizontalios (*tekėti, almėti*) ir vertikalios (žemyn: *byrėti, marmėti, burbėti*; aukštyn: *tekėti* [apie saulę]) slinkties veiksmažodžiai.

2. Judėjimas vietoje be slinkties (dažnai būdinga sema „daugeliui judėti“): *krutėti, knibždėti, kibždėti, kušėti, nirsėti* ir kt.

3. Sukimosi ar svyravimo apie vieną ašį (vibraciniai): (klibėjimo) *klibėti, klabėti, klairėti, klebėti, kligždėti, liumpėti*, (drebėjimo), *drebėti*²⁰, *dildėti, gugėti, kiudėti, kuzdėti, k(i)ugėti, kiukėti, kiustėti, kretėti, krutėti, kugždėti, kustėti, kuštėti, kuzdėti, mugėti, spurdėti, purtėti, stirtėti, striužėti, struzdėti, tartėti, tirtėti, tintėti, tirpėti, trišėti, verpėti, virbėti, virgėti, virpėti, virvėti, zirzgėti*. Drebėjimo reikšmę turi ir judėjimo, kai kinta ne viso subjekto, o tik dalies padėtis erdvėje veiksmažodžiai: *plazdėti, blazdėti, plastėti, plustėti, vizgėti*.

Nemaža dalis judėjimo veiksmažodžių (63) žymi **judėjimą, susijusį su skysčiu** (hidroleksemos), kuris gali būti tiek kryptingas (*tekėti, sravėti, murgėti* „smulkiai lyti, purkšti“), tiek nekryptingas (*žliugėti* „žliugsėti; tižti; pūliuoti“, *pupėti* „virti, kunkuliuoti“).

Iš judėjimo (paprastai – be slinkties) reikšmės nesunkiai gali atsirasti kitų reikšmių. Antai 20 judėjimo veiksmažodžių turi semą „dirbti, dirbuotis“ (pvz.: *klebėti, kniutėti*,

¹⁹ Slinktis – tai toks veiksmas, kai veiksmo subjektas (žmogus, gyvis ar negyvas daiktas), veiksmo pradžioje užėmęs tam tikrą padėtį, dėl vienos ar kitos priežasties (daiktų sunkio jėgos, gyvių instinkto ar žmogaus valios), natūralių (kojos, rankos, sparnai, plaukmenys ar visas kūnas) ar dirbtinių (transporto ar susisiekimo) priemonių padedamas pradeda judėti ir juda iš pradinio taško, esančio tam tikroje aplinkoje (žemėje, ore, vandenyje), tam tikru keliu į galutinį tašką, kurį pasiekia po kurio laiko, judėdamas tam tikru būdu (M a r c i n k e v i č i e n ė 1990: 22–23).

²⁰ Dalis vibracinių veiksmažodžių (pvz.: *drebėti, virpėti, tintėti*) gali reikšti emocijas – baimę, nekantravimą ir pan.

krutėti; krupštėti; tutėti; trutėti; ruzgėti; plustėti; plastėti; plušėti ir kt.). **Skubėjimo** reikšmė dažnai atsiranda greta **slinkties** ir **judėjimo be slinkties** reikšmių (pvz.: *skubėti, brucėti* ir tolesni *birzdėti, birzgėti, bruzdėti, plastėti, plustėti, virpėti* ir kt.).

Prie **judėjimo be slinkties** veiksmažodžių prišlyja ir **padėties** veiksmažodis *kabėti, kaba* „būti pakabintam; laikytis pakibusiam“, kurio fonetinis variantas *kibėti, kiba* vartojamas dviem reikšmėmis – „krutėti, judėti“ ir „kabėti“ (dėl varianto *kimbėti* realumo žr. § 43).

Vaizdo veiksmažodžiai

§ 18. Vaizdo semą turi apie 9% visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių. Vaizdo veiksmažodžius galima skirstyti į du pogrupius:

a) „neaiškiai rodytis, dūluoti“ (3 veiksmažodžiai): 3 *smėlėti, smėla / smėlėja; dūlėti, dūlėja / dūla, -i, -ia; dulėti, dulėja / dūla, -i;*

b) „skleisti ar atspindėti šviesą“: 2 *tvoskėti, blaskėti, blastėti, blaškėti, bliskėti, blizgėti, bližgėti, °dvaskėti, dvazgėti, kirbėti, 2 lašėti, mirgėti, plaskėti, plestėti* „6. SD150 spindėti, mirgėti, tviskėti“, *pliskėti, skvirblėti* „žerėti, blizgėti“ J.D.; 1 *ribėti, spigėti, spingėti, svidėti, °svidėti, švitėti, tvaskėti, tvyskėti; tviskėti, tviškėti, tvizgėti, 2 °tvoskėti, viskėti, žarėti, žibėti, žirbėti, žiubėti; žiurbėti, žvagėti* „6. žvilgėti, blizgėti“, *žverblėti, žvigėti, žvilėti, žvilgėti, žvirblėti*.

Vaizdo veiksmažodžiai, DLKG (282) skiriami prie būsenos veiksmažodžių, neretai būna susiję su garso²¹ (*pleškėti, blakėti, blazgėti* „blakčioti, pliupsėti [apie ugnį]“) ir judėjimo (*virbėti* „4. mirgėti“; *varvėti* „prk. žibėti, blizgėti“, *virgėti* „judėti, drebėti, virpėti, mirgėti“) reikšme. Garso bei garso su judėjimu reikšmė labiau susijusi su vaizdo+terminine reikšme²² (*gruzdėti* „rusėti, smilkėti; ruduoti nuo karščio, sausros, šalčio“ + „traškėti“), o judėjimo – tik su vaizdo reikšme (*lašėti* „kristi lašais“+„blizgėti“, *ribėti* „mirgėti; raibti“ + „daugeliui knibždėti; kirbėti“, *kirbėti* „krutėti, virpėti“ + „mirgėti“, *plazdėti* „mosuoti sparnais, judėti; kvėpuoti“ + „mirguliuoti“, bet plg. *blaškėti* „blizgėti“ + „gausti, aidėti“).

Kvapo veiksmažodis

Rastas tik vienas šios reikšmės veiksmažodis – *smirdėti, smirdi / smirda / smirdžia* Jrb / *smirsti* Smn „skleisti blogą kvapą, dvokti“. Būsenos reikšme jis artimesnis priesagos *-ėti i* kamieno veiksmažodžiams, bet daugelyje tarmių vartojama ir *a* kamieno forma (todėl DŽ₄ teikiama ir *smirdi*, ir *smirda*).

Pojūčių veiksmažodžiai

§ 19. Dalies šių veiksmažodžių pojūčio sema yra pagrindinė (*sopėti, skaudėti, kutėti*), bet yra ir tokių, kurių pagrindinė reikšmė yra garsas (*pleškėti*) ar judėjimas (*knibėti*).

²¹ Dėl vaizdo ir garso reikšmių sambūvio plg. U r b u t i s 1981: 183–184.

²² Žr. dar § 20.

1) „skaudėti, perštėti“: *sopėti, sópa; skudėti, skūda; skaudėti, skaūda; tvoskėti, tvóska; pleškėti, plėška; knietėti, kniėti /kniėta; skatėti, skāta / skāti* (Nuo ruginių blynų man pradeda skatėt gale gerklės Dglš.);

2) „kutenti, niežėti, peršėti“: *dilgėti, dīlga; knibėti, knība; knibždėti, knibžda; knirbėti, knirba; knitėti, knīta; kulėti, kūta*.

Perstrukciniai veiksmažodžiai

§ 20. Perstrukciniai (arba struktūros kitimo veiksmažodžiai) sudaro 7,8% visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių. Nemažos jų dalies perstrukcinė reikšmė egzistuoja greta arba yra atsiradusi iš garso ir / arba judėjimo reikšmės, pvz.: *rusėti, rūsa* „pamažu degti, smilkti; lėtai tekėti, bėgti“, *trešėti, trėša /-ėja* „pūti; drebėti“; *gurmėti, guřma* „čirškėti, plepėti; skęsti, garmėti“ → „pūti“; *kukštėti, kùkšta* „šnabždėti, šnarėti“ → „džiūti, sausėti, nykti“, *ruzgėti, rùzga* „murmėti, piktai kalbėti“ + „krutėti, judėti, dirbti“ → „rusenti“ ir pan. LKŽ tokiais atvejais elgiamasi nenuosekliai – kartais perstrukcinė sema skiriama tam pačiam veiksmažodžiui, o kartais atskiriami homonimai (1 *bluzgėti* „pleiskanoti“ ir 2 *bluzgėti* „1. bildėti, trinkseti; šlamėti, skrebėti; 2. KII33 pliūpčioti, blūkčioti“).

Perstrukcinių veiksmažodžių LSG:

1) mechaninių procesų veiksmažodžiai:

„byrėti, trupėti, knežėti“: *byrėti, bỹra; birėti, bĩra; druzgėti, drùzga; tr(i)upėti, tr(i)ùpa; gurėti, gùra; knežėti, knėža; kr(i)ugždėti kr(i)ùgžda; š(i)upėti, š(i)ùpa;*

„pleiskanoti, spurti, triušti“: *bluozgėti, bluõzga; bluzgėti, blùzga; brizgėti, brìzga; tr(i)ušėti, tr(i)ùša; 2 triušėti, triùška* ir pan.;

2) fizinių pakitimų veiksmažodžiai:

„džiūti, sausėti“: *k(i)ugždėti, k(i)ùgžda; kiuždėti, kiužda; kiužėti, kiùža; kiaugždėti, kiáugžda /-ėja; kiogždėti, kiogždėja /kiõgžda; °koždėti, kožda; kuštėti, kùšta;*

„pūti, trūnyti; šusti“: *kniušėti, kniùša; klekėti, klėka; trenėti, trenėja /trėna / trėni; trešėti, trėša /-ėja; triunėti, triùni /triùna; drunėti, drùna;*

„darytis nešvariam, netvarkingam, trauktis nešvarumais“: *zerzėti, zeřza; tūrmėti, tūrmėja /tūrma;*

„tirštėti, krekėti“: 2 *krakėti, krāka; 1 krekėti, krėka, krešėti, krėši /krėša /krešėja; 2 kretėti, krėta; tenėti, tēna /tėni; tumėti, tūma /tumėja; tunėti, tunėja /tūna* NdŽ ir kt.;

3) terminų procesų veiksmažodžiai:

a) **šalimas**: *strazdėti, strāzda; šalvėti šalvi /šalva /šalvėja; žvarbėti, žvařba /žvarbėja; šalimui nusakyti vartojami ir garsiniai veiksmažodžiai: braškėti, brāška; traškėti, trāška* (Dieną teška, naktį brāška, t. y. šąla J.);

b) **kaitimas, degimas, skrudimas**: *šiulšėti, šiùlša; gr(i)uzdėti, gr(i)ùzda; grauždėti, gráužda; gvaizdėti, gvaĩzda; gvazdėti, gvāzda; gruzėti, grùza; gurgzdėti, gùrgzda; drunėti, drùna; blabėti, blāba; pliskėti, plĩska; pliškėti, plīška; plustėti, plùsta; skr(i)udėti, skr(i)ùda.*

Garsiniai veiksmažodžiai, kurių pagrindinis požymis yra intensyvumas, gali būti vartojami sinonimų ir antonimų eilės kraštutiniams nariams reikšti, pvz., intensyviu šalčiui arba karščiui žymėti vartojami veiksmažodžiai *spirgėti, spirga; piškėti, piška* (*Nuo karštos saulės spirga visi pašaliai* rš. *Net ausys iš šalčio spirgėjo* LTR[Ss]).

Terminių procesų veiksmažodžiai labai dažnai turi ir **vaizdo**²³ semą: *blabėti, blāba* „liepsnoti, kunkuliuoti“; *blubėti, blūba* „; *bluzgėti, blūzga; burbėti, būrba* „6. pleškėti, degti, kaisti“; *grauzdėti, grāuzda; graužėti, grāuza; gruzėti, grūza; gr(i)uzdėti, gr(i)ūzda; gvaizdėti, gvaīzda; gvazdėti, gvāzda; ruzgėti, rūzga; ružgėti, rūžga* „degti be liepsnos“; *skr(i)udėti, skr(i)ūda* ir kt.

Kitų reikšmių veiksmažodžiai

§ 21. Prie perstrukcinių veiksmažodžių prišlyja biologinių ir fiziologinių pokyčių, būsenų ir veiksmažodžių – dažnai tiek struktūros kitimas, tiek fiziologinė būseną ar pokytis reiškiami tuo pačiu veiksmažodžiu, kurio pagrindinė reikšmė paprastai būna garsas arba judėjimas.

Biologinių pokyčių LSG:

- a) „augti, želti, vešėti“: *derėti, dėra; burbėti, būrba; češkėti, čėška; klezdėti, klėzda; plezdėti, plėzda; kūpėti, kūpa; kupėti, kupa; 1 kutėti, kūta; tvatėti, tvāta; žlegėti, žlēga; vešėti, vėša;*
- b) „pamažu augti, kerėti“: *kegzdėti, kėgžda; kežėti, kėža /-i /-ėja; 2 pupėti, pūpa; rairėti, ráira; skratėti, skrāta; 1 sketėti, skėta.*
- c) „trukdyti augti, stelbti, gožti“: *lailėti, laīla /-i /-ėja.*

Fiziologinės būsenos pokyčių LSG:

- a) „gautis, taisytis, peikėtis, stiprėti“: *kutėti, kūta; žiurbėti, žiūrba;*
- b) „liesėti, glebti, silpti, leipti, senti“: ° *dulbėti, dulba; gvagždėti, gvāgžda; gváibėti, gváiba /gváibėja; kuštėti, kūšta; kvėgzdėti, kvėgžda; lebėti, lėba; liauzgėti, liaūzga /-ėja; struzdėti, strūzda* ir kt.;
- c) „mirti, dvėsti“: *kuitėti, kuīta /kuitėja; skrabėti, skrāba, -ėja*²⁴.

Fiziologinių būsenų LSG

- a) „sirgti“: *krunėti, krūna /krūni;*
- b) „snausti, miegoti“: *čiutėti, čiūta, dr(i)unėti, dr(i)ūna /dr(i)ūni; triumėti, triūni /triūna.*

Fiziologinių veiksmažodžių LSG:

- a) „ėsti“: *žabėti, žāba; grumzdėti, grūmzda; grumždėti, grūmžda; žlebėti, žlebėja /žlēba;*
- b) „lesti“: *žnagėti, žnāga;*
- c) „rujoti“: refl. *tekėtis, tēka* „vaisinasi (apie avis, ožkas)“, *trėsėti, trėsa;*

²³ Apie „intensyvaus švitėjimo“ ir „intensyvaus šalimo“ reikšmių sambūvį žr. *U r b u t i s* 1981: 184.

²⁴ Plg. *skribti, skriūba*, -o „baigtis, dvėsti, keipti“.

d) „bezdėti“: *bezdėti, bėzda; bezėti, bėza*.

Emocijų raiškos LSG²⁵

§ 22. Nemažai emocijų galima reikšti garsų veiksmožodžiais (žr. § 15). Juoko, verksmo, pykčio semos dažniausiai yra antrinės, kilusios iš garso. Yra ir tokių emociinių veiksmožodžių, kurių garso reikšmė yra nunykusi (pvz., *kirždėti*). Tik labai maža dalis nagrinėjamojo tipo veiksmožodžių gali tiesiogiai reikšti emocijas (pvz., *nértėti*).

a) „pykti, neapkęsti“: °*kirždėti, kiržda* (*Šis kiržda visą laiką* Užp), *urdėti, ūrda* (*Žmogus urda savimpi, ale neištarė dar žodį, t. y. pykti* J); *nértėti, -ėja /-a, -ėjo* (*Ko jis taip nértėja*²⁶ (*néрта*)? J.Jabl. *Nenertėk...*, *jog aš, būdamas toksai, kokį mane regi, drėsu po akim tavo rodytis* DK151. *Ant mūsų netur už ką nértėt* DP296. *Meška néрта* Kp);

c) „bijoti“: *drebėti, drėba; tintėti, tinta; virpėti, virpa* (pagrindinė reikšmė – judėjimas) ir *bezdėti, bėzda* (pagr. reikšmė – garsas);

d) „nesigėdyti“: ž. *vežėti, vėža, -ėjo*²⁷ (*Apsivežant maluoti, gal vežimus primaluoti* Lk. *Aš neapsivežu dėl tokių nėkų į akis lįsti* Užv); *vėžėtis, vėžasi, -ėjosi* (*Ir apsiveža ana tokių dalykų klausinėti* DūnŽ);

e) „pakęsti, nesibjaurėti“: *vežėtis, vėžasi* (*Aš vežuos rokuotis, t. y. paslenku, apsikentu* J. *Ana vežėjos šūdus nešti* J).

Psichinės būsenos LSG

§ 23. Psichinės būsenos reikšmę gali nesunkiai įgyti jutimų (pvz.: *dilgėti, dilga* „niežėti“ → „rūpėti, magėti“) ar garsų veiksmožodžiai (*kugždėti, kugžda* „7. intr. prk. rūpėti, knietėti“: *Einam iškulkim, pabaikim ir jau daugiau nekugždės mums* Krok.). Skirtinos tokios grupės:

a) rūpėjimas, norėjimas: *dilgėti, dilga; knietėti, kniėti /kniėta; knitėti, kniėta; kniedėti, kniėdi /kniėda; kniždėti, knižda; magėti, māga; smagėti, smāga; skatėti, skāta / skāti* (*Durniaus neima miegas, jam skāti valgyt* Prng); *sketėti, skėta* (*Skėta aš savo vaiką* Ml.); *selėti, sėla / sėli / selėja; plastėti, plāsta* („10. rūpintis, puldinėti: *Dėl menko daikto aš nēplastu* Vžns.);

b) šykštėjimas, taupymas: 1 *peldėti, pėlda; drežėti, drėža; skāugėti, skāuga /-ėja; spulėti, spūli / spūla /-ėja; virpėti, virpa; drebėti, drėba;*

c) ketinimas, žadėjimas: *ketėti, kėta; kėtėti, kėta /kėti, žadėti, žāda; žedėti, žėda;*

Kitos LSG

§ 24. **Mokėjimas, gebėjimas**: *gebėti, gėba; mokėti, moka*; neigiamos konotacijos *gráistėti, gráista* „paistyti; maklinėti; paviršium mokėti“ ir kt.

²⁵ Apie emociinius veiksmožodžius žr. B a r a u s k a i t ė 1988.

²⁶ DŽ₃₋₄ pateikiama tik priesaginė šio veiksmožodžio esamojo laiko forma. Greičiausiai *nértėti* yra vedinys iš *niřsti, niřsta* (*neřsta*), *niřto* (plg. P a k e r y s 2002: 411).

²⁷ LKŽ šis veiksmožodis pateikiamas kaip savas žodis, greičiausiai tai yra skolinys (plg. le. *wazyć* „sverti“).

Socialiniai santykiai: *pósėti, pósa* „garbinti“; *tekėti, tēka* „eiti už vyro“; *derėti, dēra* „tartis, lygti; kirsti, lažintis, gerai sugyventi ir kt.“. Tokios reikšmės paprastai yra išriedėjusios iš kitų reikšmių (pvz., *tekėti* „eiti už vyro“ – iš judėjimo). Paprastai jų kilmę galima nustatyti tik etimologiškai (apie *pósėti* ir *derėti* žr. § 176).

§ 25. *Tekėti, teka* veiksmažodžių tipui skiriamas ir **gramatinę funkciją** atliekantis pagalbinis veiksmažodis (ir jo alternantai) būtajam dažniam laikui sudaryti ž. *liūba (liúoba / liúobi, liúba / liúbi)*, nors iš tikrųjų vartojama tik šio veiksmažodžio prezento forma (preterito ir infinityvo formos paimtos iš *liubėti, liūba, -ėjo, liubėti, liúoba /-i, -ėjo, liubėti, liūba /-i, -ėjo* „būti įpratusiam, mėgti, gebėti“).

* * *

§ 26. Taigi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai yra duratyvai (vibratyvai); didžioji jų dalis intranzityvūs arba tranzityvūs / intranzityvūs (tai priklauso nuo veiksmo subjekto ir konteksto). Vos keletas jų yra tik tranzityvūs. Visi nagrinėjamojo tipo veiksmažodžiai yra inefektiniai (išskyrus keletą tarminių išimčių). Dauguma jų reiškia garsą, judėjimą ir vaizdą.

1.2. MORFOLOGIJA IR DARYBA

§ 27. Požiūris į *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių darybą skiriasi. Vieni tyrėjai, laikydami priesagą *-ėti* darybos formantu, kai kuriuos *a* kamieno veiksmažodžių mėgina kildinti iš vardažodžių (Skardžius 1943: 525; Otkupščikov 1967: 137) ar veiksmažodžių (Uljanov 1891: 33; Fortunatov 1897: 26; Jakaitienė 1976: 31–44; LKG II 240; Pakerys 2002: 266, 271–272), kiti laiko neišvestiniais (Otrėbski 1965: 357, Kaukienė 1994: 238). A. Paulauskienė (1994: 265–272), aptardama įvairių struktūrų priesaginių veiksmažodžių darybą, nagrinėjamojo tipo veiksmažodžių nemini. Vadinasi, juos laiko neišvestiniais. Taip pat elgiamasi ir DLKG (385–401).

Lietuvių kalbos žodžiai laikomi **dariniais**, kai formaliai ir semantiškai remiasi kitais žodžiais, sudarydami darybos opozicijas. Dariniai skirstomi į darybos tipus, remiantis trimis kriterijais: pamatiniu žodžiu, darybos formantu ir darybos reikšme. Lietuvių kalboje dariniais einančių veiksmažodžių kur kas daugiau negu paprastųjų ir visi jie yra vediniai. Įprasta kalbėti tik apie dviem pagrindiniais darybos būdais – sufiksacija ir prefiksacija – atsiradusius veiksmažodžius (płg. LKE 696). Tačiau veiksmažodžiai nuo kitų kalbos dalių skiriasi tuo, kad priesaga nėra būtina visoms jo formoms. Todėl J. Otrėbskis (1965, 307–416) teigė, kad veiksmažodžių darybos uždavinys – išnagrinėti veiksmažodžių bendraties ir esamojo laiko kamienų darybą.

Tekėti, teka tipo veiksmažodžiai (kaip ir kiti priesagos *-ėti* priesaginiai bei mišriojo tipo veiksmažodžiai) turi priesagą *-ėti*. Tačiau prezento *a* kamienas istoriškai turi nulinį fomantą, o vienos bendraties priesagos *-ėti*, neatsižvelgiant į kitas pagrindines formas, laikyti

darybos formantu negalima. Taigi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai formaliai nelaikytini sufiksacijos būdu padarytais veiksmažodžiais. Todėl reikia nustatyti, kokia yra *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių vieta tarp kitų priesagos *-ėti* veiksmažodžių ir koks jų darybinis statusas.

1.2.1. Priesagos *-ėti* veiksmažodžių tipai

§ 28. Lingvistinėje literatūroje artimos struktūros veiksmažodžių priesagos (pvz., *-ėti, -sėti, -telėti*) kartais laikomos tos pačios priesagos variantais ir analizuojamos drauge. Vis dėlto tokius veiksmažodžius reikia aptarti atskirai, nes skiriasi laikų kamienų struktūra, daryba, reikšmė, kartais ir kilmė (plg. K a u k i e n ė 1994: 185). Dabartinėje lietuvių kalboje priesagos *-ėti* veiksmažodžiai priklauso keliems tipams. Šią priesagą turi ne tik priesaginiai (*-ėti, -ėja, -ėjo*), bet ir vadinamieji mišriojo²⁸ tipo (*-ėti, -a, -ėjo; -ėti, -i, -ėjo; -ėti, -ia, -ėjo; -sėti, -si, -sėjo*) veiksmažodžiai. Darybos požiūriu juos galima suskirstyti į pirminius ir išvestinius veiksmažodžius. Vediniai galėtų būti skirstomi į tokias grupes:

I. Vardažodžių vediniai (denominatyvai).

A. Desubstantyvai (*duobėti, -ėja, -ėjo : duobė*).

B. Deadjektyvai (*baltėti, -ėja : baltas*).

II. Veiksmažodžių vediniai.

A. Grynieji duratyvai (*-ėti, -ėja /-i, -ėjo*).

1. procesyvai (*-ėti, -ėja*) – mutatyvų vediniai (*plėišėti, -ėja : plýšti, plýšta; eizėti, -ėja : ižti, ižta*). Vedinio šaknis turi tvirtapradę priegaidę ir reiškia labai lėtą kitimą (lėtesnį negu pamatinio žodžio), todėl tokie veiksmažodžiai skirtingi nuo būseną reiškiančių statyvų;

2. aktyvaus veiksmo veiksmažodžių vediniai, reiškiantys tą patį kiek lėtesnį veiksmą ir išlaikantys pamatinio žodžio subjektinius bei objektinius (arba diatezinius²⁹) santykius (*skrydėti, -ėja* „skristi, lėkti“, *skutėti* „truputį skusti“); tokius veiksmažodžius ne visada lengva atskirti nuo deminutyvų (pvz., *molėti* ir *pamolėti*)³⁰.

B. Deminutyvai (*-ėti, -i /-ėja, -ėjo*), reiškiantys neilgai trunkantį veiksmą (*pabėgėti, paėjėti*). Šie veiksmažodžiai, be priesagos *-ėti*, turi priešdėlį *pa-*, kuris apriboja duratyvinio veiksmo trukmę, suteikia mažybinį atspalvį³¹. Šie deminutyvai laikytini

²⁸ Lingvistinėje literatūroje yra ir kitokių šio tipo pavadinimų, pavyzdžiui: *veiksmažodžiai su nereguliaria priesaga* (P a u l a u s k i e n ė 1994: 264) ar *kintamąja priesaga* (K a u k i e n ė 1998: 15), *su nuliniu priesagos alomorfų* (A n d r o n o v 1999, 73–75). Išsamiai termino *mišrieji veiksmažodžiai* formavimosi istoriją yra aprašęs J. P a k e r y s (2003: 233–235).

²⁹ T. y. tokius, kur veiksmo subjektas ir objektas išlieka toks pat kaip ir pamatinio žodžio.

³⁰ Šiam tipui turėtų priklausyti ir *trukėti, trūka, -ėjo* (LKŽ XVI 967) „žr. 1 trukti 3 (*gaišti*)“ (*Netrukėk, atėik tuojau*) su klaidingai atstatyta *a*-kamine esamojo laiko forma, kuri turėtų būti *trūki* arba *trukėja*.

³¹ A. Kaukienė (2002: 326) tokius priesagos *-ėti* vedinius vadina duratyviniais deminutyvais, o E. Jakaitienė deminutyviniais (mažybiniais) veiksmažodžiais (plg. J a k a i t i e n ė 1968: 40–42,

priesagos *-ėti* vediniais iš priešdėlinių veiksmažodžių (*pa-lìpti* > *pa-lypėti*)³², o gryniesi duratyvai – tarsi jų retrogradiniais nepriešdėliniais dariniais, spontaniškai atsirandančiais greta vieno ar kito deminutyvo (plg. *S k u t è j a u biškį burokų ir pamečiau, p a s k u t è k ir tu J*) (plg. *K a u k i e n è* 2002: 326).

- C. Statyvai (*-ėti, -i; -ėti, -ia; -ėti, -ėja*) – būsenos veiksmažodžiai, pvz.: *sėdėti, sėdi, -ėjo* : *sėsti, sėda, sėdo; kentėti, keñčia, kentėjo* : *kęsti, keñčia, keñtė; plytėti, plįti, -ėjo* : *plėsti, plėčia, plėtė* : *plìsti, plĩnta, plìto; brydėti, -ėja, -ėjo* „įsibridus stovėti, brydoti“ : *brìsti, breñda, brìdo*. Ne visi priesagos *-ėti* būsenos veiksmažodžiai yra vienodo senumo. Vieni siekia ide. prokalbės laikus (*sėdėti, sėdi*), kiti – bendri baltams ir slavams (*minėti, mìnì*), bendrabaltiškai (*turėti, tūrì*) ar vien lietuvių kalbos (*plytėti, plįti*) dariniai (plačiau žr. *K a u k i e n è* 1994: 245, *S t a n g* 1966: 321).

III. Ištiktukų (/ veiksmažodžių) vediniai:

- A. Iteratyvai (*-sėti, -si, -sėjo /-šėti, -ši, -šėjo*)³³, pvz., *būrbt* : *būrbsi (burbsėti, -ėjo)*. Dėl šios priesagos vedinių darybos pamato kilmės kalbininkai nesutaria – pvz., DLKG 394 jie laikomi deverbatyvais (pvz., *burbsėti, būrbsi, -sėjo* < *buřbti, buřbia, buřbė* arba *burbėti, būrba, -ėjo*). Tačiau savo penultimos kiekybe jie aiškiai artimesni ištiktukams (plg. *trakšėti, trākši, -ėjo* : *trākš* ir *traškėti, trāška, -ėjo*)³⁴.

1973: 11) ir tokių vedinių darybinę reikšmę nusako taip: „truputelį padaryti, atlikti tai, kas išreikšta pamatiniu veiksmažodžiu“.

³² E. Jakaitienės nuomone, tokie deminutyviniai vediniai gali būti siejami su pamatiniais veiksmažodžiais be priešdėlių, priešdėlis kartu su priesaga *-ėti* yra tokių veiksmažodžių darybos priemonė (plg. *J a k a i t i e n è* 1968: 56; 1973: 9). Apie tokių vedinių šaknies balsių kaitą žr. *A k e l a i t i e n è* 1996: 34; *K a v a l i a u s k a s* 2000: 140–148.

³³ Priesagos *-sėti* alomorfo *-šėti* priebalsis *š* eina dažniausiai po *k* ir išreiškia morfemų sanklodą (plg. *P a k e r y s* 2002: 251); priebalsis *š* dar gali eiti po *p* (*kepšėti, kėpši; kipsėti, kípši; kliopšėti, kliopši; klupšėti, klūpši; krepšėti, krėpši; papšėti, pāpši; šapšėti, šāpši; šepšėti, šėpši; škepšėti, škėpši; šlepšėti, šlėpši; šlumpšėti, šlūmpši; šnapšėti, šnāpši; šnipšėti, šnìpši; šnirpšėti, šnìrpši; šniupšėti, šniūpši; šniūrpšėti, šniūrpsì; vilpšėti, vīlpši*) ir *m* (*kimšėti, kìmši; klemšėti, klémši; klūmšėti, klūmši; kramšėti, krāmši; krumšėti, krūmši; kumšėti, kùmši; šlamšėti, šlamši; šlėmšėti, šlémši; šlūmšėti, šlūmši*). LKŽ užfiksuoti tik du šio tipo veiksmažodžiai, kurių priesaga *-šėti* eina po *r* (dėl reduplikacijos): *šiuršėti, šiūrši; šuršėti, šūrši*.

³⁴ A. *K a u k i e n è* (1994: 225–226) siūlo nustatyti, iš ko padarytas priesagos *-sėti* vedinys, struktūriškai ir semantiškai gretinant jį tiek su šakniniu veiksmažodžiu, tiek su tos pačios šaknies ištiktuku: kuo daugiau veiksmažodis turi giminiškų momentinių darinių (*-telėti, -telti, -čioti, -noti* ir kt.), tuo didesnė tikimybė, kad tie dariniai yra interjekcinės kilmės.

Tarp šių išvestinių veiksmažodžių nepaminėti dar viena trukmės veiksmažodžių grupė – *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai³⁵, nes jų darybinis statusas yra kitoks. Siekiant tai nustatyti, tolesniame skyriuje, remiantis LKŽ surinkta medžiaga, analizuojami šio tipo veiksmažodžių ryšiai su vardažodžiais, veiksmažodžiais ir išiktukais.

1.2.2. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių santykiai su vardažodžiais

Kadangi siekiama nustatyti veiksmažodžių darybinį statusą, analizuojami tik jų santykiai su nepriesagintais vardažodžiais, kuriuos teoriškai galima laikyti pamatiniais.

Santykiai su būdvardžiais

§ 29. Bendrinėje kalboje *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių iš būdvardžių nedaroma. DŽ₃ rasta 13 *-us, -i* būdvardžių, padarytų iš *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių (tokios darybos *-as, -a* būdvardžių nerasta³⁶) ir reiškiančių veiksmažodinę ypatybę: *blizgūs, -i* „blizgantis“ : *blizgėti, blizga; girgždūs, -i* „girgždantis“ : *girgždėti, girgžda; kalbūs, -i* „mėgstantis kalbėti“ : *kalbėti, kalba, šiugždūs, -i* : *šiugždėti, šiugžda*, taip pat *krutūs, -i; plepūs, -i; skaudūs, -i; skubūs, -i; sopūs, -i; spragūs, -i; šnekūs, -i; žvilgūs, -i*. Kartais galimas keleriopas pamatavimas – pvz., *birūs, -i* „kuri lengvai byra“ gali būti ir *birėti, bira, -ėjo*, ir intarpinio *bišti, bįra, bירו*, vedinys; taip pat *niurzgūs, -i* „nuolat niurzgantis“ : *niurzgėti, niūržga, -ėjo* ir *niuřgti, niūržgia, niūržgė*.

LKŽ tokių *u* kamieno deverbatių yra kur kas daugiau, plg. dar *dvazgūs, -i* „blizgantis“ : *dvazgėti, dvāzga* „blizgėti“; *traškūs, -i* : *traškėti, trāška; rizgūs, -i* „vingiuotas, išraitytas; painus“ : *rizgėti, rīzga* I „judėti, krutėti“, II „veltis, draikytis“ ir *rięgti, rījga, rīzgo* „kibti; draikytis, raizgytis; kedėti ir kt.“ ir t. t.

§ 30. Iš būdvardžių gali būti daroma priesagos *-ėti, -ėja* veiksmažodinių vedinių (darybos reikšmė „darytis tokiam, kas išreikšta pamatiniu žodžiu“), pvz., *sausas, -à* : *sausėti, -ėja*. LKŽ pasitaiko tokių deadjektyvų, turinčių nereguliarių *a* kamieno esamojo laiko formos variantų: *sausėti, sausėja / saūsi* ir *sáusėti, sáuseja / sáusa* Š, Kp /-i /-ti; *senėti, senėja / sēna* / *sēni; skaitėti, skaitėja / skaista* N, [K]; *standėti, standėja / stañda; šiurkštėti, šiurkštėja / šiurkšta* Š; *tirstėti, tirstėja / tīřta* J, KŽ; *tuštėti, tuštėja / tūřta* Rtr; dial. ° *ardvėti, ardva, -ėjo* „erdvėti“ (= *erdvéti, erdvėja, -ėjo*). Tokie *a* kamieno atvejai bendrinės kalbos požiūriu

³⁵ Siekdama pabrėžti jų semantinį skirtumą nuo grynųjų duratyvų, A. Kaukienė (2002: 322) siūlo juos vadinti duratyviniais vibratyvais.

³⁶ Su *trupėti, trūpa* (la. *trupēt, -u /-ēju* „trūnyti, pūti, trešti“) etimologiškai susijęs būdvardis *truūpas, -à* yra intarpinio veiksmažodžio lie. dial. *trūpti, truūpa* „trupėti“ (=la. dial. *trupt, trūpt*) vedinys, plg. Urbutis 1981: 88–89.

yra klaidingi (šitokiam darybos būdai prieštarauja jau vien darybos tipo dažnumo ir kiekybinis kriterijai, žr. U r b u t i s 1978: 99). Šių ir kitų LKŽ pateikiamų nereguliarių formų realumas kelia abejonių dėl tokių priežasčių:

- 1) veiksmažodžiai pateikiami be jokių formas iliustruojančių sakinių (pvz., dial. °*ardvėti*, -a, -ėjo Kos41 „žr. erdvėti“; šiuo atveju prezenso forma turėtų būti *ardvéja*, kaip ir b. k. *erdvéja*), neilustruojamos esamojo laiko formos (pvz., *skaistėti*, *skaistėja* /°*skaista*) arba iliustruojamos ne *a*-kamenės formos (pvz., *tuštėti*, *tuštėja* /*tùšta*);
- 2) dalies veiksmažodžių neregulios *a* kamieno formos atstatomos iš žemaitišku sakinių³⁷; kamieno požiūriu nėra patikimi ir iš A. Juškos pateikiami duomenys (K i s e l i ū n a i t ė 1991: 203 ir lit.);
- 3) kartais į vieną paradigmą suplakami skirtingų tipų veiksmažodžiai. Pavyzdžiui, veiksmažodžio *tiršti*, -ta, -o „tirštėti“ (LKŽ XVI 423) *sta*-kamenė esamojo laiko forma *tiršta* įrašoma į priesaginio veiksmažodžio *tirštėti* paradigmą. Taip „atsiranda“ *tirštėti*, *tirštėja* /*tiršta*, -ėjo. Į du veiksmažodžius skaidytinas ir *šurkštėti*, *šurkštėja* /*šiuškšta* Š, -ėjo. Turėtų būti *šurkštėti*, -ėja, -ėjo ir *sta*-kamenis **šiuškšti*, *šiuškšta*.

§ 31. Tarp *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių pasitaiko ir verbalizuotųjų veiksmažodžių. **Verbalizacija (veiksmažodėjimas)** – žodžių, priklausančių kitoms kalbos dalims, artėjimas prie veiksmažodžio klasės ar perėjimas į ją dėl veiksmažodžiui būdingos tarinio funkcijos. Lietuvių kalboje kai kurie tariniu einantys seni bevardės giminės būdvardžiai (pvz., *gaila*, *veřta*³⁸) ilgainiui buvo naujai įprasminėti kaip beasmenių veiksmažodžių 3 asmens formos; pagal juos imta daryti ir kitas formas (plg. *vertėti*, *vertėjo*, *vertės*) (plg. LKE 694). Taip pat buvo įformintas ir slavizmas *mōžna* (*možnėti*, *možnéjo*³⁹); kai kuriose tarmėse jis išverstas į *galimėti*, *gailima* / *galimėja*, *galimėjo*⁴⁰. Tokie veiksmažodžiai formaliai pateko į *tekėti*, *teka* tipą. Kadangi verbalizacija, kaip ir adjektyvacija, adverbializacija ir kt., nepriklauso morfologinei darybai (U r b u t i s 1978: 295–296), vadinasi, ir *vertėti*, *možnėti* nėra dariniai.

Santykiai su daiktavardžiais

§ 32. Iš *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių nuo seno buvo daromasi daiktavardžių (plg. *tākas* : *tekėti*, *tēka*, -ėjo ir la. *taks*, *taka* / *teks*, *teka* „takas“ : *tecēt*, *teku*, *tecēju* „tekėti, bėgti“). Priešingos darybos krypties pavyzdžių mokslinėje literatūroje nurodoma labai nedaug – P. S k a r d ž i u s (1943: 525) mini *aidas* : *aidėti*, *aīdi* / *áida* ir *lašas* : *lašėti*, *laša*. Pastarojoje

³⁷ Šioje tarmėje dėl šaknies galo redukcijos įvykęs kamienų mišinys (plg. B ū g a RR III 54, 89–90), pavyzdžiui, visi *ia* kamieno veiksmažodžiai kaitomi kaip *a* kamieno (plg. Zinkevičius 1966: 343), todėl kartais sudėtinga nustatyti, koks turėtų būti tikrasis retesnio žodžio kamiengalis.

³⁸ Lie. *veřtas*, la. *vėrts*, pr. *werts* yra skoliniai, plg vo. *wert* „brangus, mielas; kainuojantis, vertas“.

³⁹ Dėl šio veiksmažodžio tarminių variantų žr. § 60.

⁴⁰ LKŽ šis veiksmažodis neužfiksuotas, yra tikrai vartojamas bent jau Rokiškio raj.

opozicijoje V. Urbūtis (1978: 104) linkęs įžvelgti neišreikštos krypties abipusį pamatavimą, kur darybos opozicijos nariai gali būti sukeičiami vietomis.

Tačiau nustatant darybos kryptį negalima pasikliauti tik keliais pavyzdžiais – reikia atsižvelgti į darybos tipo dažnumo ir kiekybinį kriterijus. Be to, sinchroniškai paaiškinti tokių opozitų santykių nebeįmanoma – galima remtis etimologijomis ir istoriškai įrodyti kurio nors opozito pirmumą.

Neabejotini *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių vediniai yra šie daiktavardžiai:

Veiksmažodžių abstraktai:

-a: *sopa* „skaudėjimas, sopulys“ : *sopėti, sópa* „skaudėti“; *skaudà* „skausmas, skaudėjimas“ : *skaudėti, skaūda; blabà* „plepėjimas“ : *blabėti, blāba* „liepsnoti; kliukėti, plepėti“; *šnekà* „kalba“ : *šnekėti, šnėka* „kalbėti“; *kalbà* : *kalbėti, kal̃ba*⁴¹ ir kt.

-ė: *sópė* „skaudėjimas, sopulys“ : *sopėti, sópa* „skaudėti“ ir kt.

-as: *dėras* „derėjimas, derybos“ : *derėti, dėra* „tartis, lygti, kt.“; *kūgždas* „kugždėjimas, šnibždas“ : *kūgždėti, kūgžda* „šnibždėti, šlamėti, šnarėti; judėti, krutėti“; *šnibždas* „šnibždėjimas“ : *šnibždėti, šnibžda* „tyliai kalbėti“; *žādas* „amas“ : *žadėti, žāda* „manyti, galvoti ką daryti, ketinti; pranešti apie būsimą savo veiksma; sutikti tekinti (už ko); tr. reikšti ko būsimą žymę; intr. reikšti ko būsimą žymę; grasinti, grūmoti; skirti, lemti; intr., tr. gydyti užkalbant, veikti ištariamais burtžodžiais“ ir kt.

Veikėjų (veiksmažodinės upatybės turėtojų) pavadinimai:

-as: *žvābas*, -à „kas netikęs, dirba iš lėto“ Ūd : *žvabėti, žvāba* „neaiškiai pusbalsiu kalbėti“; *kūgždas* „kas mėgsta visur knistis, griozti“ : *kūgždėti, kūgžda* „šnibždėti, šlamėti, šnarėti; judėti, krutėti“;

-is /-ys, -ė: *plep̃ys*, -ė : *plepėti, plēpa; plāskis*, -ė „plepys, -ė“ : *plaskėti, plāska* „kalbėti ir kt.“; *pliuškis*, -ė : *pliuškėti, pliuška*;

-ius: *liuņgius*, -ė „sudribęs, tingus žmogus“ : *liuņgėti, liūnga* „dribseti, liulėti iš riebumo“; *niūrnius*, -ė „bambeklis“ : *niurnėti, niūrna*;

-a: *bambà* „niurzga“ : *bambėti, bām̃ba* „niurzgėti“; *niūrzga* „niurzglys“ : *niurzgėti, niūrzga; niūrna* „niurzglys“ : *niurnėti, niūrna; dr(i)ūmba* „drimba“ : *dr(i)umbėti dr(i)ūmba* „sunkiai su triukšmu bėgioti“; *driunà* „miegalius“ : *driunėti, driūna /-i* „gulėti, miegoti tingint“; °*dulba*, Kos42 „persenėlis, perkaršėlis“ : °*dulbėti, dulba* „karšti, baigti dienas Kos42, 2. žr. *dulbinti*, t. y. eiti, sunkiai iš lėti, kėblinti, dūlinti“;

-ė: *šir̃šė*, „vabzdys“ : *šir̃šėti, šir̃ša* „ūžti, bimbiliuoti (apie bites, širšes); šiuršėti, šiurėti, čezėti“ : 2 *šir̃šti, šir̃šia* „ūžti“.

⁴¹ P. Skardžius (1943: 90) daiktavardį *kalbà* laiko priesagos *-ba* vediniu iš la. *kaļuōt* „plepėti“, bet šiuo atveju galima kalbėti ne apie priesagą, o tik apie šaknies plėtiklį *-b*, kuriuo buvo išplėsta veiksmažodinė šaknis bl. **kal-*. Taip atsirado veiksmažodis *kalbėti, kal̃ba*, iš kurio pasidarytas dkt. *kalbà*.

Veiksmo rezultato, įrankių ir pan. pavadinimai:

-as: *žvirgždas* „žvyras“ : *žvirgždėti, žvirgžda* „šaižiai šliuožti“, *drūzgas* „šukė; trupinys“ : *druzgėti, drūzga* „trupėti“; *grūzdas (grūzdas)* „degėsiai; trupėsiai“ : *gruzdėti, grūzda* „degti be liepsnos; rusėti, smilkti, svilti; ruduoti nuo karščio, nuo sausros, šalčio; čezėti, traškėti“ arba *grūzti, grūzda, grūzdo* „gruzdėti, smilkti“; *spirgas* „spirginys; kuris spirga“ : *spirgėti, spirga* „kepamam čirškėti, nuo karščio čirkšti ir kt.“.

-ė: *kābė, kabė* „kablų, kabliukas“ : *kabėti, kaba* „kaboti, karoti“; *almės* „skystis iš lavono burnos“ : *almėti, alma / almi* „sunktis, pamažu varvėti, pūliuoti; pamažu sroventi; bėgti, garmėti“, *dūlkė* : *dulkėti, dūlka /dulkėja* „kilti, darytis dulkėmis; kristi dulkėmis; smulkiai lyti, dulkėti; garuoti, dūkti“. Jei prezento forma *dulkėja* (kuri, beje, LKŽ pavyzdžiais neilustruojama) būtų pagrindinė, tai veiksmažodį *dulkėti* būtų galima laikyti denominatyvu, bet šiaip *dulkėti* turi žymiai daugiau reikšmių⁴² negu *dūlkė*.

Jei *tekėti, teka* tipo veiksmažodis turi struktūros kitimo (perstruktūros) reikšmę, įmanomas neišreikštos krypties abipusis pamatavimas (plg. U r b u t i s 1978: 104), pvz.: *tumė* tirštas, glitūs skystis, nuoviras; klijai, tirštis, blandumas, protas“ : *tumėti, tuma /tumėja* NdŽ intr. „tumei darytis, tirštėti, tenėti“; *tūnės* „nuosėdos, drumzlės, sutrinti šiaudai“ : *tunėti, tunėja /tūna* NdŽ intr. „tirštėti, tumėti“; *tūrmė* „nešvarumai, nuosėdos“ : *tūrmėti, tūrmėja /tūrma* „trauktis nešvarumais, turmėmis“; *kiūgždas* ž. „puvėsis; lukštas; šiaip kas tuščiu viduriu“ : *kiūgždėti, kiūgžda /kiūgždėja* „džiūti, akyti, koryti; virsti kiūgždu, darytis tuščia viduriu“; *kiūgždas* „kas sukiūgždintas“ : *kiūgždėti, kiūgždėja /kiūgžda* „darytis lengvam, išpurusiam“ (plg. *kogždėti, kogžda, -ėjo* „knibždėti“ ir priesaginių *kogždėti, -ėja, -ėjo* „1. išdžiūti, iškogždėti, 2. išpursti, iškorėti“); *kūgždas* „gniūžtė“ (*Jos iš po ligos teliko tik kūgždėlis*⁴³ Grdž.) : 2 *kūgždėti, kūgžda /-ėja, -ėjo* „džiūti, nykti, kiūgždėti; slūgti rūgstant“ ir kt.

§ 33. Norint nustatyti perstruktūrinės reikšmės *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių⁴⁴ darybinį statusą, galima lyginti juos su tos pačios morfologinės ir panašios fonetinės struktūros veiksmažodžiais. Sakykim, greta veiksmažodžių *kiūgždėti, kiūgžda ir kiūgždėti, kiūgžda*⁴⁵, 2 *kūgždėti, kūgžda /-ėja* yra 3 *kuždėti, kūžda* „kiūgždėti“, *kiūždėti, kiūžda* „t. p.“ ir pan., neturintys bendrašaknių *-as* (ar *-ė*) daiktavardžių, kuriuos teoriškai galėtume laikyti pamatiniais. Taigi šie veiksmažodžiai yra neišvestiniai. Vadinasi, *kiūgždėti, kiūgždėti* ir 2 *kūgždėti* taip pat laikytini neišvestiniais, o daiktavardžiai *kiūgždas, kiūgždas, kūgždas* – jų vediniais, iš kurių vėliau galėjo būti pasidaryta *ėja* kamieno denominatyvų *kiūgž-*

⁴² Tai irgi yra vienas iš darybos krypties nustatymo kriterijų.

⁴³ Iš sakinio aiškėja, kad semantiškai *kūgždas* – „tai, kas sudžiūvęs, susitraukęs, sukūgždėjęs“.

⁴⁴ LKŽ perstruktūrinių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, žyminčių „trupėjimą“, „irimą“, „nykimą“, užfiksuota per 50. Nors daugelis jų turi gretutinių esamojo laiko formų (*-ėja /-i*), bet yra nemaža (30) ir grynų *a* kamieno, tad sakyti, kad *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams perstruktūros reikšmė nebūdinga, negalima.

⁴⁵ Dera atsižvelgti ir į šaknies finalės struktūrą (*-gžd*), kuri labai būdinga *tekėti, teka* tipo imitatyvams (plg. *girgždėti, girgžda; kūgždėti, kūgžda* „kužda“ ir pan., žr. 1 pried. ir § 70).

dėti, kiauždėja; kiogždėti, kiogždėja „tapti kiauždu“. Tačiau priesaga *-ėja* gali būti įsivedama ir nesant tokio darybos pamato (plg. perstrukcinius veiksmažodžius *tresėti, trėša /tresėja, -ėjo* „trešti“, *kedėti, kėda /kedėja, -ėjo* „retėti, erdėti“ ir kt.).

§ 34. Į kelių morfologinių tipų veiksmažodžius skirstytinas ir *kežėti, kėža /kėži /-ėja, -ėjo* „1. labai pamažu, skurdžiai augti; kerotis palei žemę, prk. skursti, vargti, 3. nykti, menkėti, 4. plaišioti, skilti, trūkinėti, kiužti; 5. judėti, kirbėti, čežėti, 6. pukšėti (rūgstant kam nors); 7. gulėti, drybsoti“. Apžvelgus visas LKŽ pateikiamas šio žodžio reikšmių iliustracijas, matyti, kad 5 ir 6 reikšmėmis (*judėjimas* ir *garsas*) vartojamos tik *a* kamieno, o 7 (*būseną*) – tik *i* kamieno prezento formos. Perstrukcinės reikšmės „nykti, menkėti“ tėra tik *i* kamieno ir *ėja* kamieno pavyzdžių, tad šios reikšmės veiksmažodį *kėži /kežėja* galėtume skirti prie denominatyvų (: *kėžas*, „silpnas neišaugęs, suskurdęs medis, gyvulys, žmogus; kerpė, auganti raukšlėtais gniužulais“), o veiksmažodis *kežėti, kėža, -ėjo* „judėti, kirbėti, čežėti; pukšėti“ laikytinas pirminiu imitatyvu.

§ 35. Vis dėlto kartais pasitaiko priesagos *-ėti a* kamieno denominatyvų atvejų: *vir̃bas* → 2 *virbėti, virbėja /vir̃ba* DŽ, NdŽ, *-ėjo* „virsti virbais, virbti, stabarėti“. DŽ₃₋₄ pateikiama tik nepriesaginė šio veiksmažodžio prezento forma *vir̃ba*⁴⁶. Daiktavardis *vir̃bas* turi atitikmenų daugelyje giminiškų kalbų (žr. LEW 1259), tad vesti jį iš *virbėti* būtų nekorrektiška. Be to, ir reikšmė „virsti virbais“ rodo priešingą darybos kryptį. Todėl *virbėti* „virsti virbais“ laikytinas denominatyvu, o jo pagrindinė prezenso forma turėtų būti *virbėja* – greutinė forma *vir̃ba*, matyt, įsivesta veikiant tos pačios šaknies imitatyvinio veiksmažodžio *virbėti, vir̃ba* „knibždėti, krutėti; drebėti“ (la. *virbēt, -u, -ēju* „ribėti, mirguliuoti“) paradigmai.

Pasitaiko atvejų, kai, atrodytų, neabejotinas *tekėti, teka* tipo veiksmažodis gali būti vestinas iš vardažodžio. Lie. *sriaumėti, sriaūma, -ėjo* „srūti“ reikšmės⁴⁷ ir šaknies struktūros⁴⁸ požiūriu galėtų priklausyti *tekėti, teka* tipui. Tačiau jis iliustruojamas vieninteliu S. Daukanto užrašytu sakiniu: *Tripentė, Svisločė ir Beržinė į Niperį teka, o ta paskuojoji į Uksninę, Arba į Juodąją, marę sriaumai*⁴⁹. Nepateikiama nei bendraties, nei būtojo kartinio laiko formų, tad galima spėti, kad šis veiksmažodis (arba tik veiksmažodžio prezento forma) yra paties Daukanto naujadaras, padarytas iš lie. dkt. *sr(i)aumė* [*sr(i)aumuō*] „sraunuma, srovė“ – priesagos *-mė (<-muo /-men-)*⁵⁰ vedinio iš šakninio veiksmažodžio *sr(i)ūti*.

⁴⁶ Visuose žodynuose (LKŽ, DŽ₁₋₄) pateikiamas tas pats iliustracinis sakinytis: *Peraugusios žolės ima virbėti*, o esamojo laiko forma neilustruojama.

⁴⁷ Plg. *tekėti, varvėti, almėti, srauvėti*.

⁴⁸ Finalės plėtiklį *-m-* turi keliasdešimt *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, vadinasi, juo galėjo būti išplėsta ir šaknis **sre- +*-m-*.

⁴⁹ Dėl galūninio elemento *-i* gali atrodyti, kad čia arba korektūros klaida, arba apskritai ne veiksmažodis, bet A. Girdenis teigia, kad žemaičiams būdingas tokio elemento prie veiksmažodžio pridėjimas.

⁵⁰ Giminiškose kalbose užfiksuota tik vardažodinių šios šaknies priesaginių vedinių: lie. *sraumė* J; Jn; Als, *stráumė* Plng, la. *stráume* „sraunuma, srautas, sraunioji upės dalis“, sl. **strumy, -ene*, gr. *ῥεῦμα*, s. air. *srúaim*, sva. *stroum* „srautas, upė“ (B ū g a RR I 485–486; LEW 887 su lit.). Baltų

§ 36. LKŽ greta priesagos *-ėti* pasitaiko ir tokių atstatytų „a kamieno“ esamojo laiko formų, kurių darybos reikšmė aiškiai rodo, kad tas veiksmažodis negali priklausyti *tekėti, teka* veiksmažodžių tipui, pvz., *smérdėti, smérda*⁵¹, *-ėjo* „gaudyti vėžius su smerdės masalu“⁵² : *smérdė* „nulupta varlė“.

Abejotinos ir šių denominatyvų *a* kamieno formos: 2 *šlakėti, šlakėja /šlāka, -ėjo* „darytis dėmėtam, taškuotam; darytis strazdanotam“ (: *šlākas* „lašas; dėmelė, lopelis; strazdana“), *tvanėti, tvāni /tvanėja /tvāna* Nd, Kos57 „1. būti patvinsiam, telkšoti, 2. gesti nuo vandens, prigerti, šusti“ (: *tvānas*) ir kt.

* * *

§ 37. Taigi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai vardažodžių atžvilgiu iš esmės yra pamatiniai. Kartais tarp perstrukcinės reikšmės veiksmažodžių ir bendrašaknių *-as, -ė* daiktavardžių galima įžvelgti neišreikštos krypties abipusį pamatavimą (tokiais atvejais *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius imama painioti su *ėja* kamieno desubstantyvais, o dėl tarmių morfonologinių pakitimų net su *ėja* kamieno deadjektyvais). Vis dėlto, atsižvelgiant į žodžio dažnumo⁵³ ir darybos tipo dažnumo kriterijus (plg. D o k u l i l 1962: 109) bei turint omenyje viso nagrinėjamųjų veiksmažodžių tipo tendencijas, abejotinais atvejais vardažodžio pamatu laikytinas veiksmažodis.

Dėl poros *lašas* : *lašėti, laša* santykio⁵⁴ dar galima palyginti porą *vařvas* „lašas“ : *varvėti, vařva, -ėjo* „lašėti, kristi lašais“. Didesnis *varvėti* dažnumas bei įprastumas rodo, kad dariniu laikytinas retesnis *vařvas* (plg. dar Kazlauskas 1968: 110). Tad ir *lašas* galėtų būti deverbatyvas. Tiesa, *vařvas* yra siauras tarminis naujadaras, o *lašas* turi giminaičių kitose kalbose.

1.2.3. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių santykiai su kitais veiksmažodžiais

§ 38. Kai kurie kalbininkai dalį *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių laiko deverbatyvais. Taigi reikia aptarti jų santykius su įvairių tipų veiksmažodžiais ir išsiaiškinti, kokie iš tikrųjų yra jų ryšiai.

kalbų daiktavardžių priesaga **(s)mē-* yra kilusi iš **-men-*, apibendrinus nom. sing. formą **-me-* (<**-mēn-*) visai linksniavimo paradigmai (S p e c h t 1932: 252; Ž D 206; K a z l a u s k a s 1968: 276–277; A m b r a z a s 1993: 56).

⁵¹ Turėtų būti *smérdėja* arba *smérdi*.

⁵² Beje, *smérdėti* turi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams nebūdingą **poveikio** reikšmę.

⁵³ Žodžio dažnumo kriterijus – tai atsižvelgimas į bendrą tendenciją, kad retesnis žodis pamatuojamas dažnesnio, o ne atvirkščiai (U r b u t i s 1978: 98).

⁵⁴ V. Urbučio (1978: 104) nuomone, poroje *lašas* : *lašėti* galima įžvelgti abipusį (arba savitarpio) pamatavimą, neatiduodant pirmenybės vienai ar kitai pamatavimo krypciai.

Santykiai su priesagos *-ėti i* kamieno veiksmažodžiais

§ 39. G. U l j a n o v a s (1891: 50–53), disponuodamas labai negausia lietuvių kalbos medžiaga, manė, kad lietuvių ir latvių kalbų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių prezento *a* kamienas atsiradęs iš *i* kamieno būsenos veiksmažodžių. Toks teiginys tam tikrais atvejais tiktų žemaičių tarmei ir latvių kalbai, kur dėl žodžio galo pakitimų yra *i* kamieno perėjimo į *a* kamieną atvejų (plg. B ū g a RR III 54). Tačiau didžioji dalis b. k. *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių niekada nėra priklausę *i* kamieniui.

Žinoma, jei veiksmažodis reiškia ne aktyvų, o savaiminį veiksma, tokie duratyvai gana artimi statyvams (ar net mutatyvams) ir kartais sunkiai nuo jų atskiriami, ypač tuomet, kai įvairuoja esamojo laiko formos, plg. *dr(i)unėti, dr(i)ūna /dr(i)ūni* „pūti, dūlėti“, „rusenti“, „drybsoti, miegoti“, „gulėti, tingėti“, „tūnoti, kiūtoti“; *triunėti, triūni /triūna* „driunėti“; *čiutėti, čiūta* „po miego lovoje snūduriuoti“, *jutėti, jūta /jūti* „budėti, jausti“, *kabėti, kaba /kābi* „kaboti“, *sketėti, skēta* „būti išsiskėtusiam, išsikerojusiam“. Tokiais atvejais ir struktūrinė, ir semantinė interpretacija labai priklauso nuo to, kaip LKŽ (ar kituose šaltiniuose) pateiktas pavyzdys: ar tiksliai nurodyta jo struktūra, apibūdinta reikšmė. Kai žodis retas, nežinomas jo laikų formos, žodynuose gali atsirasti klaidų, pvz., būsenos veiksmažodis ž. *gunžėti, guñža, -ėjo* J (LKŽ III 736) (= *gūžėti, gūžėja /gūži, -ėjo* „kuo pasidengus gulėti ir pan.“) paimtas iš Juškos žodyno (be jokių iliustracinių pavyzdžių⁵⁵), neatstaičius bendrinės kalbos esamojo laiko formos *guñži*, o palikus žemaitišką (panašiai elgiamasi DūnŽ su žemaičių veiksmažodžiais, neturinčiais atitikmenų kitose tarmėse, kai dėl žodžio galo fonetinių pakitimų neįmanoma nustatyti morfologinio tipo. Tačiau LKŽ turėtų būti atstatomos bendrinės kalbos formos).

Abejonių kelia ir veiksmažodžio *kniūstėti, kniūsta, -ėjo* (LKŽ VI 270) „būti sukniubusiam“ [*Kniūst motriška bažnyčioo insikniaustusi (ant nosies)* J.] prezento kamiengalis⁵⁶. Pavyzdys žemaitiškas (žodžio galo redukcija), o būsenos reikšmė rodo, kad čia galėtų būti *i* kamieno veiksmažodis *kniūstėti, kniūsti*. Profesoriaus A. Girdenio manymu, *kniūst* šiame sakinyje apskritai galėtų būti išiktukas (toks išiktukas esąs šiaurės žemaičių telšiškių tarmėje, LKŽ užfiksuotas tik jo vedinys – *kniūstelėti*,⁵⁷ *-ėja, -ėjo* (VI 270) „staiga pakelti galvą, pabusti, kniostelėti“).

⁵⁵ Dėl A. Juškos duomenų patikimumo kamieno požiūriu žr. Kiseliūnaitė 1991: 203; Lubienė 2003: 107 ir kt.

⁵⁶ Plg. *kniūsti, kniūsta (kniūsa), -o (kniūsto)* „kniubti, klupti“.

⁵⁷ Matyt, remiantis šiuo veiksmažodžiu LKŽ sukirciuotas ir *kniūstėti, -a, -ėjo*. Beje, šakninis kirčiavimas *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams nebūdingas.

Santykiai su priesagos *-ėti* atematiniais veiksmažodžiais

§ 40. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžius ar bent jų dalį kai kurie mokslininkai (Stang 1942, Schmid 1963, Otkupščikov 1967, Ivanov 1981) kildina iš atematinų veiksmažodžių. Dalis jų iš tikrųjų galėjo atsirasti kaip atematinų veiksmažodžių paradigmos nykimo rezultatas. Kita vertus, painiavos kelia analoginiai atematiniai naujadarai (žr. Sabaliauskas 1957: 77–114). Tarmėse senieji ir naujieji atematiniai veiksmažodžiai buvo įvairiai morfologiškai adaptuojami – LKŽ užfiksuota labai daug tokių veiksmažodžių esamojo laiko formų: *i, a, sta,ėja, ia* kamieno ir kt. Iš viso LKŽ rasta 13 veiksmažodžių, kurie turi ir atematinų, ir *a* kamieno esamojo laiko formų. Šešių *a* kamieno formos yra reguliarios arba bent jau dažnai vartojamos:

- 1) *skambėti, skaĩba / skámba* K, KGr62 /°*skambti*⁵⁸;
- 2) *skaudėti, skaũda / skaũsta / skaũsti*⁵⁹ / *skaũdžia / skaũdi*;
- 3) *sopėti, sópa / sōpi* [K] / *sópti*⁶⁰ R, MŽ, N /-*ėja*;
- 4) *smirdėti, smirdi / smirda* Š, DŽ1; SD344, Sut, L, Rtr / *smirdžia* Jrb / *smirsti*⁶¹ Smn, -*ėjo* K, J, DŽ, NdŽ;
- 5) *čiaudėti, čiaudi /-ėja /-a /čiausti*⁶² Dsn /*čiausdi, -ėjo*;
- 6) *kósėti, kósi / kósti*⁶³ /*kósa /kóso /kósta /kósėja, -ėjo /-ė*.

Šių veiksmažodžių atematinės prezenso formos yra gana naujos, nes dalis pačių veiksmažodžių yra palyginti nauji, o paveldėtosios leksikos atematinų prezento formų neremia indoeuropiečių kalbų giminaičiai (pvz., lie. *kósėti* atitinkmuo šakninis veiksmažodis s. i. *kāsate* „kosėja“ yra tematinis, o šaknies *smird-* veiksmažodžių (tematinių!) yra tik baltų ir slavų kalbose, žr. 6 priedo 13 lent.).

Likusių veiksmažodžių *a* kamieno formos yra nereguliarios, užfiksuotos tose tarmėse (ar senuosiuose raštuose), kur yra įvykęs kamienų mišinimas; šie veiksmažodžiai *tekėti, teka* tipui nepriklauso ir toliau darbe nenagrinėjami:

- 7) *niežėti, niežti /niěžta /niėži* J /*nieža* N, -*ėjo*;

⁵⁸ Forma °*skambti* pavartota vienintelį kartą Karaliaučiaus archyve rastame lietuviško katekizmo rankraštyje: *Kaip skambti pirmas prisakimas* (Sabaliauskas 1957: 110 ir lit.).

⁵⁹ Neretai vartojama senuosiuose raštuose, žr. Sabaliauskas 1957: 103.

⁶⁰ Tokios atematinės formos A. Sabaliauskas (1957) nemini. Greičiausiai tiek *sópti*, tiek *sōpi* yra analoginiai dariniai pagal tos pačios reikšmės *skaudėti* formas.

⁶¹ Tokia atematinė forma A. Sabaliauskas (1975) neanalizuoja.

⁶² Dėl įvairių kontaminacinių formų žr. Sabaliauskas 1957: 105.

⁶³ A. Sabaliauskas (1957: 105) manymu, forma *kósti* veikiausiai yra analoginis darinys, nes P. Ruigio žodyne, kur tiek daug atematinų veiksmažodžių, vartojamos tik tematinės formos *kostu, atsikosiu*.

- 8) *peršėti, pešši / pešči K / peššta Krkl / peščia Jrb / pešša Up / peššia /-ėja, -ėjo*;
 9) *ráugėti, -ėja /-a DŽ / -i NdŽ /-ti N, K, NdŽ, -ėjo* „nuolat atsirūgti; rūgti“;
 10) *sérgėti, -i /-ia Vlkš /-a Dk /-ti R, N, MT216, KIG119, KBII165, SchL122 /-sti*
 LD350, Smn, Lp, Aln, Sv, Lkm /-sta ž. /-ėja R, N, Švnc;
 11) *spréngėti, -ėja /-ia Erž, Skr /-a NdŽ; SC57 /-ti*, „kosėti, sprengsėti, krenkšti“;
 12) *veizdėti, véizdi / véizžia / véizčia / véiza Lš / véizti Dv / véima / véina), -ėjo*;
véizdėti, véizdi, -ėjo DP533, DrskŽ „žiūrėti, žvelgti“;
 13) *žegėti, žęga / °žęgti⁶⁴* „žęgsėti“.

Santykiai su šakniniais intarpiniais ir *sta* kamieno veiksmažodžiais

§ 41. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai turi bendrašaknių intarpinių arba *sta* kamieno veiksmažodžių, pvz.: *krekėti, krėka, -ėjo* „tirštėti, krešėti“ : *krėkti, kreška, krėko* „t. p.“; *judėti, jūda, -ėjo* : (su)jūsti, -junda, -jūdo „imti judėti“; *krutėti, krūta, -ėjo* : (su)krūsti, -krušta, -krūto „imti krutėti“; *kalbėti, kalba, -ėjo* : kalbti, kalbsta, kalbo „pradėti kalbėti“; *smirdėti, smirdi / smirda / smirdžia /-sti, -ėjo* : smir(s)ti, smirsta, smirdo, „pradėti smirdėti“. Didžioji dalis bendrašaknių intarpinių / *sta* kamieno veiksmažodžių yra išvestiniai, bet esama ir tokių, kurie su *tekėti, teka* tipo arba šakniniais *ia* kamieno veiksmažodžiais nesudaro aiškios darybinės opozicijos ir laikytini savarankiškais imitatyviniais dariniais (plg. *buřbti, buřbsta* „tvinkti, pusti, pursti, tinti“ / *burbėti, būrba* „greitai, neaiškiai kalbėti; murmėti; nepatenkintam kalbėti, bambėti; burbuliuoti; kunkuliuoti; kt.“ / *buřbti, buřbia* „neaiškiai kalbėti, murmėti, niurnėti; piktai kalbėti, bambėti; burbuliuoti; zirzti [ppr. apie muses]; smarkiai gerti; siurbti, gerti [apie muses]; teršti [apie muses]“).

D. P a k a l n i š k i e n ė (1993: 160 ir t.) lietuvių kalboje užfiksavo 118 intarpinių resp. *sta* kamieno ir mišriojo tipo veiksmažodžių opozicijų (latvių kalboje – 17). Iš jų 75 atvejais intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai yra padaryti iš *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių. Kategorinės semantikos požiūriu opozicijų nariai yra susiję ryšiu *terminatīva / duratīva* (latvių kalboje ne visada), t. y. intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai turi veiksmo pradžios ir galo ar perėjimo iš vienos būsenos į kitą reikšmę, o mišriojo tipo veiksmažodžiai – duratyvinį veiksmą (plg. *plēpti, plempa : plepėti, plēpa*). Konkrečiosios semantikos požiūriu šie vediniai yra labai įvairūs:

A. Veiksmažodžiai, reiškiantys subjekto sukeliamus garsus (*čiułbti, čiułbsta : čiułbėti, čiułba*) (24 opozicijos).

B. Veiksmažodžiai, reiškiantys judėjimą ar padėtį erdvėje (*jūsti, junda : judėti, jūda*) (16 opozicijų).

⁶⁴ Šio veiksmažodžio iliustruojama tik atematinė pirmojo asmens forma (*Žęgmì KŽ; R, MŽ, N*), tad gali būti, kad *a* kamienas atstatytas klaidingai.

- C. Veiksmažodžiai, reiškiantys struktūros kitimą (24 opozicijos).
- a) perstrukciniai (*kèsti, keñda : kedėti, kēda; klèkti, kleñka : klekėti, klēka; trùpti, truñpa : trupėti, trùpa*) (13 opozicijų);
- b) šviesos pokyčių (*blìgzti, blýzga : blizgėti, blízga; miřgti, miřgsta : mirgėti, miřga*) (7 opozicijos);
- c) terminių pokyčių (*grùzti, grūzda : gruzdėti, grūzda*) (4 opozicijos).
- D. Veiksmažodžiai, reiškiantys procesus, susijusius su subjekto fizine ar psichine būseną, socialiniais santykiais (*mókti, móksta, móko : mokėti, móka; skauñsti, skauñsta, skauñdo : skaudėti, skauñda*) (11 opozicijų).

§ 42. Kita vertus, *sta* kamienas neretai yra linkęs pereiti į kitas formas, net į mišriojo tipo veiksmažodžių paradigmas (P a k a l n i š k i e n ė 1993: 170), pvz.: *smilkstėti, smilksta, -ėjo*⁶⁵ KŽ „žr. smilkti“ (: *smilkti, smilksta, -o* „pamažu be liepsnos degti, rusenti“), *pykštėti, pykšta, -ėjo* „smarkiai, garsiai poškėti“ (: *pykšti, pykšta, pyško* „pykšėti“), *spurstėti, spursta, -ėjo* „spurdėti“ (: *spursti, spursta, spurdo* „žr. spurdėti 4, 6“, plg. *spurdėti, spurda* „1. daužytis sugautam, blaškytis, stengiantis ištrūkti, išsprukti; 2. judėti, krutėti, virpėti ir kt.“)⁶⁶.

LKŽ pasitaiko ir tokių atvejų, kai *sta*-kamienės esamojo laiko formos įrašomos į *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių paradigmą. Tarmėse tokių prezenso formų greta bendraties priesagos *-ėti* galėjo atsirasti adaptuojant nykstančias atematines veiksmažodžių formas, pvz.: *kósėti, kósi / kósti / kósa / kóso / kósta / kóseja, -ėjo /-ė; niežėti, niežti / niežta / nieži J / nieža N, -ėjo; peršėti, perši / peršti K / peršta Krkl / perščia Jrb / perša Up / peršia /-ėja, -ėjo; skaudėti, skauñda / skauñsta / skauñsti / skauñžia / skauñdi, -ėjo* ir pan. Matyt, remdamiesi tokiais pavyzdžiais žodynininkai ėmė klaidingai prirašinėti *sta*-kamienės formas ir ten, kur atematinių formų nebūta, pvz.:

- *tvyskėti, tvyska / tvýksta K, -ėjo* „1. žaibuoti, 2. žr. tviskėti 2; 3. žr. tviskėti 4; 4. K dundėti, griaudėti“. Forma *tvýksta* „atklydo“ iš *sta*-kamienio / intarpinio *tvísksti, tvýksta / tvýska BŽ451*⁶⁷, *tvísko* (LKŽ XVII 285) „imti tviskėti“.

- *pyškėti, pýška / pýkšta, -ėjo* „pyškėti“. Formos *pýkšta* iliustracinių pavyzdžių nepateikta; ji turėtų priklausyti arba *pykštėti, pýkšta, -ėjo* „smarkiai, garsiai poškėti“, arba

⁶⁵ Leksemos realumas kelia abejonių, nes šis veiksmažodis paimtas iš A. Kuršaičio žodyno ir sakiniiais neilustruojamas.

⁶⁶ LKŽ nurodomos ir kitokios *spursti* esamojo laiko formos – *spurzda, spurdžia*. Sm o c z y ų s k i o (2000: 225) manymu, šakninio inchoatyvo forma *spurzda* < **spursta*. Tokiu atveju ir veiksmažodį *spurdėti, spurzda* reikėtų laikyti *sta* kamieno perėjimu į *tekėti, teka* tipą. Kita vertus, veiksmažodžius *pykštėti* ir *spurstėti* galima susieti ir su ištiktukais *pýkšt* „stipriam lūžimo, sprogo, subeldimo, sudavimo, šūvio garsui žymėti; staigiam, greitam įvykiui ar veiksmui nusakyti“, *spūrst* „staigiam nuskridimui, išbėgimui, ištrūkimui nusakyti“.

⁶⁷ Prie *tvísksti* dar nurodoma esamojo laiko forma *tvíska*, kurio vieta yra prie *tviskėti, tvíska, -ėjo*. Beje, iliustracijose kaip *tvísksti* prezento forma pateikiama tik *tvíska*. Matyt, žodynininkų greta preterito formos *tvísko* neradus intarpinių ar *sta* kamieno pavyzdžių, sugalvota tokia „išeitis“.

šakninio intarpinio / *sta*-kamienio *pikšti, pįška / piňška / °pykšta* Kos50, *piško* NdŽ, arba *sta*-kamienio *pýkšti, pýkšta, pýško* „pykšėti“ paradigmai.

• *rogėti, rōgsta, -ėjo* „rinktis, gužėti“ : *Pilna pirkia prirogėjo bernų* Tvr. Sunku pasakyti, kokia turėtų būti šio veiksmažodžio esamojo laiko forma, bet tik ne *sta*-kamienė. Reikšmė rodytų, kad čia gali būti *a* kamienas, bet forma *prirogėjo* pavartota tik vieną kartą, todėl greičiausiai pati leksema *rogėti* yra okazinė, gal net išgalvota pateikėjo – plg. tą patį sakinį iš tos pačios vietovės su veiksmažodžiu *gurėti: Prigurėjo pilna pirkia bernų*.

§ 43. Pasitaiko atvejų, kai ir intarpinių veiksmažodžių esamojo laiko forma pereina į mišriojo tipo veiksmažodžių paradigmą, pvz., *birti, bįra / byrėti, bįra* greta *birėti, bira*. Tiesa, *byrėti* atveju galima išvelgti ir balsių kaitą (žr. dar § 59). Tačiau kai veiksmažodis reiškia būseną ir yra deverbatiškas (o iliustracinių pavyzdžių nepateikiama) – pvz., *vimpėti, vįmpa, -ėjo* intr. NdŽ „būti prasivėrusiam, žiojėti“ (: *vįpti, vįmpa, vįpo* „kreiptis; nusikarti, nudribti“), – jo esamojo laiko forma yra abejotina. Taip pat nesėkmingai LKŽ nustatytos gyvojoje kalboje neegzistuojančio veiksmažodžio *°kimbėti, kimba (?)*, *-ėjo* „kabėti“ (LKŽ kartotekos kortelėje parašyta *kimbėti / kabėti* „wisiec“ Kos46) formos.

LKŽ pasitaiko atvejų, kai greta priesagos *-ėti* klaidingai nurodoma intarpinė prezenso forma, pvz., *2 rizgėti, rįzga, -ėjo* „veltis, draikytis“ ir kt. (plačiau apie tai sk. § 51).

Santykiai su šakniniais *ia* kamieno veiksmažodžiais

§ 44. Lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai semantiškai labai artimi tam tikrai daliai lietuvių kalbos šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių. Jų santykių tema, regis, dar nėra plačiau analizuota⁶⁸.

Pagal reikšmių santykį bendrašakniai *ia* kamieno ir *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai galėtų būti skiriami į kelias grupes:

A. Duratyviniai *ia* kamieno ir *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, reiškiantys garsą (*teřkšti, teřškia, teřškė : terškėti, tērška, -ėjo, čirškšti, čirškia, čirškė : čirškėti, čirška, -ėjo*). LKG 240 teigiama, kad garsą reiškiantys *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai galėtų būti išvesti iš šakninių *ia* kamieno (plg. *J a k a i t i e n ė* 1968: 31–44). Tačiau apie darybą čia kalbėti nėra pagrindo, nes tam tikras reikšmės niuansas – *ia* kamieno veiksmažodžiai žymi tęstinį veiksmą, *a* kamieno – tam tikrą „susaldytą, sueižėjusį“⁶⁹ – yra per menkas, kad būtų laikomas darybos reikšme, juolab kad toks tolydumo semos skirtumas žodynuose neatspindimas ir ne visų kalbėtojų vienodai suvokiamas.

⁶⁸ *D. P a k a l n i š k i e n ė s* (1993) teigimu, aktyvaus veiksmo šakniniai *ia* kamieno veiksmažodžiai gali sudaryti opoziciją *causatīva / resultatīva* tiek su intarpiniais, tiek su mišriojo tipo veiksmažodžiais (*žiėbti, žiėbia / žibti, žimba / žibėti, žiba*), nors dažnai *ia* kamieno ir *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai semantiškai skiriasi tik atspalviais.

⁶⁹ Pagal tokius semantinius atspalvius *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai atsiduria tarp šakninių *ia* kamieno ir priesagos *-ėti* iteratyvų (*kaukšėti, pukšėti, stuksėti*). *J. L u b i e n ė* (2003: 34; 104) šį skirtumą siūlo vadinti tolydumo semos skirtumu (žr. § 11).

B. Terminatyviniai *ia* kamieno veiksmažodžiai, turintys poveikio reikšmę : duratyviniai *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, reiškiantys (a) garsą (su judėjimu) arba (b) vibracinį judėjimą⁷⁰:

a) *treñkti, treñkia* „mušti, duoti, krėsti“ (plg. la. *triēkt, triēcu, -cu* „trenkti“): *trin-kėti, trinka, -ėjo* „trinksėti, bildėti, bildant važiuoti; trankiai kalbėti“ (plg. la. *trīcēt, -u, -ēju* „drebėti, virpėti, tirtėti“);

b) *krėsti, krėčia* „purtyti, kratyti, drėbti ir kt.“ : *kretėti, krėta, -ėjo* „drebėti, purtėti; bartis“; *veřpti, veřpia* „daryti siūlą“ : *virpėti, virpa, -ėjo* „drebėti“.

Dažnai tas pats *ia* kamieno veiksmažodis gali turėti ir poveikio, ir savaiminio veiksmo reikšmę. Pastarąja jie sutampa su bendrašakniais *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiais, tik skiriasi intensyvumas – *žiēbti, žiēbia* „degti, kurti; smarkiai ką daryti“ : *žibėti, žiba* „spindėti, mirgėti“⁷¹ (la. *zibēt, zibu, -ēju* „žibėti“), *tviēksti, tviēskia* „labai šviesti“ : *twiskėti, twiska, -ėjo* „ryškiai blizgėti, žibėti“.

C. Dalis bendrašaknių veiksmažodžių semantiškai gali būti gerokai nutolę – pvz., aktyvaus veiksmo *ia* kamieno *žvelgti, žvelgia* „kreipti akis, žiūrėti“ ir savaiminio veiksmo *žvilgėti, žvilga, -ėjo* „spindėti, blizgėti“ ir kt.

Visais atvejais *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams būdingas duratyvumas su vibracijos atspalviu. Darybiškai jų sieti su *ia* kamieno veiksmažodžiais negalima. Didžiausią bendrašaknių abiejų tipų veiksmažodžių grupę sudaro savarankiški imitatyvai⁷² (pavyzdžiui, garsiniai veiksmažodžiai, ypač su finalės *-šk-* [*tarškėti, tārška* : *tarškšti, tarškšia*]; latvių kalboje tokios šaknies finalės *ia* kamieno veiksmažodis neįmanomas – šiuos du veiksmažodžius atitinka vienas mišriojo tipo *tarškšket, tarškšku, tarškškēju*), kitais atvejais tarp *tekėti, teka* tipo ir šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių galima konstatuoti etimologinį ryšį.

⁷⁰ Šakniniai *ia* kamieno veiksmažodžiai reiškia aktyvų veiksmą, nukreiptą į objektą, o bendrašakniai *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai – savaiminį (pasikeičia diateziniai santykiai).

⁷¹ Plg. *ugnis žiēbia į akis* ir *ugnelė žiba*.

⁷² Egzistuojant tokiai nedarybinei opozicijai (*žvelgti: žvilgėti*), vieno kurio tipo veiksmažodžio atsiradimas galėjo paskatinti atsirasti ir kitą (tarp tipų yra susiformavę tarpusavio priklausomybės santykiai). Tam tikrų dalykų galėtų išaiškėti ištyrus bendrašaknių veiksmažodžių geografinį paplitimą – vieno tipo veiksmažodžių galėjo rasti viename plote, o kito – kitame, pvz.: *barskėti, bārška* „tarškėti; daug ir tuščiai kalbėti; plepėti, bambėti“ bei judėjimo (dažniausiai – važiavimo) su garsu reikšmę turinčios priešdėlėtosios formos (*atbarskėti, išbarskėti, nubarškėti* ir kt.) pažįstamos visoje Lietuvoje, o (*iš-, nu-*) *barškšti, barškšia, barškė* „barškant važiuoti, tarkšti“ – tik vakarų aukštaičių plote (Geistaruose, Jurbarke, Alksnėnuose, Skirsnemunėje; Surviliškyje), *pabařkšti, pabařškia, pabařškė* „pakimti“ – Klaipėdos krašte (Plikiai, Priekulė, I. Simonaitytės raštai); *tarškėti, tārška* užfiksuotas visame lietuvių kalbos plote (nėra pavyzdžių tik iš vakarų žemaičių), o veiksmažodis *tarškšti, tarškšia* – tik aukštaičių. Veiksmažodis *teřkšti, teřškia* „barškėti; tarškant važiuoti; plepėti; čerkšti“ plačiai vartojamas rytų, rečiau – vakarų Aukštaitijoje (pavyzdžiai iš Skirsnemunės, Daukšių, Sintautų, Rumšiškių) ir pietų Aukštaitijoje (Krokalkaukis), o tos pačios reikšmės *terškėti, tērška* vartojamas visoje Aukštaitijoje (LKŽ, DūnŽ duomenimis, žemaičių nevartojamas nei *terškėti*, nei *teřkšti*).

LKŽ pasitaiko atvejų, kai šakninių veiksmažodžių esamojo laiko *ia* kamieno formos įrašomos į *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių paradigmą: *plerskėti, plérška /pleřškia* K, -*ėjo* „plerkšti; išgverusiu balsu kalbėti“ – iš *pleřkšti, pleřškia; gergždėti, geřgdžia*⁷³ /*geřgždi, -ėjo* „karkti, džergžti, girgždėti“ – iš *geřgžti, geřgdžia* ir pan.

Santykiai su šakniniais *a* kamieno veiksmažodžiais

§ 45. Nedidelė dalis *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių turi bendrašaknių šakninių *a* kamieno veiksmažodžių. Remiantis A. Kaukienės (1994: 238–240; 2002: 321–331) tyrimu, iš *CeC, CėC, CoC, CuoC, CiC, CyC, CieC, CuC, CūC* tipo šaknis turinčių šakninių *a* kamieno veiksmažodžių su *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiais galima sieti tik 16. Tik trys iš jų (*mėgzti, mėzga; rėgzti, rėzga; rįsti, rįta*) yra norminiai, dviejų *a* kamieno forma yra gretutinė (*skōbti, skōbia / skōba, knībti, knīmba / knība* N), o kiti – tarminiai:

CeC – 5: *mėgzti, mėzga, mėzgė* „rišti mazgą ir kt.“ : *mizgėti, mizga, -ėjo* „zuiti; migzti“; *rėgzti, rėzga, rėzgė* „pinti, megzti“ : *rizgėti, rįzga, -ėjo* „judėti, krutėti; veltis, draikytis“ : *rezgėti, rėzga* „greitai kalbėti, tarškėti“; dial. °*bregzti, brezga, brezgė* J „plėsti, drėksti“ : *brazgėti, brāzga* „neaiškiai, nesuprantamai kalbėti“; dial. *kėsti, kėta, kėto / kėtė* „ketinti, žadėti“ (*kėsti, kėta, kėto / kėtė* „ketinti, norėti, geisti, ryžtis“): *ketėti, kėta* „ketinti“; dial. *knėžti, knėža* „daryti ką įsiknibus“ : *knežėti, knėža, -ėjo* „trupėti, trūkinėti, kiužti; knibždėti“.

CėC – 2: dial. *kėsti, kėta, kėto / kėtė* „ketinti, norėti, geisti, ryžtis“ : *ketėti, kėta / kėti* „t. p.“; dial. °*kėžti, kėža, kėžo*⁷⁴ „išskėsti, užversti aukštyn (kojas)“ : *kežėti, kėža, -ėjo* „labai pamažu, skurdžiai augti“.

CaC – 2: dial. °*kraptis, -asi, -osi* „žr. krapintis: kratytis“⁷⁵ : *krapėti, krāpa* „paskui ką eiti pėda į pėdą“; dial. *šāpti, šāmpa / šāpa*⁷⁶ „čiupti, stverti, vogti“ : *šapėti, šāpa* „šnibždėti“.

CoC – 3: dial. *knōbti, knōbia / knoba* J, *knōbė / knobo* J „kirsti, žnybti, lesti...“ : *kna-bėti, knāba* „lupti bulves“; dial. *krōpti, krōpia / krōpa, krōpė*⁷⁷ „sunkiai, pamažu eiti, vilktis“; „apgaučiant, plėšti“; „atsidėjus dirbti“ : *krapėti, krāpa* „paskui ką eiti pėda į pėdą“; *skōbti, skōbia / skābia / skāba / skōba, skōbė* „drožti, skauptuoti; skinti, raškyti“ (dial. *skābti, skāba* „skobti, skabyti“): *skabėti, skāba, -ėjo* „pjauti, kirsti“ (Beje, *skabėti, skāba* dėl semantikos neturėtų būti skiriamas *tekėti, teka* veiksmažodžių tipui, žr. § 13).

CiC – 6: dial. *kįsti, kįta* „ketinti, žadėti“ : *ketėti, kėta*; dial. *knīsti, knīta / kniñta, kniño* „skverbti, lįsti“ (: *kniėsti, kniėčia*, la. *kniēst, kniēšu / kniesu / kniētu* „knietėti“): *knitėti, kniña*

⁷³ Pvz.: *Kas čia taip geřgdžia kaip netepti ratai?*

⁷⁴ Dėl šio veiksmažodžio formų ir etimologijos žr. Kaukienė 1994: 26.

⁷⁵ Dėl šio veiksmažodžio etimologijos žr. Kaukienė 1994: 36.

⁷⁶ Dėl šio veiksmažodžio formų ir etimologijos žr. Kaukienė 1994: 36–37.

⁷⁷ Greta pasitaikančius *CaC* šaknies *tekėti, teka* tipo duratyvus galima sieti tiek su *CoC* šaknies veiksmažodžiais, tiek su jų *CaC* šaknies antrininkais. Struktūriškai šie mišriojo tipo veiksmažodžiai artimesni šakniniams *CaC*, tačiau semantiškai – dažniau *CoC* atitikmenims (tiesioginiu darybiniu ryšiu jų negalima sieti nei su vienu, nei su kitais).

„knetėti“, „kandžioti, pulti⁷⁸“ (*K n i t a arklį, arklų tąsos O*), *knetėti, kniėti /-a J* (la. *kniētēt* „keimen, spriešen“); dial. *sklīsti, sklīda* „sklēsti, šliaužti, slysti“ (: *skleīsti, skleīdžia*, la. *skliēst, skliēžu, skliēdu* „skleisti, sklaidyti“): *sklidėti, sklīda* „skambėti, aidėti“; dial. *trīsti, trīsa* (: *trēsia, trēsē*, la. *trešu, trēsu*): *trēsėti, trēsā KŽ* „greitai bėgti“, „rujoti“, la. *tresēt* „hin und her herjagen“; lie. *rīsti, rīta* (la. *rist, ritu*), *riēsti, riēčia*, (la. *riest, riešu /riežu*): *ritėti, rīta* „ristis, riedėti“ (la. *ritēt, -u, -ēju*), *rietėti, riēta* „t. p.“ (la. *riētēt, -u /-ēju, -ēju* „rollen, kreisen“); *knībti, knība* (*kniēbti, kneībti*; la. *kniēbt, kniēbju*; lie. dial. *°knybti* „gnybti“): *knibėti, knība* „knibždėti“, „knetėti, gižėti“ (la. *knibēt* „klauben, rankioti, skinti (uogas)“;

CyC - 4: plūšti, -a (: *plūošti, -ia* „smagiai eiti“, „sunkiai dirbti“): *plūšėti, plūša* „triūsti“, „vaikščioti, ganytis“; lie. dial. *°gurti, -a* „daužyti, trupinti“: *gurėti, gūra* „irti, trupėti“, *gurėti, gūri /gūra* „skubiai eiti, bėgti“; dial. *rūbti, rūba, -o*⁷⁹ „kasti“ (*raūbti, ruōbti* „kasti, rausti, gremžti“, *riuōbti* „gremžti, skaptuoti“): *rubėti, rūba* „bildėti, trinksėti, grumėti“; dial. *rūsti, -a, rūsē /rūso* „coire“ [*r(i)āusti, -ia*, la. *rāust, -šu*): *rusėti, rūsa* „pamažu degti; kiūtoti, tūnoti“.

CyC - 1: lie. dial. *°knybti, -a, -o*⁸⁰ „gnybti“ (žr. prie *knībti*).

CūC - 1: lie. dial. *gūžti, -a /-ia, -o /-é J* „eiti kaip žąsiai“: *gužėti, gūža* „visu būriu su triukšmu vykti; knibždėti“.

Bendrašakniai veiksmažodžiai skiriasi tik kai kuriais reikšmės atspalviais, priesaginiams veiksmažodžiams būdinga duratyvinė reikšmė (dažnas vibratyvinis atspalvis). Kartais šakninių veiksmažodžių reiškiamas aktyvus veiksmas, nukreiptas į objektą, priesaginiuose virsta savaiminiu, tuomet atsiranda ir diatezinių (subjektinių-objektinių) skirtumų: *rīsti, rīta* (la. *rist, ritu*): *ritėti, rīta* „ristis, riedėti“ (la. *ritēt, -u, -ēju*); *knībti, -a*, dial. *°knybti* „gnybti“: *knibėti, knība* „knibždėti“, „knetėti, gižėti“; lie. dial. *°gurti, -a* „daužyti, trupinti“: *gurėti, gūra* „irti, trupėti“, *gurėti, gūri /gūra* „skubiai eiti, bėgti“ ir kt.

Kartais *tekėti, teka* tipo veiksmažodžio reikšmė artimesnė statyvinei (įvairuoja ir esamojo laiko struktūra): dial. *dr(i)uñti, -a* „gulti, tēkštis“: *drunėti, drūna /-i, driunėti, drūnėti* „gulėti, tingėti; tūnoti, kiūtoti“ (la. *drunēt, -ēju* „drunėti, pūti“).

Sugretinus visus poras, matyti, kad tarp *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių ir jų šakninių veiksmažodžių giminaičių kokio nors darybinio ryšio ar darybinės reikšmės skirtumo nėra. Todėl *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai laikytini savarankiškais imitatyvais⁸¹, jų ryšys su šakniniais *a* kamieno veiksmažodžiais – tik etimologinis.

⁷⁸ Reikšmė nebūdinga *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams, žr. § 12 ir § 13.

⁷⁹ Žodis žinomas iš Juškos žodyno (LKŽ nepateikiamas). Dėl etimologijos žr. *K a u k i e n ė* 2002: 37–38.

⁸⁰ Dėl kilmės žr. *K a u k i e n ė* 2002: 54.

⁸¹ Paabejoti galima dėl *ketėti, kēta /-i*, nors ir ši veiksmažodį *A. K a u k i e n ė* (1994: 240) linkusi laikyti tiesioginiu imitatyvu. Greta tarminio *kēsti* „ketinti, norėti, geisti, ryžtis“ ta pačia reikšme vartojamas *kētėti, kēta /-i*; sunku pasakyti ar jis tiesiogiai padarytas iš *kēsti*, ar yra tik įprastesnis *ketėti, kēta* (: *kēsti*) variantas.

1.2.4. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių santykiai su išiktukais

§ 46. Dalis *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių akivaizdžiai susiję su išiktukais (pvz., *braškėti, brąška* : *bràšk(t)*; *čiauškėti, čiaūska* : *čiaũkšt* „1. mušimui, kirtimui, kirpimui nusakyti“ [*Aš čiaukšt, čiaukšt su žabu tą žvynę*]; „2. J čiaukšnojimui nusakyti“ [*Kiaulė ėda čiaukšt čiaukšt* Pgr.]; „3. sprogo, trūkimo garsui reikšti“ [*Kiausinis čiaukšt ir sudužo* Ds.]; „4. šiaip kokiam staigiam veiksmui nusakyti“ [*Čiaukšt ir pasakė Šmč. Dirbo dirbo, čiaukšt ir pagriuvo (mirė)* Grž.]), bet nėra jų vediniai⁸². Nagrinėjamųjų veiksmažodžių laikyti deinterjektyvais negalima dėl kelių priežasčių:

1. Vediniai išlaiko pamatinio žodžio trumpąjį balsį [plg. iter. *brakšėti, brākši* ar *brākštelėti, brākštelė* : *bràšk(t)*; *tekšėti, tēkši* : *tèkš(t)*], o nagrinėjamojo tipo imitatyvų kirčiuotas šaknies balsis pailgėja (*braškėti, brąška, teškėti, tēška* ir pan.).
2. Daugelis ilgosios šaknies išiktukų turi dvejopą priegaidę (plg. *čerškšt* ir *čerkšt*), o atitinkami nagrinėjamojo tipo veiksmažodžiai su finale *-šk-* – tik akūtą (*čerškėti, čerška*).
3. Šaknies finalės struktūra rodo, kad tam tikrais atvejais veikia išiktuką (pvz., *brākšt*) būtų galima kildinti iš veiksmažodžio (pvz., *braškėti, brąška*) – dėl formanto *t* įvyksta metatezė *-šk- +t → -kšt-*. Atvirkštinė priebalsių kaita (*-kšt- → -šk-*) būtų nemotyvuota (plg. prieš balsį nepakitusią deinterjektyvo *brakšėti, brākši* finalę *-kš-*).
4. Greta daugelio imitatyvinių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių (pvz.: *švagždėti, šnabždėti, šnažėti* ir pan.) apskritai nėra išiktukų.
5. Greta daugelio reduplikacinių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių (jų LKŽ rasta 125) taip pat yra išiktukų, paprastai vartojamų tik reduplikacinėmis samplaikomis (*dardėti, dārda* : *dar-dar*; *murmėti, mūrma* : *mur-mur*); jų semantinis ryšys ir bendra kilmė yra neabejotina. Tačiau reduplikacija lietuvių kalboje nėra žodžių darybos priemonė, todėl čia galima įžvelgti tik etimologinį ryšį.

§ 47. Keletą veiksmažodžių, kurių šaknies finalėje yra duslusis *TST* tipo priebalsių junginys (*-kšt-*, *-pšt-*, tokių šaknų rasta 12), turbūt įmanoma vesti iš išiktukų. Pvz.: *kukštėti, kùkšta* „šnibždėti, kuštėti; verkšlenti, kuskėti“ : *kùkšt* „kaukšt, taukšt; krust; skrebt, šlamšt“, *šnapštėti, šnāpšta* „šnabždėti, šiugždėti, šnarėti, čiužėti“ : *šnāpšt* „trumpam šnapštelėjimui, sušnibždėjimui nusakyti ir kt.“, *pykštėti, pýkšta* „žr. pykšėti“ : *pýkšt* „stipriam lūžimo, sprogo, subeldimo, sudavimo, šūvio garsui žymėti; staigiam, greitam įvykiui ar veiksmui nusakyti“, *páukštėti, páukšta* „ploti (rankomis); pliauškinti (botagu)“ : *páukšt* „pykšt“, *šliukštėti, šliùkšta* „šiugždėti, šlamėti, čezėti; išduoti čiurškėjimo garsą žliugsėti“ : *šliùkšt* „išpylimo, išliejimo ar išbėrimo garsui nusakyti; kartojant sunkiam (velkant kojas)

⁸² Mėginimų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius vesti ir iš išiktukų būta (pvz., *Jakaitienė* 1968: 231).

vaikščiojimui ar ėjimui, šliaužimui nusakyti; čiūžtelėjimui, slystelėjimui nusakyti ir kt.“ ir pan. Vis dėlto dalį šių veiksmažodžių galima laikyti dusliaisiais kitų imitatyvinių veiksmažodžių variantais (plg.: *šnapštėti* : *šnabždėti*, *kukštėti* : *kugždėti*, *krepštėti* : *krebždėti*), o likusiųjų vediniais laikyti negalėtume dėl darybos tipo dažnumo ir kiekybinio kriterijaus – tokių opozitų yra per mažai.

LKŽ pasitaiko priesagos *-erėti* vedinių iš ištiktukų, klaidingai pateikiamų kaip *a* kamieno, pvz., *krebénkterėti*, *-ėja* /-*a* J, *-ėjo* Pkl, Žd. „truputį užgauti“. Iš Juškos žodyno užrašyta esamojo forma *krebénktera* turėtų būti *i* arba *ia* kamieno. Tas pats pasakytina ir apie *krýpterėti*, *-ėja* /-*i* /-*a*, *-ėjo* „staigiai pasisukti, pakrypti“.

LKŽ yra priesagos *-sėti* *si* kamieno veiksmažodžių, klaidingai pateikiamų su gretutine *a* kamieno esamojo laiko forma, pvz., *tvaksėti*, *tvàksi* /*tvàksa* Erž, Trš /*tvàksia*, *-ėjo* (daugiau žr. § 69).

Taigi *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiai laikytini ne ištiktukų vediniais, o tiesioginiais imitatyvais.

* * *

Darybos požiūriu *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiai (išskyrus vieną kitą išimtį) yra pirminiai (t. y. neišvestiniai) ir tuo skiriasi nuo kitų priesagos *-ėti* veiksmažodžių. Todėl nagrinėjant veiksmažodžių darybą ir kilmę neužtenka remtis tik bendraties formantu – būtina atsižvelgti į visas veiksmažodžio formas, ypač į esamojo laiko morfologinę struktūrą.

1.3. MORFONOLOGIJA

1.3.1. Šaknies struktūra

§ 48. Išsamų bendrinės lietuvių kalbos veiksmažodžių šaknies struktūros tyrimą yra atlikusi I. Kruopienė (2000a, 2000b). Tačiau kiekvieno morfologinio tipo šaknies struktūra turi savo ypatumų. Be to, atskiro tipo tyrimas leidžia nustatyti tam tikrų žodynuose atsirandančių klaidų dėl netinkamo tarminės leksikos interpretavimo ir pan., atpažinti klaidingai tam tikram tipui priskiriamas formas ir pan., išsiaiškinti būdingas struktūras, leidžiančias daryti etimologinių išvadų.

§ 49. Visų *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių šaknys yra vienskiemenės (plg. *tek-*, *baršk-*). LKŽ rastos dvi išimtis⁸³ – reduplikacinis °*čiučiurvėti*, *-a*, *-o* „čiulpsėti lūpomis (žaidinant vaiką)“. Šios leksemos realumas labai abejotinas – nėra iliustracinių pavyzdžių, klaidingai atstatyta būtojo forma (turėtų būti *-ėjo*). Veikiausiai veiksmažodis yra okazinis (ar išgalvotas pateikėjo), sudarytas pagal °*čiurvėti*, *čiurva*, *-ėjo* „čiurškėti, čiulbėti“ (*Du karveliai čiurvėjo*, *trys broliukai kalbėjo* Lnkv. *Visoki paukšteliai čiurvėjo*, *čirškėjo šiltuose saulės spinduliuose* LzP.). Kitas veiksmažodis – °*miegolėti*, *miegola*, *-ėjo* N, [K] „eiti gulti,

⁸³ Jei neskaičiuosime LKŽ neužfiksuoto tarminio *galimėti*, *gālīma* / *galimėja*, *-ėjo* (žr. § 31).

miegoti“ – turėtų būti vedinys iš daiktavardžio *miegolà* (2) J „žr. miegalius“, todėl turi būti priesaginis *miegolėja* (ar *i kamieno miegoli*), o ne *a kamieno*.

Šaknies centras (vokalizmas)

§ 50. Šaknies centras (arba vokalizmas) tyrėjų suprantamas nevienodai: vieni jam skiria tik balsius ir dvibalsius (Kruopienė 2000, Karosienė 1985: 1987, plg. dar Petkevičienė 2001: 105), o mišriųjų dvigarsių antruosius dėmenis skiria finalei. Toks traktavimas yra patogus fonetikos tyrimui, bet morfonologijos analizei nėra parankus. Visų pirma, diachroniškai tiek dvibalsių, tiek mišriųjų dvigarsių antrieji sandai priklauso tai pačiai sonantų klasei. Šitaip traktuojant centrą, tas pats finalės elementas atsiduria skirtingose grupėse (pavyzdžiui, veiksmazodžio *tárška* finalė *-šk-* atsiduria *RST* grupėje, o veiksmazodžio *táuška* finalė *-šk-* – *ST* grupėje). Be to, toks traktavimas painioja akcentinių ypatybių tyrimą, nes vienais atvejais prozodinis elementas patenka į centrą (*tárška*), o kitais – į periferiją (*álma*). Todėl šaknies centrui tikslingiau skirti ne tik balsius ir dvibalsius, bet ir mišriuosius dvigarsius. Būtent tokiu principu pagal šaknies centrą ir periferiją sugrupuoti *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžiai, pateikti šaknies vokalizmo lentelėje (žr. 1 priedą).

§ 51. *Tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžiai yra vadinamojo stabiliojo⁸⁴ (arba neapofoninio) centro veiksmazodžiai, t. y. juos kaitant šaknies vokalizmas nekinta. Tačiau LKŽ tokių klaidų pasitaiko, pavyzdžiui, *rūzgėti*, *rūzgia* /*ruzga* K, *-ėjo* (XI 1039) „murmėti, piktai kalbėti; krutėti; rusenti“ (forma *ruzga* turėtų būti pateikiama tik prie veiksmazodžio *ruzgėti*, *rūzga*, *-ėjo* „t. p.“).

Nagrinėjamieji veiksmazodžiai negali turėti šakniniams veiksmazodžiams būdingų intarpinių esamojo laiko formų, bet LKŽ tokių klaidų pasitaiko (žr. paryškintąsias formas):

- 1) *čiužėti*, **čiuža**, *-ėjo* „čiauzti, čiuožti“: *Vėjas tada tik švilpia, rogės lyg raudodamos čiuža* Š. Kadangi nepateikiama bendraties ir esamojo laiko formų, *čiuža* greičiausiai yra neatstatyta tarminė esamojo laiko forma, priklausanti veiksmazodžiui *čiužti*, *-ia*, *-ė* „čiuožti“ (*Ant ledo čiužiū J. Čiužk šniūrą pagal nuo stirtos, nuo stogo J.*), „braukti, vilkti, traukti“ (*Šluota čiužia pelenus, šluodama iš po pečiaus J.*), „tekėti, driektis“ (*Gugis garsiai knarkė, rymodamas ant sudėtų po veidu rankų, per kurias čiužė iš burnos seilės V.Krėv.*).
- 2) 1 *gurėti*, *gūra* /**gūra**, *-ėjo* „trupėti, irti, skaidytis, guriam darytis, nykti, galą gauti“: *Sušalus duona gūra* Lp. Kadangi pavyzdžių su **gurėti*, *gūrėjo* nėra, tai forma *gūra* turi priklausyti veiksmazodžiui *gūrti*, *gūra* /*gūrsta*, *gūro* (III 759).
- 3) 2 *rizgėti*, **rįzga**, *-ėjo* „veltis, draikytis“: *Reti išrizgėję rugiai* Tv (galėtų būti *rizgėti*, *rizga*, *-ėjo*). Esamojo laiko forma *rįzga* aiškiai paimta iš intarpinio veiksmazodžio *rigzti*, *rįzga*, *rižgo* (XI 595) „kibti kabintis; draikytis, raizgytis ir kt.“.
- 4) *sriuvėti*, **sriūva**, *-ėjo* „žr. sriūti“: *Ten upelis sriuvėjo raudoną sriuvelių* LTR (Plk)

⁸⁴ Dėl termino plg. Kruopienė 2000a; 2000b.

(turėtų būti *sriuvėti, sriūva, -ėjo*, plg. *sruvėti, srūva, -ėjo*⁸⁵). Forma *sriūva* paimta iš intarpinio veiksmažodžio *sriūti sriūva / sriūna, sriūvo* „srūti“.

- 5) *striuvėti, striūva, -ėjo* Bgt „srūti“: *Vanduo stikle bus kraujais pstriuvėjęs, tai tas bus numiręs* LTR (Vlkv) (turėtų būti *striuvėti, striūva, -ėjo*). Forma *striūva* paimta iš intarpinio *striūti, striūva, striuvo* „prasti“: *instriūvęs rūkyt* Dsm, *užstriuvo verkt* Žln.
- 6) *treškėti, trėška /trėška* DrskŽ, -ėjo „traškėti“. Ne vietoje pateikta forma *trėška*, kuri DrskŽ iliustruojama sakiniu *labai trėška kãklas*. Galbūt čia galima atstatyti veiksmažodį **tryškėti, trjška*.
- 7) *trupėti, trūpa /truūpa* „dalytis, irti į smulkias daleles, gurėti“. Pateikti du sakiniai su *truūpa* iš Pasvalio ir Miežiškių⁸⁶ (Panevėžio rj.) aiškiai turėtų būti įkelti prie lie. dial. *trūpti, truūpa, -o* NdŽ, LEW „trupėti“: *Dantys pradeda trupėti* DŽ.
- 8) *žliugėti, žliūga /žliūgi* J, NdŽ /*žliūnga, -ėjo* „čiurškėti, žliugsėti (ppr. sušlapus, permirkus); nuo šilumos tižti; lyti (ppr. smarkiai); kunkuliuojant virti, kliuksėti“. LKŽ iliustruojama tik *a*-kamienė prezento forma, tad forma *žliūnga* turėtų priklausyti intarpiniam resp. *sta*-kamieniam *žliūgti, žliūnga /-sta /žliūgsta, -o* „tvinti, plūsti; tižti; šlapuoti; tekėti, bliaukti; smarkiai lyti; balsu verkti ir kt.“. Keista, kad ta pati forma *žliūnga* pateikiama ir priesagos *-sėti si* kamieno veiksmažodžio paradigmoje *žliugsėti, žliūgsi /žliūgsia /žliūnga, -ėjo* „čiurškėti; varvėti; išduoti čiurškėjimo garsą, šliuksėti“.
- 9) *kivėti, kįva, -ėjo* ZietŽ „kvaisti, sukstis“ (*nug alaus galva kįva* Pgr.). Iš prezento formos *kįva* atstatyta neegzistuojanti paradigma (galėtų būti *kývėti, kįva, -ėjo* arba dar kitaip).

§ 52. Lietuvių kalbos žodžių šaknies centro poziciją gali užimti dvylika balsių [*a, e, i, u, ū, o, é, y, ie, uo, q, ę*], keturi dvibalsiai [*au, ei, ai, ui*] ir mišrieji dvigarsiai [*al, am, an, ar, el, em, en, er, ul, um, un, ur, il, im, in, ir*], tačiau, kaip matyti 1 lentelėje, *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių šaknies centro pozicijoje galimi ne visi šie variantai.

1 lentelė. Šaknies centro ir priebalsinių dėmenų junglumas

Inicialė			Centras	Finalė			Iš viso	
∅	C	CC		C	CC	CCC		
-	43	63	4	<i>e</i>	65	24	21	110
1	50	37	5	<i>u</i>	58	25	10	93
-	30	30	3	<i>'u</i>	46	8	9	63
1	31	78	8	<i>a</i>	77	25	16	118
-	31	37	1	<i>i</i>	30	24	15	69
2	185	245	21	<i>Ų</i>	276	106	71	453 53,7%

⁸⁵ Beje, LKŽ nurodyta ir forma *sruvėja*, kuri atstatyta iš sakinio: *Kad pardaužė, sruvė[ja] kraujis po skūra* J. Tačiau tai tikriausiai ne esamojo, o būtojo kartinio laiko forma.

⁸⁶ *Šteneliukas sausas, net truūpa* Ps. *Da katras parskeltas, al i tas sutrūnijęs, – truūpa va, i gan, tie beržai* Mžš.

Inicialē				Centras	Finalē			Iš viso
-	7	3	-	<i>o</i>	4	5	1	10
-	1	4	-	<i>'o</i>	-	4	1	5
1	7	5	-	<i>ū</i>	4	8	1	13
-	2	1	-	<i>'ū</i>	3	-	-	3
-	7	5	-	<i>y</i>	4	5	3	12
-	1	2	-	<i>é</i>	3	-	-	3
-	3	3	-	<i>ie</i>	6	-	-	6
-	-	2	-	<i>uo</i>	-	2	-	2
-	1	-	-	<i>'uo</i>	1	-	-	1
-	1	2	-	<i>q</i>	-	3	-	3
-	-	1	-	<i>j</i>	-	1	-	1
1	30	28	-	\bar{V}	25	28	6	59 7%
1	6	4	-	<i>au</i>	5	5	1	11
-	9	7	-	<i>'au</i>	7	7	2	16
1	4	5	-	<i>ai</i>	5	5	-	10
-	1	1	1	<i>ei</i>	2	1	-	3
-	1	-	-	<i>ui</i>	1	-	-	1
2	21	17	1	V^V	20	18	3	41 4,9%
1	2	2	-	<i>el</i>	4	1	-	5
-	-	1	-	<i>em</i>	-	1	-	1
-	3	3	-	<i>en</i>	4	-	2	6
3	18	9	-	<i>er</i>	22	8	-	30
3	4	-	-	<i>al</i>	6	1	-	7
-	2	6	-	<i>am</i>	5	3	-	8
-	3	7	-	<i>an</i>	10	-	-	10
2	23	5	-	<i>ar</i>	22	5	3	30
-	10	3	-	<i>il</i>	11	-	2	13
-	4	6	-	<i>im</i>	6	4	-	10
-	10	4	1	<i>in</i>	14	-	1	15
1	39	8	2	<i>ir</i>	29	15	6	50
2	7	-	-	<i>ul</i>	9	-	-	9
-	4	-	-	<i>'ul</i>	4	-	-	4
-	3	6	-	<i>um</i>	6	3	-	9
-	1	2	-	<i>'um</i>	3	-	-	3

Inicialė				Centras	Finalė			Iš viso
-	5	2	-	<i>un</i>	2	3	2	7
-	1	2	-	<i>'un</i>	3	-	-	3
9	31	6	-	<i>ur</i>	32	10	4	46
-	14	11	-	<i>'ur</i>	19	5	1	25
21	184	83	3	V^R	211	59	21	291 34,4 %
26 3,08%	420 49,76%	373 44,2%	25 3%		532 63%	211 25%	101 12%	844 100%

Trumpojo centro šaknys

§ 53. J. O t r e b s k i o (1965: 357) teigimu, *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių šaknyje vyrauja trumpasis balsis. Iš tikrųjų LKŽ užfiksuota 453 (53,7%) šio tipo trumpojo centro veiksmažodžių, o DŽ₃ – 150 (56%). Taigi trumpojo centro šaknų yra šiek tiek daugiau negu ilgojo. (Žinoma, jei pridėtume mišriųjų dvigarsių pirmuosius sandus [*a, e, i, u*], trumpojo centro šaknų žymiai padaugėtų).

Daugiausia yra *CuC* tipo šaknų: LKŽ – 156 (DŽ₃ – 48)⁸⁷, *CaC* – 118 (DŽ₃ – 39), *CeC* – 110 (DŽ₃ – 41), *CiC* – 69 (DŽ₃ – 22). Plg. su visų dabartinės lietuvių kalbos stabiliojo trumpojo centro veiksmažodžių eilės tvarka: *CeC* – 158, *CuC* – 131, *CaC* – 107, *CiC* – 104; žr. K r u o p i e n ė 2000: 10).

Iš trumpojo centro šaknų tik du veiksmažodžiai turi nulinę inicialę: *urėti, ùra, -ėjo* „būriu, su triukšmu kur bėgti; ūžti“ ir *alėti, āla/-i, -ėjo* „rėkauti, lalėti“. Didžiosios dalies (54%) trumpojo centro veiksmažodžių inicialės yra dvinarės, mažiau vienanarių (41%) ir mažiausiai (5%) trinarių. Finalės pasiskirsčiusios taip: vienanarės – 61%, dvinarės – 23,4%, trinarės – 15,6%.

Ilgojo centro šaknys

§ 54. LKŽ užfiksuotas 391 (46,3%) veiksmažodis, turintis ilgojo centro šaknį, DŽ₃ – 117 (44%).

Balsinės šaknys

§ 55. Veiksmažodžių, kurių šaknies centrą sudaro ilgasis balsis (\bar{V}), LKŽ rasta 59 (6% visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių), o DŽ₃ – 16 (6%). Daugiausia yra *C(i)ūC* tipo šaknų – 16 (DŽ₃ – 4); toliau *C(i)oC* – 15 (DŽ₃ – 5); *CyC* – 12 (DŽ₃ – 4); *CieC* – 6 (DŽ₃ – 2),

⁸⁷ Tokią jų gausą lemia palataliniai veiksmažodžių variantai, plg. *sruvėti : sriuvėti*.

$C(i)uoC - 3$ ($D\check{Z}_3 - 1$), $CqC - 3^{88}$ ($D\check{Z}_3 - 2$), $C\acute{e}C - 3$ ($D\check{Z}_3 - 0$), $CjC - 1$ ($D\check{Z}_3 - 0$)⁸⁹. Nerasta veiksmazodzių su šaknies balsiais *e*, *u*.

Tarp dabartinės lietuvių kalbos *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžių nėra *CéC* ir *CjC* šaknų, maža jų ir LKŽ: *kétėti*, *kėta* /-i „labai norėti, geisti“, *trésėti*, *trėsa* „greitai ar ristele bėgti, eiti; rujoti“ (veiksmazodis neilustruojamas), *smélėti*, *smėla* /-ėja „neaiškiai, tarsi per miglą rodytis; rusenti“ ir *brįzgėti*, *brįzgi*, -ėjo „terškėti“. LKŽ *brįzgėti* neilustruojamas, o pagal reikšmę čia turėtų būti *a* kamienas (*brįzga*). Kadangi šis veiksmazodis yra imitatyvas, paprastai pasirenkama fonetinė vokalizmo rašyba, taigi galėtų būti *bryzgėti*, *bryzga*.

Tik vienas ilgosios balsinės šaknies veiksmazodis prasideda nuline iniciale (*ūzdėti*, *ūzda*, -ėjo „šnopšti“), 30 prasideda vienanare, 28 – dvinare. Finalės pasiskirsčiusios taip: dvinarės – 28, vienanarės – 25, trinarės – 6 (plg. su trumpojo centro šaknimis – jų vienanarių finalių yra kone trigubai daugiau negu dvinarių).

Dvigarsinės šaknys

§ 56. Veiksmazodžių, kurių šaknies centrą sudaro dvibalsis, LKŽ rasta 41 (4,9% visų *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžių), o $D\check{Z}_3 - 10$ (3,7%). Daugiausia yra $C(i)auC$ tipo šaknų – 27 ($D\check{Z}_3 - 9$); toliau $CaiC - 10$ ($D\check{Z}_3 - 1$); $CeiC - 3^{90}$ ($D\check{Z}_3 - 0$), $CuiC - 1$ ($D\check{Z}_3 - 0$).

Du veiksmazodžiai (*aidėti*, *aida* ir *audėti*, *auda* „gausti“) prasideda nuline iniciale. Dvinarių inicialių – 21, vienanarių – 17, trinarių – 1. Vienanarių finalių – 20, dvinarių – 18 ir tik 3 veiksmazodžiai turi trinarę finalę (*paukštėti*, *paukšta*; *kiaugždėti*, *kiaugžda*; *kliaugždėti*, *kliaugžda*).

§ 57. Veiksmazodžių, kurių šaknies centrą sudaro mišrusis dvigarsis, LKŽ rasta 291 (34,47%), o $D\check{Z}_3 - 91$ (34%). Dažniausias yra *uR* tipo dvigarsis – 106 (12,6% visų *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžių; $D\check{Z}_3 - 39$; 14,6%); *iR* – 88 (10,4%; $D\check{Z}_3 - 22$; 8%), *aR* – 56 (6,6%; $D\check{Z}_3 - 21$; 7,8%), *eR* – 41 (4,9%; $D\check{Z}_3 - 9$; 3,4%). Jei šiuos duomenis palygintume su šaknimis, kurių šaknies centre yra trumpieji balsiai, pamatytume, kad šaknų su trumpaisiais balsiais *u*, *e*, *a*, *i*, ir dvigarsiais *uR*, *iR*, *aR*, *eR* produktyvumas skiriasi: balsis *i* iš ketvirtosios vietos pakilo į antrąją, balsis *e* iš antrosios nustumtas į ketvirtąją.

Pagal mišriųjų dvigarsių antruosius dėmenis didžiausią grupę sudaro *Vr* tipo šaknies centrą turintys veiksmazodžiai – 181 (21,35%; $D\check{Z}_3 - 59$; 22%), *Vn* – 41 (4,86%, $D\check{Z}_3 - 7$; 2,6%), *Vl* – 38 (4,5%, $D\check{Z}_3 - 15$; 5,6%), *Vm* – 31 (3,7%; $D\check{Z}_3 - 8$; 3%); žr. 2 lent.

⁸⁸ Veiksmazodžiai su šaknies balsiu *q* (*brązgėti*, *brązga*; *blązgėti*, *blązga*; *dązgėti*, *dązga*) diachroniškai galėtų būti skiriami prie dvigarsinių šaknų (*an* → *q* /-S, -R, -#).

⁸⁹ I. K r u o p i e n ė s (2000a: 10) duomeninis, dabartinės lietuvių kalbos stabiliojo ilgojo centro veiksmazodžių eilės tvarka tokia: *CoC - 59*, *CieC - 55*, *CyC - 45*, *CūC - 33*, *CéC - 30*, *CuoC - 19*

⁹⁰ *Reižgėti*, *reižga* „niekus kalba“, *kréitėti*, *kréitėja* /-a /-i „pyksta, barasi, ieško priekabių, prikaišioja; grasina“.

2 lentelė. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių mišriųjų dvigarsių sandų dažnumas

LKŽ						
V/R	<i>r</i>	<i>l</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	Iš viso ⁹¹	
(<i>iu</i>)	71	13	12	10	106	36,55%
<i>i</i>	50	13	10	15	88	30,34%
<i>a</i>	30	7	8	10	55	18,96 %
<i>e</i>	30	5	1	6	41	14,14%
Iš viso	181	38	31	41	291	100%
	62%	13,1%	10,7%	14,14%	100%	

DŽ ₃						
	<i>r</i>	<i>l</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	Iš viso	
(<i>iu</i>)	25	7	4	3	39	42,4%
<i>i</i>	16	4	0	3	23	25%
<i>a</i>	10	4	4	3	21	22,8%
<i>e</i>	9	0	0	0	9	9,8%
Iš viso	60	15	8	9	92	100%
	65,2%	16,3%	8,7%	9,8%	100%	

Produktyviausias *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių šaknies mišrusis dvigarsis yra *ur*, toliau – *ir, ar, er, in, ul, il, im, an, al, am, el, en, em*. (DŽ₃ veiksmažodžių su dvigarsiais *im, el, en, em* visai nerasta).

Iš visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių didžiausia dalis dvigarsinių šaknų neturi pradinio priebalsio – 21 (2,5%, DŽ₃ – 8; 3%). Tokią inicialę turi tik tos šaknys, kurių centre yra *Vr* ir *Vl* tipo dvigarsiai (DŽ₃: *ur* – 5, *ul* – 2, *al* – 1, *er* – 1; LKŽ: *ur* – 9, *er* – 3, *al* – 3, *ar* – 2, *ul* – 2, *el* – 1, *ir* – 1). Vienanarių inicialių dvigarsinės šaknys turi žymiai daugiau (183; 21,7%) negu dvinarių (83; 9,85%), o trinarinių – tik trys (*skvirbėti, skvirba* „be perstojo krutėti, nenustygti“, *skvirblėti, skvirbla* „žerėti, blizgėti“ ir *skrindėti, skrinda, -ėjo* „trinkėti“; dėl nebūdingos šaknies struktūros pastarasis veiksmažodis neatrodo patikimas, juolab kad iliustruojama tik esamojo laiko forma (*skrinda bilda skrynelės, par laukelį nešamos*), kuri galėtų priklausyti veiksmažodžio *skristi, skreinda / skriinda*⁹², *skrido* paradigmatai. Tačiau semantika ir akūtinė priegaidė labiau tiktų *tekėti, teka* tipui.)

Akivaizdžiai dominuoja dvigarsinių šaknų vienanarės finalės (210; 24,9%), dvinarių tėra 59 (7%), o trinarinių – 21 (2,5%).

Taigi šaknies centro junglumas su pradinėmis ir galinėmis priebalsių grupėmis nevienodas: šaknų su trumpaisiais centrais periferinė dalis (inicialė ir finalė) yra sudėtingesnė, o su ilgaisiais centrais – paprastesnė. Trumpieji centrai tiek su pradinėmis, tiek su galinėmis trinarėmis ir dvinarėmis priebalsių grupėmis realizuojami dažniau negu ilgieji, o ilgieji (dvigarsiniai ir dvibalsiniai) centrai dažniau realizuojami su nulinėmis inicialėmis.

⁹¹ Procentai nurodomi visų dvigarsinių šaknų atžvilgiu.

⁹² LKŽ nurodoma ir daugiau šio veiksmažodžio formų: *skrysta, skrainda, skrinda*.

Balsių ir dvibalsių variantai

§ 58. Analizuojant *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius, pastebėta, kad yra labai daug vienodos ar panašios reikšmės veiksmažodžių, kurių periferinė šaknies dalis (inicialė ir finalė) sutampa, o šaknies vokalizmas skiriasi. Dalis tokių porų apofonijos dėsniais nepažeidžia, pvz.:

e / a: klēga / klāga, kvēgžda / kvāgžda, plēpa / plāpa ir kt.;

e / ē: kēta / kēta „nori, mano, rengiasi ką daryti”;

a / o: brāzda / brózda, pāška / póška ir kt.;

i: y: bīra / bīra;

i / ie: rīda / riēda ir kt.;

u / ū: pūška / pūska, čiūža / čiūža, kūpa / kūpa;

u: uo: 2 blūzga / bluōzga „pleiskanoja”;

u / au: grūza / grāuza, grūzda / grāuzda, skūda / skauāda;

i / ai: nīna / náina; ir kt.;

**eu / au / u: srāvi (-a, -ēja) / srūva (-ēja), sriūva*;

**en / *p: tēna (-i) / tunēja (tūna), trenēja (-a, -i) / trūna, triūni /-a* „miega; smilksta”.

Tačiau labai daug veiksmažodžių porų apofonijos dėsniais nepaklūsta:

e / i: bēzda / bīzda, čēbra / čībra „čirba“, *kēda (-ēja) / kīda (-ēja), knēžda / knīžda* ir kt.;

a / u: kāda / kūda; rāra (-ēja) / rūra „rara“, *šāša / š(i)ūša, strāzda „šala, styra“ / strūzda* „nyksta, skursta”;

e / u: krēta / krūta;

a / i: blāška / blīška, blāška / blīška, plāška / plīška; knābžda / knībžda, spāga / spīga;

o / u: driōzga / drūzga, °kožda / 3 kūžda, kiužda „sausėja”;

i / u: rība / rūba, čīra / čiūra.

Pasitaiko net *V / VR* porų atvejų:

a / an: zvāga / zvañga; žvāga / žváñga, glāga / glañga;

e / ir: vēbzda / vīrbzda;

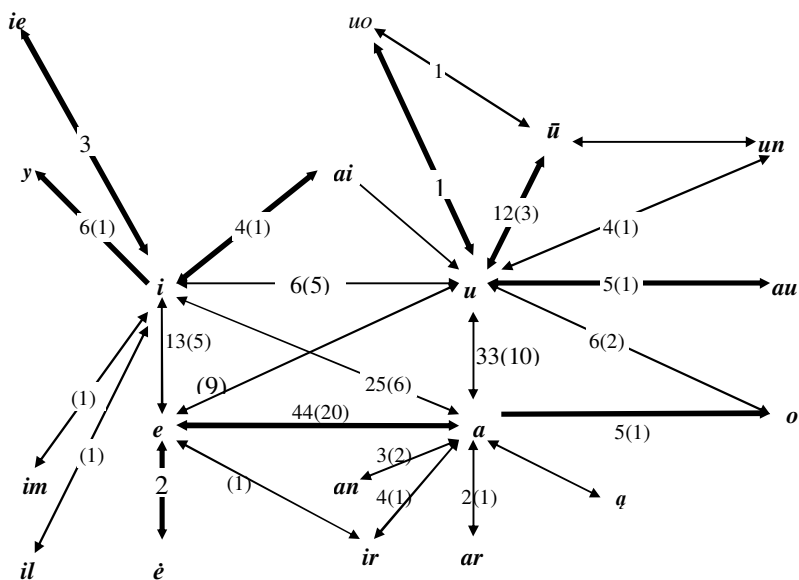
a / ar: gvāgžda / gvañgžda;

a / ir: žvābžda / žvīrbžda (LKŽ kartoteka);

i / il: žvīga / žvīlga;

i / im: vīzda / °vimzda;

u / un: gliūga / °gliunga; kūkšta / kùnkšta.

1 pav. Veiksmažodžių su skirtingais šaknies balsiais schema⁹³

Tokių variantų porų (ar grupių), kurių šaknies centrą sudaro vienas balsis – 126. Daugiausia porų turi trumposios šaknys – *CaC* (76), *CeC* (70), *CuC* (69), *CiC* (53), tačiau jų turi ir *CūC* (13), *CyC* (9), *CoC* (8), *CieC* (4), *CuoC* (3) tipo šaknys. Šaknų su skirtingais šaknies balsiais ryšys pavaizduotas schemeje (žr. 1 pav.).

Šitokios veiksmažodžių grupės gali būti ne tik dvinarės, bet ir trinarės [*e /a /u* – 15 (9), *e /a /i* – 16 (8), *e /i /u* – 12 (5), *e /u /ū* – 3 (1), *e /u /au* – 4 (1), *e /i /ir* – 3 (1), *a /o /u* – 3 (1), *a /u /au* – 2 (1), *a /u /ui* (1), *a /ar /ir* (1), *i /y /ie* – 3 (2), *i /ie /u* (1); *y /in /au* (1), *i /u /ū* – 5 (1), *u /ū /uo* (1), *u /au /ai* (1)], keturnarės [*e /a /i /u* – 5 (2), *e /a /i /au* (1), *e /o /u /au* (1), *e /i /u /ei* (1), *e /i /i /u /iau* (1), *a /o /i /y* (1), *a /y /u /ai* (1), *i /y /ie /u* (1), *a /u /ū /ai* (1), *q /u /ū /un* – 2 (1)] penkianarės [*e /a /o /i /u* (1), *e /a /i /u /ū* (2)] ar net septynnarės ir devynnarės: *blūzgėti, blūzga* „žibėti; šviesti, žybčioti“ / *blazgėti, blāzga* „pliūpčioti (apie ugnį), plazdėti, plaktis (apie voratinklius); plepėti, daug kalbėti“ / *blązgėti, blązga* „bildėti, barškėti; plaktis, plazdėti“ / *blunzgėti, blūnzga* „bildėti, barškėti“ / *blūzgėti, blūzga* „bildėti, trinksėti, šlamėti, skrebėti; pliūpčioti“ / *bluzgėti, blūzga* „t. p.“+ „pleiskanoti“ / *bluožgėti, bluōzga* „pleiskano-ti“ / *bliauzgėti, bliāuzga* „niekus kalbėti, blevyzgoti“ / *bliurzgėti, bliūrzga* „kalbėti niekus“.

⁹³ Pirmasis skaitmuo prie rodyklės rodo, kiek iš viso yra tokių porų, o skaitmuo skliausteliuose rodo, kiek porų nebeturi panašių veiksmažodžių su kitais šaknies balsiais.

Ši eilė gražiai iliustruoja, kaip garso reikšmė gali pereiti į vaizdą („blizgėti“) ir perstrukciją („pleiskanoti“). Visas tokių porų sąrašas pateiktas 2-ame priede.

Tai, kad nepaisoma balsiokaitos dėsningumų – toje pačioje konsonantinėje aplinkoje realizuojami įvairiausi vokalizmo variantai – rodo, kad šie veiksmažodžiai yra tiesioginiai imitatyvai. Paprastai jie reiškia garsą ar su garsu susijusius veiksmus (judėjimą, vaizdą, perstrukciją ir kt.).

Vokalizmo skirtumai susiję su garso reikšmės atspalviais – trumpieji balsiai žymi ne tokį intensyvų garsą kaip ilgieji ir dvibalsiai (*pāška / pōška / pīška / pȳška / pūška / pūška / pāuška* ir *trēška / trāška / °troška / triōška / triūška / trūška / trīška*), taigi atlieka fonosemantinę funkciją (arba ikoninio ženklo funkciją, plg. Akelaityienė 1997b, 54). Paprastai tokie žodžiai būna nauji, greta jų dažniausiai egzistuoja tokios pačios šaknies ištiktukų, bet kartais ir greta paveldėtosios šaknies veiksmažodžio gali atsirasti naujas imitatyvas su kitu vokalizmo variantu, plg. *trešėti, trēša /-ėja, -ėjo* „pūti, trūnyti; drebėti“, *tr(i)ušėti, tr(i)ūša, -ėjo* „triušti, pūti“ ir *trišėti, triša, -ėjo* „virpėti, drebėti“.

§ 59. Yra ir kitokios kilmės (ne imitatyvinės) veiksmažodžių su skirtingais balsiais variantų. Pavyzdžiui, b. k. *byrėti, bȳra, -ėjo* greičiausiai yra *tekėti, teka* tipui apibendrinta intarpinio veiksmažodžio *bīrti, bȳra, bīro* esamojo laiko forma, įsigalėjusi vietoje *birėti, bīra, -ėjo*.

Greta veiksmažodžių *ridėti, rīda / riedėti, riēda / ritėti, rīta / rietėti, riēta* „riedėti“ LKŽ pateikiami tos pačios reikšmės *rydėti, rȳda* ir *rytėti, rȳta*, kurie sprendžiant iš iliustracinių sakinių⁹⁴ (...ne viena ašara nurydėjo; kai prausė burną, ašarėlės rytėjo...), galėtų būti gryniesi duratyvai, reiškiantys lėtesnį negu pamatinio veiksmažodžio veiksmą. Tokiu atveju esamojo laiko formos turėtų būti *rȳdi* ir *rȳti* (žr. § 28). Kita vertus, *rytėti, rȳta* (užfiksuotas A. Juškos ir J. Šlapelio žodynuose) galėtų būti ir iš žemaičių tarmės neatstatytas *rietėti, riēta* „riedėti“ variantas⁹⁵. Žinoma, paaiškinti, kaip greta atsirado dar ir *rutėti, ruta, -ėjo* „riedėti“, įprastais apofonijos dėsningumais neįmanoma – šis okazinis veiksmažodis veikiausiai atsirado dėl rimos [plg.: *Ruta kruta, riedinėja, daugel kelio vaikštinėja (vežimo ratai)* LTR(Krtn)].

Dėl fonetinių pakeitimų tarmėse LKŽ galėjo atsirasti ir daugiau tų pačių veiksmažodžių variantų. Greta bk *blązgėti, blązga* (*blązgėti*⁹⁶) (LKŽ I 895)⁹⁷ „tauškėti, bildėti; plaktis, plazdėti“ pateikiama ir forma *blunzgėti, blūnzga* Š „žr. blązgėti 1“ (I 952). Pastarasis veiksmažodis visiškai neilustruojamas, todėl galima įtarti, kad čia yra tamminis *blązgėti* variantas, pagal fonetikos dėsnius virtęs aukšt. *blūzgėti, blūzga*⁹⁸ „bildėti“: *Pažiūrėk, kas tę punėj blūzga, gal karvė užvirto* Pbs (LKŽ I 957). Tačiau minėtų trijų

⁹⁴ Esamojo laiko formos neilustruojamos.

⁹⁵ Plg. lie. *pīenas* : p. žė. *pī·ns / pī·ns* „pienas“.

⁹⁶ Šakninio kirčiavimo *blązgėti* infinityvo ir preterito formos LKŽ neilustruojamos. Tokio kirčiavimo varianto nėra priešdėlinėse formose, todėl gali būti, kad jis neegzistuoja.

⁹⁷ Toliau greta LKŽ cituojamų žodžių nurodomas tik tomo ir puslapio numeris.

⁹⁸ Skiriasi es. l. formos priegaidė, nors iliustracijose ji neatspindima.

veiksmažodžių laikyti tarminiais vieno veiksmažodžio variantais turbūt negalima, nes greta egzistuoja ištiktukai *blankst*⁹⁹ „brinkt, bumbt“, *blūngst* = *blūnkst* „bilst; bumbt“, *blūkst* „plykst“. Be to, dar yra aukšt. *bluzgėti, blūzga* (LKŽ I 957) „bildėti, trinksėti, šlamėti, skrebėti; pliūpčioti, blūkčioti“ (plg. *bluks* „brinkt“) ir ž. *blazgėti, blāzga* (I 895) „pliūpčioti (apie ugnį), plazdėti, plaktis (apie voratinklius); plepėti“ (plg. *blākst* „pliupt; brakšt, virst“), kurių tikrai negalima laikyti pirmųjų variantais su trumpuoju vokalizmu. Galbūt būtų galima kalbėti apie *blūzgėti* < *blunzgėti*, nors forma *blunzgėti* gali būti ir naujas garsažodinės kilmės imitatyvas¹⁰⁰. [Beje, LKŽ I 951 pateikiamas iš Juškos žodyno paimtas sakiny *Drabužis, ant tvoros pakabintas, pučiamas vėjo, blunzga, t. y. daužos į tvorą blungst, blungst*. Čia *blunzga* laikomas šakniniu *a* kamieno veiksmažodžiu *blūngzti, blūnzga, blūnzgo* „žr. blāzgėti 2 (< *blāgzti*)¹⁰¹“, nors semantiškai labiau tiktų *blunzgėti, blūnzga, -ėjo* paradigmai.]

Panašią grupelę sudaro ir beveik vienodos reikšmės lie. *brāzgėti, brāzga* „treškėti, kramsėti“ : ž. *brunzgėti, brūnzga* : ž. *brūzgėti, brūzga* : lie. *bruzgėti, brūzga*. Šiuo atveju LKŽ pateikiama iliustracinių pavyzdžių, tad *brunzgėti, brūnzga* bei *brūzgėti, brūzga* galėtų būti tarminiai *brāzgėti, brāzga* atitikmenys (plg. greta esančius šakninius *ia* kamieno ž. *bruņgzti, bruņzgia, bruņzge* „ūžti, zvimbti, bimbti“ ir *braņgzti, braņzgia, braņzge* J „skambėti“, *brangst* interj. J = vak. *brānkst* J, Skr, Jrb, *braņkst* K, Prn „kaukšt, taukšt“ : ž. *brūngzt, bruņgt* „1. bumbt Vvr, 2. brūkšt Vvr, 3. skimbūt Žem.“, ž. *bruņks* „brūkšt, skimbūt Vrd.), bet forma *brāzgėti* užfiksuota ir Skaudvilėje, raseiniškių tarmėje (be to, plg. *braņgzti, brāzga, brāzge* „zvimbti, ūžti“ DūnŽ). Todėl visa ši grupė laikytina skirtingais imitatyvais.

Įtarimų kelia veiksmažodis *dāzgėti*¹⁰², *dāzga* (II 343), K. Būg (Tlž) „dūzgėti“. Čia galėtų būti hiperkorekcija iš *dunzgėti, dūnzga /duņzga* Sb (II 861) „dundėti, bildėti“ (pavyzdžiai iš žemaičių ir kupiškėnų tarmių plotų) : bk *dūzgėti, dūzga; dūzgėti, dūzga* (II 928) „bildėti, dundėti; zvimbti, bimbti; kalbėti, plepėti“. Greta šių veiksmažodžių turime *duņgzti, duņzgia* ir *dūgzti, dūzgia*, o tokio **dangzti / dāgzti, -ia* nėra, vadinasi, ir *dāzgėti* egzistavimas nors ir įmanomas, bet abejotinas. Veiksmažodžio *dunzgėti* šaknis, pasidaryta iš garsažodžio *dun* ir plėtiklio *-zg-*, labai būdingo *tekėti, teka* tipo garsiniams veiksmažodžiams (plg. interj. *dūnks(t), duņks* „trinkt, paukšt“).

Aiškus tarminis variantas (tai nurodoma ir LKŽ) yra dial. *gundėti, guñda* J (III 730) = *gandėti, gañda* (III 97) „turėti pakankamai, užtekti“, dial. *atsigundėti* J „1. atsibodėti, atgristi; 2. refl. norėti; 3. sektis, laimėti DP115“: *Žąsys avių atsigundėjo* Klt, *Višta atsigundėjo sėdėti ant kiaušinių* Lkv. Tiek rytinei pietų žemaičių varniškų daliai (Laukuva), tiek rytų aukštaičiams vilniškiams (Kaltanėnai) būdingas *an* virtimas *un*, resp. *gañda* > dial. *guñda*. Iliustraciniuose pavyzdžiuose tėra tik vienas esamojo laiko formos

⁹⁹ Čia ir toliau įvykusi asimiliacija, o ištiktukai ppr. rašomi fonetine rašyba: *blankst* < **blangzt*.

¹⁰⁰ Apie Varnius dėl pastangų kurti „prestižinę“ formą pasitaiko nemažai hiperkorekcijos atvejų, pvz., *trys* > *trins*. Taigi galimas ir kitas aiškinimas: *blūzgėti* > *blunzgėti*.

¹⁰¹ Pateikta nuoroda į neegzistuojantį veiksmažodį.

¹⁰² Beje, LKŽ kartotekoje formos *dāzga* išvis nėra. Iš K. Būgos Aist. Stud. pateikiamas tik *dāzgėti, dūzgėti, dāzgau*. Plg. *dāzgyti, -o, -ė* „dāzginti“: *Durys blāzga, dāzgo* KI177.

pavyzdys: *Kad šalta gyvoliui, tai édimu jis gañda* J. Pagal šį A. Juškos užrašytą pavyzdį atstatyta ir esamojo laiko forma *gunda*.¹⁰³

Matyt, žemaitište (hiperkorekcija) laikytinas *vīvēti, vīva*¹⁰⁴, *-éjo* (LKŽ XIX 490) „žr. *vyvėti*“ (*Vīvēk nevīvējēs – eik gulti*) ir turėtų priklausyti veiksmažodžio *vyvēti, vījvi*¹⁰⁵ /*vījva /vījva /-éja, -éjo*¹⁰⁶ (LKŽ XIX 847) „aimanuoti, zyžti (ppr. kaulijant); dejuoti, verkšlenti“ paradigmą¹⁰⁷.

§ 60. Į *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių struktūrinį tipą pateko slavizmas †*možnėti, mōžna /mōžna*¹⁰⁸ (LKŽ VIII 377) „būti galima“. Zarasų apylinkėse užrašyti tarminiai variantai: *muožnėti, muožna* (VIII 410), *muonėti, muōna* (VIII 410). Kadangi rytų aukštaičių tarmėje gryo *o* nėra, daug kur bendrinės kalbos balsis *o* nesutapatinamas su tarmės atitikmeniu ir naujuose žodžiuose neretai keičiamas pusilgiu dvibalsiu *uo*: *agranuomas* „agronomas“ (plg. LKD 74), resp. *mōžna* → *muožna*. Kitose rytų aukštaičių patarmėse (pvz., „žalininkų“) vartojamas šio žodžio variantas su apibendrintu nekirčiuotos šaknies pusilgiu *a*: *ma.žnėti, ma.žna*. Taigi LKŽ būtų užtekę pateikti tik *možnėti, mōžna /mōžna*, o visi kiti variantai – tarmių fonetikos pakitimų rezultatas.

Dvigarsių variantai

§ 61. Dvigarsinės šaknys taip pat gali turėti variantų, nepažeidžiančių arba pažeidžiančių apofonijos taisykles. LKŽ rasta nemaža tokių porų ar eilių, kurios pagal gausumą pasiskirsčiusios taip:

a) poros: *iR / uR* (19), *aR / uR* (10), *aR / iR* (7), *eR / uR* (5), *eR / iR* (3), *aR / eR* (2);

b) trinarės eilės: *aR / iR / uR* (7), *eR / aR / uR* (6), *eR / aR / iR* (4), *eR / iR / uR* (1), *eR / aR / iR / uR* (1). Visas šių variantų sąrašas pateikiamas 2 priede. Vokalizmo skirtumai kartais atlieka tik fonosemantinę (ikoninę) funkciją (pvz.: *čérška / čárška / čírška, térška / tárška / tírška, žveřbla / žvīrbla* „tviska, spindi“) ir asocijuojasi su garso ar vaizdo atspalviais, intensyvumu, bet gali žymėti ir skirtingas reikšmes (plg. *vervėti, véřva, -éjo* „loti“ ir *varvéti, vařva, -éjo* „lašėti ir kt.“). Dalis tokių porų yra tarminiai variantai (pvz., *aīma / °elma, veřta / vařta*).

Kartais tokias poras gali sudaryti ir antrieji dvigarsių nariai, plg. *VUVR*: *ūlba / ūrba; ūlda / ūrda; aīma / aīma (árma, -éja); ai / au / al: aīdi (áida) / °auda / álda*.

¹⁰³ Veiksmažodžio *gandėti, gañda* šaknis greičiausiai yra plėtikliu *-d-* išplėsta *ganėti, ganėja (gāna)*.

¹⁰⁴ Žodis užrašytas Laukuvoje, kur pasitaiko hiperkorekcinės nazalizacijos atvejų.

¹⁰⁵ Dėl šio veiksmažodžio esamojo laiko formų žr. toliau.

¹⁰⁶ Tai reduplikacinis veiksmažodis, pasidarytas iš garsažodžio *vy* „kartojant nusakomas: 1. kiaulės žviegimas, 2. dejavimas, 3. sparnų mosavimo garsas“; garsažodžio **vīn*, iš kurio būtų padarytas *vīvēti*, LKŽ nėra.

¹⁰⁷ Beje, LKŽ kartotekoje yra ir variantas *vivėti, vīva, -éjo* „t. p.“: *Vaikas vis viva ir viva, turbūt alkanas yra* (Plateliai), kuris į LKŽ neįtrauktas.

¹⁰⁸ Plg. le. *možna*.

Šaknies periferija

§ 62. Periferine šaknies dalimi, kaip jau minėta, laikoma inicialė ir finalė, bet finale nelaikomi šaknies vokalizmui (centrui) skiriami dvigarsių antrieji sandai.

Inicialė

§ 63. Lietuvių kalbos žodžio pradžioje arba nebūna nė vieno priebalsio, arba gali būti nuo vieno iki trijų priebalsių (plg. Girdenis 2003: 125; 1995: 107; plg. 1981: 75–76). Nagrinėjamųjų veiksmažodžių inicialėje realizuojami visi keturi variantai.

3 lentelė. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių inicialės priebalsiai ir jų junginiai.

∅	C				CC				CCC
	Č ¹⁰⁹	S	T	R	ČR	ST	SR	TR	STR
26	54 6,4%	53 6,28%	192 22,8%	121 14,2%	1 0,12%	27 3,2%	82 9,72%	263 31,16%	25 2,96%
26 3,08%	420 49,76%				373 44,19%				25 2,96%

Nė vieno inicialės priebalsio neturi (arba šaknies centru prasideda) 26 (3,08%) *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai.

Vienanarę inicialę turi 49,76% *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai. Didžiausia – T poklasio grupė (22,8%), antroje vietoje sonantai (14,2%), toliau – afrikatos (6,4%) (plg. su bendrinės kalbos veiksmažodžio struktūra, kur afrikatomis prasideda vos kelios šaknys, žr. Kruopienė 2000) ir pučiamieji priebalsiai (6,28%). Dominuoja duslieji vienanarės inicialės priebalsiai (185), o skardžiaisiais prasideda 114 veiksmažodžių. Dažniausias inicialės priebalsis – k. Visas vienanarių inicialių inventorių pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių vienanarės inicialės priebalsiai

Č				S				T				R					C			
c	č	dz	dž	s	š	z	ž	b	d	g	k	p	t	l	m	n		r	v	j
5	31	4	14	7	22	9	15	27	23	23	65	23	31	24	17	16	23	38	3	420
54				53				192				121								

¹⁰⁹ Ženklu Č žymimos afrikatos c, dz, č, dž, kurios šiame darbe laikomos vienu priebalsiu; plg. LKE 498; Palionis 1999: 51–52; Pakerio (1995: 88, 150) nuomone, afrikatos skirtingos gryniesiems dvigarsiams.

Taigi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, kaip ir bendrinės kalbos žodžių, vienanare iniciale eina bet kuris priebalsis, išskyrus periferinius *ch, h, f*.

Dvinarę iniciale turi 373 (44,19%) *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai. Dominuoja duslieji junginiai (213), skardžiųjų – tik 131. Didžiausia šaknų grupė (263, 31,16%) turi *TR* poklasio iniciale, *SR* – 82 (9,72%), *ST* – 27 (3,2%), o *ČR* – 1 (0,12%: *džvangėti, džvanga*¹¹⁰). Produktiviausi yra *kr-* ir *pl-* inicialės junginiai.

Iš pučiamųjų priebalsių tik *s* sudaro inicialės junginius su visais dusliaisiais sprogstamaisiais priebalsiais /*sk, sp, st*/ bei sonantais /*sl, sm, sr, sv*/, išskyrus *n*. Priebalsio *š* junginių su sprogstamaisiais priebalsiais užfiksuota vos pora (*šk* – 1, *št* – 1), o su sonantais – žymiai daugiau (*šv* – 19, *šl* – 7, *šm* – 2, *šn* – 14, nerasta tik *šr* junginių). Skardieji inicialės priebalsiai *z* ir *ž* sudaro junginius tik su sonantais (*zv* – 4, *žl* – 7, *žn* – 2, *žv* – 16).

Su visais *S-* tipo inicialės priebalsiais realizuojamas tik sonantas *v* – 41. Produktiviausia *SR* poklasio iniciale – *šv*.

T poklasio inicialės priebalsiai sudaro junginius tik su sonantais, išskyrus *m*.

Dažniausias dvinarės inicialės priebalsis yra *k* (91), sudarantis junginius su visais sonantais, išskyrus *m*. Tokius pat junginius sudaro ir jo skardusis variantas *g* (45). Visi kiti *T* poklasio priebalsiai sudaro junginius tik su dviem sonantais arba vienu sonantu: /*d, t*/ su /*r, v*/, /*b*/ su /*l, r*/, o /*p*/ tik su /*l*/. Nėra visuotinai vartojamų junginių (plg. *Girdenis* 1981: 76; 1995: 107–108) su antruoju dėmeniu /*j*/ (*bj-, pj-*).

Iš dvinarių junginių antrųjų dėmenų dažniausi yra sonantai *l, r*.

5 lentelė. Dvinarės inicialės priebalsių junginiai

nariai	2	-T			-R					Iš viso
1		-k	-p	-t	-l	-m	-n	-r	-v	
S-	s-	12	11	2	1	4	0	4	2	36
	z-	-	-	-	-	-	-	-	4	4
	š-	1	-	1	7	2	14	-	19	44
	ž-	-	-	-	7	-	2	-	16	25
T-	b-	-	-	-	22	-	-	20	-	42
	p-	-	-	-	33	-	-	-	-	33
	d-	-	-	-	-	-	-	14	2	16
	t-	-	-	-	-	-	-	26	10	36
	g-	-	-	-	10	-	8	23	4	45
	k-	-	-	-	25	-	27	31	8	91
Č	dž-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Iš viso		13	11	3	105	6	51	118	66	373

¹¹⁰ Beje, *Girdenis* (2003: 126) tarp dvinarių inicialių, pasitaikančių tik tarminiuose (*šk-, zg-*), tikriniuose žodžiuose (*zb, zd-*) ir skoliniuose (*km-, šr-*), junginio *džv-* nemini.

Trinarių inicialių junginių produktyvumas (25; 2,96%) ir inventorius daug mažesnis negu dvinarių – galimi tik penki *STR* tipo priebalsių junginiai (*skl* – 2, *skr* – 9, *skv* – 2, *spl* – 3, *spr* – 3, *str* – 5, *škr* – 1), visi duslūs. Nėra bk žodžiams būdingų junginių *spj*-, *stv*- (plg. Girdenis 2003: 127; 1995: 109; 1981: 77). Pirmojoje pozicijoje realizuojami priebalsiai *s* – 24 ir *š* – 1¹¹¹, antrojoje – *k* – 14, *t* – 5 ir *p* – 6, trečiojoje – *l* – 5, *r* – 18 ir *v* – 2.

Fonologinis inicialės minkštumas

§ 64. Bendrinės kalbos veiksmazodžių visų tipų inicialių minkštumas (kietumas) dažniausiai lemiamas pozicijos. Beveik visos inicialės, išskyrus vienanarės *T* poklasio iniciales, dažniau užima *C'* / $-V^i$ poziciją. Rečiau pradiniai priebalsių junginiai turi fonologinį minkštumą (plg. Kruopienė 2000: 66). Iš 844 LKŽ užfiksuotų *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžių 387 (45,85%) turi kietą inicialę, pozicinio minkštumo – 334 (39,57%), fonologinio minkštumo – 123 (14,57%) (žr. 6 lent.).

6 lentelė. Inicialės priebalsių kietumas ir minkštumas

	V^u	V^i	fonolog. minkštumas	Iš viso
∅	21	5	0	26
<i>C</i>	185	172	63	420
<i>CC</i>	168	148	57	373
<i>CCC</i>	13	9	3	25
Iš viso	387	334	123	844

Fonologinio minkštumo dvinarių ir vienanarių inicialių skaičius yra beveik vienodas, o nuo pozicijos priklausančių vienanarių inicialių yra kur kas daugiau negu dvinarių. Fonologinis

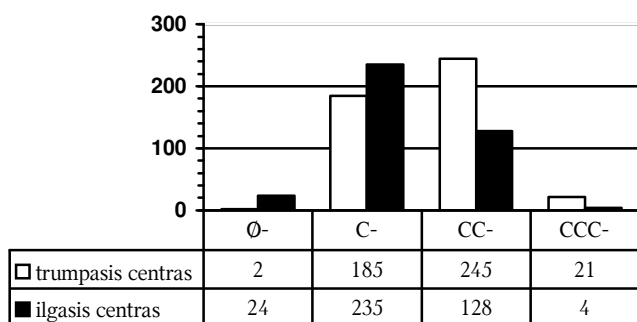
inicialės minkštumas / kietumas gali būti pasitelkiamas naujiems veiksmazodžiams ar jų variantams sudaryti (žr. § 79).

Inicialės santykis su šaknies centru

§ 65. Šaknies centro ilgumas gana glaudžiai susijęs su inicialės kiekybe. Diagramoje (2 pav.) matyti, kad kuo „sunkesnė“ inicialė, tuo „lengvesnis“ centras.

Inicialės nebuvimas „kompensuojamas“ ilgu šaknies centru: veiksmazodžių su nuline inicialė šaknies centrą (= žodžio pradžią) dažniausiai sudaro dvigarsis (pvz., *almėti*, *armėti*, *erzėti* – iš viso 21), dvibalsiu prasideda 2 veiksmazodžiai (*aidėti*, *audėti*), ilguoju balsiu – vienas (*ūzdėti*), ir vos 2 veiksmazodžiai (*alėti*, *urėti*) turi trumpąjį šaknies centrą.

¹¹¹ Trinariai junginiai su pirmuoju dėmeniu *š*- apskritai pasitaiko tik tarminiuose arba tikriniuose žodžiuose: *škr*- (že. *škrābė*), *škl*- (tikr. *Šklėriai*), *špr*- (tikr. *Šprintas*), *štr*- (tikr. *Štrimas*), plg. Girdenis 2003: 127.

2 pav. Inicialės ir šaknies centro santykis

7 lentelė. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių dvigarsinio šaknies centro ir inicialės santykis

	-Vr-	-Vl-	-Vm-	-Vn-	-VR-	-au-
bl-	3	-	-	1	4	1
gl-	4	-	-	2	6	-
kl-	2	-	1	2	5	2
pl-	4	-	3	1	8	1
sl-	-	-	1	-	1	-
žl-	1	-	-	-	1	-
sm-	1	1	-	-	2	-
kn-	6	-	-	-	6	1
šn-	2	-	-	-	2	-
br-	-	-	-	2	2	-
dr-	-	-	4	1	5	-
gr-	-	-	5	-	5	2
kr-	-	-	3	1	4	-
tr-	-	-	-	1	1	1
sr-	-	-	-	-	-	1
gv-	1	-	-	-	1	-
šv-	2	2	-	-	4	-
zv-	-	-	1	1	2	-
žv-	5	2	-	2	9	-
džv	-	-	-	1	1	-
ST-	9	-	2	2	13	2
CC	39	5	21	18	83	11

Jei inicialėje yra tik vienas priebalsis, tai centras gali būti tiek ilgasis, tiek trumpasis (skirtumas nėra esminis); dvinarės inicialės šaknų su trumpaisiais centrais yra dvigubai daugiau negu su ilgaisiais, o trinarės inicialės šaknų su su trumpaisiais centrais yra penkis kartus daugiau negu su ilgaisiais.

§ 66. Jei dvinarės inicialės antrasis narys yra sonantas¹¹², jis negali būti kartojamas to paties žodžio centre (žr. 7 lent.)

Taigi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai negali turėti tokios struktūros šaknų: *Cr-Vr-C*, *Cl-Vl-C*, *Cm-Vm-C*, *Cn-Vn-C*. Taip pat nėra ir *Cv-au-C* struktūros šaknų (balsiai *v* ir *u* istoriškai yra tapatūs). Ši taisyklė galioja tiek trinarių (tėra vienintelis dvigarsinis veiksmažodis *skrin-*

¹¹² Tokios inicialės veiksmažodžių yra 346: *TR* – 263, *SR* – 82, *ČR* – 1. Mažiau negu ketvirtadalio (83) šių veiksmažodžių šaknies centre yra dvigarsiai.

dėti, skrinda „trinkėti“), tiek vienanarių inicialių šaknims (nėra *r-Vr-C*, *l-Vl-C*, *m-Vm-C*, *n-Vn-C*; vienintelis veiksmožodis *viáuška* turi *v-au-C* šaknies struktūrą).

Finalė

§ 67. *Tekėti, teka* tipo veiksmožodžių finalėje gali būti nuo vieno iki trijų priebalsių. 56,75% (479) veiksmožodžių finalė yra skardi, 28,67% (242) – dusli, o 14,57% (123) sudaro sonantai. 63% (532) šaknų turi vienanarę, 25% (211) – dvinarę, 12% (101) – trinarę finalę.

Vienanarę finalę turi 532 *tekėti, teka* tipo veiksmožodžiai. Patys produktyviausi vienanarės finalės elementai yra *T* poklasio priebalsiai – 311; *R* – 123, *S* – 93, *Č* – 5. Vienanarė finalė gali eiti bet koks *T*, *R*, *S* poklasių priebalsis (dažniausi vienanarės finalės priebalsiai yra *g*, *b*, *d*, *ž*), išskyrus periferinius *ch*, *h*, *f*. Finalės *Č* poklasio priebalsį turi tik reduplikaciniai veiksmožodžiai, reiškiantys garsą (*džandžėti, džandža; džendžėti, džendža, dzindžėti, dzindza / dziñdzi; džindžėti, džindža*), išskyrus vienintelį *brucėti, brūca, -ėjo* „skubėti“, todėl pastarojo veiksmožodžio patikimumu būtų galima paabejoti, nors tokia šaknies struktūra ir įmanoma (plg. tos pačios reikšmės veiksmožodžius su kitais finalės variantais: *bruzdėti, brūzda; briuzėti, briūza* „skubėti ir pan.“). Visas *tekėti, teka* tipo veiksmožodžių vienanarės finalės inventorių pateikiamas 8 lentelėje.

8 lentelė. *Tekėti, teka* tipo veiksmožodžių vienanarės finalės priebalsiai

T – 311						R – 123					S – 93				Č – 5		Iš viso	
-k	-g	-t	-d	-p	-b	-l	-m	-n	-r	-v	-š	-ž	-s	-z	-dž	-c		-dz
28	73	38	50	41	81	18	29	34	17	25	21	46	5	21	3	1	1	532

Atskirą vienanarės finalės veiksmožodžių grupę sudaro reduplikaciniai veiksmožodžiai (žr. § 75).

§ 68. **Dvinarę finalę** turi 25% (211) *tekėti, teka* tipo veiksmožodžių. Šioje pozicijoje galimi *TR* (8) ir *ST* (205) poklasių junginiai. Dažniausi – *šk*, *zg*, ir *zd* junginiai.

9 lentelė. *Tekėti, teka* tipo veiksmožodžių dvinarės finalės junginiai

TR – 9			ST – 202							
<i>bl</i>	<i>pl</i>	<i>br</i>	<i>sk</i>	<i>zg</i>	<i>šk</i>	<i>žg</i>	<i>št</i>	<i>žd</i>	<i>st</i>	<i>zd</i>
4	2	3	15	52	54	8	2	15	17	39

TR poklasio finalę galima laikyti išplėstu vienanarės finalės variantu *T+R*. Pavyzdžiui, finalės *b* gali būti išplėsta sonantais *l* ir *r* (*vebėti, vėba* „niekus šnekėti, neaiškiai kalbėti, mikčioti“ → *veblėti, vėbla; vebrėti, vėbra* „t. p.“), finalės *p* – sonantu *l* (*vepėti, vėpa* „vapėti“ → *veplėti, veplėja / vėpla, -ėjo* „niekus šnekėti“). Iš *ST* poklasio finalės išplėtais *š*, *ž*, *z* variantais gali būti laikomi junginiai *št*, *žd*, *zd*, *zg*, *žd* (plg. *kušėti, kūša, -ėjo* „šnibždėti,

šnarėti; judėti, knibždėti“ → *kuštėti, kùšta, -ėjo* „t. p.“; *kužėti, kùža, -ėjo* „šnibždėti; virpėti, drebėti“ → *kuždėti, kùžda* „t. p.“; *kuzėti, kùza, -ėjo* → *kuzdėti, kùzda, -ėjo*; *splazdėti, splāzda* „plazdėti“ → *splazėti, splāza* „t. p.“; *erzėti, érza* → *erzdėti, érzda* „urgzti“) nors dažnai variantai su *ST* poklasio finale pažįstami didesnėje teritorijoje negu trumpesnieji variantai su *S* poklasio finale (plg. *bezėti, bēza* „bezdėti“ : *bezdėti, bēzda*; *gr(i)uzėti, gr(i)ùza* „rusėti“ : *gr(i)uzdėti, gr(i)ùzda* „t. p.“; *grauzėti, grāuza* „gruzdėti“ : *grauzdėti, grāuzda* „t. p.“; *burzėti, būrza* : *burzdėti, būrza* : *burzgėti, būrzga, urzėti, ùrza* : *urzdėti, ùrzdā* : *urzgėti, ùrzga* ir pan.). *ST* poklasio finalės junginių gali būti ir greta *T* poklasio (plg. *burgėti, būrğa* „veržtis iš gilumos, čiurlenti, tekėti; murmėti, niurnėti; plepėti; gurgti, gurgėti“ : *burzgėti, būrzga* „burgzti; burzgant važinėti; neaiškiai kalbėti; taukšti“; *spurdėti, spūrzdā* „spurdėti“ : *spurdėti, spūrda*). Tik veiksmožodžiai, kurių finalėje yra *šk, sk, st*, neturi variantų su neišplėsta vienanare finale (*S* arba *T*)¹¹³. Tiesa, finalės *sk* ir *st* gali tarpusavyje keistis (*blaskėti* „švitėti“ : *blastėti* „žvilgėti, mirgėti; plazdėti“).

§ 69. Nagrinėjamojo tipo veiksmožodžių šaknies finalėje negali būti *TS, RS* tipo priebalsių samplaikų, būdingų priesagos *sėti si* kamieno išiktukų vediniams (*sprągt* : *spragsėti, sprągsi; pókšt* : *pokšėti: pókšt*)¹¹⁴. Tarmėse (ypač žemaičių) dėl žodžio galo redukcijos veiksmožodžių morfologiniai tipai gali būti suplakami, bet tokia tarminė ypatybė neturėtų būti iškeliamą LKŽ prie pagrindinių žodžio formų:

1. *liurkšėti, liurkša, -ėjo* „žr. liurškėti“. Iliustruojama tik antrojo asmens forma (*Kq čia liurkši tokiuos niekus* Krč), kuri turėtų sutapti su 3-ojo asmens forma *liurkši*.
2. *pakšėti, pākši / pākša, -ėjo* „lengvai pliusėti, pukšėti (apie viralą) ir kt.“: *košė pākša – prisvils* Vž.
3. *šapsėti, šapsi*¹¹⁵ / *šāpsa, -ėjo* tr., intr., LEW 964, NdŽ, Vdk, Rdn, Sug „pašnibždomis kalbėti, šnibždėti“: *Kq ten šapsat...* DūnŽ, *šapsėdama* LzP // Š, NdŽ „neaiškiai kalbėti, švebeldžiuoti, švepluoti“: *Šapsa par tus uostus, nepašneka* DūnŽ¹¹⁶.
4. *šlamšėti, šlamši / šlāmša, -ėjo* „šlamant eiti, lėkti, skristi“ (*iššlamši varna...* V.Bub.). Neatsatyta forma *šlāmša* taip pat pateikiama iš žemaičių tarmės ploto (Kvėdarnos).
5. *tvaksėti, tvāksi*¹¹⁷ / *tvākša* Erž, Trš / *tvāksia, -ėjo* „1. plakti (apie širdį); 2. pulsuoti, tvinkčioti; 3. dilgčioti; 4. tiksėti (*kišenėje tvaksa laikrodīs* Dr.); 5. bildėti, taksėti; 6. žr. *tvaskėti 1*“.
6. *vampsėti, vāmpsi*¹¹⁸ / *vāmpsa* Krš; *vāmpsėti, -i / -ėja* Krš „1. tr. / intr. loti iš reto, amsėti, 2. tr. / intr. burbėti, taukšti, niurzgėti, 3. tr. papsėti, čiaupsėti (pypkė)“.

¹¹³ Veiksmožodžių *plušėti* ir *pluškėti* neleidžia sieti semantiniai skirtumai.

¹¹⁴ Dėl skirtumų dar žr. J a k u l i s 1997.

¹¹⁵ Plg. interj. *šap*.

¹¹⁶ Kažkodėl LKŽ iliustracijose prezento pavyzdžiai pateikiami tik iš DūnŽ, ir dar netiksliai, plg.: *šaps par tus ūstus / nepašnek* Dr (DūnŽ 365). LKŽ kartotekoje pavyzdžių su *a*-kamiene šio veiksmožodžio forma nerasta.

¹¹⁷ Plg. interj. *tvāks*.

¹¹⁸ Plg. interj. *vāmpst*.

LKŽ (XVI 1008) pateikiamas dėl dviejų priešasčių neįprastas veiksmažodis *trukžėti*, *trukža*, *-ėjo* [K], KŽ, N „žr. truškėti“: 1) užrašyta *-kz-*, nors turėtų būti arba *-gz-* (arba *-ks-*); 2) *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodis negali turėti TS tipo finalės.

Neturėtų egzistuoti ir veiksmažodis *rogsėti*, *rogso* (*rogso*), *-ėjo* „žr. rogsoti 3 (būti akyse, matytis, rodytis)“. Iš iliustracinio pavyzdžio (*Rogsa man kas N, [K]*) akivaizdu, kad čia yra neatsatyta tarminė *r(i)ogsoti*, *r(i)ogso*, *-ójo* forma (plg. *rogso mi kas, styri* SD205).

Trinarė finalė

§ 70. Trinarę finalę turi 11,97% (101) *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių. Šioje pozicijoje gali būti tik TST junginiai; produktyviausi – *gžd* ir *bžd*, kitus žr. 10 lent.

10 lentelė. *Tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių trinarės finalės junginiai

<i>ksk</i>	<i>kst</i>	<i>kšt</i>	<i>pšt</i>	<i>bzd</i>	<i>bžd</i>	<i>gzd</i>	<i>gžd</i>
1	4	8	4	3	27	2	52

Mažiausio produktyvumo finalės elementai gali signalizuoti, kad veiksmažodis nepriklauso *tekėti*, *teka* tipui. Pavyzdžiui, finalės *ksk* turi tik vienas veiksmažodis *°tvyskėti*, *tvyska*, *-ėjo* Q618 „žr. tvyksėti 1“, užrašytas iš buv. Karaliaučiaus archyvo rankraštinio (vadinamojo A. Krauzės) vokiškai lietuviško XVII amž. žodyno, Msc. 83. Veiksmažodžio realumas kelia abejonių, nes nėra iliustracinių pavyzdžių. Be to, tarp lietuvių kalbos *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių daugiau nėra nė vieno, kurio finalėje būtų dukart kartojamas tas pats priebalsis. Toks užrašymas galėtų būti tiesiog apsirikimas (juk greta yra ir *tvyskėti*, *tvýska* „žaižuoti (ppr. smarkiai); tviskėti, žibėti; dundėti, griaudėti“, ir *tvískėti*, *tvýska* „t. p.“)¹¹⁹. Kita vertus, tokia finalė būdinga nagrinėjamojo tipo latvių kalbos veiksmažodžiams (žr. § 95).

Finalės *kst* teturi tik keturi *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiai – *klekstėti*, *klėksta* „žr. klekėti 5“, *pukstėti*, *pūksta*¹²⁰, *-ėjo* „bambėti, bartis“, *°tunkstėti*, *tunksta* „pliauškėti“¹²¹ ir *smilkstėti*, *smilksta* „smilkti“ (LKŽ XIII 179); pastarasis greičiausiai yra į *tekėti*, *teka* tipą perėjęs *sta* kamieno veiksmažodis *smilkti*, *-sta*, *-o* „pamažu be liepsnos degti, rusenti“ (plg. Pakalniškienė 1993: 170). Kadangi nepateikiama jokių iliustracinių sakinių, gali būti, kad *smilkstėti* apskritai neegzistuoja.

¹¹⁹ Čia galbūt galima įžvelgti hiperkorekciją (plg. liepiamosios nuosakos *apipuršk* ↔ *apipuršk*).

¹²⁰ Dėl esamojo laiko kamieno galima paabejoti, nes veiksmažodis užrašytas kretingiškių tarmės plote, kur dėl žodžio galo redukcijos vyksta kamienų mišimas, be to, nepateikiama esamojo laiko pavyzdžių. Beje, LKŽ jau kaip *i*-kamienis pateikiamas *pukštėti*, *pūkšti*, *-ėjo* „žr. pukšėti“. Iliustraciniuose sakiniuose nurodomos tik priesaginės formos, todėl čia žodyninkai įžvelgę ryšį su *i*-kamieniu *pukšėti*, *pūkši* įrašė ir *pūkšti*.

¹²¹ Pateikiamas iliustracinis sakinytis iš Jono Bretkūno Biblijos: *Nesa tenai girdės batogus* (*botagus*) *tunkstančius* ir *ratus beldančius* BBNa3,2. Forma *beldančius* „beldžiančius“ rodo, kad ir veiksmažodis *tunksta* gali turėti kitokį kamiengalį.

Trinarę finalės *pšt* taip pat turi tik keturi veiksmažodžiai: *šnapštėti, krepštėti, krupštėti* ir *krūpštėti*. Pirmųjų dviejų atsiradimą galima aiškinti progresyvine asimiliacija (*šnapždėti, šnābzda* → *šnapštėti, šnāpšta* „šnapždėti“, *krebždėti, krēbzda* → *krepštėti, krēpšta* „krebždėti“ – šaknies finalė, veikiama inicialės, suduslėja), bet taip negalima paaiškinti veiksmažodžių *krupštėti, krūpšta* „ši tą dirbinėti, knibinėti; ką nors veikti“ ir *°krūpštėti, krūpšta* „krūpštinti, nerangiai eiti, kėblinti; kiūtinti“.

Trinarę poklasio finalę galima laikyti išplėstu vienanarės ar dvinarės finalės variantu, pvz.:

$T \rightarrow T+ST=TST$ (finalės *T* išplečiamas junginiu *ST*): *klekėti, klēka* „5. virti, kunkuliuoti“: *klekstėti, klēksta* „t. p.“; *skrebėti, skrēba* „judant krebždėti, šiugždėti, čezėti; traškėti, gurgždėti, girgždėti“: *skrebždėti, skrēbzda* „krebždėti, brazdėti, čiužėti“; *kregėti, krēga* „sunkiai kvėpuoti, kriuguoti; kriuksėti; garsiai kalbėti, čiauskėti“: *kregždėti, krēgzda* „kreknoti; kosčioti; girgždėti“; *kragėti, krāga* „dardant važiuoti, bildėti“: *°kragždėti, kragžda* „kerkti, kverkšti“;

$ST \rightarrow T+ST=TST$ (*T* įterpiamas prieš finalę *ST*): *kuždėti, kūžda* „pašnibždomis sakyti, kalbėti; šnarėti, šlamėti“: *kugždėti, kūgzda* „t. p.“; *kuštėti, kūšta, -ėjo* „šnibždėti“: *kukštėti, kūkšta, -ėjo* „šnibždėti, kuštėti“).

$ST \rightarrow ST+T=TST$ (prie finalės *ST* pridedamas *T*; įvyksta būtinoji metatezė¹²²): *pauškėti, páuška* „poškėti; čiauskėti; taukšti“: *paukštėti, páukšta* „ploti (rankomis); pliauskinti (botagu)“; *pykštėti, pýkšta* „žr. pykštėti“: *pyškėti, pýška* „kelti triukšmą, pokštėti; su triukšmu skilti, eizėti; skambėti, aidėti; su triukšmu vykti“. Kadangi tokią pačią metatezę patiria ir ištiktukai *páukšt, pýkšt*, tai veiksmažodžiai *paukštėti* ir *pykštėti* galėtų būti laikomi deinterjektyvais, tačiau tokia daryba *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams nebūdinga (žr. § 46).

Kartais trinarę finalę galima traktuoti kaip junginiu *ST* (*št, žd*) išplėstą reduplikacinį (žr. § 71) veiksmažodį – plėtikliu *št* išplečiamas duslios finalės reduplikacinė šaknis (*kukštėti, kūkšta, -ėjo* „šnibždėti, kuštėti; verkšlenti“: *kukėti, kūka, -ėjo* „kikenti, krizenti, kukenti“), o jo skardusis variantas *žd* gali būti pridedamas ir prie skardžiojo, ir prie dusliojo reduplikacinio finalės elemento, kuris tuomet suskardėja (*kugždėti =kuk+žd-ėti*). Taip tikriausiai determinanto *gžd* atsiradimą galėjo suvokti ir senesnių žodynų autoriai – plg. tokius rašybos atvejus, kaip *kukždėti, kūkžda* (LKŽ VI 818). Vieną kitą atvejį galima būtų aiškinti ir dviejų veiksmažodžių šaknų kontaminacija (pvz.: *kukėti + kuždėti =kugždėti*).

Atsiradę išplėstieji *TST* junginiai (*gžd, bžd, kšt*) vėliau imti suvokti kaip tam tikras neskaidomas šaknies elementas, su kuriuo imtos sudarinėti naujos imitatyvinės šaknys (plg. *žlekštėti, žlēkšta; šliukštėti, šliūkšta; šniukštėti, šniūkšta, šnibždėti, šnibžda* ir kt.).

Trinarė finalė atlieka ir fonosemantinę funkciją – sustiprina nesonoringo garso įspūdį (plg. *skrēba* ir *skrēbzda*). Todėl dauguma trinarės finalės veiksmažodžių ir reiškia garsą ar su garsu susijusį veiksma (dažniausiai – judėjimą: *skrebždėti, girgždėti, gurgždėti*). Tik keli veiksmažodžiai reiškia perstrukciją (2 *kukštėti, kūkšta, -ėjo* „nykti, tuštėti“; *kiogždėti,*

¹²² Plg. LKE 409.

kiogždėja / kiogžda, kiaugždėti, kiaugžda, 2 kugždėti, kùgžda /-ėja, -ėjo „džiūti, nykti, darytis guriam ir pan.“) ir biologinius procesus (*kegždėti, kēgžda, -ėjo* „pamažu augti, kerėti“), bet jų šaknies struktūra signalizuoja ir garsinę semą.

Reduplikaciniai veiksmažodžiai

§ 71. Reduplikaciniai dariniai būdingi daugeliui indoeuropiečių (ir ne tik) kalbų, pvz.: pr. *werwirsis, weware, penpalo* „putpelė“, serb. брбѡтати „(iš)uostinėti“, брбѡтати „srūti, trykšti; kunkuliuoti; greitai kalbėti“, slov. *brbotáti* „burgėti, kunkuliuoti; burbėti, murmėti“, s.-kr. *bḗl(j)ati* „plepėti“; r. мормотать, мормочы „burbėti, bambėti, niurnėti“.

Dažniausia reduplikacijos funkcija – tam tikrų semantinių požymių raiška. Daiktavardžių dažnai signalizuoja daugiskaitą; veiksmažodžių – kartojimą, intensyvumą. Tačiau apskritai reduplikaciniai afiksai gali atlikti tokias funkcijas, kokias gali atlikti bet koks afiksas – taip pat ir darybines bei kaitybines (plg. ELL 3486). KTŽ (168) reduplikacija apibūdinama kaip „žodžio ar jo dalies (kamieno, šaknies) kartojimas (paprastai du kartus), kaip žodžių, o kai kuriose kalbose ir formų daromasis būdas“. Pagal šį apibrėžimą *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, tokie kaip *varvéti, barbėti, dardėti, narnėti* ir kt., nepriklausytų reduplikaciniams žodžiams, nes čia kartojamas ne kamienas ar šaknis, o tik pirmasis inicialės priebalsis. Tokių veiksmažodžių reduplikaciniais, matyt, nelaikė ir P. Skardžius (1943: 23; skyrelyje apie reduplikaciją jie tiesiog neminimi), bet yra kalbininkų (pvz., Tischler 1976: 13, Kaukienė 1994: 136, Mažiulis PKEŽ II 259), kurie juos skiria prie reduplikacinių. Skyrimą galėtų paremti tokie argumentai:

1. Greta daugelio reduplikacinių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių yra ištiktukų, paprastai vartojamų tik reduplikacinėmis samplaikomis (plg. *dardėti, dārda : dar-dar, murmėti, mūrma : mur-mur*), kurių semantinis ryšys su veiksmažodžiais ir bendra kilmė yra neabejotina.

2. Reduplikacinių veiksmažodžių finalėje gali būti nereduplikacinėms šaknims nebūdingas priebalsis, kurio atsiradimas tokioje pozicijoje paaiškinamas tik reduplikacija. Pavyzdžiui, iš visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių finalės *dž* turi tik trys (*džaňdža* „žvanga“, °*džendža* „t. p.“, *džindža* „skamba“ : interj. *džan, džēn, džēn*), finalės *dz* – vienas (*dzindža* „skamba, dzinga“ : interj. *džēn*). Visų keturių veiksmažodžių finalė yra inicialės „atspindys“, vadinasi, tai yra ne plėtiklis.

Taigi tikslesnis būtų ELL 3486 pateikiamas apibrėžimas: „Reduplikacija yra morfemos afiksacija, kurios fonologinė forma visiškai ar iš dalies priklauso nuo kamieno, prie kurio ji jungiama“.

§ 72. Formaliai reduplikacinius žodžius galima skirstyti į tokias grupes:

A. Pagal reduplikacinio skiemens p o b ū d į :

1. Absoliutiniai, arba visiško pakartojimo: (intens.-iter.) gr. γαργαίω „gurguliuoju“, lo. *murmur* „murmėjimas, niurnėjimas“, valp. *kurdu-kurdu* „vaikai“ (: *kurdu* „vaikas“).
2. Daliniai, arba nevisiško pakartojimo: lie. *vieversj̃s, voversj̃s, voverē, Siesartīs*;

*bambėti, murmėti, agta tak-takki*¹²³ „kojos“ (: *takki* „koja“) ir kt.

B. Pagal reduplikacinio skiemens p o z i c i j ą :

1. Regresyviniai (kai reduplikacinis elementas yra prieš šaknies skiemeni)¹²⁴: lie. *vieversijs, voversijs, voverė, Siesartīs*; skr. *dadāmi*, gr. *λέλοιπα* (plg. *λεῖπω*) ir kt.

2. Progresyviniai (kai reduplikacinis elementas yra po šaknies skiemens): arm. *karkačem* „čiurlenu, garsiai juokiuosi“ (: **ger-* „kimiai rėkti“), arm. *arcarcem* „pripučiu“ (: *arcnem* „išdeginu, poliruoju“), lie. *bambėti, baimba; barbėti, bárba* ir kt.¹²⁵

§ 73. LKŽ užfiksuoti 125 reduplikaciniai *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai. Pagal reduplikacinio elemento pobūdį ir poziciją jie priklauso progresyvinio dalinio pakartojimo tipui. Kadangi reduplikacinis elementas (toks pat kaip pirmasis inicialės priebalsis) kartojamas šaknies finalėje (pvz., *vař-v-a*), atsiranda ir tam tikrų šaknies stuktūros apribojimų:

1. Visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių šaknys yra vienskiemenės¹²⁶, todėl negalima nulinė reduplikacinių veiksmažodžių inicialė (t. y. toks veiksmažodis negali prasidėti balsiu, kaip arm. *arcarcem* „pripučiu“).

2. Reduplikacinių veiksmažodžių inicialė gali būti vienanarė (86 veiksmažodžiai) ir dvinarė (39 veiksmažodžiai). Trinarių inicialių reduplikacinių veiksmažodžių nėra.

Reduplikacinių veiksmažodžių inicialė

§ 74. Vienanarės inicialės (ir finalės) pozicijoje gali būti įvairių poklasių priebalsių (nėra tik *j, č, c*), žr. 11 lent.

11 lentelė. Reduplikacinių veiksmažodžių vienanarės inicialės (ir finalės) priebalsiai

	T – 38						R – 32						S – 12				Č – 4			iš viso
inicialė	<i>k</i>	<i>g</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>l</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>r</i>	<i>v</i>	<i>j</i>	<i>s</i>	<i>z</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>	<i>dž</i>	<i>c, č</i>	<i>dz</i>	
veiksmažodžių sk.	3	5	6	11	4	9	8	4	7	4	9	0	0	4	5	3	3	0	1	86

¹²³ Varlpiri ir agta kalbų pavyzdžiai iš ELL 3486.

¹²⁴ Lotynų kalbos istorinėje gramatikoje (Tronskij 1960: 257) reduplikacija apibrėžiama taip: „reduplikacija yra tai, kad šaknies priekyje pridedamas skiemuo, turintis inicialės priebalsį ir balsį, ppr. -ė-. Šis pridėjimas bent jau senaisiais laikais buvo suvokiama kaip savarankiškas žodis. Tai rodo žodžių skyrimo ženklų dėjimas tarp reduplikacijos ir šaknies senuosiuose įrašuose – FHE:FHAKED, plg. *pe:parai* (= lot. *peperi*); pridėjimo savarankiškumą taip pat rodo pradinio šaknies priebalsio traktuotė *fe-felli* (ne **fe-b*, kaip būtų žodžio viduryje)“. Tačiau reduplikacinis skiemuo gali būti pridedamas ir po šaknies.

¹²⁵ ELL 3486 nurodoma, kad reduplikaciniai afiksai, gali būti ne tik regresyviniai (prefiksiniai) ar progresyviniai (postfiksiniiai), bet ir infiksiniiai.

¹²⁶ LKŽ rasta vienintelė išimtis – °*čiučiurvėti* „čiulpsėti lūpomis“ (žr. § 49).

S, Č poklasių inicialės priebalsiai gali užimti tik vienanarės inicialės poziciją. T ir R poklasių priebalsiai gali būti tiek vienanarės, tiek dvinarės inicialės pozicijoje – pastarojoje realizuojami tik vieno tipo junginiai – TR¹²⁷ (39 veiksmažodžiai).

12 lentelė. Reduplikacinių veiksmažodžių dvinarės inicialės priebalsių junginiai

<i>kl-</i>	<i>kn-</i>	<i>kr-</i>	<i>kv-</i>	<i>gl-</i>	<i>pl-</i>	<i>bl-</i>	<i>tr-</i>	<i>tv-</i>	<i>TR-</i>
6	3	4	2	8	8	4	3	1	39

Realizuojami ne visi įmanomi variantai: nėra junginių su *m*, inicialės *k* sudaro junginius su likusiais sonantais *l, n, r, v*, inicialės *t* – su *r, v*, o inicialės *g, p, b* – tik su *l*.

Išimtimi laikytinas tik reduplikacinis veiksmažodis *kniurnėti, kniūrna / kniūrna, -ėjo* „niurnėti“, kurio reduplikuojamas ne pirmasis, o antrasis inicialės narys. Šį veiksmažodį galima laikyti kontaminaciniu reduplikacinio veiksmažodžio *niurnėti, niūrna* (plg. tos pačios reikšmės *niurzgėti, niūržga; niurvėti, niūrva; niukėti, niūka*) ir kurio nors kito tos pačios reikšmės veiksmažodžio su inicialės *kn-* (pvz., *kniurzėti, kniugždėti, knakėti, knekėti, knegždėti, knervėti, knerzėti* ir kt.) variantu.

Reduplikacinių veiksmažodžių finalė

§ 75. Reduplikacinių veiksmažodžių finalė „atspindi“ pirmąjį veiksmažodžio priebalsį. Taigi finalė gali būti tik vienanarė. 13 lentelėje pateikti duomenys, kiek ir kokių vienanarės finalės elementų turi reduplikaciniai veiksmažodžiai, palyginti su visais *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiais (nereduplikaciniais ir reduplikaciniais). Trečiojoje eilutėje pateiktas viso nagrinėjamojo tipo ir reduplikacinių veiksmažodžių finalių elementų santykis (0–1): 0 reiškia, kad reduplikaciniai veiksmažodžiai tokios finalės neturi, 1 reiškia, kad tokį elementą tegali turėti tik reduplikaciniai nagrinėjamojo tipo veiksmažodžiai.

13 lentelė. Reduplikacinių ir visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių vienanarių finalių elementai

veik- smažodžiai	T – 77 / 311						R – 32 / 123					S – 12 / 93				Č – 4 / 5			iš viso
	<i>k</i>	<i>g</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>l</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>r</i>	<i>v</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>	<i>s</i>	<i>z</i>	<i>dž</i>	<i>c</i>	<i>dz</i>	
reduplikaciniai	16	15	10	11	12	13	8	4	7	4	9	5	3	0	4	3	0	1	125
visi	28	73	38	50	41	81	18	29	34	17	25	21	46	5	21	3	1	1	532
santykis	0,57	0,2	2,6	0,22	0,3	0,2	0,16	0,15	0,14	0,2	0,36	0,24	0,07	0	0,19	1	0	1	0,23

¹²⁷ LKŽ pateikiamas SR- inicialės veiksmažodis *šlamšėti, šlamši /-a* „šlamant eiti, lėkti, skristi“ yra *si-*kamienis; jo gretutinė *a-*kamienė forma *šlamša* užfiksuota žemaičių tarmės plote (pavyzdys iš Kvėdarnos, Šilalės rj.), kur dėl žodžio galo redukcijos įvykęs kamienų mišinys (žr. § 69).

Daugiausia yra *T* poklasio finalę turinčių reduplikacinių veiksmažodžių – 77 (24,75% visų *T* poklasio finalę turinčių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių)¹²⁸, toliau *R* – 32 (26% visų *R* poklasio finalių), *S* – 12 (12,9% visų *S* poklasio finalių) ir afrikatos – 4 (80% visų *Č* poklasio finalių). Taigi reduplikaciniai finalės priebalsiai gali būti visų poklasių (*T, R, S, Č*). Dažniausi priebalsiai – *k* (16) ir *g* (15), bet jų santykis su nereduplikacinių veiksmažodžių finalėmis skirtingas – reduplikaciniai finalės *k* veiksmažodžiai sudaro daugiau kaip pusę (57%) *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, o reduplikaciniai finalės *g* – tik penktadalį (20%). Kitų finalių santykis irgi panašus (jie sudaro nuo 14% iki 24% visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių finalių), tik finalės *v* reduplikacinių veiksmažodžių santykinai yra daugiau (36%). Kaip jau minėta, fonemos *dz, dž* įmanomos tik reduplikacinės šaknies finalėje, ir visai nėra reduplikacinių pavyzdžių su finalės *s* ir *c*.

Reduplikacinių veiksmažodžių šaknies centras

§ 76. Nagrinėjamojo tipo reduplikacinių veiksmažodžių ilgąjį šaknies centrą turi 77, trumpąjį – 48 veiksmažodžiai¹²⁹. Jų santykis (atitinkamai 61,6% : 38,4% reduplikacinių veiksmažodžių) skiriasi nuo visų nagrinėjamojo tipo ilgosios ir trumposios šaknies veiksmažodžių santykio (atitinkamai 46,3% : 53,7% visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių).

14 lentelė. Reduplikacinių ir visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių šaknies centrų santykis

veiksmažodžiai	šaknies centras				iš viso
	-VR-	-VV-	-V̄-	-V̇-	
reduplikaciniai ¹³⁰	67 53,6%	6 4,8%	4 3,2%	48 38,4%	125 100%
visi	291 34,4%	41 4,9%	59 7%	453 53,7%	844 100%

Iš 14 lentelėje pateikiamo reduplikacinių ir visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių šaknies centro palyginimo matyti, kad daugiau negu pusė (53,6%) reduplikacinių veiksmažodžių turi dvigarsines šaknis; jų sudaroma dalis (visų reduplikacinių veiksmažodžių) yra kur kas didesnė negu visų *tekėti, teka* tipo dvigarsinių šaknų (34,4%, t. y. 291 iš 844). Dvibalsinių reduplikacinių šaknų apskritai yra nedaug, jų sudaroma dalis (4,8%) panaši kaip ir visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių dvibalsinių šaknų (4,9%), o

¹²⁸ *T* poklasio finalės priebalsiai dominuoja (jų yra 2,43 karto daugiau negu visų kitų tipų finalių), nes jie reduplikuoja ne tik vienanarės iniciales, bet ir dvinarių inicialių (*TR*) pirmuosius dėmenis.

¹²⁹ Pavyzdžius žr. 3 priede.

¹³⁰ 1-oje eilutėje procentai nurodomi nuo visų reduplikacinių veiksmažodžių, 2-oje – nuo visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių.

reduplikacinių šaknų su ilguoju balsiu – apskritai vos keturios (3,2%). Trumposios šaknies reduplikacinių veiksmažodžių yra gana daug (48), bet jų sudaroma dalis (38,4%) gerokai mažesnė, palyginti su visų *tekėti, teka* tipo trumposios šaknies veiksmažodžių sudaroma dalimi (53,7%).

15 lentelė. Reduplikacinių ir nereduplikacinių veiksmažodžių šaknies centrų santykis

šaknies centras	reduplikaciniai	nereduplikaciniai	santykis
<i>e</i>	10	100	1:10
<i>u</i>	13	80	1:6,15
<i>'u</i>	6	57	1:9,5
<i>a</i>	16	102	1:6,38
<i>i</i>	3	66	1:22
<i>V̄</i>	48	405	1:8,44
<i>o</i>	0	10	0:10
<i>'o</i>	0	5	0:5
<i>ū</i>	0	13	0:13
<i>'ū</i>	1	3	1:3
<i>y</i>	2	10	1:5
<i>ė</i>	0	3	0:3
<i>ie</i>	1	5	1:5
<i>uo</i>	0	2	0:2
<i>'uo</i>	0	1	0:1
<i>q</i>	0	3	0:3

šaknies centras	reduplikaciniai	nereduplikaciniai	santykis
<i>i</i>	0	1	0:1
<i>V̄</i>	4	55	1:13,75
<i>au</i>	1	10	1:10
<i>'au</i>	2	13	1:6,5
<i>ai</i>	3	7	1:3,5
<i>ei</i>	0	3	0:3
<i>ui</i>	0	1	0:1
<i>V'</i>	6	34	1:5,67
<i>el</i>	0	5	0:5
<i>em</i>	0	1	0:1
<i>en</i>	1	5	1:5
<i>er</i>	8	22	1:2,75
<i>al</i>	1	6	1:6
<i>am</i>	2	6	1:3
<i>an</i>	3	7	1:3,5
<i>ar</i>	11	19	1:1,73

šaknies centras	reduplikaciniai	nereduplikaciniai	santykis
<i>il</i>	2	11	1:5,5
<i>im</i>	2	8	1:4
<i>in</i>	5	10	1:2
<i>ir</i>	8	42	1:5,25
<i>ul</i>	2	7	1:3,5
<i>'ul</i>	1	3	1:3
<i>um</i>	4	5	1:1,25
<i>'um</i>	1	2	1:2
<i>un</i>	2	5	1:2,5
<i>'un</i>	2	1	1:0,5
<i>ur</i>	6	40	1:6,67
<i>'ur</i>	6	19	1:3,17
<i>VR</i>	67	224	1:3,34
	125	718	1:5,74

Palyginus visų veiksmažodžių šaknies centrų duomenis, matyti, kad **trumposios** šaknies reduplikacinių ir nereduplikacinių veiksmažodžių bendrasis santykis yra 1:8,44. Dėl to „kalčiausias“ reduplikacinių veiksmažodžių su šaknies centru *i* neproduktyvumas.

Šaknų su **ilguoju balsiu** vidutinis santykis dar didesnis (1:13,75) – mat tokį centrą teturi vos keli *CyC*, *C'ūC* ir *C'uoC* tipo reduplikaciniai veiksmažodžiai.

Vidutinis **dvibalsinių** šaknų santykis mažesnis (1:5,67), nes tokio centro *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių yra mažiausia. Reduplikacinių veiksmažodžių centre realizuojami tik dvibalsiai *au* ir *ai*.

Mažiausias yra **dvigarsinių** šaknų santykis (1:3,34). Reduplikacinių veiksmažodžių centre nerealizuojami tik dvigarsiai *el* ir *em*. Produktyviausi – *Vr* tipo dvigarsiai.

Kitaip negu finalės atveju, nėra tokio šaknies centro, kurį galėtų turėti tik reduplikaciniai *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai; kiekvieno centro reduplikacinių veiksmažodžių yra mažiau negu nereduplikacinių, išskyrus *C'unC* tipo šaknis (santykis – 1:0,5).

Reduplikacinių veiksmažodžių centro ir periferijos ryšys

§ 77. Analizuojant reduplikacinius veiksmažodžius, ypač išryškėjo centro ryšys su iniciais. Ilgąjį centrą turi keturis kartus daugiau vienanarės inicialės veiksmažodžių (62) negu dvinarės inicialės (15), o trumpąjį centrą turi po lygiai (po 24) dvinarės ir vienanarės inicialės veiksmažodžių. 16 lentelėje pateikiama reduplikacinių veiksmažodžių šaknies centro junglumo su inicialių ir finalių priebalsiniais dėmenimis statistika.

16 lentelė. Reduplikacinių veiksmažodžių šaknies centro ir priebalsinių dėmenų junglumas

Inicialė					Centras	Finalė				Iš viso
Č-	S-	R-	T-	TR-		-T	-R	-S	-Č	
-	1	2	4	9	<i>a</i>	13	2	1	-	16
-	-	1	-	9	<i>e</i>	9	1	-	-	10
-	1	2	-	-	<i>i</i>	-	2	1	-	3
-	2	2	6	3	<i>u</i>	9	2	2	-	13
-	1	1	1	3	<i>'u</i>	4	1	1	-	6
-	5	8	11	24	<i>Ų</i>	35	8	5	-	48 (38,4%)
-	-	-	-	-	^(o) <i>o</i>	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	<i>ū</i>	-	-	-	-	-
-	-	1	-	-	<i>'ū</i>	-	1	-	-	1
-	-	2	-	-	<i>y</i>	-	2	-	-	2
-	-	-	-	-	<i>ė</i>	-	-	-	-	-
-	-	1	-	-	<i>ie</i>	-	1	-	-	1
-	-	-	-	-	^(o) <i>uo, q, i</i>	-	-	-	-	-
-	-	4	-	-	<i>Ų</i>	-	4	-	-	4 (3,2%)
-	-	1	-	-	<i>au</i>	-	1	-	-	1
-	-	1	-	1	<i>'au</i>	1	1	-	-	2
-	-	3	-	-	<i>ai</i>	-	3	-	-	3
-	-	-	-	-	<i>ei, ui</i>	-	-	-	-	-
-	-	5	-	1	<i>Ų'</i>	1	5	-	-	6 (4,8%)
-	-	-	-	-	<i>el, em</i>	-	-	-	-	-
1	-	-	-	-	<i>en</i>	-	-	-	1	1
-	1	4	-	3	<i>er</i>	3	4	1	-	8
-	-	-	1	-	<i>al</i>	1	-	-	-	1

Inicialė					Centras	Finalė				Iš viso
Č-	S-	R-	T-	TR-		-T	-R	-S	-Č	
-	-	-	1	1	<i>am</i>	2	-	-	-	2
1	-	-	-	2	<i>an</i>	2	-	-	1	3
-	1	4	5	1	<i>ar</i>	6	4	1	-	11
-	-	1	1	-	<i>il</i>	1	1	-	-	2
-	-	-	2	-	<i>im</i>	2	-	-	-	2
2	-	1	2	-	<i>in</i>	2	1	-	2	5
-	2	1	5	-	<i>ir</i>	5	1	2	-	8
-	-	-	2	-	<i>ul</i>	2	-	-	-	2
-	1	-	-	-	<i>'ul</i>	-	-	1	-	1
-	-	-	3	1	<i>um</i>	4	-	-	-	4
-	-	-	-	1	<i>'um</i>	1	-	-	-	1
-	-	-	2	-	<i>un</i>	2	-	-	-	2
-	-	-	-	2	<i>'un</i>	2	-	-	-	2
-	1	2	3	-	<i>ur</i>	3	2	1	-	6
-	1	2	-	3	<i>'ur</i>	3	2	1	-	6
4	7	15	27	14	\checkmark^R	41	15	7	4	67 (53,6%)
4	12	32	38	39		77	32	12	4	125 (100%)

Matyti, kad Č tipo inicialę turi tik dvigarsinės šaknys.

Įdomu tai, kad ilgąjį šaknies balsį turintys veiksmažodžiai yra tik keturi (*vynėti, vįvi / vįva / vįva /-ėja* „aimanuoti, zyzti [ppr. kaulijant]; dejuoti, verkšlenti“; *vievėti, vieva* „t. p.“; *ryrėti, rįra* „plepėti, tarškėti“, *liūléti*¹³¹, *liūla / liūli* „liulėti“), o visų jų inicialėje (ir finalėje) yra tik R tipo priebalsiai.

Iš šešių dvibalsinių šaknų, penkios taip pat turi R tipo inicialę ir finalę (tik *kniaukėti* inicialė TR). Reduplikacinių CiC šaknų maža (tik trys), nes inicialėje nerealizuojami produktyviausi T, TR tipo priebalsiai.

Reduplikacinių veiksmažodžių reikšmės

§ 78. Dominuoja garsiniai (68) bei garsą ir su juo susijusį judėjimą reiškiantys veiksmažodžiai (44). 6 veiksmažodžių LKŽ nurodoma tik judėjimo reikšmė, bet joje aiškiai slypi garsinė sema, kurią (ar panašią) galima nustatyti iš greta egzistuojančių garsažodžių: *plapėti, plāpa* „1. skristi išskėstais sparnais; 2. bėgti, rankomis mosuojant ar plaikstant skvernus“ (: *pla*), *dildėti, dilda* „virpėti, drebėti“ (: *dil* interj. „bubenimui nusakyti“), *gugėti, gūga* „drebėti nuo šalčio“ (: *gu* interj. „ga; šnipšt“); *liūléti, liūla /-i* „liūliuoti, siūbuoti, vilnyti; liumpsėti“ (: *liu, liū* interj.); *lerléti, lérla* „varvėti, sunktis“ (**ler-ler*), *varvėti, varva* „lašėti

¹³¹ LKŽ ši leksema prijungta prie *liulėti*.

ir kt.“ (: *vař* interj. „kartojant nusakomas neaiřkus kalbėjimas“). Reduplikacinių veiksmažodžių garso ir judėjimo reikšmė susijusi su iteratyvumu, pereinančiu į vibraciją. Iš tokio vibruojamo garso (ar judėjimo) atsiranda ir kitų reikšmių, pvz:

a) **vaizdo** (degimo, žibėjimo ir pan.) – 6: *blabėti, blāba* „liepsnoti; kunkuliuoti; plepėti“, *blubėti, blūba* „plakantis drabužiui duoti tam tikrą garsą; drebant degti, pliupsėti“, *burbėti, būrba* „6. pleškėti, degti, kaisti“, *tvatėti, tvāta* „1. smarkiai degti, liepsnoti, pleškėti, 6. skaisčiai žydėti, tvaskėti“;

b) **perstrukcijos** – 4: *krakėti, krāka, krekėti, krēka, klekėti, klēka* „tirštėti, krešėti“, *lerlėti, lérļa* „suzmekti“, *zerzėti, zeřza* „darytis neřvariam, juosti“, *zirzėti, zիրza* „11. intr. Rtr, KŽ riebalais teptis“;

c) **biologinių procesų**: *lailėti, laiļa /-i /-ėja* „trukdyti augti, stelbti“, *rairėti, ráira / rairā* „5. vargingai augti, skursti, kežėti Slk, On“, 2 *pupėti, pūpa* „augti į ankštis“.

Tai, kad reduplikaciniais veiksmažodžiais iš esmės reiřkiamas garsas, rodo, jog tokios struktūros *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai yra gana nauji imitatyvai. Dėl jų kilmės žr. § 158 ir 321 išnařą.

1.3.2. Šaknų variantai

§ 79. Nagrinėjant morfonologinę *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių šaknies struktūrą, paaiřkėjo, kad šio tipo veiksmažodžiai gali būti įvairiai plečiami ir varijuojami. Tai galima padaryti keičiant šaknies centrą (žr. § 58–§ 61). Veiksmažodžių variantų atsiranda ir modifikuojant *i n i c i a l e*.

1. Pasitelkus fonologinį (arba jotinį) minkštšinimą arba kietinimą. LKŽ rasta 31 tokių veiksmažodžių pora (tai yra 25,6% *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, turinčių fonologiškai minkštą inicialę). Remiantis LKŽ nuorodomis, 14 veiksmažodžių galima būtų skirti prie suminkštintos inicialės¹³²: *driunėti, driūna /-i : drunėti, drūna /-i; griumėti, griūma : grumėti, grūma /-i; °griuzdėti, griuzda : gruzdėti, grūzda; kiugždėti, kiüğžda : kugždėti, küğžda; kiurnėti, kiūrna : kurnėti, kūrna /-ėja* ir kt. 16 veiksmažodžių inicialė galėtų būti kietinimo rezultatas: *driumbėti, driumba : drumbėti, drumba /-ėja; griugždėti, griüğžda : grugždėti, grüğžda; kliugėti, kliuga : klugėti, kluga; kliugždėti, kliüğžda : klugždėti, klüğžda; kiogždėti, kiogždėja / kiөгžda : °kogždėti, kogžda; šiugždėti, šiüğžda : šugždėti, šüğžda; šiupėti, šiupa : šupėti, šupa; šiušėti, šiūša : šušėti, šūša; trioškėti, trioška : °troškėti, troška; triušėti, triūša : trušėti, truša /-ėja* ir kt. Vienu porų reikšmės identiřkos (pvz., *triupėti, triupa : trupėti, trupa*), kitos turi mažesnių ar didesnių semantinių skirtumų (pvz., *kiogždėti, kiogždėja / kiөгžda* „darytis lengvam, išpurusiam“: °*kogždėti, kogžda* „knibždėti“).

2. Kaitaliojant skardžiuosius ir dusliuosius inicialės priebalsius: *kregėti, krēga /-ia : gregėti, grēga; řvabėti, řvāba : řvabėti, řvāba; řvabždėti, řvābžda : řvabždėti, řvābžda; řerřkėti, řerřka : džerřkėti, džerřka; cingėti, cingi : dzingėti, dzinga* (plg. la. *brakřkēt : prakřkēt; trakřkēt : drakřkēt*).

¹³² Žodyno sudarytojai tokiu atveju pateikia nuorodą į atitinkamą veiksmažodį, turintį kietą finalės priebalsį.

3. Kaitaliojant inicialės alveolinius ir atitinkamus dantinius priebalsius: *čilbėti, čilba* : dial. *cilbėti, cilba*; *čiulbėti, čiulba* : dial. *ciulbėti, ciulba*; *čirpėti, čirpa* : *cirpėti, cirpa*; *čežėti, čeža* : *cežėti, cėža*; *žvagėti, žvąga* : *zvagėti, zvąga*.

4. Kaitaliojant inicialės nosinius sonantus (lūpinius : nelūpinius), pvz.: *miršėti, mirša* „dideliam būriui judėti, kirbėti“ : *niršėti, nirša* „daugeliui įvairiomis kryptimis judėti, knibždėti“; *miauzgėti, miąuzga* „miaukti, verkšlenti“ : *niauzgėti, niąuzga* „kniaukti (apie katę); neaiškiai kalbėti, niurzgėti, murmėti“.

5. Kaitaliojant inicialės sonantus *r / l*: *bruzgėti, brūzga* : *bluzgėti, blūzga*; *brūzgėti, brūzga* : *blūzgėti, blūzga*¹³³.

6. Keičiant inicialės pučiamuosius priebalsius afrikatomis, pvz., *žvangėti, žvąnga* = *džvangėti, džvąnga*.

7. Išplečiant inicialę:

a) *S* poklasio¹³⁴ pradinių priebalsių: *skurnėti, skuřna /-ėja* : *kurnėti, kūrna*; *sklezdėti, sklėzda* „virpėti; plevėsuoti“ : *klezdėti, klėzda* „vešėti, klestėti“; *skrabždėti, skrbžda* : *krabždėti, krąbžda*; *skrebždėti, skrėbžda* : *krebždėti, krėbžda*¹³⁵; *smagėti, smąga /-ia* : *magėti, mąga* „rūpėti, norėti“; *splazdėti, splązda* : *plazdėti, plązda /-i*; *splezdėti, splėzda* : *plezdėti, plėzda* „plazdėti“; *svapėti, svąpa* : *vapėti, vąpa*. „Šnibždėjimo“ veiksmažodžių inicialė gali būti išplečiama ir priebalsiu *š*:- *švapėti, švąpa* : *vapėti, vąpa*; *švepėti, švėpa* : *vepėti, vėpa* „vapėti“; *švebždėti, švėbžda* „švebeldžiuoti“ : *vebždėti, vėbžda* „krutėti, knibždėti, vibždėti; kuždėti, šnibždėti“; *švirbždėti, švėrbžda* „šnibždėti“ : *virbždėti, vėrbžda* „krutėti“; *švibždėti, švėbžda* „šnibždėti“ : *vibždėti, vėbžda /-i* „judėti, krutėti, knibždėti“. Šiais atvejais inicialės *š*- atlieka fonosemantinę funkciją;

b) *R* poklasio inicialę pradinių *T* poklasio priebalsių, pvz., *niurnėti, niūrna* = *kniurnėti, kniūrna*;

c) *T* poklasio inicialę *R* poklasio priebalsių, pvz., *gargždėti, gařgžda* : *gvargždėti, gvařgžda*;

d) į inicialės grupę *SR* įterpiančią *T* poklasio priebalsį, plg. *sriuvėti, sriūva* : *striuvėti, striūva*¹³⁶.

8. Trumpinant inicialę, pvz., *krebždėti, krėbžda* : *rebždėti, rėbžda* „krebždėti“ ir kt.

9. Perkelti sonantus iš šaknies centro į inicialę (ar finalę), pvz.: *spurdėti, spūrda* : *sprudėti, sprūda* „spurdėti“; *čirbėti, čirba* : *čibrėti, čibra*.

Jau buvo minėta, kad egzistuoja dėsniumas – šaknies centre ir inicialėje negali būti tokio paties sonanto (t. y. negalimos *CrVrC* ar *CIVIC* tipo šaknys). Todėl turbūt sonantų *r, l* perstatymo (savitos tolimosios metatezės?) atvejais galėtume laikyti ir šias veiksmažodžių poras: *būrzda* : *brūzda*; *būzga* : *brūzga*; *tėrška* : *trėška*; *bārška* : *brāška*; *kirbžda* :

¹³³ Plg. Safarewicz 1967: 247.

¹³⁴ Toks šaknų (ar jų variantų) sudarymo būdas, pridodant *s*-mobile (pvz., lie. *skėsti* : *kėsti* < *(s)kēt-), paveldėtas iš indoeuropiečių prokalbės, plg. dar *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių porą *sketėti, skėta* „labai norėti, trokšti; labai rūpintis“ : *ketėti, kėta* „norėti, manyti rengtis ką daryti“.

¹³⁵ Kai kurie šių išplėtimų galėtų būti aiškinami kontaminacija, pvz., *skrėba* + *krėbžda* = *skrėbžda*.

¹³⁶ LKŽ nurodyta klaidinga esamojo laiko forma *striūva*.

krībžda; baība : blāba; kaība : klāba; bāīzga : blāzga ir kt. (iš viso tokių porų rasta 22). Kita vertus, galima manyti, kad tai – tik tais pačiais finalės elementais išplėsti panašūs garsažodžiai (pvz., *bar-* / *bra-* +*-šk-*).

Dalis minėtų veiksmažodžių variantų, turinčių skirtingą inicialę, žodynuose galėjo atsirasti dėl tarminių ypatybių (pvz., džiukavimo), bet nemaža jų dalis sukuriama siekiant fonosemantinio vaizdingumo, išraiškiningumo.

§ 80. Sudarant imitatyvinius *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius ypač daug galimybių slėpi šaknies *f i n a l ė j e*. Šaknį galima modifikuoti:

1. Kaitaliojant skardžiuosius ir dusliuosius finalės priebalsius ar jų junginius: *virbėti, virba : virpėti, virpa; čirbėti, čirba = °čirpėti, čirpa; °džaržgėti, džaržga : °džarškėti, džarška; džirškėti, džirška : °džiržgėti, džiržga; šnabždėti, šnābžda : šnapštėti, šnāpšta* ir kt.

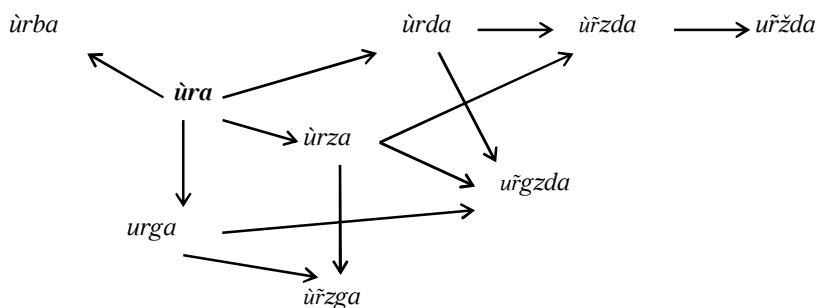
2. Kaitaliojant finalės nosinius sonantus:

a) nelūpinius : lūpinius: *gurnėti, gūrna : gurmėti, gūrma; kurnėti, kūrna = kurmėti, kūrma;*

b) nepučiamuosius : pučiamuosius: *almėti, aīma = alvéti, aīva.*

3. Kaitaliojant alveolinius ir atitinkamus dantinius priebalsius: *°eržėti, erža : erzėti, érza; buržėti, būrža : burzėti, būrza; kuždėti, kùžda : kuzdėti, kùzda; kuštėti, kùšta : kustėti, kùsta* ir kt.

4. Plečiant finalę *kušėti, kuša → kuštėti, kùšta → kukštėti, kùkšta; kuzėti, kùza → kuzdėti, kùzda; kužėti, kùža → kuždėti, kùžda → kugždėti, kùgžda*, plg. dar schemą (3 pav.).

3 pav. Šaknies elemento *ur-* plėtimo schema (rodyklių kryptis rodo galimą šaknų plėtimo kryptį)

Tas pats garsažodinis šaknies elementas gali būti plečiamas ir vienu finalės priebalsiu (*b, g, d, z*), ir priebalsių junginiais (*žd, zg, zd, gzd*). Tokie plėtikliai dažniausiai suteikia veiksmažodžiams tam tikrų reikšmės atspalvių (t. y. atlieka fonosemantinę funkciją). Tas pats garsažodinis šaknies (*zir, zur*) elementas ir gali būti reduplikuojamas (*zūrza, zūrza*), reduplikuota šaknis gali būti dar plečiama vienu elementu (*zirzgėti, zūržga, -ėjo* „klibant tarškėti“, *zurzgėti, zūržga, -ėjo* „murmėti, bambėti, zurzėti“). Šaknies vokalizmo lentelėje (1 priedas) tokių finalės plėtimų ir kaitaliojimo atvejų matyti labai daug, plg. dar 17 ir 18 lenteles.

17 lentelė. Šaknies elemento *ku-* plėtimo variantai

finalė	redupl.	-g	-št-	-st-	-žd-	-zd-	-g-žd-	-k-št-
garsažodis								
<i>ku-</i>	<i>kùka</i>	<i>kùga</i> ¹³⁷	<i>kùšta</i>	<i>kùsta</i>	<i>kùžda</i>	<i>kùzda</i>	<i>k(i)ùgžda</i>	<i>kùkšta</i>

18 lentelė. Šaknies elemento *kle-* (ir jo vokalinių variantų) plėtimas

finalė	-b	-g-	redupl.	-zd-	-žd-	-g-žd-
garsažodis						
<i>kle-</i>	<i>klēba</i>	<i>klēga</i>	<i>klēka</i>	<i>klēzda</i>	<i>klēžda</i>	<i>klēgžda</i>
<i>kla-</i>	<i>klāba</i> la. <i>klabēt</i>	<i>klāga</i> la. <i>kladzēt</i>				
<i>kli-</i>	<i>klība</i> la. <i>klībuôt</i> „šluvuoti“	la. <i>klīdzēt</i> „kirkti“				<i>klīgžda</i>
<i>kl(i)u-</i>		<i>kl(i)ùga</i>	<i>kliùka</i>			<i>kl(i)ùgžda</i>
<i>kliau-</i>		<i>kliáuga</i>				<i>kliáugžda</i>

Į tokius šaknies vokalizmo, inicialės ir finalės variantų atvejus derėtų atsižvelgti, analizuojant veiksmažodžių etimologinius atitikmenis. Pavyzdžiui, lie. *skrebėti* turi bendrą šaknių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose (pvz., s. sl. *skrebo*). Jie galėtų būti kilę iš ide. **skreb-* / **skrob-* < ide. **(s)ker-* / **(s)kr-* „pjauti“ (plg. *Kaukienė* 1994: 49–50). Tačiau atskirų kalbų ar kalbų grupių atitikmenys gali būti ir savarankišku būdu susidarę tiesioginiai imitatyvai (plg. *Būga* RR II 569; *Kaukienė* 1994: 50). Šios šaknies imitatyviškumą rodo variantai, pateikti 19 lentelėje.

19 lentelė. Šaknies (*s)krVb-* variantai

-V-	s/škr...b-	skr...b-žd-	kr...b-žd-	kr...pšt	kr...b-zd-	kr...g	kr...g-žd-	redupl.
C-C								
-e-	<i>skrebėti</i>	<i>skrebždėti</i>	<i>krebždėti</i>		<i>krebzdėti</i>	<i>kregėti</i>	<i>kregždėti</i>	<i>krekėti</i>
-a-	<i>skrabėti</i> <i>škrabėti</i> la. <i>skrabēt</i>	<i>skrabždėti</i>	<i>krabždėti</i>			<i>kragėti</i>	<i>kragždėti</i>	<i>krakėti</i>
-i-			<i>kribždėti</i>				<i>krigždėti</i>	
-(i)u-				<i>krupštėti</i>			<i>kriugždėti</i>	
-ū-				<i>krūpštėti</i>			<i>krugždėti</i>	

¹³⁷ LKŽ nurodomos pagrindinės formos *kugėti*, *kūgi*, *-ėjo*, regis, nustatytos iš vienintelio sakinio *Ateina žiema – reiks visiems kugēt susitraukus* Lkm. Reikšmė „drebėti“ rodo, kad veiksmažodis turėtų priklausyti *tekėti*, *teka* tipui.

1.3.3. Kirčiavimas

§ 81. Kalbant apie kirčiavimą, svarbūs du aspektai:

1) kadangi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai turi priesagą, tai, kaip ir visi priesaginiai, gali būti arba šakninio, arba priesaginio kirčiavimo (88,1% bendrinės kalbos priesagos *-ėti* vedinių yra priesaginio kirčiavimo, 11,3% – šakninio, 0,6% – dvejojo, žr. K a v a l i a u s k a s 2000: 133);

2) kadangi esamojo laiko formos priesagos neturi, šaknies akcentinius dalykus galima sieti su šaknies morfo(no)logine struktūra, semantika ir kt.

Priesagos *-ėti* akcentinės ypatybės

§ 82. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, kaip ir kiti mišriojo tipo veiksmažodžiai, yra priesaginio kirčiavimo. Beveik visais atvejais bendraties ir būtojo kartinio laiko priesaga gauna kirtį (J a k a i t i e n ė 1976: 30 t.), nesvarbu, kokią šaknies kirtį – akūtinę ar neakūtinę – turi esamojo laiko forma (S t u n d ž i a 1995: 129–130), plg. *bárška : barškėti, -ėjo ir vařva : varvėti, -ėjo* (taip pat ir *mýli : mylėti, -ėjo; týli : tylėti, -ėjo*). Tai rodytų, kad mišriųjų veiksmažodžių priesaga *-ėti* funkcionuoja kaip dominacinis kirčiuotas afiksas (žr. S t u n d ž i a 1995: 130). DŽ₃ pateikiama tik viena *a* kamieno išimtis *áidėti, áida, áidėjo*. LKŽ tokių išimčių rasta 18, bet 11 jų priklauso ne tik *a* kamienui, bet ir *-ėja* kamienui (kuriam būdingas pastovus šakninis visų formų kirčiavimas), ir kitiems kamienams, plg. *kósėti, -i /-sti /-a /-o /-sta /-ėja, drióskėti, -ėja /-a* ir kt. Iš septynių „grynujų“ *a* kamieno veiksmažodžių penkių šakninis bendraties kirčiavimas nurodomas kaip variantinis¹³⁸ (*blázgėti, blázga ir blázgėti*¹³⁹ „bildėti, barškėti; plazdėti“, dz. *žverblėti, žverbla -ėjo ir žverblėti* „tviskėti, spindėti“, *tvóskėti, tvóska /-ėja ir tvóskėti, -a, -ėjo* „peršėti, mausti; bildėti, pokšėti; taukšti, plepėti“, *púškėti, púška ir púškėti, -a NdŽ* „puškėti; taškantis, brendant eiti; aptekti puškais“), ir tik trijų (*pósėti, -a* „laikyti pagarboje, garbinti [ppr. status]“, *šnióškėti, -a*¹⁴⁰, *-ėjo* „intens. šniokšti“, *plústėti, -a* „niekus kalbėti, pliaukšti“) yra pagrindinis. Beje, paskutiniai du veiksmažodžiai LKŽ neilustruojami, todėl galėtų būti ir *ėja*-kamieniai deverbatyvai (iš *šnióškėti, plústėti*), juolab kad maždaug pusei priesagos *-ėti* deverbatyvų būdingas šaknies kirtis ir reguliari akūtinė metatonija, pvz., *gėibėti : geĩbti* (plg. S t u n d ž i a 1995: 142; K a v a l i a u s k a s 2000: 144). Remiantis LKŽ duomenimis, galima teigti, kad tarmėse juntama tendencija painioti ne tik pačius priesagos *-ėti* mišriuosius ir priesaginius veiksmažodžius, bet ir pačios priesagos *-ėti* akcentines ypatybes. Remdamasis senuosiuose lietuvių kalbos rašto paminkluose užfiksuoto veiksmažodžio prezento forma *pósame (žinók tu karálau ioğ tawų Diewų né póffame ...)* ir veiksmažodiniu daiktavardžiu *pósėjimas*, K. Būga atstatė paradigmą *pósėti, pósa, pósėjo*. Tačiau Daukšos Postilėje yra ir priesaginio kirčiavimo va-

¹³⁸ Tas pats pasakytina ir apie dalį ankstesnės grupelės veiksmažodžių.

¹³⁹ Variantas *blázgėti* pateikiamas be pavyzdžių.

¹⁴⁰ Šis veiksmažodis galėtų būti ir ne *a* kamieno, nes turi nebūdingą *tekėti, teka* tipui šaknies inicialės ir finalės derinį.

riantas *posėjimas (pošėiimop stabų)*. Toks dvejopas kirčiavimas užfiksuotas NdŽ III 181: *posėti (pósu, -sėjau)* ir *pósėti (-su, -sėjau)* „verehren“. S. Karaliūno (1972: 282–283) teigimu, toks šio tipo veiksmažodžių kirčio svyravimas nėra išimtis (plg. lie. dial. *sópėti, sópėja, sópėjo* ir lie. *sopėti, sópa, sopėjo*). Autorius mano, kad senesnis kirčiavimo tipas buvęs šakninis, o priesaginių kirtį šie veiksmažodžiai galėjo gauti dėl daugybės veiksmažodžių (pvz.: *kalbėti, kalba, kalbėjo; skaudėti, skaūda, skaudėjo; žadėti, žāda, žadėjo*), kur kirtis iš šaknies į priesagą perkeliamas pagal Sosiūro-Fortunatovo dėsnį, struktūrinės įtakos. Šis spėjimas, regis, yra teisingas, tik reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad fonologiškai ilgus šaknies *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių akūtas yra triskart dažnesnis negu cirkumfleksas. Priesaginio kirčiavimo įsigalėjimui turbūt didesnės įtakos galėjo turėti trumposios šaknies *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai.

Šaknies akcentinės ypatybės

§ 83. Kaip ir kiti bendrinės kalbos mišrieji veiksmažodžiai, *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai šakninį kirtį gauna tik esamojo laiko formose: *varvėti, vařva; mokėti, móka* (plg.: *gailėti, gaili; mylėti, mýli* ir kt.).

Veiksmažodžiai, turintys fonologiškai **trumpą šaknij**, sudaro 56,44% visų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, užfiksuotų DŽ₂ ir DŽ₃ (LKŽ – 53,67%). Fonologiškai trumpų šaknų (*CaC, CeC, CuC, CiC*) kirčiuotoje trečiojo asmens formoje šaknies balsiai *i, u* išlieka trumpi (*judėti, jūda, judėjo; žibėti, žiba, žibėjo*), o balsiai *a, e* pailginami iki ilgųjų ir kirčiuojami cirkumfleksiskai (*tekėti, tēka, tekėjo; lašėti, lāša, lašėjo*¹⁴¹). Tuo jie skiriasi nuo priesagos *-sėti si* kamieno veiksmažodžių, kurie šiuo atveju visus balsius išlaiko trumpus, t. y. tokius, kokie yra pamatiniuose žodžiuose – ištiktukuose (*trākšt : trakšėti, trākši; tēkšt : tekšėti, tēkši* ir pan.).

DŽ₃ duomenimis, daugiau kaip 43% *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių turi fonologiškai **ilgą šaknij**. Iš jų 76% – akūtinės, pvz.: *čiulba (čiulbėti, čiulbėjo)*, taip pat *dūlka, mīrga, táuška, pýška, póška, tārška, vīrpa*. Cirkumfleksą turi per 20 veiksmažodžių: *alma, bīra, kalba, riēda, skaūba, skaūda, vařva* ir kt. Iš 391 (46,33%) LKŽ rastų fonologiškai ilgus šaknies veiksmažodžių akūtą turi 226 (57,8%), cirkumfleksą – 86 (22%), akūtą arba cirkumfleksą – 39 (10%), o 40 (10,2%) pateikti nekirčiuoti.

Tarp priesagos **-ėti i kamieno** veiksmažodžių su ilgąja šaknimi akivaizdžiai vyrauja cirkumfleksas (pvz.: *gaili, gīrdi, līdi, mūvi, spiñdi, žiūri* – šiems atvejams, palyginti su pamatiniais veiksmažodžiais, būdinga cirkumfleksinė metatonija, plg.: *mūvi (mūvēti)* ir *māuti, žiōji (žiojėti)* ir *zióti*. Akūtinės šaknies *i* kamieno veiksmažodžių yra labai nedaug, pvz.: *mýli, nóri, sėdi, stóvi, tīngi, klīedi* (plg. S t u n d ž i a 1995: 130).

¹⁴¹ LKŽ pateikiamas *klegždėti, klēgžda (klēgžda)*, -ėjo „klebėti, būti išklerusiam“ (*Stebulė klēgžd, kaip išsiplak J. Tekiniai klēgžd J.Jabl. Tas stals klēgžd jau kaip koks klegždaris Vks.*). Pavyzdžiai su forma trumpuoju balsiu *e* užfiksuoti tik žemaičių tarmės plote. Bendrinės kalbos norma yra *klēgžda*.

Varianto *-sėti* ilgosios šaknies *si* kamieno veiksmažodžiams išimtinai būdingas akūtas¹⁴², pvz.: *kárksi*, *bliūrbsi*, *tárkši* ir kt. Kadangi dauguma šių veiksmažodžių yra padaryti iš ištiktukų ir reiškia staigų pasikartojantį veiksmą, priegaidės pasirinkimas yra motyvuotas ikoniškai. Lyginant *-sėti* vedinius su pirminiais veiksmažodžiais, o ne su ištiktukais, vedinių akūtas laikytinas metatoniniu (plg. *kařkti* : *kárksi*) (plg. Stundžia 1995: 131; Pakerys 2002: 252).

§ 84. *Tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių esamojo laiko formų ilgųjų šaknų kirčiavimui turi įtakos:

- 1) šaknies morfonologinė struktūra (šaknies centras, konsonantizmas);
- 2) žodžio reikšmė (iš dalies); priesaga *-ėti* tam įtakos neturi.

Morfonologinės struktūros ir priegaidės ryšys

§ 85. Nustatyta, kad egzistuoja tam tikras morfonologinės šaknies struktūros ir priegaidės ryšys. Nuo šaknies centro priegaidė nepriklauso, yra tik tam tikrų tendencijų.

Didžioji dalis *tekėti*, *tėka* tipo veiksmažodžių turi tvirtapradę esamojo laiko šaknį, jei skiemens pagrindu eina mišrieji dvigarsiai (plg. Pakerys 2002: 255, 270; Jakaitienė 1976: 31). DŽ₃ duomenimis, šaknys su *eR*, *iR*, *uR* tipo dvigarsiais beveik visada tvirtapradės: *ér* – 8 (variantas *nérna* / *neřna* bei dz. *žveřbla*), *ír* – 15, *il* – 4, *in* – 3, *(i)ūr* – 25, *(i)ùm* – 3 (*buřba* / *bùmba*¹⁴³), *(i)ùn* – 3 (LKŽ duomenys tai irgi patvirtina, plg. 20 lent.).

Šaknys su *aR* tipo dvigarsiais: *ař* – 2, *ár* – 3, *ár* / *ař* – 5 (*nárna* / *nařna*, *dárda* / *dařda*, *mařma* / *márma*, *gařma* / *gárma*, *gařga* / *gárga*), *aļ* – 4, *añ* – 4 (*bařba* / *bámba*; plg. *buřba* / *bùmba*). Linkstama į cirkumfleksinį variantą. Beveik visi *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiai, šaknies centre turintys *-Vn-* (*blárga*, *brárga*¹⁴⁴, *žvánga* / *žvařga*) kirčiuojami tvirtapradžiai (LKŽ duomenimis, tvirtapradžiai yra tik šaknies balsį *q* turintys veiksmažodžiai (3), ir *džvánga* „žvanga“ bei abejaip kirčiuojamas *žvánga*, o kiti šaknies centro *an* veiksmažodžiai yra tvirtagaliai, plg. 20 lent.).

DŽ duomenimis, dvibalsinėse šaknyse dominuoja akūtas: *áu* – 8, *aũ* – 1 (*skaũda*), *ái* – 1 (*aĩdi* / *áida*) (LKŽ duomenimis, dvibalsis *au* susijęs su akūtu, o dvibalsis *ai* turi tiek pat tvirtapradžių ir tvirtagalių variantų. Apie menkai paliudytus dvibalsius *ui*, *ei* ką nors bendresnio pasakyti sunku, žr. 20 lent.).

DŽ duomenimis, šaknyse su ilgaisiais balsiais *ū*, *y*, *ie* dominuoja cirkumfleksas: *ũ* – 3 (*kũpa* / *i*, *dũlėja* / *dũla*, *triũsa*), *ũ* – 1 (*dũzga*), *ỹ* – 3 (*bỹra*, *vỹva*, *rỹta*), *ý* – 1 (*pýřka*), *iė* – 2 (*riėda*, *riėta*). (LKŽ duomenimis, balsiai *-ũ-*, *-y-*, *-ie-* dukart dažniau būna tvirtagaliai, o balsio *-ė-* visi trys veiksmažodžiai yra tvirtagaliai, plg. 21 lent.). Iš menkai paliudytų pavyzdžių su balsiu *uo* sunku spręsti apie jo ryšį su priegaide. Šaknyse su ilguoju *o* dominuoja akūtas: *ó* – 5 (*póřka*, *móka*, *sópa*, *tvóřka*), *iō* – 1 (*kiōgžda* / *i*) (LKŽ *ó* – 11, *ō* – 1, žr. 20 lent.).

¹⁴² B. Stundžia DŽ nustatė net 125 akūto ir tik 5 cirkumflekso atvejus (plg. Stundžia 1995: 130, 9 lentelė).

¹⁴³ Variantas *bùmba* DŽ₃ nebepateikiamas.

¹⁴⁴ Dvigarsis *an* prieš pučiamuosius virtęs *q*.

20 lentelė. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių ilgosios šaknies centro priegaidės pasiskirstymas

LKŽ

	<i>centras</i>	'	~	' / ~	°	iš viso
ilgieji balsiai	<i>é</i>	0	3	0	0	3
	<i>ū</i>	5	9	1	1	16
	<i>y</i>	3	7	1	1	12
	<i>o</i>	11	1	0	3	15
	<i>ie</i>	2	4	0	0	6
	<i>uo</i>	2	1	0	0	3
dvibalsiai	<i>ui</i>	0	1	0	0	1
	<i>ei</i>	1	2	0	0	3
	<i>ai</i>	4	4	1	1	10
	<i>au</i>	20	4	1	2	27
dvigarsiai	<i>al</i>	1	5	1	0	7
	<i>am</i>	2	4	2	0	8
	<i>a</i>	3	0	0	0	3
	<i>an</i>	1	7	1	1	10

	<i>centras</i>	'	~	' / ~	°	iš viso
ilgieji balsiai	<i>ar</i>	5	12	10	3	30
	<i>el</i>	3	0	0	2	5
	<i>em</i>	1	0	0	0	1
	<i>en</i>	2	1	0	3	6
	<i>er</i>	15	8	5	2	30
	<i>il</i>	10	1	1	1	13
	<i>im</i>	7	1	0	2	10
	<i>in</i>	12	0	0	3	15
	<i>ir</i>	41	3	0	6	50
	<i>ul</i>	11	0	0	2	13
	<i>um</i>	8	1	2	1	12
	<i>un</i>	6	0	2	2	10
	<i>ur</i>	50	6	11	4	71
	iš viso	226	86	39	40	391

Taigi nuo šaknies vokalizmo kartais gali priklausyti priegaidės pasirinkimas; akivaizdžiai **akūtinės** yra **IR** ir **UR** tipo vokalizmą bei dvibalsį **au** ir balsį **o** turinčios šaknys; į cirkumfleksą linkusios yra **ar** tipo vokalizmą turinčios šaknys. Tokį polinkį rodo ir šių sinonimų eilės: *gãrga / gárga = gĩrga* „girsėti, gagenti (apie žąsį)“, *gãrgžda = gĩrgžda = gũrgžda* „išduoti nemalonų trynimosi garsą“, *dãrda / dárda = dĩrda* „bildėti važiuojant, važiuoti bildant“, *skam̃ba / skámba*¹⁴⁵ = *skĩmba* „skambėti 2, Grd“, *žvá̃nga : žvĩnga*. Tos pačios konsonantinės aplinkos ir reikšmės, tik skirtingo vokalizmo veiksmažodžiai gali turėti skirtingas priegaides (tiesa, daugumos tokių sinonimų priegaidės sutampa, plg.: *térška = tárška; nárna / nãrna = nérna / nẽrna = niũrna / niũrna*).

§ 86. Atskirai aptartinas *kiaugždėti, kiugžda /-ėja = kiogždėti, kiögžda /-ėja, -ėjo* „džiūti, akyti, darytis tuščiaviduriam“ atvejis. Kadangi šaknies balsį *-o-* turinčių veiksmažodžių akivaizdi dauguma yra akūtinės šaknies, tai ir *kiögžda /-ėja* (bei *°kogžda*) galėtų būti akūtinis. LKŽ pateikiamas vienintelis iliustracinis sakiny su šio veiksmažodžio prezento forma: *Ledas kiögžd Als*, o veiksmažodžio *kiaugždėti* prezento formos visai neilustruojamos.

¹⁴⁵ Gretimybė *skámba* būdingesnė vakarų Lietuvai; apie jos teikimą bk leidiniuose žr. P a k e r y s 2002: 271.

§ 87. Ilgųjų šaknų kirčiavimas gali būti susijęs ir su konsonantizmu.

Inicialės ryšio su priegaide nenustatyta. Tačiau išanalizavus DŽ₃ pateikiamus *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius nustatyta, kad šaknys, turinčios finalės *šk, sk* (tipas *ST*), visuomet yra tvirtapradės: *pjška, poška, páuška, tērška, čerška, čiūrška, tvóska* ir kt. Šaknyse su finalės *zg, zd* irgi dominuoja akūtas: *dúzga = dùnzga, brázga, blázga, ùrzga, bìrzga, bùrzga, niùrzga, bùrzda* (rasti tik du cirkumflekso atvejai: *balžga, grañzda*). Kiti finalės *ST* junginiai *št, st, žd* būdingi tik trumposiems šaknims (*kùšta, plàsta, kùžda* ir kt.). *TST* tipo finalės samplaika su šaknies priegaide nesusijusi, plg. *gìrgžda, gùrgžda* ir *gařgžda, kiáuğžda* ir *kiògžda*. Apie samplaikos *bl*, užfiksuotos tik dviejuose tarminiuose žodžiuose – *vēbla* ir *žveřbla*, ryšį su šaknies priegaide sunku ką pasakyti.

Išanalizavus visus LKŽ rastus veiksmažodžius (žr. 21 lent.), pasitvirtino, kad dusliosios finalės *ST* tipo samplaikos (*šk, sk*) yra susijusios su šaknies akūtu¹⁴⁶. Variantai *bārška, tārška, čerška, džerška, pjška / pjška* su tvirtagale priegaide užrašyti pietų aukštaičiuose (Druskininkų tarmės žodyne iš 8 ilgosios šaknies veiksmažodžių su finalės *šk* 6 yra tvirtagaliai: *traiška*¹⁴⁷ „braškėti, traškėti, tratėti, spragėti“, *čerška, pauška, tařška, tręška*¹⁴⁸, *bařška*¹⁴⁹. Tik du veiksmažodžiai [*pliaúška, poška*] yra tvirtapradžiai, bet jų iliustruojamos tik priesaginės – būtojo kartinio ir būsimojo laiko – formos, todėl dėl esamojo laiko formos priegaidės žodyne galėjo būti apsirikta). Taigi galima sakyti, kad pietų aukštaičiams būdinga tvirtagalė šio tipo veiksmažodžių priegaidė, o likusioje Lietuvos dalyje jie tariami tvirtapradžiai (tiesa, keli cirkumflekso atvejai užfiksuoti ir rytų aukštaičių plote: *bařška* Švenčionyse [vilniškiai], Dusetose [uteniškiei], *teřška* Miežiškiuose [panevėžiškiai]).

Iš skardžiujų *ST* tipo finalių galima kalbėti tik apie *zd* ir *zg*. Čia taip pat dominuoja akūtas. Junginio *zd* tvirtagalės priegaidės atvejus galima traktuoti įvairiai, pavyzdžiui, veiksmažodžio *graiždėti, graižda, -ėjo* (Šmn, Š, Vaižg „neaiškiai kalbėti, klejoti; maklinėti, klydinėti; apgraibomis mokėti“) LKŽ iliustruojama tik priesaginė forma *nugraiždėjęs*, kuri apie šaknies priegaidę nieko nesako, ir pateikiama nuoroda į tame pačiame rytų aukštaičių plote užrašytą bei tos pačios reikšmės veiksmažodį *gráistėti, -a, graistėti*, tad *graista ir graizda* priegaidė turėtų būti vienoda. Vakarų aukštaičių kauniškių plote (netoli pietų aukštaičių, apie kuriuos žr. aukščiau) užrašyto *gvaizdėti, gvaizda, -ėjo* Gs, Gž „prastai degti, rusenti“ tvirtagalė priegaidė galėjo būti nulemta tarminių ypatybių. Turbūt tą patį galima pasakyti ir apie *gnyzdėti, gnįzda, -ėjo* „nuobodžiai kalbėti; zirzėti“, užrašytą Dusetose¹⁵⁰ ir Sudeikiuose (uteniškiei), nors čia tvirtagalę priegaidę gali implikuoti ir psichoakustiniai

¹⁴⁶ Dėl akūtinės priegaidės žr. dar § 126.

¹⁴⁷ Šis žodis žinomas tik RA tarmėje, todėl ir LKŽ nėra varianto su tvirtaprade priegaide.

¹⁴⁸ Šis žodis kažkodėl pateiktas prie *treškėti, tręška (tręška), -ėjo (Labai trįška kãklas)*, bet *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai negali turėti jokių intarpinių formų.

¹⁴⁹ Šis veiksmažodis taip pat kirčiuojamas ir Lazūnų tarmės žodyne.

¹⁵⁰ Čia užfiksuotas ir tvirtagalė *bařška* (žr. aukščiau).

dalykai (**garso intensyvumas**). Dviejų **grimzdimo** veiksmažodžių *grimžda /-i* ir *gramžda*¹⁵¹ cirkumfleksas greičiausiai susijęs su reikšme. Veiksmažodžių, turinčių finalės *zg*, tvirtagalių atvejų ryšio su taminėmis ypatybėmis nustatyti nepavyko¹⁵². Plėtikliu *zg* gali būti plečiami **niurnėjimą, kalbėjimą, dūzgimą, traškesį** ir pan. reiškiantys veiksmažodžiai, kurių priegaidės pasirinkimas dažnai priklauso nuo kalbėtojo veiksmažodžiu apibūdinamo garso intensyvumo suvokimo: *niurzgėti, niūržga; dunzgėti, dūnžga*¹⁵³; *urzgėti, ūržga; balzgėti, bālžga* „barškėti, tarškėti, skambėti“; *brūzgėti, brūžga* „grikšėti, grumšėti; tarškėti, brazdėti“; *reįzgėti, reįžga* Arm „niekus kalbėti“.

Finalės *bl* įtakos priegaidei neturi. Galėtume manyti, kad priegaidei įtakos turi vokalizmas (*eř : ĩr*), plg. pietų aukštaičių *žverblėti, žveřbla -ėjo, žveřblėti* „tviskėti, spindėti“¹⁵⁴: *žvirblėti, žvirbla /-ėja*¹⁵⁵, *-ėjo* „t. p.“, bet DrskŽ pateikiamas dar vienas tos pačios reikšmės veiksmažodis (tik kitokios inicialės) *skvirblėti, skvirbla* „žerėti, blizgėti“ (dėl pietų aukštaičių polinkio kirčiuoti tvirtagališkai žr. aukščiau).

Iš trinarų *TST* tipo finalių, kalbėti galima tik apie akūtą implikuojančias *bžd, kšt*¹⁵⁶, bei gausiausiai paliudytą *gžd*¹⁵⁷. Žemaičių tamės plote užfiksuoto veiksmažodžio *žvirgždėti, žvirgžda, -ėjo* „šaižiai šliuožti“ (*Žvirgžda pavažos pliku keliu važiuojant* Lk.) priegaidė taip pat turėtų būti tvirtapradė (plg. kitus panašios reikšmės veiksmažodžius *gřrgžda, gřlgžda* ir pan.), bet čia, matyt, kalbėtojų (ar užrašytojų) įžvelgta sąsaja su žodžiu *žvirgždas*. Nekirčiuota forma *žvargžda*, turint omenyje *garğžda* ir *gvařgžda*, greičiausiai irgi turėtų būti tvirtagalė¹⁵⁸. Be jokių iliustracijų iš Kuršaičio žodyno pateikiamas (abejotino realumo) *smilkstėti, smilksta* KŽ „žr. 1 smilkti“ tvirtagalę priegaidę „įgįjo“ iš *smilkti, smilksta, smilklo* „pamažu be liepsnos degti, rusenti“.

Iš vienanarių finalių pažymėtini akivaizdžiai akūtą implikuojantys *T* poklasio priebalsiai *p, k, b, d, g*, bei *S* poklasio *z, ž*. Pasitaikantys tvirtagalės priegaidės atvejai dažniausiai susiję su reikšme (pvz., garso intensyvumu) ir kitais anksčiau minėtais dalykais. Visų LKŽ užfiksuotų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių finalės ir priegaidės santykis pateikiamas 21 lentelėje.

¹⁵¹ Beje, LKŽ antraštėje parašytas variantas *grámzda*, nors visi iliustraciniai pavyzdžiai ir priešdėlėtosios formos rodo tik cirkumfleksą.

¹⁵² Net ir DrskŽ (PA) ilgosios šaknies ir formanto *-zg-* *burzgėti, bürzga* „bambėti“ yra tvirtapradis (plg. formanto *-šk-* tvirtagalius veiksmažodžius).

¹⁵³ Plg. tvirtapradį *dūzga*.

¹⁵⁴ LKŽ kartotekoje nurodoma pavyzdžių ir iš rytų aukštaičių ploto – Švnc, Kpč, LMD(Klt).

¹⁵⁵ Priesaginė esamojo laiko forma užfiksuota Šimonyse (kupiškėnų tarmė).

¹⁵⁶ Pavyzdžių *páušksta, pĩnkšta, pjšksta, kũnkšta* reikšmė ir priegaidė rodytų, kad formantas *kšt = šk+t*.

¹⁵⁷ Kai kurie šaknų su finalės *gžd* cirkumflekso atvejai (*kiögžda, gvařgžda, garğžda*) jau aptarti ankstesniame skyriuje.

¹⁵⁸ Apie *-ar-* polinkį į cirkumfleksą jau rašyta.

21 lentelė. LKŽ užfiksuotų ilgosios šaknies veiksmažodžių finalės ir priegaidės santykis.

finalė		'	~	'/˘	◦	iš viso
ST	sk	3	0	1	1	5
	st	4	0	0	0	4
	šk	23	1	5	2	31
	št	0	1	0	0	1
	zd	11	5	1	2	19
	zg	17	4	4	0	25
	žd	2	1	0	3	6
	žg	0	1	0	2	3
TR	pl	0	1	0	0	1
	bl	1	1	0	0	2
TST	pšt	0	0	0	1	1
	kst	0	1	0	0	1
	kšt	4	0	0	0	4
	bžd	3	0	0	0	3
	bzd	1	0	0	0	1
	gzd	1	1	0	0	1
	gžd	7	4	0	2	13

T	p	11	2	1	2	16
	t	8	5	0	0	13
	k	8	0	0	1	9
	b	27	5	6	4	42
	d	21	4	2	3	30
Č	g	24	5	4	6	39
	dz	1	0	0	0	1
R	dž	0	1	0	2	3
	l	3	4	0	0	7
	m	5	5	5	1	16
	n	4	3	6	0	13
S	r	0	2	1	1	4
	v	8	5	1	2	16
	s	2	2	0	0	4
	š	5	2	0	0	7
	z	11	2	1	1	15
iš viso	ž	3	0	0	4	7
	iš viso	218	68	38	40	363

§ 88. **Reduplikaciniai veiksmažodžiai.** LKŽ duomenimis, ilgosios šaknies reduplikaciniai veiksmažodžiai gali būti tvirtapradžiai (43), tvirtagaliai (11) arba turėti abejopą priegaidę (16); 7 veiksmažodžių priegaidė nenurodoma.

22 lentelė. Ilgosios šaknies reduplikacinių veiksmažodžių finalės ir priegaidės santykis

finalė		'	~	'/˘	◦	iš viso
Č	dz	1	0	0	0	1
	dž	0	1	0	2	3
T	b	3	1	3	1	8
	p	5	1	1	0	7
	d	6	0	2	1	9
	t	4	0	0	0	4
	g	3	1	2	2	8
	k	5	0	0	1	6

finalė		'	~	'/˘	◦	iš viso
R	l	3	2	0	0	5
	n	2	0	4	0	6
	m	0	1	2	0	3
	r	0	1	1	0	2
	v	5	2	1	0	8
S	š	2	0	0	0	2
	z	4	1	0	0	5
iš viso		43	11	16	7	77

Cirkumflekso atvejais galima ieškoti fonosemantinių (ikoninių) priegaidės pasirinkimo motyvų – skysčio sunkimąsi ar išsiveržimą reiškiantys veiksmažodžiai turi polinkį būti

tvirtagaliai (plg. *vařva*), *niurnėjimo*, *bambėjimo* veiksmažodžiai dažniausiai kirčiuojami abiem variantais, todėl taip kirčiuojami ir finalės *m* veiksmažodžiai, dažniausiai implikuojantys neaiškios artikuliacijos garsus. Ryškesnės reduplikacinių veiksmažodžių finalės ir šaknies priegaidės sąsajos nepastebėta (tiesa, visi 4 finalės *t* veiksmažodžiai yra akūtiniai: *tartėti*, *tárta*; *tintėti*, *tìnta*; *tirtėti*, *tìrta* „drebėti“; *tuntėti*, *tùnta* „šnekėti“).

§ 89. B. Stundžia (1995: 62) nustatė, kad tarp fonologiškai ilgų vardažodžių priesagų egzistuoja polinkis į papildomąją distribuciją pagal galinio priebalsio palatališkumą: tvirtapradžių priesagų galinis priebalsis paprastai būna kietasis arba *j*, o tvirtagalių – minkštasis. Tokią distribuciją galima išvelgti tarp bendrašaknių ilgojo centro *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių (kietasis galinis prezenso priebalsis) ir šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių (minkštasis prezenso kamiengalis), pvz., *būrzga* (*burzgėti*, *-ėjo*): *buřzgia* (*buřgzti*, *buřzgė*). Tokias poras turi apie 28% dvigarsinio ir dvibalsinio centro *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių¹⁵⁹, nesvarbu, ar tų porų semantika artima (*būrzga* : *buřzgia*, *tárška* : *tarškia*, *páuška* : *paūškia*, *sūlpa* : *suļpia*, *pūška* : *pūškia*, *dūzga* : *dūzgia*) ar net labai nutolusi (*žvėlga* : *žvėlgia*). Vis dėlto šią akcentinę priešpriešą (*akūtas* : *circumfleksas*) reikia sieti ne tik su galinio priebalsio palatališkumu, bet ir su morfonologine veiksmažodžių struktūra (*a* kamienas, nepriesaginė esamojo laiko forma : *ia* kamienas, šakninis veiksmažodis), nes kitų morfoloģinių tipų veiksmažodžiai tokio dėsningumo nepaiso: pvz., minkštojo kamiengalio priesagos *-sėti* veiksmažodžiai dažniausiai turi **akūtinę šaknį** (*tarkšėti*, *tárkši*, *-ėjo*, *pokšėti*, *pókši*, *-ėjo*), bet gali turėti ir cirkumfleksinę (*amsėti*, *ámsi* / *aĩsi*, *-ėjo*). Tiesa, yra keli atvejai, kai tos pačios priesagos *-ėti a* kamieno ir *i* kamieno variantų priegaidės skiriasi (resp. akūtas : cirkumfleksas): *aidėti*, *aĩdi* / *áida*, *-ėjo*; *dzindzėti*, *dzĩndza* / *dziĩndzi*, *-ėjo*, *dĩndėti*, *dĩnda* / *i Ŗ*, *diĩdi* *Gs*, *-ėjo*). Tačiau daugeliu atvejų variantų priegaidės sutampa (plg. *kūpi* / *-a*, *smĩdi* / *-a*, *vařva* / *-i K*, *KŖ*, *aĩma* / *-i*, *gĩrğžda* / *-i K*, *mũrma* / *mũrmi K*).

Priegaidės ir reikšmės ryšys

§ 90. Veiksmažodžių kirčiavimas gali būti susijęs su reikšme. Ieškant šio ryšio 4 priede (Semantikos ir kirčiavimo sąsajos lentelė) pamėginta sugrupuoti DŖ₃ užfiksuotus ilgosios šaknies *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžius. Kaip matome, garso veiksmažodžių šaknys daugiausia akūtinės (14 – cirkumfleksinės, 9 dvejøpo kirčiavimo). Tvirtagalę garsažodinių veiksmažodžių priegaidę kai kuriais atvejais galima aiškinti fonosemantika (ikoniškumu) – mažesnio intensyvumo garsą reiškiantys veiksmažodžiai gali būti tvirtagaliai (*mařma* /

¹⁵⁹ Šio dėsningumo (matyt, dėl vokalizmo skirtumo) nepaiso tik *žvėngti*, *žvėngia* : *žvangėti*, *žvāngia*.

*márma*¹⁶⁰, *bám̃ba* / *bãm̃ba*, *bũm̃ba*, *vỹva* – žodžiai, reiškiantys tylų murmėjimą, verkšlenimą; bet *mũrma*, *niũrna* ir kt. – tvirtapradžiai.)¹⁶¹.

Veiksmažodžių *baļ̃ga*, *kaļ̃ba* cirkumfleksas greičiausiai susijęs su vokalizmu *al*, o ne garsine reikšme. Veiksmažodžiai *skãm̃ba*, *žvãnga* / *žvãnga*, reiškiantys intensyvų garsą, yra tvirtagališki, matyt, irgi dėl vokalizmo (nors LKŽ nurodomas ir ž. *skámba*). Taip pat ir *gãrgžda* (plg. *gĩrgžda*).

Į garsą reiškiančių žodžių grupę patenka ir visi veiksmažodžiai su finalės *šk*, todėl galima būtų manyti, jog jų akūtą implikuoja garso reikšmė, o ne konsonantizmas.

Iš judėjimo reikšmės veiksmažodžių galima išskirti riedėjimą reiškiančius tvirtagalius *riēda*, *riēta*, kurie neturi garsinės semos (plg. *dãrda* / *dárda*, *dĩrda*, kuriuose dominuoja akūtas, o jų garsinė sėma yra pagrindinė). Tvirtagaliai yra ir skysčio sunkimasi ar lašėjimą reiškiantys veiksmažodžiai: *saļ̃va*, *aļ̃ma*, *vãrva*. Tačiau veiksmažodžiai, turintys vandens tekėjimo, švirksčio semas, susijusias su garsu (*gliũrga*, *kliũnka*, *gũrga*, *liũmpa*, *bũrga* ir kt.), kirčiuojami tik tvirtapradžiškai. Kritimo, smukimo žemyn veiksmažodžiai gali turėti dvejopą priegaidę: *mãrma* / *márma*, *gãrma* / *gárma*, *bỹra*. Kitokio pobūdžio judėjimą reiškiantys veiksmažodžiai yra tvirtapradžiai.

DŽ₃ užfiksuoti tik trys vaizdą reiškiantys ilgosios šaknies veiksmažodžiai: *žverblėti*, *žvẽrbla* „dz. tviskėti, spindėti“, *mirgėti*, *mir̃ga* ir *žvilgėti*, *žvil̃ga*. Prie jų prisišlieja ir vaizdo semas turintys judėjimo (su vibracijos atspalviu) žodžiai: *virpėti*, *vir̃pa* „3. mirgėti“ ir *kirbėti*, *kir̃ba* „2. knibždėti, mirgėti“. Visi šios reikšmės veiksmažodžiai, išskyrus pirmąjį, turi tvirtapradę šaknies priegaidę.

Taigi nustatyta nežymi garso intensyvumo, riedėjimo, skysčio sunkimosi ir vaizdo reikšmės sąsaja su šaknies priegaide.

* * *

1. Bendrinės kalbos *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių priesaga *-ėti* yra dominacinė, kirčiuota, nepriklausomai nuo šaknies priegaidės nepriesaginėje esamojo laiko formoje (*varvėti*, *vãrva*, *-ėjo*; *mokėti*, *móka*, *-ėjo*; *gebėti*, *gēba*, *-ėjo* ir t. t.). DŽ₃ pateikiama tik viena tarminė išimtis, kur visos formos turi kirtį šaknyje (*áidėti*, *áida*, *áidėjo*). LKŽ tų išimčių yra daugiau.

2. Ilgąjį šaknies centrą turinčių veiksmažodžių šaknies priegaidei įtakos turi:

A. Morfonologinė struktūra:

a) konsonantizmas:

- su šaknies akūtu visuomet susiję finalės junginiai *šk*, *sk* (pvz.: *tárška*, *bárška*,

¹⁶⁰ LKŽ pateikiama ir negarsinė *mãrma* / *márma* reikšmė „skęsti, grimzti, garmėti“, kuri galbūt implikuoja cirkumfleksą. Apie tai žr. toliau.

¹⁶¹ Pakerio (2002: 270–271) teigimu, garsažodinių veiksmažodžių šaknies priegaidę bk linkstama priderinti prie bendrojo modelio – įsileidžiamos ir tvirtapradės šaknys, o negarsažodinės reikšmės veiksmažodžių šaknies tvirtagališkumas nekvestionuojamas.

tvóska), daugeliu atveju – ir finalės *zg, zd (bùrzga, bet bal̃zga)*, trinariai finalės junginiai *kšt, bžd, gžd* (su išimtimis) ir vienanarės finalės *p, k, b, d, g, z, ž* (su išimtimis);

b) vokalizmas:

- dvibalsinėse šaknyse dominuoja akūtas;
- šaknyse su ilgaisiais balsiais *ū, ie, y* dominuoja cirkumfleksas (išskyrus *pýška, dūzga*), o su balsiais *o, uo* – akūtas, pvz.: *póška, ž. liúoba*, bet *kiōgžda* (plg. *kiáužda*);
- dvigarsinių šaknų akūtas susijęs su dvigarsiais, kurių pirmieji sandai yra balsiai *e, i, u* (išskyrus *bũmba, žvẽbla*);
- šaknims su dvigarsio pirmuoju sandu *a* būdingas cirkumfleksas (*gãgžda* ir kt.), tačiau čia daugiau išimčių (*tárška, bárška, nárna, bl̃zga*, variantiniai *bãmba / bámba, dárda / dãrda, gãrma / gárma, gãrga / gárga, mãrma / márma, žvánga / žvãnga*).

B. Morfologinė struktūra:

- vokalizmo ir konsonantizmo sąsaja su šaknies priegaide neatsiejama nuo nagrinėjamųjų veiksmažodžių morfologinės struktūros. Nustatyta **akcentinė priešprieša** tarp *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių ir bendrašaknių šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių – *tekėti, teka* tipo veiksmažodis yra akūtinis, o bendrašaknis *ia* kamieno – cirkumfleksinis, pvz.: *birzga (birgėti, -ėjo) : biržgia (biřgti, biřgė)*, taip pat *tárška : tařškia, sùlpa : sul̃pia* ir kt. Tvirtagaliai *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai tokių *ia* kamieno veiksmažodžių porų neturi.

C. Reikšmė ir priegaidė:

- vyrauja **garsą** reiškiančių veiksmažodžių akūtinė penultima. Priegaidės pasirinkimą kartais lemia ir fonosemantiniai (ikoniniai) aspektai – cirkumfleksas dažniausiai susijęs su mažesniu garso intensyvumu (*bãmba / bámba, bũmba*), akūtas – su didesniu;
- **riedėjimo** ir **hidroleksemos** suponuoja cirkumfleksą: *riēda, riēta, r̃yta* ir *ãlma, sãlva, vãrva*. Kiti **judėjimo** reikšmės veiksmažodžiai yra akūtinės šaknies;
- **vaizdo** veiksmažodžiai yra tvirtapradžiai (*m̃irga, žṽlga*). Tvirtapradžiai yra ir judėjimo veiksmažodžiai, turintys šviesos atspindėjimo semas (*ṽirpa, k̃irba*). Vienintelis dz. *žvẽbla* yra tvirtagalis (plg. dz. *žṽirbla*).

2. DIACHRONINIAI *tekėti, teka* TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ SLUOKSNIAI

2.1. LIETUVIŲ IR LATVIŲ KALBŲ ATITIKMENYS

§ 91. Latvių kalboje taip pat yra nemažai *tekėti, tēka* (la. *tecēt, teku, tecēju*) tipo veiksmažodžių. Juos sudaro trys sluoksniai: 1) bendrieji veldiniai, 2) bendrieji forminiai ir 3) savarankiški forminiai. Iš viso bendrųjų žodžių ME ir EH rasta 123. Visas jų sąrašas pateiktas šios monografijos 5 priede.

2.1.1. Morfologinė struktūra

Priesaga *-ėti*

§ 92. Lietuvių kalbos bendraties priesagą *-ėti* atitinka latvių *-ēt*, būtojo laiko priesagą *-ėjo* atitinka latvių *-ēja* (kuris pagal K. Mūlenbacho žodyno tradiciją monografijoje pateikiamas pirmuoju asmeniu *-ēju*). Lietuvių kalboje priesaga *-ė-* yra kirčiuojama tvirtapradiškai bendraties ir būtojo laiko formose, o latvių bendraties ir būtojo laiko formų priegaidė skirtinga (atitinkamai – laužtinė ir tęstinė).

Esamojo laiko kamienas

§ 93. Lietuvių kalboje, be *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, priesagą *-ėti* gali turėti ir kiti mišriojo tipo veiksmažodžiai – *i, si, ia* kamieno (plg. *mylėti, myli, spragsėti, spragsi, kentėti, keñčia*), taip pat antriniai *ėja* kamieno veiksmažodžiai (*auklėti, -ėja, -ėjo*). Minėtieji morfologiniai tipai nuo *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių darybiškai ir semantiškai skiriasi, bet tarmėse gali suartėti ar visai susiliesti:

1) veiksmažodžiai pereina į antrinių grupę (visoms formoms apibendrinama priesaga *-ė-*, pvz., *kurnėti, kūrna / kurnėja, -ėjo*);

2) *a* kamieno veiksmažodžiai sutampa su *i* kamieno ar *ia* kamieno veiksmažodžiais (plg. ž. *mes mylam* „mylime“).

Latvių kalboje šie procesai dar ryškesni. Iš 123 bendrųjų lietuvių ir latvių veiksmažodžių 7% latvių kalbos pavyzdžių turi du prezento kamiengalio variantus *-u /-ēju* (pvz.: *krecēt, -u /-ēju, -ēju*), 6% – tik priesaginį *-ēju* (pvz., *dindēt, -ēju, -ēju* – perėjimo į antrinių veiksmažodžių klasę tendencija)¹⁶².

Kita tendencija – latvių kalboje esamojo laiko kamiene pagal bendratį ir preteritą apibendrinamas kietasis arba minkštasis šaknies galo priebalsis. Todėl atskirti *a* kamieno

¹⁶² Tačiau pasitaiko ir atvirkštinių atvejų, kai LKŽ nurodomas *ėja* kamieno veiksmažodis, o jo giminaitis latvių kalboje priklauso *tekėti, teka* tipui, plg. lie. °*unkstėti, unkstėja, -ėjo* „stenėti, dejuoti“ : la. dial. *unkstēt, -u, -ēju* „t. p“. Beje, latvių kalboje, kaip ir lietuvių kalboje (žr. § 42), į nagrinėjamąjį tipą gali pereiti šakniniai *sta* kamieno veiksmažodžiai: la. *drīkstēt, -u, -ēju* „drįsti; būti galimam“ (: lie. *drįsti, -sta, -o*).

veiksmazodžius nuo *i* bei *ia* kamieno ar kitų tipų veiksmazodžių pasidaro keblu. Be to, latvių kalbos žodynuose ne visada nurodomos laikų formos (tokių bendrosios leksikos atvejų – net 20%). Norint jas nustatyti, reikia atsižvelgti į kitus panašios reikšmės *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžius, turinčius tą patį finalės priebalsį ar priebalsių junginį.

Atsižvelgiant į nurodytuosius dalykus, šiame darbe lietuvių kalbos *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžių atitikmenimis laikomi visi tos pačios ar panašios reikšmės bendrašakniai veiksmazodžiai, turintys priesagą *-ēt*.

2.1.2. Semantika¹⁶³

§ 94. Neretai pasitaiko, kad ekvivalentiškos ar artimos struktūros lietuvių ir latvių kalbų *tekėti*, *teka* tipo veiksmazodžių reikšmė skiriasi (kartais tik menkais niuansais). Abiejose kalbose šio tipo veiksmazodžiai turi bendrų reikšmių, pavyzdžiui, **duratyvinę** reikšmę su vibratyviniu atspalviu turi daugelis **garsinių** ir **judėjimo** veiksmazodžių. (Lietuvių kalboje jie skiriasi nuo *si* kamieno priesagos *-ėti* veiksmazodžių, reiškiančių **pasikartojantį akimirkos veiksmą** – *braškėti*, *brąkši* : *braškėti*, *brāška*, o latvių kalboje šie du tipai, regis, semantiškai nesiskiria, ir žodynuose pateikiami vienoje antraštėje – *brāks[ķ]ēt*, *-[ķ]u*, *-[ķ]ēju* „braškėti, poškėti“, plg. LLKŽ 118; LaLKŽ 121). Nemaža yra **perstruktūrinių** veiksmazodžių (plg. lie. *trupėti*, *birėti*, *trešėti* : la. *trupēt*, *birēt*, *tresēt*).

Lietuvių kalbos *tekėti*, *teka* tipui nebūdinga **kauzatyvinė** reikšmė (išskyrus kelis tarminius atvejus, žr. § 12), kurią dažnai turi latvių kalbos pavyzdžiai: *rūdēt*, *-u*, *-ēju* intr. „trūnyti, trešti“, tr. „pūdyti, t. y. daryti, kad pūtų“.

2.1.3. Šaknies struktūra

Konsonantizmas

§ 95. Vienas iš kriterijų nustatant latvių kalbos veiksmazodžių esamojo laiko kamiengalį turėtų būti šaknies galo priebalsių pakitimai. Latvių kalbos priebalsiai *k* ir *g* prieš priešakinės eilės balsius virsta afrikatomis *c*, *dz*. Tokie veiksmazodžiai, kurie bendraties ir būtojo laiko formose prieš priesagos balsį *-ē-* turi afrikatas, o esamojo laiko – prieš pirmojo asmens galūnę išlaiko *k*, *g* (pvz.: *tecēt*, *teku* „tekėti, bėgti“, *mācēt*, *māku* „mokėti“, plg. *bidzēt*, *bigu* „norėti, prašyti“), yra *a*-kamieniai (t. y. visiškai atitinka lie. *tekėti*, *teka* tipą). Vis dėlto šis kriterijus tinka tik keliais atvejais, nes latvių kalba yra pažengusi tolesnių apibendrinimų keliu, ir visais kitais bendrosios lietuvių ir latvių leksikos atvejais finalės priebalsiai *k*, *g* visų laikų formose išlyginami pagal bendraties ir preterito priebalsius, t. y. turi afrikatas *c*, *dz* (plg.: la. *krecēt*, *krecu* *l-ēju*, *-ēju* „krešėti, tirštėti“, *guādzēt*, *gurdzu* „gurgždėti, gurgėti“ ir lie. *krekėti*, *krēka* „tirštėti, krešėti; klekti“, *gurgėti*, *gūrga* „čiurlenti, gurgti, urkti, burbuliuoti; bildėti, dundėti ir kt.“). Tokių bendrųjų veiksmazodžių yra 15% (apibendrintos finalės *c* turi 2 latvių kalbos veiksmazodžiai, finalės *dz* – 17). 17% bendrosios

¹⁶³ Tekste nurodomos tik aktualios ekvivalentų reikšmės. Visos reikšmės nurodomos 5 priede.

leksikos sudaro latvių kalbos veiksmažodžiai, turintys finalės junginius *-(k)šk-* ir *-žg'* (su minkštuoju priebalsiu). Taigi galėtume sakyti, kad formaliai 32% lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių latvių kalboje turi atitikmenis su minkštuoju esamojo laiko kamiengaliu (resp. *ia* arba *i* kamieno).

§ 96. Kitas dalykas – nedėsningas latvių kalbos veiksmažodžių priebalsių *š, ž, č, dž* buvimas vietoje etimologiškai dėsningų *s, z, c, dz* (plg. la. *zibēt* ir dial. *žibēt* „žibėti, spindėti“ // lie. *žibėti, žiba, -ėjo*; la. *kūsēt, -ēju /-u* „knibždėti“ ir *kušēt, -u, -ēju* „tylėti“ // lie. *kušėti, kūša, -ėjo* „krutėti; knibždėti; triūsti; šnibždėti“; la. *žvadzēt, dial. zvadzēt, -u, -ēju* „tarškėti, žvangėti“ = lie. *žvagėti, žvāga, -ėjo* „skambėti, žvangėti; blizgėti, žibėti“; la. *švebdzēt, -u, -ēju* „šnibždėti, pro dantis kalbėti“ // *švebzdėti, švėbžda, -ėjo* „švebeldžiuoti“; la. *čabēt, -u, -ēju* = lie. *čabėti, čāba, -ėjo, čebėti, čēba, -ėjo* „krebždėti, šiugždėti“; la. dial. *džiņdzēt* (EH I 365) (ir *džindzēt* – ME I 564) „skambėti, aidėti, tarškėti, džerškėti“ // lie. dial. *°džindžėti, džindža, -ėjo* „skambėti“). Pasitaiko latvių kalbai nebūdingo dvigarsinio *n* atvejų (la. dial. *džiņdzēt* // *°džindžėti, džindža* „skambėti“, *spiņdzēt, -u* „skambėti, dūgzti, zyzti“ // *spingėti, spīnga, -ėjo* „spengti, skambėti, dūgzti, zyzti“). Tai greičiausiai aiškintina onomatopėjine šių veiksmažodžių kilme (onomatopėjinės kilmės leksikai būdingi fonetikos dėsnų neatitinkantys dalykai). Gali būti, kad kai kurie iš šių lietuvių ir latvių atitikmenų yra savarankiški kalbų forminiai (arba skoliniai – kuronizmai ar lituanizmai).

§ 97. Abiejose kalbose yra *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių, turinčių tokių pačių finalės elementų (šaknies plėtiklių, determinantų) *-šk-, -st-, -št-, -zd-, -d-* ir kt., bet jų produktyvumas nevienodas. Dažnai tos pačios šaknies ir reikšmės veiksmažodis turi daugiau ar mažiau besiskiriantį finalės plėtiklį. Tokiu atveju šiame darbe stengiamasi pateikti artimesnius pagal struktūrą žodžius, pvz., lie. *-škėti* atitikmeniu laikomas la. dial. *-škēt* ir la. *-kškēt* (plg. *braškėti, brāška, -ėjo* ir *brakškēt, -u, -ēju*).

Latvių kalbos žodynuose visi veiksmažodžiai, turintys tą pačią inicialę ir centrą, bet skirtingą finalę, pateikiami tame pačiame straipsnyje. Taip greta atsiduria ir *brakškēt*, ir *brakšēt*, kurie lietuvių kalboje atitiktų *braškėti, brāška* ir *brakšėti, brākši*, tik latvių kalboje, priešingai, *si*-kamienius (lie. *brākši*) atitinka kietasis kamiengalis (la. *brakšu*), o *a*-kamienius (lie. *brāška*) – minkštasis (la. *brakšku*), o jų reikšmės nediferencijuojamos.

Šaknies centras

§ 98. Kaip matyti 23 lentelėje, didesnė dalis (57%) bendrųjų lietuvių ir latvių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių turi trumpąjį šaknies vokalizmą. Realizuojami visi trumpieji balsiai (*a, e, i, u*). Ilgojo centro veiksmažodžiai sudaro 43% bendrosios leksikos. Iš balsinių šaknų (5,7%) realizuojamos tik *CoC, CūC* ir *CieC*, iš dvibalsinių (4,9%) – *CauC, CaiC*, iš dvigarsinių – *CarC, CerC, CirC, CurC, CelC, CalC, CilC, CamC, CimC, CinC*.

23 lentelė. Lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių ir jų atitikmenų latvių kalboje šaknies centras

šaknies centras	LKŽ	lie.-la.
<i>u</i>	156	31
<i>e</i>	110	18
<i>a</i>	118	13
<i>i</i>	69	9
V	453 (53,7%)	70 (57%)
<i>o</i>	15	4
<i>ū</i>	16	2
<i>y</i>	12	1
<i>ė</i>	3	0
<i>ie</i>	6	2
<i>uo</i>	3	0
<i>q</i>	3	0
<i>į</i>	1	0
V̄	59 (7%)	8 (6,5 %)
<i>au</i>	27	4
<i>ai</i>	10	1
<i>ei</i>	3	0
<i>ui</i>	1	0
V^x	41 (4,9%)	6 (4,9%)

šaknies centras	LKŽ	lie.-la.
<i>el</i>	5	1
<i>em</i>	1	0
<i>en</i>	6	0
<i>er</i>	30	3
<i>al</i>	7	1
<i>am</i>	8	3
<i>an</i>	10	0
<i>ar</i>	30	4
<i>il</i>	13	3
<i>im</i>	10	1
<i>in</i>	15	5
<i>ir</i>	50	5
<i>ul</i>	13	0
<i>um</i>	12	0
<i>un</i>	10	0
<i>ur</i>	69	13
VR	291 (34,4%)	39 (31,7%)
Iš viso	844 (100%)	123 (100%)

Trumposios šaknys

CeC

§ 99. Rasta 18 (14,6%) *CeC* tipo lietuvių ir latvių veiksmažodžių atitikmenų. Trys lietuvių kalbos veiksmažodžiai greta *a* kamieno esamojo laiko formų turi variantų su kitais kamiengaliais (*kėža /-i /-ėja; trenėja / trėna /-i; stėna /-i*), latvių – vienas (*krecu /-ēju; tiesa*, ne visi latvių kalbos ekvivalentai žodynuose pateikti su formomis).

Šaknies struktūra

§ 100. Dominuoja paprastos struktūros šaknys: žodžių su vienu inicialės priebalsiu – 7, su dviem – 11, su vienu finalės priebalsiu – 16, su dviem – 2. Dažniausia šaknies struktūra *TReT* – 6; *TeT* – 2, *TeR* – 2, kitų (*TeS*, *ČeT*, *TeST*, *TReR*, *TReS*, *TReST*, *SReT*, *SReR*,

SReTST) – po vieną pavyzdį (būdingiausios dabartinės lietuvių kalbos *CeC* tipo šaknys yra struktūros *TReT* – 8, *TReS* – 5 ir *TeT* – 4). Greta daugelio veiksmažodžių abiejose kalboje galima rasti variantų su skirtingais finalės (rečiau – inicialės) priebalsiais ar jų samplaikomis (plg. *klegėti* ir *klegždėti*) ar vokalizmu (plg. *klagėti*, *klāga* / *klegėti*, *klēga*, *-ėjo* „tarškėti; drebėti; su garsu virti; kliuksėti; čiurlenti; gagėti; garsiai kalbėti; aidėti“ : la. *kladzēt* / *klidzēt*, *-u*, *-ēju* „kudakuoti, daug kalbėti“, daugiau žr. 5 priede). Tai rodo, kad kalbose šio tipo žodžių formavimas yra gyvas ir produktyvus.

Semantika

§ 101. 7 veiksmažodžiai reiškia **garsą** (*čėba*, *plėška*, *žlėga*, *stėna* / dial. *stėni*, *krėka*, *švėbžda*, *plėpa*). Dėl reikšmės skirtumo tikriausiai ne visus juos galima laikyti bendrabaltiškais – lie. *krekėti*, *krėka* „kriuksėti“ ir la. *krecēt* „užkimti, gargždėti“ gali būti ir savarankiški forminiai iš to paties garsažodžio bl.-sl. **krāk-/ *krēk-* (plg. PKEŽ II 259).

Vienas bendras veiksmažodis – lie. *stenėti*, *stėna* // la. *stenēt*, *stenu* – turi giminaičių daugelyje indoeuropiečių kalbų (žr. § 176, § 181).

Veiksmažodis lie. *plepėti* / la. dial. *plepēt* / *plēpēt* kildintinas iš reduplikacinio garsažodžio bl. dial. **ple-p(le)* = **ple-ple-* (= **ple-*ple-*ple...*) (plg. PKEŽ II 182). Panašios šaknies ir kilmės veiksmažodžių yra ir kitose indoeuropiečių kalbose: vo. *plappern*, le. *paplacz* ir kt.

Likusieji garsiniai veiksmažodžiai yra imitatyvinės kilmės rytų baltų forminiai.

Fiziologinį veiksmažodį reiškia vienas veiksmažodis: lie. *bezdėti*, *bėzda*, *-ėjo* „smirdinti, smirsti, orą gadinti“ = la. *bezdēt*, *-u*, *-ēju*, siejamas su kitų indoeuropiečių kalbų veiksmažodžiais (žr. § 153 ir § 179).

Perstrukciją reiškia 5 veiksmažodžiai: lie. *krekėti*, *krėka*, *-ėjo* = la. *krecēt*, *-u* / *-ēju*, *-ēju*; lie. 2 *kretėti*, *krėta*, *-ėjo*¹⁶⁴ „tirštėti, tirštėjant džiūti, kietėti; krekėti“ // la. *kretēt* „krešėti; pursti“; lie. *tenėti*, *tėna*, *-ėjo* „virsti drebučiais, tirštėti, stingti“ = la. *tenēt*; lie. *trenėti*, *-ėja* / *trėna* / *trėni* „trūnyti, pūti, trešti, dūlėti“ // la. *trenēt*, *-u*, *-ēju* „trūnyti, pūti, trešti, dūlėti“ (= *trēnēt* 1); lie. *tresėti*, *trėša*, *-ėjo* „pūti, trešti“ // la. *tresēt*, *-u* / *-ēju*, *-ēju*¹⁶⁵ „trūnyti, pūti, trešti, dūlėti“. Abiejų kalbų perstrukcinės reikšmės veiksmažodžių esamojo laiko forma dažnai apibendrinama pagal bendratį ir būtąjį laiką (*-ėti*, *-ėja*, *-ėjo*).

Visi penki perstrukciniai veiksmažodžiai turi giminaičių kitose indoeuropiečių kalbose.

¹⁶⁴ Homonimas 1 *kretėti*, *krėta* „drebėti; vešėti, tarpti; drebant eiti; bartis“. Perstrukcinė reikšmė gali būti išriedėjusi iš judėjimo, juk *drebučiai* (galbūt ir *krėkenos*) yra ir tai, kas dreba, ir tai, kas sustingę. V. Mažiulis (PKEŽ II 256) mano šiek tiek kitaip – lie. **krėkena* „susisukęs, susitraukęs“.

¹⁶⁵ La. *tresēt* turi žymiai daugiau reikšmių „2. kalbėti, triukšmauti (plg. *treskėti*)“; „3. šen ir ten vaikyti“; „4. mušti, kultti“. Galbūt dėl aktyvaus ir pasyvaus veiksmo reikšmių skyrimo poreikio jis linkęs pereiti į antrinių veiksmažodžių klasę.

Perstrukcinių semų turi ir garsiniai veiksmažodžiai: *plepėti, plėpa, -ėjo* „taukšti, daug kalbėti; kunkuliuoti“ = la. dial. *plepēt / plepēt, -u, -ėju* „t. p.“ ir *pleškėti, plėška, -ėjo* „su garsu degti; pokšėti; teškenti; kunkuliuoti (verdant) ir kt.“ // la. dial. *plekš(k)ēt, pleškēt* „taukšti, daug kalbėti; kunkuliuoti“, *plėškēt* (plg. la. *plakšket, -u, -ėju*).

Perstrukcinę semą turi lie. *kežėti, kėža /-i /-ėja, -ėjo* „skilti, trūkinėti“, kuris semantiškai labai skiriasi nuo morfologinio atitikmens la. *kezēt, -u, -ėju* „lipdyti; lėtai dirbti; susitepti; sulipti (apie sniegą); kivrčytis“. Sunku pasakyti, ar šie veiksmažodžiai yra tik nutolę semantiškai, ar tik formaliai sutapę skirtingi žodžiai.

Judėjimą reiškia 3 veiksmažodžiai¹⁶⁶. Du iš jų *tėka ir drėba* turi giminaičių ir kitose indoeuropiečių kalbose:

1) *tekėti, tėka, -ėjo* „tekėti, bėgti, sroventi; varvėti; būti prakiurusiam; kilti (apie dangaus kūnus); eiti už vyro; dial. greitai eiti, bėgti ir kt.“ // la. *tecēt, teku, -ėju* „tekėti, bėgti, sroventi; tekėti, būti prakiurusiam; greitai eiti, bėgti“ (žr. dar. 6 pried. 1 lent.). Bendra abiem kalboms reikšmė yra **judėjimas**. Kitos reikšmės – vėlesnės semantinės raidos rezultatas.

2) *drebėti, drėba, -ėjo* „virpėti; bijoti; šykštėti; nerimti dėl didelio noro“ // *drebēt, -u, -ėju* „drebėti, virpėti“ (plg. pr. *dirbisanan* „drebuly“ (žr. dar. 6 pried. 1 lent.).

3) lie. *klebėti, klėba, -ėjo* „judėti, klibėti; krutėti; pamažu šį tą dirbinėti“ // la. dial. *klebēt, -u, -ėju* „klibėti (pvz., apie dantis); belsti į duris (EH); plepėti; loti kaip šuniui prieš mėnulį (EH)“. Latvių kalbos veiksmažodis turi ryškią garso semą, kuri LKŽ nenurodoma (plg. su lie. *klabėti* „bildėti, trinkėti; klibėti; barškėti, tarškėti, kalenti [dantimis]).

Psichinę būseną reiškia 1 veiksmažodis: *ketėti, kėta, -ėjo* „norėti, manyti, rengtis ką daryti“ = *ketēt, -u, -ėju*. Greta yra lie. dial. *kėsti, kėta, kėto / kētē* bei reguliarusis tos pat reikšmės *ketinti, -na, -no*. A. Kaukienė pateikia tokią etimologiją: bl. *(s)ket- (praet. *(s)kēt-) „skėsti, plėsti“ (plg. be lie. (s)kēsti, la. *škēst* „barti, šaukti, rėkauti“, t. y. „skeryčiotis, kėsintis“) > lie. *ket-* / *kēt-* / *kit-* (žr. Kaukienė 1994: 18). Dėl reikšmės kitimo „norėti“ < „apkėsti“ plg. la. *gribēt, gribu* „norėti“ ir la. *greībt* (=lie. *griēbti*).

Socialinę veiklą reiškia vienas veiksmažodis (tiksliau du homonimai) *derėti, dėra, -ėjo* „tikti, pritikti, būti tinkamam; tikti vienas kitam; praversti; vertėti, apsimokėti“; „lažintis, derėti; tartis, daryti sutartį, derėti“¹⁶⁷ // la. *derēt, -u, -ėju* „tikti, pritikti, būti tinkamam; tikti vienas kitam; praversti; vertėti, apsimokėti“; „lažintis, derėti; tartis, daryti sutartį, derėti“. LEW 83 *derėti* siejamas su veiksmažodžiu *darýti*, la. *darināt*, daiktavardžiais *dárbas, dermē, deřlius* ir kt. (žr. dar 6 pried. 1 lent.)

Taigi tarp CeC tipo bendrųjų veiksmažodžių daugiausia ir garsą (7), ir perstrukciją (5) reiškiančių veiksmažodžių. Tuo tarpu **bendrinėje** lietuvių kalboje CeC tipo veiksmažodžiai dažniausiai reiškia garsą ir su garsu susijusį judėjimą.

¹⁶⁶ Čia neskaičiuojamas lie. *kretėti, krėta, -ėjo* „drebėti“, nes la. *kretēt* judėjimo reikšmės neturi

¹⁶⁷ Lietuvių kalboje yra ir trečias homonimas *derėti, dėra* „augti, vešėti, duoti derlių“. Latvių *derēt* šios biologinių pokyčių reikšmės neturi.

Iš garsinių *CeC* veiksmažodžių tik du veiksmažodžiai yra senos verbalinės kilmės (*stenėti, bezdėti*), o kiti yra naujesni baltiški imitatyvai. Indoeuropietišką šaknį skirtingais finalės plėtikliais pratęsia perstrukciniai *CeC* tipo veiksmažodžiai *krekėti, krešėti* (gal ir *kretėti*) (žr. 6 priedas: 3 lent.). Tikriausiai seni ir perstrukciniai *trenėti, tresėti*, nes šaknis **tre-/tri-* susijusi su trynimo reikšme ir kitose kalbose (žr. ten pat). Psichinės būsenos veiksmažodis lie. *ketėti, kėta* taip pat yra veldinys, bet la. *ketēt* greičiausiai yra pasiskolintas iš lietuvių kalbos (plg. LEW 247).

(C)aC

§ 102. *CaC* tipo veiksmažodžių, turinčių ekvivalentų latvių kalboje, rasta 13.

Šaknies struktūra

Inicialė. Nulinį inicialės priebalsį turi tik vienas *alėti, āla /-i* „rėkauti, laleti“ // *āletīēs* „nerimti, triukšmauti, juokauti“. Vienu priebalsiu prasideda 4 veiksmažodžiai (*čabėti, čāba; lašėti, lāša; laleti, lāla; žadėti, žāda*). Nėra nė vieno bendro veiksmažodžio su inicialės *T-* (DŽ₃ – 5, LKŽ – 12). Dviejų priebalsių samplaika prasideda 9 veiksmažodžiai. Trimis priebalsiais prasideda 1 veiksmažodis (*skrabėti, skrāba, -ėjo* „krebždėti; judant krebždėti, šiaip taip krutėti“ // 2 *skrabēt, -u, -ēju* „girgždėti“).

Finalė. Dominuoja vieną šaknies galo priebalsį turinčios šaknys (10). Iš jų 7 žodžiai turi finalės *T* poklasio priebalsį. Samplaiką *ST* turi 3 veiksmažodžiai.

Dėl finalės priebalsių ar jų samplaikų skirtumų į ekvivalentų sąrašą nepatenka tokie žodžiai kaip lie. *kvagždėti, kvāgžda, -ėjo* „kvaksėti (apie vištą); dejuoti; šiaip taip krutėti; plepėti“ // la. *kvakstēt (kvākstēt, kvākš(k)ēt), -u, -ēju* „kvaksėti (apie vištą); plepėti“ arba lie. *knagždėti, knāgžda, -ėjo* „braškėti“ // la. *knakstēt, -u, -ēju; knakš(k)ēt, -u, -ēju* „t. p.“ ir kt. Tokių pavyzdžių, kai ta pati šaknis latvių ir lietuvių kalbose turi skirtingus finalės priebalsius, o veiksmažodžių reikšmės sutampa, yra daug daugiau. Labai panašūs veiksmažodžiai, struktūriškai menkai besiskiriantys, atskirai pateikiami po abėcėlinio lietuvių ir latvių kalbų *tekėti, teka* tipo bendrųjų veiksmažodžių sąrašo (žr. 5 pried.). Taip pat daroma ir su veiksmažodžiais, kurių reikšmės labai nutolusios ar visai skirtingos, nors šaknies struktūra ir sutampa.

Dėl *ia*-kamenės esamojo laiko formos į sąrašą neįtrauktas ir lie. *svagėti, svāgia, -ėjo* „aidėti, žvagėti“¹⁶⁸ (= la. *svadzēt, -u, -ēju* „žvangėti“), nors semantiškai ir struktūriškai jis panašesnis į *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius, juolab kad lietuvių kalboje *ia* kamieno priesagos *-ėti* veiksmažodžių yra labai nedaug; paprastai jų ir šakninių veiksmažodžių esamojo laiko formos sutampa (plg. *kęsti* ir *kentėti, reikti* ir *reikėti* reikšmes bei esamojo laiko formas *keñčia, reĩkia*).

¹⁶⁸ Beje, lie. *svagėti, svāgia* gyvojoje kalboje nevartojamas, jis užfiksuotas tik G. H. F. Nesselmanno (Wörterbuch der Littauischen Sprache, 1853), su abejone F. Kuršaičio (Littauisch-deutsches Wörterbuch, 1874) ir LEW.

Latvių tarmėse yra veiksmažodžių su nedėsningu finalės -š (plg. lie. *lašėti, lāša, -ėjo* ir la. *lašēt, -u, -ēju*, dial. *lasēt, lašēt* „lašėti, varvėti, tekėti“). Tarminis variantas *lašēt*, matyt, laikytinas lituanizmu. Bendrinėje latvių kalboje įsigalėjo šio veiksmažodžio variantas su pailgintuoju apofonijos laipsniu -ā- (*lāsēt, -u, -ēju*).

Dažnesnės šaknies struktūros: *TRaT* – 3, *TRaST* – 3.

Semantika

§ 103. Daugiausia yra **garsinių** veiksmažodžių (10), pvz.: *traškėti, trāška, -ėjo* „su garsu lūžinėti, braškėti ir kt.“ // *trakšket, -u, -ēju* „braškėti, girgždėti“ (plg. *draškēt*); *braškėti, brāška, -ėjo* „išduoti lūžimo garsą, traškėti“ = *brakš(k)ēt* (plg. *prakš(k)ēt*), *brākšket, -u, -ēju* „dardėti, bildėti, traškėti, girgždėti“. Garsas gali būti susijęs su **judėjimu – važiavimu** (*brazdėti, brāzda*) ar **vibracija** (*klabėti, klāba, -ėjo* „bildėti, trinkėti; klībėti; barškėti, kalenti dantimis; plepėti“ // la. dial. *klabēt, -u, -ēju* „klabėti; belsti į duris; plepėti; loti kaip šuniui prieš mėnulį“). Šaknis *klab-* abiejose kalbose turi variantą su šaknies vokalizmu -e-, lietuvių – dar ir -i-, tik LKŽ nebuurodoma *klebėti* ir *klībėti* garso sema.

Aštrų, šaižų **garsą** reiškiantis lie. *žvagėti, žvāga, -ėjo* „skambėti, žvangėti; blizgėti, žibėti“ = la. *žvadzet / zvadzet, -u, -ēju* „tarškėti, žvangėti“ lietuvių kalboje įgijęs dar ir **vaizdo** reikšmę.

Judėjimą (vandens sunkimąsi) reiškia du veiksmažodžiai:

1) lie. *lašėti, lāša, -ėjo* „lašais kristi, lašais laistyti ir kt.“ // la. dial. *lasēt*, dial. *lašēt*¹⁶⁹, la. *lāsēt, -u, -ēju* „lašėti, varvėti, tekėti“.

2) lie. *srovėti, srāvi /-a /-ėja* „sunkiantis tekėti, sroventi“ (plg. *srovėti, srōvi, -ėjo*) = la. *strāvēt*¹⁷⁰ „tekėti, sruventi“. Inicialės skirtumas šiuo atveju yra dėsningas (plg. *srēbti* = la. *strēbt, srovē* = la. *strāva, strāume*), dėl kiekybinių vokalizmo skirtumų šie veiksmažodžiai nėra visiškai atitikmenys (greičiausiai šaknis **s(t)rāv-* latvių kalboje išnyko), bet jų semantinis ekvivalentiškumas rodo egzistavus bendrą rytų baltų leksemą.

Psichinę būseną (ketinimą) reiškia vienas veiksmažodis *žadėti, žāda, -ėjo* „ketinti, pranešti apie ketinimus; rodytis būsimos reiškinio žymėms ir kt.“. La. dial. *zadēt* (iš *atzadētiēs* „atsakyti“, taip pat plg. *zadināt* „atsakyti, tyliai kalbėti, plepėti“) išlaikyta senesnė šio veiksmažodžio reikšmė – **garsas** („kalbėti“). Šią reikšmę paremia lie. *žōdis, -žāsti* „(pra)tarti“ (SD), *žādas* „šneka, kalba, garsas, pažadas; sąmonė“.

Taigi beveik visi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, turintys *CaC* šaknį, reiškia **garsą**, o iš šios reikšmės atskirose kalbose išsirutuliojo naujų reikšmių. Lietuvių kalbos *CaC* tipo veiksmažodžiai taip pat daugiausia reiškia **garsą. Judėjimo** reikšmės veiksmažodžiai

¹⁶⁹ Plg. dar *lāso [lāsuōt], -o, -oja* „lašėti, varvėti, lašnoti“, „blizgėti, spindėti“. Caus. la. *lāsināt, lasināt* = lie. *lāšinti*: la. *lāse*, lie. *lāšas*. Šios šaknies vediniai: lie. dial. *lašmuō* „vieta ežere, kur įteka ar išteka upelis“ = la. *lasmenis* „neužšalanti vieta upėje ar ežere“ (plg. Urbūtis 1981: 186). Šiai šakniai priklauso ir la. *lāsains* „lašuotas, šlakuotas, kanapėtas, taškuotas“, la. *luōss* „geltas, palvas (arklys)“.

¹⁷⁰ La. bendrinėje kalboje vartojamas šios šaknies denominatyvas *strāvuōt, -o, -oja* „sroventi, tekėti, plūsti, srūti“.

daugiau yra **vibracinio** pobūdžio (*klabėti=klebėti; plazdėti=plezdėti*). **Naujesnę** reikšmę turi vienas lietuvių kalbos veiksmažodis – *žadėti, žāda*.

CiC

§ 104. Rasti 9 CiC tipo šaknies veiksmažodžiai, turintys atitikmenų latvių kalboje¹⁷¹ (DŽ₃ – 22, LKŽ – 69). Vienas lietuvių kalbos veiksmažodis greta *a* kamieno esamojo laiko kamiengalio turi ir formą su priesaga *-ėja: ritēt, -u /-ēju, -ēju* „ristis, riedėti (pvz., ašaroms), bėgti (apie laiką)“. Dar kelių veiksmažodžių (la. *birēt, knibēt, bližēt*) laikų formos visai nenurodytos, todėl apie jų esamojo laiko kamiengalį galima spręsti tik remiantis lietuvių kalbos medžiaga.

Šaknies struktūra

4 veiksmažodžiai prasideda vienu šaknies priebalsiu ir 5 – dviem.

Finalėje daugiau veiksmažodžių turi vieną priebalsį (*T – 5, R – 1, S – 1*), du veiksmažodžiai turi *ST* tipo finalės samplaiką [lie. *bližga* (dial. *bližga*), *pliška*].

Būdingesnės šaknies struktūros: *RiT – 2, TRiST – 2*.

Semantika

CiC tipo veiksmažodžių semantikos požiūriu šiek tiek skiriasi nuo *CeC* ir *CaC* tipo veiksmažodžių. Čia **garsą** reiškia tik du žodžiai: lie. *ribėti, rība, -ėjo* „griaudėti, dundėti, dardėti“ = la. *ribēt, -u, -ēju* ir lie. *pliškėti, pliška, -ėjo* „su garsu degti“ / la. *plikšket* „pliauškėti, pliuškėti“ (la. *plīkšket, -u, -ēju* „barbenti (apie lietu), pliauškėti (apie botagą)“). Lie. *pliškėti* garsinė reikšmė susijusi su terminiais procesais, la. *plikšket, plīkšket* – su vandens ar aukšto tembro garsais (plg. lie. *pliauškėti*). Dėl *plikšket* : *plīkšket* vokalizmo santykio plg. lie. *piškėti* ir *pyškėti, birėti* ir *byrėti*).

Vokalizmo kiekybe skiriasi ir lie. *ribėti* bei la. *ribēt*. Tačiau semantinis jų ekvivalentiškumas rodo aiškiai buvus rytų baltų leksemą.

Judėjimą reiškia 4 veiksmažodžiai: lie. *birėti* = la. *birēt, ritėti* = la. *ritēt, knibėti* = la. *knibēt, trišėti* = la. *trīšēt*. Visi atitikmenys turi trumpąjį šaknies balsį, bet lietuvių kalboje greta tamtinio *birėti, bira* yra pagrindinis *byrėti, bįra*, o greta *ritėti, rita* irgi yra tamtinis *rytėti, rįta* (apie tai – § 59).

1. Lie. dial. *birėti, bira, -ėjo* ir lie. *byrėti, bįra, -ėjo* „birti, kristi; duoti derlių“ // la. dial. *birēt* „kristi, byrėti; čiurlenti, tekėti“. Šis veiksmažodis abiejose kalbose susijęs tiek su judėjimu, tiek su struktūros kitimu (perstrukcija). Kitos reikšmės kalbose nežymiai skiriasi.

2. Lie. *ritėti, rita, -ėjo* „ristis, riedėti, lietis; ridenti“ // la. *ritēt, -u /-ēju, -ēju*¹⁷² „ristis, riedėti (pvz., ašaroms), bėgti (apie laiką); *saulīte rit tīri vai par zemes virsū*“ (= *risēt, -u, -ēju*). Šis žodis – vienas tų retų pavyzdžių, kai lietuvių kalbos *tekėti* tipo veiksmažodis turi efektinę reikšmę (žr. § 12, § 13). Tokia reikšmė LKŽ galėjo atsirasti dėl

¹⁷¹ Fonetiniai variantai su skirtingomis finalės samplaikomis *-zg-* ir *-žg-* arba skirtingais vokalizmo laipsniais (*-i-* ir *-y-*) čia laikomi vienu žodžiu, nes lietuvių kalboje tėra vienas kuris variantas.

¹⁷² ME yra ir homonimas 2 *ritēt* „laibam, silpnam darytis“.

to, kad esamojo laiko forma sutampa su šakninio veiksmažodžio *rīsti, rīta, rīto* (la. *rist, ritu*)¹⁷³. Tuo tarpu daug platesnės semantikos giminaitis *riedėti, riēda* efektinės reikšmės neturi (beje, su lie. *riedėti* galėtų būti giminiškas la. dial. *riēdēt, nūoriēdēt* „verwelken, vertrocknen – vysti, džiūti“: *rāceņiem sāk lapas nuoriedēt* „ropių lapai ėmė džiūti“; žr. ME III 544, ME II 840).

3. Lie. *knibėti, knība, -ėjo* „knibždėti, judėti; knitėti, gižėti“ // la. *knibēt* „krutėti, knibždėti; lašėti, varvėti“. Sutampa abiejų pavyzdžių sememos „knibždėti“, tačiau lietuvių kalbos veiksmažodis dar turi pojūčio semą („knitėti“), o latvių – (skysčio) judėjimo („lašėti“).

4. Lie. *trišėti, triša, -ėjo* „virpėti, drebėti, tirtėti“ = la. *trīšēt, trīsu, -ēju*.

Vaizdą reiškia 3 veiksmažodžiai:

1. Lie. *žibėti, žība, -ėjo* „švytėti atmušama šviesa, blizgėti; švytėti savo šviesa“ // la. *zibēt* (dial. *žibēt*), *-u, -ēju* „žibėti, žybčioti, mirgėti“¹⁷⁴. Latvių tarminio veiksmažodžio *žibēt* inicialės *ž-* galėjo atsirasti dėl lietuvių tarmių įtakos.

2. Lie. *žvilgėti, žvilga, -ėjo* „žvilgėti, spindėti“ = la. dial. *zvidzēt*.

3. Lie. *blizgėti, blizga*, dial. *bližgėti, bližga* „švytėti atmušama šviesa, tviskėti; švieti; puikiai atrodyti“ (plg. *bliskėti, bliska, -ėjo*) / la. *bližgēt* „mirgėti, ribėti“. Latvių kalboje pozicijoje prieš priešakinės eilės balsį *ē* įvyko palatalizacija **-zg-* > *žg-*, ir tokia finalės samplaika apibendrinta visose laikų formose. Šaknis **bliz-* priebalsiu *-g-* greičiausiai išplėsta dar rytų baltų kalbose (plg. neišplėstą la. *blizēt* „t. p.“).

CuC

§ 105. Rastas 31 *CuC* tipo šaknies veiksmažodis, turintis atitikmenų latvių kalboje (DŽ₃– 48, LKŽ – 156). Kai kurie (daugiausia perstrukciniai) veiksmažodžiai dažnai greta *a* kamieno turi kitokių kamiengalių (lie. *kūpa /-i, kūpa /-ia* ir la. *tumēt, -u /-ēju, -ēju; trupēt, -u /-ēju; drunēt, -ēju; trusēt, -u /-ēju* bei kt.).

Šaknies struktūra

§ 106. 16 veiksmažodžių turi vieną inicialės priebalsį (*T* – 8, *R* – 5, *Č* – 2 ir *S* – 1). 14 veiksmažodžių turi du inicialės priebalsius (*TR* – 11, *SR* – 3). 19 veiksmažodžių turi vieną finalės priebalsį (*T* – 11, *R* – 5, *S* – 3). 9 veiksmažodžiai turi dviejų priebalsių finalės samplaiką *-ST-* (*-šk-*, *-sk-*, *-st-*, *-zd-*, *-žg-*). Du veiksmažodžiai turi trijų priebalsių samplaiką (*-kšt-*) šaknies gale (abu jie reiškia garsą).

Būdingesnės šaknies struktūros: *RuT* (4), *TRuT* (4), *TRuST* (4), *TuST* (3).

¹⁷³ Žr. dar § 12.

¹⁷⁴ Dar yra ir la. dial. *žibēt* „meluoti, akis dumti“.

Semantika

§ 107. **Garsą** reiškia 14 veiksmažodžių. Tiesa, dažnai ši reikšmė neatsiejama nuo judėjimo ar kitų reikšmių, pvz., *kuštėti, kūšta, -ėjo* „šnibždėti; burti; krutėti; drebėti, triūsti; tuštėti, džiūti“ // *kustēt, -u, -ėju* „judėti, krutėti; dūgzi“. Tiek latvių, tiek lietuvių šių veiksmažodžių **garsio** ir **judėjimo** (vibracijos) reikšmės laikytinos bendrabaltiškomis. **Perstrukcinė** sema „tuštėti, džiūti“ šiuo atveju – lietuvių inovacija. Įdomu, kad beveik visi bendrieji finalės *ST* veiksmažodžiai turi garsinę semą¹⁷⁵.

Kiti veiksmažodžiai, turintys, be **garsio**, dar ir kitokių reikšmių (perstrukcijos, judėjimo), yra šie:

2) lie. *puškėti, pūška, -ėjo* „darytis burbulams (rūgstant, verdant); stenėti, dejuoti; taškantis maudytis; puškant važiuoti, plaukti; spragsėti, braškėti; čiurkšti“ // la. *pukš(ķ)ēt, -u, -ėju* „tuksėti; skūstis, murmėti; puškėti kaip ežiui; pūkšti (apie traukinį)“;

3) lie. *gliugėti, gliūga, -ėjo* „kunkuliuoti verdant“ // la. *glūdžēt* „kliuksėti (apie skystį)“ (kadangi skiriasi šaknies vokalizmo ilgumas, šie žodžiai gali būti ir savarankiški);

4) lie. *plūpėti, plūpa, -ėjo* „kunkuliuoti (apie košę); plepėti“ = la. *plūpēt, -u, -ėju* „kunkuliuoti (apie košę); plepėti“;

5) lie. *blūzgėti, blūzga; blūžgėti, blūzga* „pleiskanoti (J); bildėti“ // la. *blūžgēt* „čiurlenti, gurgėti, pleksėti“ (*blaužgēt, -u, -ėju* „zirzti, dūgzi, belsti, triukšmauti, plepėti“);

6) lie. *pl(i)uškėti, pl(i)ūška, -ėjo* „teškenti (apie skystį); šokinėti vandenyje; su garsu plaukti; sruventi; virti, kunkuliuoti; plepėti“ // la. *plūks(ķ)ēt, plūks(ķ)ēt, -u, -ėju* „plepėti, čiurlenti, gargėti; pliauskėti (botagu)“;

7) lie. *bruzdėti, brūzda, -ėjo* „judėti, krutėti; brazdant skubiai eiti, važiuoti; nerimti, maištauti // la. *bruzdēt (brauzdēt), -u, -ėju* „brazdėti, bildėti (apie ratus ir pan.)“;

8) Įdomus enantioseminijos (t. y. to paties žodžio antoniminių reikšmių) pavyzdys yra lie. 2 *kuštėti, kūša, -ėjo* „tyliai kalbėti, šnibždėti, kuštėti; šnarėti“ ir la. *kušēt, -u, -ėju* „tylėti“.

Kiti garsiniai veiksmažodžiai:

9) lie. *kl(i)ugėti, kl(i)ūga, -ėjo* „kvaksėti; kliuksėti“ // la. *kludžēt, -u, -ėju* „kvaksėti“;

10) lie. dial. *rubėti, rūba, -ėjo* „grumėti, bildėti“ // la. dial. *rubēt* „gurgėti (apie pilvą); burbuliuoti (apie teterviną); prunkšti“ (plg. lie. *ribėti* // la. *ribēt*);

11) lie. *žliugėti, žliūga, -ėjo* „čiurkšėti, žliugsėti“ // la. *žludžēt, -u, -ėju* „žliugsėti; slysti; klibėti, klibsėti“;

12) lie. *šniukštėti, šniūkšta / šniūkščia, -ėjo* „šniurpšioti nosimi; uostyti; verkšlenant šniurkščioti“ la. // *šņukstēt, -u, -ėju* „žliumbti, kūkčioti“;

¹⁷⁵ Yra pora latviškų giminaičių, kurių garsinė reikšmė nepaliudyta: la. *gruzdēt (-ū-) =grūzdēt, -u, -ėju* „brinkti, tvinkti (apie galvą, širdį); rusėti, gruzdėti“ ir la. dial. *ružgēt* „ugnį kurti; tepti“ – plg. lie. *gr(i)uzdėti, gr(i)ūzda, -ėjo* „degti be liepsnos, rusėti; ruduoti nuo karščio, sausros ar šalčio; čezėti, traškėti; bartis“ (=gruzėti „rusėti“, plg. *gruždėti* „čezėti, traškėti“); bei *ružgėti, rùzga, -ėjo* „be liepsnos degti, smilkti“ (*ruzgėti, rùzga, -ėjo* „murmėti, piktai kalbėti; krutėti; rusenti; dirbti“).

13) lie. *šliukštėti, šliukšta, -ėjo* „šiuoždėti; šliuksėti“ // la. *šlūkstēt, -u, -ēju* „šliuksėti“;

14) lie. *čiuškėti, čiūška, -ėjo* „čiurkšėti, žliugsėti“ // la. dial. *čiuškēt, -u, -ēju*¹⁷⁶ „čiulbėti, čirškėti, čiuškėti“.

Judėjimo veiksmazodžiai sunkiai atskiriami nuo garsinių. Tokių, kur **judėjimo** reikšmė aiškiai yra pagrindinė, yra 7:

1) lie. *judėti, jūda, -ėjo* „krutėti (vietoje, į priekį), eiti; vystytis; skubiai dirbti; gyvuoti; bruzdėti, ir kt.“ // la. dial. *judēt* „judėti, pasijudinti“. Mažiulis rekonstruoja verb. bl. **jaud-/jud-* „judinti, judėti“ (> lie. *jáud-inti, jud-ėti*, la. *jūd-īt* „langsam treiben, unruhig machen“, žr. PKEŽ II 34, kitų kalbų giminaičius žr. dar 6 priedo 10 lent.);

2) lie. *gužėti, gūža, -ėjo* „visu būriu su triukšmu vykti; knibždėti“ // la. *guzėtiês* (EH) „krypuojant eiti, einant krypuoti“. Dėl šios poros giminingumo galima ir paabejoti – tarminis la. *guzėtiês* gali būti naujas imitatyvas, atsitiktinai sutapęs su lie. *gužėti*;

3) lie. *kušėti, kùša, -ėjo* „krutėti; knibždėti; triūsti“ // la. *kùsēt, -ēju /-u* „knibždėti“ (žr. dar 6 pried.: 10 lent.);

4) lie. *kustėti, kùsta, -ėjo* „drebėti; krutėti“ // la. *kustēt, -u, -ēju* „judėti, krutėti; dūgžti“. Latvių kalbos veiksmazodis turi dar ir garso reikšmę. LEW nurodoma šio žodžio (taip pat ir *kušėti* bei *kuzdėti*) giminaičių germanų kalbose, pvz., norv. *hutre* „drebėti nuo šalčio“, tačiau tie veiksmazodžiai greičiausiai yra savarankiški imitatyvai;

5) lie. *mugėti, mūga, -ėjo* „drebėti, virpėti; judėti, nenustygti vietoje“ // la. dial. *mudzēt, la. mudžēt, -u, -ēju* „judėti, krutėti, knibždėti“ (= *rudžēt, -u, -ēju; džumēt, -u, -ēju*). Dėl šio veiksmazodžio etimologijos kalbininkų nuomonės skiriasi (plg. LEW 468, LEV I 603 ir lit.). Tiek daug latvių kalbos variantų rodytų imitatyvinę kilmę;

6) lie. *liugėti, liūga, -ėjo* „liumpsėti, liūliuoti“ // la. dial. *ludzēt, -u, -ēju* „liumpsėti, liulėti (apie skystį, lašinius)“;

7) lie. dial. *čiumėti, čiūma, -ėjo* „didelei daugybei judėti, knibždėti“ = la. *čumēt, -u, -ēju*.

Perstrukcinių veiksmazodžių rasta 10:

1) lie. *kupėti, kùpa /-ia, -ėjo* „smarkiai virti, bėgti per kraštus, kilti; vešėti, virsti iš dirvos; kilti, rūgti; būti ko nors per daug“ // la. *kupēt, -ēju, -ēju* „virti“ (žr. dar § 139, § 147, 6 priedas: 10 lent.);

2) lie. ž. *tumėti, tūma, -ėjo* „tumei darytis, tirštėti, tenėti“ // la. *tumēt, -u /-ēju, -ēju* „tirštinti; tirštėti, tankėti, niauktis (apie debesis)“ (žr. dar § 190);

3) lie. *trupėti, trùpa, -ėjo* „dalytis į smulkias daleles, byrėti“ // la. *trupēt, -u /-ēju, -ēju* „trūnyti, pūti, trešti“ (latvių kalboje ši šaknis gali būti įvairiai modifikuojama: *trapēt, trepēt, drupēt, trūdēt*);

4) lie. *trunėti, trùna, -ėjo, trūnėti, trūni, -ėjo* „sausai pūti, trešti, dūlėti“ // la. *trunēt, -u, -ēju* „trūnyti, pūti, trešti, dūlėti“.

¹⁷⁶ Plg. dar tos pačios reikšmės la. dial. *čiuštēt, čiukstēt, čiūkšēt, -u, -ēju* (ME I, 415). Bendrinėje kalboje vartojamas la. *čukstēt, -u, -ēju* „šnibždėti, kuždėti“ (LaLKŽ 147), plg. dar *čūkstēt, -u, -ēju*.

5) lie. *drunėti, drūna* /-i, -ėjo 1. „trūnyti, pūti, dūlėti; degti be liepsnos, gruzdėti; miegoti, kimyti;“ 2. „kosėti, kriunėti, kalbėti“ // la. *drunēt, -ēju, -ėju* „trūnyti, pūti, trešti“ (plg. variantą *drinēt*);

6) lie. *tr(i)ušėti, tr(i)uša, -ėjo* „pamažu triušti, trupėti, lūžinėti“ // la. *trusēt -u* /-ėju, -ėju „pūti, trūnyti; ruduoti, darytis dėmėtam (apie bulvę); triušti (apie plaukus); be ugnies degti, gruzdėti; kimyti, tingėti (gulinti)“ (apie *trupėti, trunėti* ir *trušėti* žr. § 191);

7) lie. *gr(i)uzdėti, gr(i)ūzda, -ėjo* „degti be liepsnos, rusėti; ruduoti nuo karščio, sausros ar šalčio; čezėti, traškėti; bartis“ (= *gruzėti* „rusėti“, plg. *gruzdėti* „čezėti, traškėti“) // la. *gruzdēt / grūzdēt, -u, -ėju* „brinkti, tvinkti (apie galvą, širdį); rusėti, gruzdėti“ (= *gruzdēt*, plg. dar caus. *grāuzdēt, -ēju, -ėju* „skrudinti“). Abiejų kalbų veiksmažodžius iš dalies galima skirti ir prie garsinių leksemų;

8) lie. *ružgėti, rūžga, -ėjo* „be liepsnos degti, smilkiti“ (*ružgėti, rūžga, -ėjo* „murmėti, piktai kalbėti; krutėti; rusenti; dirbti“) // la. dial. *ružgēt* „ugnį kurti; tepti“. **Efektinį** veiksmažodį reiškiantis la. dial. *ružgēt* greičiausiai turėtų būti priesaginis (*ružgēt, -ėju, -ėju*);

9) lie. *šūpėti, šiūpa, -ėjo* „trupėti, irti, byrėti; pleiskanoti; trintis, dėvėtis (apie drabužius)“ // la. *sūpēt* „nešvariam pasidaryti, pūti, dūlėti“.

Pojūčius ir psichinę būseną reiškia 1 veiksmažodis – lie. *kutėti, kūta, -ėjo* „kutenti, knietėti“ = la. *kutēt, -u, -ėju* (= *kitēt*) (žr. 5 pried. 10 lent.).

Ilgosios šaknys

Balsinės šaknys

§ 108. Tokios šaknies lietuvių ir latvių atitikmenų rasta nedaug – 4 *CoC*, 2 *CūC*, 1 *CyC* ir 2 *CieC* šaknies veiksmažodžiai (LKŽ atitinkamai 15, 16, 12 ir 6).

CoC

Šaknies struktūra

§ 109. Rasti tik 4 tokio tipo veiksmažodžiai. Visų veiksmažodžių šaknies struktūra yra skirtinga (*T-S, R-T, S-T, TR-ST*).

Semantika

§ 110. **Garsą** reiškia 2 veiksmažodžiai:

1) lie. *kósėti, kósi* /-sti /-a, -ėjo = la. *kāsēt, -ēju, -ėju*¹⁷⁷. Tam tikru laikotarpiu šis veiksmažodis buvo įgijęs atematinį kamieną (žr. 63 išn.), iš kurio vėliau tarmėse atsirado daugybė variantų¹⁷⁸ (žr. § 40); latvių *kāsēt* jau yra visiškai perėjęs į priesaginių veiksmažodžių klasę (žr. dar 6 priedas: 8 lent.);

2) lie. *brozdėti, brózda, -ėjo* „brazdėti, bildėti“ // la. dial. *brāzdēt, -u, -ėju* „braškėti“ (žr. dar § 160 ir § 187).

¹⁷⁷ Plg. vardažodžius la. *kāsus, kāsa, kāsīs* „kosulys“.

¹⁷⁸ Vienose lietuvių kalbos tarmėse *kósti* perėjo į *tekėti, teka* tipą (*kósa*), kitose – į *sédėti, sėdi* tipą (*kósi*), trečiose, kaip ir latvių kalboje, – į priesaginių veiksmažodžių klasę (lie. *kósėja*, la. *kāsēju*). LKŽ nurodomas net variantas *kóso*: *Vajei kiek aš naktimis kósau!* Skd.

Mokėjimą, gebėjimą reiškia 1 veiksmažodis: lie. 2 *mokėti, móka, -ėjo* „būti išmokusiam ko; galėti, sugebėti“ // la. *mâcêt, mâku, -êju* „mokėti; galėti, sugebėti“. Bendra abiejų kalbų veiksmažodžio reikšmė yra „gebėti, mokėti“; socialinių santykių reikšmė (1 *mokėti* „duoti pinigų ar kt. vertybes atsilyginant; atsilyginti veiksmu už veiksmą; kainuoti, atsieiti“) galėtų būti ir naujesnė, kita vertus, latvių kalba galėjo ją prarasti.

Pojūčių LSG priklauso lie. *sopėti, sópa* / dial. *-i, -ėjo* „skaudėti“ = 1 *sâpêt, -u, -êju* „skaudėti“. Latvių kalboje yra ir priesaginis vedinys 2 *sâpêt, -êju, -êju* „sirti kuo“.

CyC, CūC, CieC

§ 111. Rastas vienas bendras lietuviams ir latviams *CyC* šaknies veiksmažodis: lie. dial. *pykštėti, pýkšta, -ėjo* „smarkiai, garsiai poškėti“ // la. *pîkstêt, -u, -êju* „cypiti, cypiti, pypti“. Gali būti, kad šie lietuvių ir latvių veiksmažodžiai susiformavo kalbose savarankiškai – skiriasi šių veiksmažodžių reiškiamo garso pobūdis (tembras ir pan.) bei atlikėjai (resp. negyvieji dalykai / gyvūnai), be to, morfonologinė lie. *pykštėti, pýkšta, -ėjo* struktūra (ilgasis centras ir trinarė finalė) nėra įprasta *tekėti, teka* tipui; čia galėtų būti vėlesnis žodis sudarytas analogijos būdu pagal ištiktuką *pykšt* (tokiu atveju esamojo laiko forma turėtų būti *pýkšti* ar *pykštėja*; žr. dar § 47), nors čia gali būti apibendrinta intarpinio veiksmažodžio *pýkšti, pýkšta, pýško* prezento forma (apie *sta* kamieno perėjimą į kitas paradigmas žr. § 42).

Rasti du bendri lietuviams ir latviams *CūC* šaknies perstrukciniai veiksmažodžiai (LKŽ – 13):

- 1) lie. *kūpėti, kūpa /-i, -ėjo* „žr. kupėti“ // la. *kûpêt, -u, -êju* „rūkti, garuoti, dulkėti“ (žr. § 107);
- 2) lie. *dūlėti, dūlėja / dūla / dūli / dūlia, -ėjo* „lėtai irti, virsti dulkėmis; palengva degti, smilksti; prk. senti, menkėti“ (plg. *dulkėti, dūlka*) // la. *dūlêt, -êju, -êju* „(bites) dūlyti (rūkyti)“ (plg. la. *dulķains* „drumzlinas, drumstas“). Tiesa, la. *dūlêt* jau perėjęs į antrinių veiksmažodžių priesagos *-ėti* klasę, todėl ir jo poveikio reikšmė (kauzatyvumas) skiriasi nuo lie. *dūlėti*¹⁷⁹ (dėl giminaičių kitose kalbose žr. §154, §171).

§ 112. Rasti du *CieC* šaknies lietuvių ir latvių atitikmenys (LKŽ – 5).

Šaknies struktūra nesudėtinga: *Riet* ir *TrieS*.

Semantika

Lie. *rietėti, rieta, -ėjo* „judėti, sukantis ristas; važiuoti; lašais kristi; tekėti; skliti (apie garsą); greitai eiti (apie mažą, storą); eiti (apie laiką); lipti, ropštis; kaltis iš kiaušinio, ristas; sektis, eitis; atsirasti, kilti“ ir la. *riētêt, -u /-êju, -êju (riētêt)* „riedėti; caus. ritinti; caus. tvinkinti; išlįsti, pasirodyti (apie šviesą); nusileisti (apie saulę)“. Abiejose kalbose šis veiksmažodis nuėjo gan ilgą semantinę kelią, tačiau pirminė bendra reikšmė yra „riedėti“. Latvių *riētêt* turi ir kauzatyvinę reikšmę. Matyt, dėl to jis iš dalies perėjęs į priesaginius

¹⁷⁹ Variantas su tumpuoju vokalizmu lie. *dulėti, -ėja (dūla, dūli), -ėjo* atitikmens latvių kalboje neturi.

veiksmazodžių klasę. Tiesa, tokią reikšmę tarmėse gali turėti tos pačios šaknies nykstamojo laipsnio lie. *ritėti* (ir la. *ritēt*) (žr. dar § 104), greta kurių dar yra šakninis *a* kamienis lie. *rīsti, rīta, rīto* : la. *rist, ritu, ritu* (žr. dar § 194).

Lie. *knīžēti, knīžža, -éjo* „erzinančiai mokyti, daryti pastabas“ atitinka pojūčių veiksmazodis la. dial. *kniezēt, -u, -ēju* (bk *knīēsēt*) „impers. niežėti, peršėti“. Sprendžiant iš LKŽ reikšmės aiškinimo, lie. *knīžēti* yra psichinio poveikio veiksmazodis, bet daugiau tokių veiksmazodžių tarp lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmazodžių nėra. Iliustracinis sakinytis (*Geriau dirbt, kur pareina, pavalgo i vė išeina, o kad tau namie seniukas knīžža ir mujelė knīžža, tai aš nenoriu* LnkV) rodo, kad čia gali būti ir garso su emocine sema veiksmazodis (plg. *burbėti, erzėti*). La. *kniezēt* pojūčio reikšmė būdinga šio tipo veiksmazodžiams (plg. tokios pat reikšmės ir net inicialės lie. *knitėti, knibėti*, žr. § 19). Semantinis ryšys tarp abiejų veiksmazodžių gana aiškus, todėl *knīžēti* ir *kniezēt* tikriausiai gali būti laikomi bendrakilmiais.

Dvibalsinės šaknys

§ 113. Rasti 5 bendrieji veiksmazodžiai, turintys šaknies centre dvibalsį (*CaiC* – 1, *CauC* – 4).

Garsinio veiksmazodžio lie. *aidėti, aidi / áida, -éjo* = la. dial. *aidēt / aīdēt* „sklisti aidui, skambėti“ šaknies struktūra – $\emptyset aiT$ (iš 10 LKŽ užfiksuotų *CaiC* šaknies veiksmazodžių tik *aidėti* neturi inicialės priebalsio). La. *aidēt* yra tarminis veiksmazodis, šaknies priegaidė ir pagrindinės formos nenurodytos, todėl sunku pasakyti, kuris prezento formos variantas – *i* ar *a* kamieno – galėjo būti pirminis. Lietuvių kalboje tarp šių kamienų yra akcentinė priešprieša (žr. § 89).

Iš 27 *CauC* šaknies lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmazodžių, 4 turi atitikmenis latvių kalboje. LKŽ greta veiksmazodžio *páuška* nurodoma abejotina gretutinė *i* kamieno forma *páuški*, atstatyta iš iliustracinio sakinio: *Kq durnas p á u š k i, nēr ko klauso* Vžns. Forma *páuški* žodynininkų palaikyta trečiuoju asmeniu (= *Kq durnas kalba, nēr ko klauso*), bet čia galėtų būti antrojo asmens forma (= *Kq durnas kalbī, nēr ko klauso*). Kai kurių latvių kalbos atitikmenų pagrindinės formos nenurodytos (pvz.: *taūškšēt, pauškšēt*), bet jas galima nustatyti pagal kitus tos pačios finalės ir reikšmės veiksmazodžius (pvz., *plāūškš(ē)ēt, plāūškšēt, -u, -ēju*).

Šaknies struktūra

§ 114. Du *CauC* šaknies veiksmažodžiai turi dvinarę inicialę *TR*, kiti du – vienanarę inicialę *T*. Finalė: *ST* – 3, *T* – 1. (*TauST* – 2, *TrauT* – 1, *TRauST* – 1).

Semantika

§ 115. **Garsą** reiškia 4 *CauC* šaknies veiksmažodžiai:

1) lie. *tauškėti, táuška, -ėjo* „kelti stiprų su pertrūkiais garsą; judėti tauškant; šnek. plepėti“ // la. dial. *tauškēt*. Kadangi ME (IV 140) šio veiksmažodžio pagrindinės formos nenurodomos, pagal reikšmę galima būtų skirti dviejų tipų veiksmažodžius: priesaginį poveikio veiksmažodį la. dial. *taūškēt, -ēju, -ēju* „mušti, plakti; gruzdinti; daug ir dideliais kąsniais valgyti“ (plg. la. *taūškēt, -ēju, -ēju* „kepti taukuose; [žirnius] kramtyti“) ir mišriojo tipo garsinį la. dial. *taūškēt, -u, -ēju*¹⁸⁰ „be perstojo plepėti“. Pastarasis atitiktų lie. *tauškėti*.

2) lie. *pauskėti, páuška, -ėjo* „poškėti, čiauškėti, taukšti (niekus)“ // la. *pauškēt, paūks(ķ)ēt, -u, -ēju* „pokšėti, pykšėti“. La. *pauškēt* reiškiamas **garsas**, palyginti su lie. *tauškėti*, yra ne toks intensyvus (plg. *tarakani pauškēdami nuoveļas zemē* Plūd. *plīsa pīzda pauškēdama* BW. 35705 – žr. ME II 130).

3) lie. *kl(i)augėti, kl(i)áuga, -ėjo* „linksmi čiauškėti; plepėti; tarti pirmuosius žodžius“ // la. *klàudzēt, -u, -ēju* „taukšėti, kaukšėti, pokšėti (pvz., apie plaktuką, pasagas, spragilą); keiktis, bartis; refl. bildėti, trinksėti (intensiv längere Zeit klopfen, klappern, poltern)¹⁸¹“ (ME II 215). La. *klàudzēt* finalės *dz* apibendrintas visai paradigmai.

4) lie. *pliauskėti, pliaūška, -ėjo* „taukšėti; čekšėti; teškenti, taškytis; plepėti“ // la. *plāukšēt*¹⁸² (ME III 366), *plauškēt, -u, -ēju* „pliaukšėti (vandenyje)“.

Perstrukcinės reikšmės veiksmažodžio lie. *grauzdėti, gráuзда, -ėjo* „degti be liepsnos, rusėti, smilkti, svilti; ruduoti nuo karščio, sausros ar šalčio“ tiesiogiai sieti su la. *gràuzdēt*¹⁸³, *-ēju*¹⁸⁴, *-ēju* (=grauzdēt, grauđēt Ruj.) „skrudinti, gruzdinti; deginti; deginant grūdinti“ negalima, nes latvių veiksmažodis yra priesaginis kauzatyvas (iš la. *graužt, -u* „graužti“?).

Fiziologinių pojūčių veiksmažodis lie. *skaudėti, skaūda, -ėjo* „jausti skausmą ir kt.“ dėl semantinių (ir greičiausiai morfologinių) skirtumų negali būti tiesiogiai siejamas su la. dial. *skàudēt* (be pagrindinių formų) (= la. *skàust, -žu, -du* „pavydėti; išnaikinti, panaikinti“, plg. lie. 2 *skaušti, skaūdžia, skaūdė* „skriausti; skaudinti; sielvartauti, liūdėti“).

¹⁸⁰ La. dial. *tauškēt* galėjo būti perėjęs į priesaginių veiksmažodžių klasę – ME (IV 142) jis lyginamas su priesaginiu *tàuzēt, -ēju, -ēju* „taukšti nesąmones; daug valgyti“.

¹⁸¹ Pvz.: *kas mežā klauzējās?* BW. 2744. *sieki, vāki klauzējās* 8012. *klauzējās, būkšējās sieva ar tīni pakaļā* 21083, 2.

¹⁸² *Ielēkusi varde ūdenī, ka plaukšķējis vien.* Pas. I, 184 (aus Erlaa).

¹⁸³ ME I 673 nurodomas ir la. dial. *grauždēt*.

¹⁸⁴ ME klaidingai nurodyta nepriesaginė esamojo laiko forma.

Dvigarsinės šaknys

Šaknys su dvigarsiniu -l

§ 116. Tokių veiksmožodžių rasta nedaug – 6: *CelC* – 1 (LKŽ – 5), *CalC* – 1 (LKŽ – 7), *CilC* – 3 (LKŽ – 13). Nerasta atitikmenų su dvigarsiu *-ul-*, nors, LKŽ duomenimis, lietuvių kalboje šios šaknies veiksmožodžių yra daugiausia – 13¹⁸⁵.

Vienintelis *CelC* (*TelT*) šaknies veiksmožodis *°peldėti, peldėja / pelda, -ėjo* „plaukti, plaukioti“, užfiksuotas iš Daukanto raštų (be iliustracinių pavyzdžių), turi atitikmenį la. *peldēt, -u, -ēju* „plaukti, plaukioti“¹⁸⁶. Galima būtų manyti, kad lie. *°peldėti* yra latvybė, tik neaišku, kodėl LKŽ nurodomi du prezento variantai (*-ėja / -a*)¹⁸⁷. Tai galėtų reikšti du dalykus: arba tai, kad lie. *peldėti* buvo gausiai vartojami abu esamojo laiko kamiengalio variantai (bet tuomet būtų užfiksuota iliustracinių pavyzdžių), arba tai, kad žodis nebuvo vartojamas, ir žodynininkai nežinojo, koks turėtų būti jo esamojo laiko kamiengalis. Reikšmės požiūriu aktyvaus (ne savaiminio) judėjimo veiksmožodis *°peldėti, peldėja / pelda, -ėjo* nėra būdingas *tekėti, teka* tipui – reikšmę „plaukti“ turi tik keletas veiksmožodžių, bet ta reikšmė paprastai susijusi su tam tikru garsu ir žymi savaiminį judėjimą (plg. *laivas pūška, laivas pliuška*).

§ 117. Užfiksuotas vienintelis *CalC* (*TalT*) šaknies garsinis veiksmožodis *kalbėti, kalba, -ėjo* „galėti kuria kalba reikšti mintis; žodžiu reikšti mintis ir kt.; skleisti mintis, skelbti; šmeižti, įtarti; liudyti; svarstyti, sakyti; atmintinai sakyti; tartis“ // la. dial. *kalbēt* „laut lesen (von Schülern)“, refl. *kalbētiēs* „daug kalbėti; nuolat pyktis“¹⁸⁸. Lietuvių veiksmožodis daug platesnės semantikos, o la. *kalbēt* reikšmė specializuota. Šaknis **kal-* (latvių kalboje vartojamas ir neišplėstos šaknies veiksmožodis la. *kaļuôt* „plepėti“, žr. ME II 147) plėtikliu *-b-* veikiausiai buvo išplėsta dar neišsiskyrus lietuvių ir latvių kalboms.

§ 118. Iš 13 LKŽ užfiksuotų *CilC* šaknies veiksmožodžių 3 turi atitikmenų latvių kalboje. Visų trijų šaknies struktūra (*TilT, SRilT, SRilTST*) ir reikšmės skirtingos.

Garsą reiškia lie. *bildėti, bilda, -ėjo* „dundėti; bildant vykti; su triukšmu kristi“ // la. dial. *biđēt*¹⁸⁹, *-u, -ēju* „kalbėti, sakyti“ (ME I, 295), la. *atbiđēt, -u, -ēju* „atsakyti, atsiliepti; būti atsakingam“. Latvių kalboje garso reikšmė susiaurėjo – veiksmožodis imtas vartoti tik *verba dicendi* reikšme. Greičiausiai šaknis *bil-* (plg. *bīlti, bīlsta [býla], bīlo* „kalbėti, byloti“). plėtikliu *-d-* išplėsta rytų baltų laikotarpiu.

¹⁸⁵ Tiesa, vardažodžių su tokiu vokalizmu latvių kalboje yra (plg. *dulkėti, dūlka, -ėjo* „kilti, darytis dulkėmis; apkristi dulkėmis; smulkiai lyti; garuoti; smarkiai bėgti“, lie *dūlkė* ir la. *duļķe, duļķis*).

¹⁸⁶ Iš pateikiamų šio veiksmožodžio iliustracijų galima atsakyti ir savaiminio judėjimo reikšmę „plaukti, tekėti“: *labība peld atpakaļ* „das Korn fließt zurück“ (ME III 195).

¹⁸⁷ LKŽ dar yra *a*-kamenis 2 *peldėti, pelda, -ėjo* „taupyti; šykštėti; atsakyti, vengti“, neturintis atitikmens latvių kalboje.

¹⁸⁸ Šaknį *kalb-* latvių kalboje turi ir veiksmožodžiai *kalbināt, kalbīt* „plepėti, kalbėti“ (ME II 140).

¹⁸⁹ Taip pat *bišt, -stu, -du* „sakyti, kalbėti; kalbinti, pirštis“, plg. *ia* kamieno lie. *bēlsti, bēldžia, bēldē* „išduoti tam tikrą garsą (bildesį) daužant; barbenti; mušti, daužyti“ : la. *beļst, -žu* „trankyti, belsti, kumščiuoti“.

Vaizdą reiškia lie. *žvilgėti, žvilga, -ėjo* „blizgėti, spindėti“ // la. *zvilgzēt, -u, -ēju* „švytėti, žibėti; knibždėti, mirgėti“. Latvių kalboje dar yra neišplėstos šaknies *zvilēt, -u, -ēju* „funkeln“¹⁹⁰ (plg. šakninį lie. *žvilti, žvįla / žvēla*¹⁹¹, -o). Greičiausiai šaknis *žvil-* plėtikliu -g- išplėsta rytų baltų laikotarpiu (plg. plėtikliu *n* išplėstą la. *zvilnēt, zvilnu / -ēju, -ēju*).

Perstrucinis veiksmažodis lie. *smilkstėti, smilksta, -ėjo* „pamažu be liepsnos degti, smilkti“ yra tos pačios šaknies kaip skausmo veiksmažodis la. *smilkstēt, -u, -ēju* „labai skaudėti (=smildzēt)“. Semantiškai reikšmės „degti“ ir „skaudėti“ yra gana artimos. Kita vertus, lie. *smilkstėti, smilksta, -ėjo* gali būti naujai sudarytas veiksmažodis (žr. § 42). Juolab kad bendrųjų veiksmažodžių su trinare finale yra labai rėta¹⁹². Galbūt ir la. *smilkstēt* būtų galima laikyti *sta* kamienu, perėjusiu į *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių paradigmą, tačiau ME III 963 užfiksuotas 1 *smilkst, smilkst, smilka* „inkšti“ (*suns ļuoti smilka* [prs. *smilkst*] Raiskum.) ir neilustruotas 2 *smilkst, smilkstu, smilcu* (?) „versanden, sekti“ semantiškai labai tolimi.

Šaknys su dvigarsiniu -m

§ 119. LKŽ duomenimis, lietuvių kalboje yra 31 tokios šaknies veiksmažodis. Keturi iš jų turi atitikmenų latvių kalboje: *CamC* – 3 (LKŽ – 8), *CimC* – 1 (LKŽ – 10). Nėra atitikmenų su šaknies vokalizmu -em- (LKŽ – 1), -um- (LKŽ – 12).

Iš trijų *CamC* (*TamT, TRamT, STamT*) šaknies veiksmažodžių, du [*bām̃ba* < interj. *bam-b(am)-, plaṃpa* < interj. *plam-p(lam)-*] yra reduplikaciniai.

Visi trys veiksmažodžiai reiškia **garsą**:

1) lie. *bambėti, bām̃ba, -ėjo* „nepatenkintam murmėti“ // la. *bambēt* (t. p. *bambāt, -āju*) „belsti, bildėti“. Atitikmenų garso pobūdis skiriasi, todėl tai galėtų būti ir savarankiški lietuvių ir latvių imitatyvai (garsažodžiu *bam* galima reikšti daug įvairių garsų).

2) lie. *plampėti, plaṃpa, -ėjo* „plepėti, pliauškėti“ // la. I *plampēt* „teškėti; plepėti“. Nors veiksmažodžių reikšmės panašios, bet pagal latvių inicialės minkštąjį *!* laukume lietuvių **plempėti*. Minkštumas galėjo atsirasti ir dėl analogijos su veiksmažodžiu *plepēt, plepēt*, jeigu veiksmažodis *plampēt* apskritai nėra savarankiškas latvių kalbos imitatyvas.

¹⁹⁰ Žr. ME IV 775; plg. veiksmažodį su kitu vokalizmo laipsniu – la. *zvilēt, -u* „degti (apie saulę)“.

¹⁹¹ B ū g a (RR II 468) formą *žvelū* „brenne“ atstato iš sakinio *knata fzwēlanti neufchgefis* BPI35, o LKŽ XX 1080 iš to paties sakinio atstatoma paradigma °*žvelti, žvelia, žvelė*. Kadangi Bretkūno grafema *l* gali reikšti ir minkštą, ir kietą priebalsį, sunku pasakyti, kuri forma atstatyta. Reikšmę „rusenti, degti“ gali turėti ir šakninis *a* kamienu *žvēla* (tuomet artimesnė būtų *žvilti, žvįla* „blizgėti, žvilgėti“ paradigma), ir *ia* kamieno *žvelia* veiksmažodis, nors *ia* kamienui būdingesnė aktyvaus veiksmo reikšmė, plg. *žvelti, žvelia* „2. godžiai esti“.

¹⁹² Paprastai tokių veiksmažodžių pagrindinė reikšmė yra garsas. Greičiausiai plėtinių su trinarėmis finalėmis radosi jau kalboms skiriantis, bet buvo plečiamos ne tos pačios šaknys arba buvo kuriami visai nauji imitatyvai (plg. *gilgzdėti, gilgzda, -ėjo* „girdžėti, griežti“ ir la. *dzilkstēt, čilubėti*).

3) lie. *skambėti, skaĩba/ skamba* /°*skambti, -ėjo* = la. dial. *skambēt -u, -ėju* „skambėti, aidėti, žvangėti“ (ME III 870). Plėtikliu *-b-* išplėstos šaknies veiksmažodį turi tik latvių kalbos tarmės, o bendrinėje kalboje vartojamas neišplėstas *skanēt, scan, -ēja* „t. p.“.

§ 120. Vienintelis bendras *CinC (TimT)* šaknies veiksmažodis yra **reduplikacinio** pobūdžio ir reiškia negyvosios gamtos garsą: lie. *dimdėti, dĩmda, -ėjo* „dundėti, aidėti“ // la. *dĩmdēt* (dial. *dĩmdēt*), *-u, -ėju* „dundėti, šaižiai skambėti“. Latviai turi ir neišplėstą nereduplikacinį variantą *dimēt, -u, -ėju* „t. p.“ (ME I 468). Ir lietuvių, ir latvių kalbose yra šių veiksmažodžių variantų su šaknies vokalizmu *in* (lie. *dindėti, dĩnda, -ėjo* // la. *dĩndēt*)¹⁹³. Taigi ryškėja lietuvių kalbos veiksmažodžių tendencija prie šaknies prisijungti reduplikacinį arba kitokį plėtiklį, o latvių kalboje čia dažnai išlaikoma neišplėsta garsažodinė šaknis¹⁹⁴.

Šaknys su dvigarsiniu *-n*

§ 121. Rasti 5 tokios šaknies bendrieji lietuvių ir latvių nagrinėjamojo tipo veiksmažodžiai (LKŽ – 41). Visų penkių šaknies centre yra dvigarsis *-in-* (LKŽ: *CinC* –17, *CanC* – 9, *CunC* – 9, *CenC* – 3).

Šaknies struktūra

Du veiksmažodžiai yra reduplikaciniai – *dĩndėti* ir *°dĩndžėti*. Abiejų inicialė (ir finalė) yra vienanarė. Kiti 3 veiksmažodžiai prasideda dviem inicialės priebalsiais. Vienanarę finalę turi 4 veiksmažodžiai, trinarę – 1 veiksmažodis (*pinkštėti*).

Morfologija

Lietuvių kalbos 2 veiksmažodžiai turi gretutinių kitų kamienų prezenso formų (*dĩndėti, dĩnda / dĩndi* Š, Ds / *dĩndi* Gs ir *pinkštėti, piĩkščia / piĩkšta*), latvių *spiĩdzēt, -u / -ėju* iš dalies, o la. *dĩndēt, -ėju* galutinai perėjęs į priesaginių veiksmažodžių klasę.

Semantika

Visi *CinC* šaknies veiksmažodžiai reiškia **garsą**:

1. Lie. *dĩndėti, dĩnda / dĩndi / diĩndi, -ėjo* „barškėti, skambėti“ // la. *dĩndēt, -ėju* „dundėti“. Reduplikaciniai lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai retai kada turi gretutinių *i* kamieno formų¹⁹⁵. Kamiengalio ir priegaidės pasirinkimas čia galėjo būti motyvuotas fonosemantiškai – didesnio intensyvumo garsas suponuoja *a*-kamienę formą ir tvirtapradę šaknį, mažesnio – tvirtagalę šaknį ir *i* kamieno formą.

¹⁹³ Plg. tos pačios reikšmės reduplikacinį lie. *duĩndėti, duĩnda, -ėjo*; latvių kalboje yra tik nereduplikacinis *duĩnēt, dun, -ēja*.

¹⁹⁴ Plg. dar *liũmpėti, liũmpa, -ėjo* „linguoti, suptis; liulėti iš riebumo; caus. daryti, kad linktų, siũbuotų; klibėti“ // la. *lum(d)ēt, -u, -ėju* „dribsėti, liulėti, kretėti; knibždėti, būti daug“ (lietuvių šaknies plėtikliai *p, g* arba tik šaknis *liũn-*, o latvių – *d* arba tik šaknis *lum-*. Tiesa, yra ir lie. *liũn(g)ėti, liũn(g)a* „linguoti, linkti; dribsėti“.

¹⁹⁵ LKŽ rasti tik 3 tokie atvejai, plg. *vũvėti, vũvi / vũva, liũlėti, liũla / liũli, laiĩlėti, laiĩla* ir *laiĩli*.

2. Lie. *pinkštėti, piñkščia / pinkšta, -ėjo* „dejuoti, stenėti“ // la. *pīkstēt, -u, -ēju* „cypiti, čypiti, pypti“. Semantiniai atitikmenų atspalviai skiriasi, todėl galėtume juos laikyti ir savarankiškais naujadarais. Latvių kalboje yra ir veiksmožodis su kitokia finale – *piñkš(k)ēt*¹⁹⁶ „cypiti, čypiti, pypti; tyliai verkti“. Lie. *pinkštėti, piñkščia ia* kamieno forma galėtų priklausyti pačios šaknies šakninio veiksmožodžio *piñkšti, piñkščia* paradigmai.

3. Lie. *trinkėti, trīnka, -ėjo* „bildėti, griaudėti“ // la. *trīcēt, -u, -ēju* „virpėti, tirtėti“. Abu atitikmenys semantiškai susiję su šakniniu veiksmožodžiu lie. *treñkti, treñkia* // la. *trīekt* „trenkti“, tik lie. *trinkėti* apibendrino iš mušimo kylančio garso (plg. *bélsti, bédžia* ir *bildėti, bilda*), o la. *trīcēt* – judėjimo (vibracijos) reikšmę (dėl tokio semantinio santykio plg. lie. *drėbti, drėbia* ir *drebėti, drėba*). Abi reikšmės būdingos *tekėti, teka* veiksmožodžių tipui, todėl sunku pasakyti, ar lie. *trinkėti, trīnka, -ėjo* ir la. *trīcēt* baltiškai veldiniai ar savarankiški lietuvių ir latvių kalbų forminiai.

4. Lie. *spingėti, spīnga, -ėjo* „spengti, skambėti, dūgzi, zyzi“ // la. *spīñdzēt, -u /-ēju, -ēju* „skambėti, dūgzi, zyzi“. Abu atitikmenys etimologiškai susiję su lie. *speñgti, -ia* „skambėti, ūžti ausyse; zvimbti, dūgzi“ // la. *spīegt* (dial. *speñgt, spėndzu, spendzu*) „spiegti, klykti“. Beje, latvių, kaip ir lietuvių, kalboje šiuo atveju yra akcentinė priešprieša: *tekėti, teka* tipo veiksmožodis turi akūtinę šaknį, šakninis *ia*-kamienis – cirkumfleksinė.

5. Lie. *džindžėti, džindža, -ėjo* „skambėti“ // la. *džiñdzēt* „skambėti, aidėti, tarškėti, džerskėti“. Lie. *džindžėti* LKŽ pateikiamas nekirciuotas ir iliustruojamas tik vienu sakiniu (*Kai trenkė perkūnas, langai sudžindžėjo* rš.), todėl gali būti ir visai naujas savarankiškas lietuvių kalbos imitatyvinis forminys. La. *džiñdzēt* imitatyviškumą rodo inicialės *dž-* (nevirto *dz*) ir tautosilabinis *in* (nevirto *ī*). Jei šie veiksmožodžiai priklauso bendrajai leksikai, tuomet akūtinė latvių kalbos pavyzdžio priegaidė suponuotų tvirtapradę **džindža* priegaidę.

§ 122. Nors *CunC* šaknies atitikmenų latvių kalboje nerasta, vis dėlto viena pora yra lie. *°unkštėti, -ėja, -ėjo* „vaitoti“ ir la. *unkštēt, -u, -ēju* „stenėti, dejuoti“. Tik šį kartą latvių kalbos veiksmožodis priklauso *tekėti, teka* tipui, o lietuvių *°unkštėti* LKŽ nurodomas kaip priesaginis, bet iliustruojamas tik vienu sakiniu [*Eš pypojau* (paraštėje *unkstėjau*) *kaip gervė ir kregždė* BB Iz 38,14], iš kurio neįmanoma nustatyti esamojo laiko kamieno. Tiek reikšmė, tiek latvių kalbos atitikmuo rodo, kad čia turėtų būti lie. *unkštėti, ùnksta, -ėjo* (dėl šaknies priegaidės plg. lie. *uñksti, uñksčia, uñkstė* „unkšti“; dėl jų akcentinės priešpriešos žr. § 89), o ne *unkstėja*.

Etimologiškai galima sieti to paties morfologinio tipo ir tos pačios reikšmės lie. *dundėti, dūnda* „griaudėti, bildėti; garsiai kalbėti; dundant judėti“ ir la. *dunēt, dun, -ėja* „dusliai gausti“. Abiejų kalbų žodžiams sudaryti šaknies pagrindu paimtas garsažodis *dun*, tik lietuviui jį išplėtė reduplikaciniu elementu.

¹⁹⁶ Išlaikytas imitatyvinės kilmės tautosilabinis dvigarsis *-in-*.

Šaknys su dvigarsiniu -r

§ 123. Tokių šaknų užfiksuota daugiausia – 25 (LKŽ – 181, DŽ₃– 60): *CerC* – 3, *CarC* – 4, *CirC* – 5, *CurC* – 13.

CerC

§ 124. Rasti 3 tokios šaknies veiksmažodžiai, turintys atitikmenų latvių kalboje. Šaknies struktūriniai tipai: *TerST*, *TerTST*, *TRerST*.

Semantika

§ 125. Visi veiksmažodžiai reiškia **garsą**:

1) lie. *terškėti*, *térška*, *-ėjo* „tarškėti, plepėti“ = la. dial. *tèrškēt* (*tērks(ķ)ēt*, dial. *terksēt*), *-u*, *-ēju* „girgždėti, plepėti“.

2) lie. *gergždėti*¹⁹⁷, *geřgždžia*, *-ėjo* „karkti, džergžti, girgždėti“ // la. dial. *ģergzdēt*¹⁹⁸ „ilgai ir nuobodžiai verkti“ (plg. dar *dzerkstēt* „gergždėti“ ir *ģerkstēt*, *-u*, *-ēju* „knarkti, šnarpti, girgždėti“).

3) lie. *plerškėti*, *plérška* / *pleřškia* K, *-ėjo* „plerkšti; išgverusiu balsu kalbėti“ // la. *plerks(ķ)ēt*, *-u*, *-ēju* (plg. *plerkstēt*) „džerškėti (apie sugedusį muzikos instrumentą); šnek. plepėti“. LKŽ (X 158) iš Kuršaičio žodyno nurodoma gretutinė prezenso forma *pleřškia* turėtų priklausyti šakninio *pleřkšti*, *pleřškia* paradigmai. Pagrindinės latvių kalbos atitiktens formos turėtų būti *plerksķēt*, *-u*, *-ēju*.

CarC

§ 126. Rasti 4 tokios šaknies veiksmažodžiai, turintys atitikmenų latvių kalboje.

Šaknies struktūra

Dviejų veiksmažodžių šaknis sudaryta reduplikaciniu būdu: *dardėti*, *dārda* ir *gargėti*, *gārga*. Du veiksmažodžiai turi finalės *-šk-* (*barskėti*, *bárska*; *tarškėti*, *társka*). Visų keturių veiksmažodžių inicialė vienanarė (*T-*). Struktūriniai šaknų tipai: *TarST* – 2, *TarT* – 2.

Semantika

§ 127. Visi *CarC* šaknies veiksmažodžiai reiškia **garsą**:

1) lie. *dardėti*, *dārda*, *-ėjo* „bildėti, dardant važiuoti“ = la. *dārdēt* (dial. *dārdēt*), *-u*,

¹⁹⁷ Semantiškai ir struktūriškai lie. *gergždėti* panašesnis į *a*-kamenį (t. y. *gėrgžda*) negu į *ia*-kamenį. Esamojo laiko forma *geřgždžia* turbūt paimta iš šakninio veiksmažodžio *geřgžti*, *geřgždžia*.

¹⁹⁸ Finalės *ģ* rodo šaknies imitatyviškumą.

-ėju „griausti, dundėti, bildėti, trinksėti“. La. *dārdēt* semantika kiek platesnė negu lie. *dar-dėti* (plg. *pērkons dārd* „griaustinis dunda“; *lieġgabali dārd* „patrankos dunda“; *rati dārd* „ratai darda“, žr. LLKŽ 144).

2) lie. *gargėti, gārga, -ėjo* „gagėti; gargaliuoti, kriokti; kalbėti gargždančiu balsu; važiuoti brazdant; gurguliuoti, garmėti“ // la. dial. *gārdzēt* „gargti, švokšti“. Lie. *gargėti* semantinis laukas šiek tiek platesnis negu latvių. Lietuviai ir latviai šaknies elementą **gar-gali* išplėsti ir kitais elementais (determinantais): lie. *gargždėti, gārgžda, -ėjo* „neaiškiai kalbėti“, la. *gārkstēt, -u, -ēju* „gargždėti (apie vištą“.

3) lie. *barškėti, bārška / bařška* Lp, Švnc, Ds, -ėjo „tarškėti; daug ir tuščiai kalbėti“ // la. dial. *bařkšket* „barbenti, šnibždėti“. Atitikmenų reikšmės beveik sutampa, tik skiriasi garso intensyvumas (la. *bařkšket* reiškiamas garsas ne toks intensyvus).

4) *tarškėti, tārška / tařška* (LEW), -ėjo „kelti stiprų su pertrūkiais garsą; važiuoti tarškant; šnek. greitai plepėti; čerškėti (apie paukščius, vabzdžius ir t. t.)“ = la. *tařkšket* (dial. *tařskēt*) -u, -ēju „tarškėti, barškėti, dardėti, tratėti; taukšti, plepėti“.

La. *tařkšket* (dial. *tařskēt*) ir dial. *bařkšket* suponuoja akūtinę šaknies priegaidę (lie. *tārška, bārška*). Tvirtagaliai variantai lie. *tařška, bařška* yra lietuvių tarmių dalykas (žr. § 87).

CirC

§ 128. Rasti 5 tokios šaknies veiksmažodžiai, turintys atitikmenų latvių kalboje. Vieno veiksmažodžio *a*-kamenė forma yra tik tarminė – *smirdėti, smirdi / smirda, -ėjo*.

Šaknies struktūra

Nėra nei vieno reduplikacinės šaknies veiksmažodžio (LKŽ – 8). Dominuoja vieno priebalsio šaknies pradžia (*R* – 3, *T* – 1). Vienas veiksmažodis turi dvinarę inicialę *SR-* (*smirdėti*). Keturių veiksmažodžių finalė vienanarė *T*, vieno – dvinarė *ST* (*pirškėti, pīřka, -ėjo*). Šaknies struktūros tipai: *RirT* – 3, *TirST* – 1, *SRirT* – 1.

Semantika

Tik vienas veiksmažodis reiškia **garsą** (latvių kalboje šis garsas susijęs su kryptingu judėjimu): lie. *pirškėti, pīřka, -ėjo* „traškėti“¹⁹⁹ // la. dial. *pirkšket* „barškėti važiuojant“.

Du veiksmažodžiai reiškia **judėjimą (vibraciją)**:

1) lie. *virpėti, virpa, -ėjo* „drebėti, tirtėti; išduoti garsą dėl virpėjimo; mirgėti“ // la. dial. *virpēt* „su verpste verpti; kraipyti, sukinėti; virpėti, drebėti“. Abiejų veiksmažodžių bendra reikšmė – „drebėti“. Lietuvių kalboje ši reikšmė susijusi su **garsu** ir **vaizdu** (dėl pastarosios reikšmės plg. la. *virbēt, -u, -ēju* „ribėti, mirguliuoti“). La. *virpēt* turi ir **poveikio** reikšmę („su verpste verpti; kraipyti, sukinėti“). Gali būti, jog čia suplakti du veiksmažodžiai mišriojo tipo la. *virpēt, virpu* ir priesaginis la. *virpēt, virpēju* – deverbatiškas (: la. *vèrpt*) arba denominatyvas (: la. *virpa* „tekinimo staklės“). Abiejose kalbose yra tos pačios šaknies šakninių *ia* kamieno veiksmažodžių: lie. *veřpti, -ia, -ė* = la. *vèrpt, -ju, -u* (žr. § 176, § 193).

¹⁹⁹ LKŽ X 26: *Bėgčiau par mišką – visi medžiai pīřka* JD932.

2) lie. *virbėti, virba, -ėjo* „knibždėti, krutėti; drebėti, virpėti“ // la. *virbēt, -u, -ėju* „ribėti, mirguliuoti“. Dėl judėjimo ir vaizdo reikšmių sambūvio žr. § 193.

Vaizdą, susijusį su judėjimu, reiškia dar vienas veiksmažodis: lie. *mirgėti, mirga, -ėjo* „žibėti mirksinčia šviesa; nelygiai atmušti šviesą; judėti, virpėti kaitaliojantis spalvoms ar šviesai; knibždėti ir kt.“ // la. *miŗdzēt, -u, -ėju* „mirgėti, spindėti; lynoti, krapnoti“ (plg. tos pačios reikšmės la. *niŗdzēt, -u, -ėju* ir *niŗbēt, -u, -ėju*). Dėl reikšmių „mirgėti“ ir „lyti“ sambūvio plg. lie. *lašėti, lāša* 1. „varvėti, lyti“, 2. „blizgėti, spindėti“, la. *lāsuōt, -o, -oja* I „lašėti, varvėti“ ir II „blizgėti, tviskėti, mirguliuoti“.

Kvapą reiškia vienas veiksmažodis: *smirdėti, smirdi / smirda, -ėjo* = la. *smiŗdēt, smiŗdu / smiŗu, -ėju* „smirdėti“ (= la. *smeŗdēt*). Abiejose kalbose vartojamas ir *a*-kamenės ir *i*-kamenės prezenso formos (dėl kitų kamiengalio variantų žr. § 40, § 152).

Taigi bendrieji *CirC* tipo veiksmažodžiai sudaro gan vientisą ir savitą leksinę semantinę grupę, kuri skiriasi nuo kitų dvigarsinės šaknies veiksmažodžių.

CurC

§ 129. Lietuvių ir latvių kalbose rasta 13 tokios šaknies bendrųjų veiksmažodžių. Vieno lietuvių kalbos veiksmažodžio nurodomas gretutinis kamiengalis *-ėja* (*pliurškėti, pliurška / pliurškėja, -ėjo* „pliaukšti niekus“), bet jis neilustruojamas, o paprastai finalės *-šk-* suponuoja tik *a*-kamenę prezenso formą. Nepriesaginę formą patvirtina tiek būdinga *tekėti, teka* veiksmažodžių tipui reikšmė, tiek latvių kalbos atitikmuo.

Vienas latvių kalbos veiksmažodis (dial. *muŗmēt, -ėju, -ėju*) perėjęs į priesaginių klasę.

Šaknies struktūra

§ 130. Inicialė: $\emptyset - 1, T - 6, R - 3, S - 2, TR - 1$. Finalė: $T - 5, R - 3, ST - 4$ (*šk - 3, zd - 1*), $S - 1$. Dažnesni struktūriniai tipai: *TurR - 2, TurT - 2, TurST - 2*.

Semantika

§ 131. Beveik visi veiksmažodžiai reiškia **garsą**:

1) lie. *urgėti, ūrga, -ėjo* „niurnėti, urgzti“ // la. *uŗdzēt, -u, -ėju* „čiurlenti, gurgėti“. Nors šie veiksmažodžiai pagal struktūrą ir kirčiavimą yra visiškai atitikmenys, reikšmių skirtumai rodo, jog abi šaknys galėjusios atsirasti kalbose atskirai.

2) lie. *kurnėti, kūrna, -ėjo* „1. niurnėti, murmėti, urgzti, 2. su triukšmu bėgti...“ // la. *kuŗnēt, -u, -ėju* niurnėti, murmėti“. Sugretinus abiejų kalbų pavyzdžius, matyti, jog pirminė veiksmažodžio *kurnėti* reikšmė yra **garsas** (nors DŽ pateikiama tik „greitai bėgti, gurnėti“). Kai kurių kalbininkų nuomone (Endzelīns, Abens, Zeps, žr. LEV I 447 ir lit.), la. *kurnēt* laikytinas ugrofinizmu, bet tokiam kildinimui, regis, nėra pagrindo – lie. *kurnėti* ir la. *kurnēt* semantika ir struktūra būdinga *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams (plg. dar *skurnėti, skuŗna, -ėjo* „kurnėti“, *kurmėti, kūrma, -ėjo* „t. p.“ ir netgi *kr(i)unėti, kr(i)ūna* „kosėti, krenkšti; sirgti“), todėl laikytinas rytų baltų imitatyviniu forminiu.

3) lie. *kiurnėti, kiūrna, -ėjo* „niurnėti, urgzti“ = *kuŗnēt, -u / -ėju, -ėju*. Tai lie. *kurnėti* // la. *kuŗnēt* variantas su imitatyviškumą rodančiu minkštuoju inicialės priebalsiu.

4) lie. *gurgėti, gùrga, -ėjo* „čiurlenti; burbuliuoti; bartis, niurzgėti“ // la. *gurdzēt, -u, -ēju* „gurgždėti, šlamėti, kliuksėti“ (dėl šio veiksmažodžio etimologijos žr. prie *gargėti, gařga*).

5) lie. *purškėti, pùrška* „braškėti, šlamėti“ // la. dial. *pùrškēt, -u, -ēju* „švilpti, zvimbti“, la. *puřš(ķ)ēt, -u, -ēju* „girgždėti; persti; prunkšti; murmėti“. Abu veiksmažodžiai lietuvių ir latvių kalbose nebevarojami. La. *purkš(ķ)ēt* garsų semantinis laukas kiek platesnis negu lie. *purškėti*.

6) lie. *burzdėti, bùrzdą, -ėjo* „spurdėti, bruzdėti; brazdėti, dardėti; burbuliuoti, ulbėti; neaiškiai kalbėti“ // la. *burzdēt* „verkti, zirzti; nesuprantamai, lėtai kalbėti; ko nors prašyti, zirzti“. Lietuvių kalbos veiksmažodis greta **garsinės** turi ir **judėjimo** reikšmę. Pati šaknis greičiausiai yra baltų prokalbėje išplėsta **bur-zd-* (plg. *burbėti*).

7) lie. *pliurškėti, pliùrška /-ėja, -ėjo* „pliaukšti niekus“ = la. *plurkškēt, pļurkš(ķ)ēt, pļurkšēt*.

8) lie. *surgėti, sùrga, -ėjo* „dainuoti, niūniuoti“ // la. *surdzēt, -u, -ēju* „verkti, dejuoti, inkšti“.

9) lie. *zurzėti, zùrza, -ėjo* „birbti, ūžti; niurmėti, bambėti“ // la. *zurzēt* „verkti, dejuoti, inkšti“. Abiejose kalbose ši šaknis (ar šaknies dalis) gali būti plečiama, plg. la. *zur-dzēt* „t. p.“, lie. *zur-z-gėti, zùr-z-ga* „murmėti, bambėti, zurzėti“.

10) lie. *murmėti, mùrma, -ėjo* // la. dial. *muřmēt, -ēju* „murmėti, miaukti“. Kitose indoeuropiečių kalbose taip pat yra panašios reikšmės veiksmažodžių su reduplikuotu elementu **mur-*: r. dial. морморать, vo. *murmeln*, lo. *murmurāre* (plg. dar LEV I 610), bet atstatyti bendros veiksmažodinės šaknies greičiausiai negalima; čia tik panašiu (reduplikaciniu) būdu sudaryti žodžiai iš garsažodžio *mur*, kuris gali būti plečiamas ir kitais plėtikliais: la. *mur-d-ēt, mur-kš(ķ)-ēt, mur-kst-ēt* „murmėti, bambėti“, plg. lie. *murnėti, mùrna; murzėti, mùrza* „murmėti“²⁰⁰.

Garsažodžiui **liur-* atstovauja du veiksmažodžiai, panašiai išplėsti abiejose kalbose:

11) lie. *liurgėti, liùrga, -ėjo* „čiurlenti, gurgėti“ // la. *lurdzēt, -u, -ēju* „burgėti, virti, kunkuliuoti; žlegsėti; klegėti, čiauškėti“.

12) lie. *liurškėti, liùrška, -ėjo* „niekus kalbėti, tauzyti“ // la. *lurkškēt, -u, -ēju* „žlegsėti; burgėti, virti, kunkuliuoti; be reikalo loti“. Plg. kitaip išplėstą la. *lurkstēt, -u, -ēju*.

Vienas veiksmažodis latvių kalboje reiškia tik **perstrukciją**, o lietuvių – **garsą** ir **perstrukciją**:

13) lie. *burbėti, bùrba, -ėjo* „murmėti, bambėti; burbuliuoti; kunkuliuoti; su triukšmu ką daryti; pleškėti, smarkiai degti, kaisti; smarkiai augti“ // la. *buřbēt* „pūti, triušti, akyti“. Pirminė veiksmažodžio reikšmė turėjusi būti garsas.

²⁰⁰ Reduplikacinių veiksmažodžių lietuvių kalboje labai daug, ir ne visi jie turi atitikmenų netgi latvių kalboje. Tas pats garsažodis kalbose gali būti plečiamas kitu plėtikliu, plg. *niurnėti, niùrna, -ėjo* : la. *niur-kst-ēt*, lie. *narnėti, nárna, -ėjo* : *niur-kst-ēt, -u, -ēju*.

§ 132. Atitikmenų latvių kalboje turi 14,5% (123 iš 844) visų lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių. Didesnė šio tipo veiksmažodžių lietuvių ir latvių kalbose atsirado savarankiškai. Tiek bendrosios, tiek savarankiškosios leksikos didžiąją dalį sudaro imitatyvinės kilmės žodžiai.

Bendrieji veiksmažodžiai leksinės **semantikos** požiūriu išsidėstę panašia tvarka kaip ir lietuvių kalboje: garso veiksmažodžiai – 72, perstrukcijos – 20, judėjimo – 18, psichinių ir fizinių veiksmų ar būsenų – 8, vaizdo – 4, kvapo – 1.

Tiek latvių, tiek lietuvių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai daugiausia reiškia garsą. Garso reikšmė dažnai pereina į įvairius veiksmus (judėjimas, perstrukcija ir pan.); kartais išvestinę reikšmę turi abiejų kalbų veiksmažodžiai, bet pasakyti, kada ši reikšmė atsiradusi – ar bendruoju laikotarpiu ar jau išsiskyrus lietuvių ir latvių kalboms – ne visada lengva.

Palyginti nemažai yra perstrukcinės reikšmės bendrųjų lietuvių ir latvių veiksmažodžių. Nemaža jų dalis turi giminaičių kitose indoeuropiečių kalbose. Dėl tokios reikšmės lietuvių ir latvių kalbose juntamas polinkis pereiti į priesaginių veiksmažodžių klasę (tiesa, latvių kalboje priesaga visose formose apibendrinama dažniau, tai būdinga net garsiniams veiksmažodžiams).

Abiejose kalbose pasitaiko poveikio reikšmės veiksmažodžių. Lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių poveikio reikšmė yra itin reta ir įmanoma tik kai kuriose tarmėse. Latvių kalboje ši reikšmė dažnesnė, bet dažnai tokios reikšmės veiksmažodžiai pereina į priesaginių klasę.

Morfologinis tipas *-*ėti, -a, -ējā* yra bendras rytų baltams.

Lietuvių kalbos bendraties priesagą *-ėti* atitinka latvių *-ēt*, būtojo laiko priesagą *-ėjo* – la. *-ėja*. Lietuvių kalboje kirčiuota priesaga *-ė-* visuomet yra tvirtapradė, o latvių bendraties ir būtojo laiko priesagos *-ē-* priegaidė skirtinga (atitinkamai – laužtinė ir tęstinė). Tai gali rodyti, kad šio tipo veiksmažodžių priesaga *-*ē-* bendratyje atsirado vėliau negu preterite.

Latvių kalbos veiksmažodžiams būdingas priesagos apibendrinimas visoms laikų formoms. Todėl lietuvių mišriojo veiksmažodžio atitikmuo latvių kalboje dažnai būna priesaginis. Iš bendrųjų rytų baltų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių 7% latvių kalbos pavyzdžių turi du esamojo laiko kamiengalio variantus *-u /-ēju*, 6% – tik priesaginius (pvz., lie. *murmėti, mūrma, -ėjo* : la. dial. *muāmet, -ēju, -ēju* [bk. *muāmināt, -u, -āju*]). Lietuvių kalboje dėl veiksmažodžio *kósėti* atematinės formos *kósti* atsirado daug kamiengalių variantų (todėl sunku pasakyti, kuri forma senesnė: *kósa* ar *kósi*), tarp jų ir priesaginis *kosėja*, o latvių kalboje likęs tik priesaginis *kāsēt, -ēju*. Tendenciją apibendrinti priesagą visose formose turi ir nemaža lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo perstrukcinių veiksmažodžių.

Nagrinėjamojo tipo latvių kalbos veiksmažodžių finalės palatalizacija, atsiradusi prieš bendraties ir preterito priesaginį *ē*, dažnai apibendrinama visose laikų formose. Tai aiškiausiai matyti iš latvių afrikatų vietoj lietuvių gomurinių, kurie esamojo laiko formose

turėtų būti išlaikomi (pvz., lie. *žliugėti, žliūga* „čiurkšėti, žliugsėti“: la. *žludzēt, žludzu, -ēju* „žliugsėti; slysti, klibėti“). Toks apibendrinimas nėra visuotinis – plg. la. *tecēt, teku, tecēju* = lie. *tekėti, tēka, -ėjo*, la. *mâcēt, mâku, mâcēju* = lie. *mokėti, moka, -ėjo*.

Šaknies struktūra

§ 133. Abiejų kalbų veiksmažodžių šaknies struktūra beveik nesiskiria.

Vokalizmas. Veiksmažodžiai su trumpuoju šaknies centru sudaro didesnę bendrosios leksikos dalį (57%): *CuC* – 31, *CeC* – 18, *CaC* – 13, *CiC* – 9. Ilgojo centro veiksmažodžių yra 43%, iš jų daugiausia šaknų su antruoju dvigarsio sandu *r* (*CurC* – 13, *CirC* – 5, *CarC* – 4, *CerC* – 3; žr. dar 23 lent.). Įdomu, kad dauguma dvigarsinių šaknų veiksmažodžių reiškia garsą, išskyrus *CirC* tipo šaknis (žr. § 128) – keturių (iš penkių) šios šaknies veiksmažodžių šaknys yra paveldėtos iš senesnių laikų.

Konsonantizmas. 57,7% bendrųjų leksemų turi vienanarę inicialę, 41% – dvinarę inicialę; nulinę inicialę turi du veiksmažodžiai (*aidėti, alėti*), trinarę inicialę turi vienas veiksmažodis lie. *skrabėti* // la. *skrabēt*. 72% bendrųjų leksemų turi vienanarę finalę, 21,3% – dvinarę, 5,7% – trinarę.

Nemažą bendrosios (ir atskirosios) leksikos dalį sudaro reduplikacinio pobūdžio šaknys (iš viso 10 veiksmažodžių: trumposios šaknies – 2, ilgosios – 8). Reduplikaciniai veiksmažodžiai gali būti bendri abiem rytų baltų kalboms (lie. *dardėti, dārda, -ėjo* „bildėti, dardant važiuoti“: la. *dârdēt, -u, -ēju* „dundėti, griausti, bildėti“) arba susidaryti atskirai.

Dauguma finalės plėtiklių ir determinantų yra tie patys²⁰¹, tik latvių kalboje dažnesni vieni, o lietuvių – kiti. Suregistravus bendrąją leksiką, paaiškėjo, kad abiem kalboms bendri finalės determinantai yra *šk* – 15, *zd* – 7, *žg* – 3, *st* – 1, *kšt* – 4, *bzd* – 1, *gžd* – 1. Šiais ir kitais elementais plečiamos ir savarankiškos leksemos (plg. lie. *kriugždėti, kriugžda* // *kriukškēt, -u, -ēju*). Gausiausiai paliudytas šaknies pabaigos determinantas *-šk-*; latvių kalboje jis šiek tiek kitoks – tarmėse *-šk-*, bendrinėje kalboje *-kšk-* (plg. lie. *čiuškėti, čiuška* // la. *čiuškēt, -u, -ēju*; lie. *braškėti, brāška* // la. *brakškēt, brakšku*; lie. *tarškėti, tārška* // la. *tařkškēt, tařkšku* ir kt. – toks skirtumas nėra morfologinis, todėl šios veiksmažodžių poros įtrauktos į bendrą rytų baltų sluoksnio skaičių).

Determinantas *-šk-* lingvistinėje literatūroje siejamas su ide. **-sĕ-*. Vis dėlto lietuvių ir latvių kalbose nėra nė vieno *tekėti, teka* tipo veiksmažodžio su šiuo finalės determinantu, kuris būtų neabejotinai paveldėtas iš ankstesnių laikų (apie tai žr. § 156, § 187). Kiti *ST* tipo determinantai, matyt, yra tam tikro pobūdžio variantai, kuriais plečiami imitatyviniai veiksmažodžiai.

Plėtikliai ir determinantai gali būti modifikuojami, plečiami. Taip atsitiko su bl. *-šk-* > la. *-šk-* > *-kšk-* bei bl. **-st-* > la. ir lie. *-kst-*. Toks konsonantizmo plėtimas būdingas ir inicialėi (plg. lie. *sravéti* = la. *strāvēt*).

Yra atvejų, kai tos pačios reikšmės ir morfologinio tipo veiksmažodis latvių kalboje

²⁰¹ Žinoma, turint omenyje palatalizacijos bei apibendrinimo tendencijas latvių kalboje.

turi neišplėstą, o lietuvių kalboje išplėstą šaknį: lie. *skambėti* // la. *skanēt*, lie. *dundėti* // la. *dunēt* ir kt.). Kitais atvejais ta pati šaknis vienoje kalboje išplečiama vienokiu, o kitoje – kitokiu plėtikliu (plg. lie. *čirškėti*, *čirška* „čirpti, svirpti“ ir la. *čir̃kstēt*, *-u*, *-ēju* „čirškėti, svirpti, girgždėti“). Tokie veiksmažodžiai yra savarankiški imitatyviniai lietuvių ir latvių kalbų forminiai.

Išryškėjo ir **konsnantizmo** ryšys su **semantika**. Pvz., determinantą *-šk-* (la. *-(k)šk-*) turi tik garsiniai veiksmažodžiai, visų bendrųjų reduplikacinių veiksmažodžių pirminė reikšmė – garsas.

Ne visi senieji *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiai, turintys atitikmenų kitose indoeuropiečių kalbose, išlikę abiejose rytų baltų kalbose. Pavyzdžiui, lie. *jušėti*, *jūša* „judėti“ (< verb. ide. **ieu(H)- / *iu(H)-* „maišyti“ > ide. **ieus- / *iūs-* „maišyti“ > s. i. *yáuti* „jis maišo“; plg. PKEŽ II 58) neturi atitikmens latvių kalboje. Tai reiškia, kad baltiškuoju laikotarpiu egzistavusius žodžius lietuvių kalba galėjo išlaikyti, o latvių – ne (ir atvirkščiai). Kita vertus, paveldėtosios šaknys į *tekėti*, *teka* tipą pereiti galėjo tiek rytų baltų laikotarpiu, (plg. greta ar vietoje šakninių veiksmažodžių susiformavusius *ritėti*, *rīta*, *-ėjo* // la. *ritēt*, *-u* / *-ēju*, *-ēju* [: *rīsti*, *rīta*, *rīto* // la. *rist*, *ritu*, *ritu*) – tiek ir kalboms išsiskyrus (plg. la. *līpēt*, *-u*, *-ēju* [: lie. *līpti*, *līpa*], la. *risēt*, *-u*, *-ēju* „eiti, vykti“ [: la. *rist*, *risu* // lie. *rišti*, *riša*], la. *spridzēt*, *-u*, *-ēju* „blizgėti, spindėti, žibėti“ [: lie. dial. *sprīgti*, *sprīegtī*]).

2.2. *Tekėti, teka* TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ GIMINAIČIAI PRŪSŲ KALBOJE

§ 134. Prūsų kalbą, kaip ir kitas giminiškas kalbas, reikia analizuoti keliomis kryptimis:

- 1) ieškoti struktūrinio veiksmažodžių tipo, atitinkančio rytų baltų **-ėti*, **-a*, **-ējā*;
- 2) ieškoti lietuvių kalbos *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių etimologinių atitikmenų ir nustatyti jų struktūrą;
- 3) ieškoti funkciškai artimo struktūrinio tipo.

Morfologinio tipo, atitinkančio rytų baltų **-ėti*, **-a*, **-ējā* (lie. *tekėti*, *tēka*, *tekėjo*; la. *tecēt*, *teku*, *tecēju*), prūsų kalbos tekstuose rasti nepavyko. Greičiausiai tokio tipo prūsų kalba ir neturėjo, nes kitus priesaginių ar šakninių veiksmažodžių tipus galima identifikuoti remiantis įvairiomis veiksmažodžių formomis ir veiksmažodiniais abstraktais.

Nustatant *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių giminaičius, išskyla tam tikrų pavojų. Žinoma, kad paveldėta šaknis skirtingose kalbose gali patekti į kelis struktūrinius tipus ir įgauti įvairių semantinių atspalvių, plg. *teĩkti* (*teĩkia*) : *tiēkti* (*tiēkia*) : *tĩkti* (*tiñka*) : *táikyti* (*táiko*) : *tikėti* (*tiki*); *veřpti* (*veřpia*) : *virpėti* (*virpa*); *krēsti* (*krēčia*) : *krĩsti* (*kriñta*) : *krelėti* (*krēta*) ir t. t. Semantiškai tokie veiksmažodžiai gali visai nutolti (pvz., *veřpti* ir *virpėti*). Todėl nustatant giminystę, aptariant struktūros ir semantikos dalykus reikia būti itin atsargiems.

Rytų baltų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai turi įvairios struktūros giminaičių kitose kalbose. Prūsų kalbos giminaičių dėl rašto paminklų religinės specifikos yra maža, todėl darbe analizuojami ne tik veiksmažodžiai, bet ir bendrašakniai vardažodžiai. Pirmiausia aptariami veiksmažodiniai giminaičiai, po to – vardažodiniai.

2.2.1. Giminiški veiksmažodžiai

§ 135. Rasti reikiamą veiksmažodžio formą ne visuomet įmanoma – ji rekonstruojama iš užfiksuotų dalyvių formų. Iš viso nagrinėjami 9 veiksmažodžiai (4 šakniniai ir 5 priesaginiai). Ne visi tokie veiksmažodžiai vienodai artimi rytų baltų veiksmažodžiams. Vieni siejami su *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiais netiesiogiai, t. y. per kitos struktūros žodžius. Kitų gali skirtis kategorinė reikšmė ar šaknies struktūra (pvz., gali turėti kitokį šaknies plėtiklį arba jo neturėti).

Šakniniai veiksmažodžiai

§ 136. Rasti 4 šakniniai veiksmažodžiai (arba juos suponuojantys dalyviai), etimologiškai siejami su *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiais. Visi jie turi giminaičių ir kitose indoeuropiečių kalbose.

1) pr. (dalyvis) *stenuns* I 7₁₆ [*stēnuns*] „kentėjęs“ suponuoja šakninį pr. verb. **sten-*, **stēn-* „kentėti“, kuris su lie. *stenėti, stēna, -ėjo* „dejuoti, vaitoti“ = la. *stenēt, -u, -ēju* „t. p.“ suponuoja bl. **sten-* „dejuoti, aimanuoti“ (plg. PKEŽ IV 158).

2) pr. (*grīmikan*) *grīmons* (būt. I. dalyvis) „(giesmę) sugiedojęs“ III 79₂₃₋₂₄ suponuoja pr. *grem-tvei* (inf.), *grem-* (praes.), **grēm-* (praet.) „giedoti, dainuoti“ [= la. *greñ-ties* „grūmoti, įsipiršti, įsisiūlyti ir kt.“ resp. la. *gremt, gremju, grēmu* „murmeln, im Afekte reden“ (ME I 648)] gali būti siejamas su lie. *gramėti, grāma, -ėjo* „kristi su triukšmu, smarkiai bėgti, gamėti“ (plg. PKEŽ I 410).

3) pr. inf. *etwiērpt* „atleisti (nuodėmes)“ suponuoja šakninį veiksmažodį pr. **verpt* „leisti“ < * „atpalaiduoti“, kuris kartu su lie. *veĩpti, -ia* = la. *vèrpt, -ju, -u* „verpti“ (< bl. **verp-*, **virp-* „sukti“) etimologiškai susijęs su lie. *virpėti, virpa /-ia /-i, -ėjo* „1. drebėti, tirtėti; 2. išduoti garsą dėl virpėjimo; 3. mirgėti“ ir la. *virpēt* „verpti; drebėti“ (plg. PKEŽ I 307–308). Šios šaknies mišriojo tipo veiksmažodis lie. *virpėti : virpēt*, reiškiantis **vibraciją**, greičiausiai atsirado rytų baltų prokalbėje kaip opozicija aktyvaus veiksmo reikšmės šakniai *verp-* „sukti“.

4) pr. dalyvis (*insey*) *gūbans* „užžengęs, nuvykęs“ suponuoja pr. verb. **gāb*²⁰² (praet., inf., praes.) „vykti“ < **gāb-* (praet., inf.), **gab-* (praes.) „t. p.“ [< bl. **gāb-* (praet., inf.) resp. **gab-* (praes.) „čiupti, griebti, imti“; plg. lie. (DP) *gōbtis, gābias* „glaustis, griebtis prie ko“] ir yra etimologiškai susijęs su lie. *gebėti, gēba, -ėjo* „1. turėti papratimą, mėgti, 2. mokėti, išmanyti“ < * „būti imliam“ (pastarasis kildinamas iš kito apofonijos laipsnio verb.

²⁰² Plg. B ū g a RR III 945.

(neintens.) bl. *geb- (praet., inf. praes.) „čiupti, griebti, imti“ (plg. PKEŽ I 419–420).

Iš visų šakninių prūsų kalbos veiksmažodžių artimiausias yra pr. *sten-, trys kiti veiksmažodžiai etimologiškai artimesni kitų tipų lietuvių ir latvių kalbų veiksmažodžiams ir per juos etimologiškai susiję su nagrinėjamojo tipo veiksmažodžiais.

Priesaginiai veiksmažodžiai

§ 137. Kadangi prūsų kalboje (tiksliau – pirmajame katekizme) užfiksuoti vos penki priesagos -ē veiksmažodžiai yra ųkameniai²⁰³ (pvz.: inf. *turrettwey* I, *turrietwei* II, *turrītwēi* III₇ „turėti“; praes. 1 sg. *turri* III 99₁₉, 2 sg. *tur* I, II, *turri* III, *turei* III „turi“; 3 sg. *turri* III, *turei* III, *ture* III „turi“; 1 pl. *turrimai* III; 2 pl. *turriti* III; žr. K a u k i e n ė 1998: 35; plg. PKEŽ IV 204–205), o antrojo ir trečiojo katekizmo kalboje *-ē pakito į -ī, veiksmažodžių, atitinkančių lie. *tekėti*, *teka* tipą, mėginama ieškoti tarp priesagos pr. inf. -ī- veiksmažodžių.

§ 138. PKEŽ IV 119 pateikiamas vienintelis tokio tipo verb. pr. *skelētvei, *skela²⁰⁴ „būti skolingam, kaltam“, kuris rekonstruojamas iš pr. part. praes. *skellānts* (III 65₁₈), *skelants* (III 67₁₉) [skelānts] „(esantis) skolingas, kal̄tas“ bei pr. subst. *skallīsnan* „prievole“, nors minėti pavyzdžiai suponuotų kitokią paradigmą – pr. verb. inf. *skelītvei (ar *skalītvei), praes. *skelā* „skelėti, privalėti“ (plg. K a u k i e n ė 2000b, 139). Be to, rekonstruoti prūsišką veiksmažodį *skelētvei, *skela remiantis lietuvių kalbos *skelėti* būtų ne tik nekorektiška, bet ir sudėtinga, mat lie. *skelėti* turi bent kelis esamojo laiko kamiengalių varinatus *skēli* / *skēlia* / *skēla*, -ėjo „būti skolingam“, ir *a* kamieno forma, tiek LKŽ sudarytojų nuomone, tiek pagal reikšmę²⁰⁵ nėra pagrindinė²⁰⁶.

Su *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiais PKEŽ etimologiškai siejami dar keli rekonstruoti priesaginiai prūsų kalbos veiksmažodžiai (*peldētvei, *kabētvei, *bīlēt, *kalsēt), greta nurodant priesagines prezento formas arba visai jų nenurodant.

Su s. lie. *peldėti*, *pelda*, -ėjo „taupyti, tausoti; šykštėti; atsisakyti, vengti“ siejamas pr. part. (III) *peldīuns* „pelnęs, įgijęs“, suponuojantis pr. verb. inf. *peldītvei „pelnyti, įgyti“ (PKEŽ III 247–248: pr. (III) *peldī-tvei < pr. *peldē-tvei)²⁰⁷.

Su lie. *kabėti*, *kāba*, -ėjo „kaboti“ PKEŽ II 62 siejamas pr. inf. *kabē-tvei „kabėti“, kuris rekonstruojamas iš pr. part. *kabīuns* „kabėjęs“. Trečiajame katekizme šis žodis pateikiamas tokia kontekste: *Darumb wird ein Man seinen Vater vnd Mutter verlassen*

²⁰³ Plg. lie. -ėti, -i, -ėjo veiksmažodžių tipą.

²⁰⁴ Verb. bl. *skel- / *skal- / *skil- „būti skolingam, pasiskolinusiam“ < verb. ide. *skel- / *skol- / *skil- „pasilenkti (ką sau)“, žr. PKEŽ III 330.

²⁰⁵ Būsenos reikšmė būdingesnė priesagos -ėti i-kamieniams veiksmažodžiams (plg. *mylėti*, *mýli*; *gulėti*, *gūli* ir pan.).

²⁰⁶ V. Mažiuo (PKEŽ IV 119) manymu, lytys *skēli*, *skēlia* yra senesnės.

²⁰⁷ Bl. *pel-d „papildyti, gausinti (savo turtą kuo)“ < verb. bl.-sl. *pel- (praes.) / *pil-²⁰⁷ (inf.) „(intr.) pasipildyti, gausėti (turtui kuo)“ < * „(tr., intr.) pilti (piltis), berti (birti)“ (plg. lie. dial. *pīl-ti*, *pēl-a* „pilti“) < ide. *pel(H)- „t. p.“ (PKEŽ III 249–250).

und an seinem Weib h a n g e n (...) – *Stesse paggan wīrst ains wirs Swaian Tawan bhe mūtin powiērpuns bhe en swaiasmu gennan k a b ī u n s (...)* „To dėlei tampa vienas vyras savą tėvą bei motiną apleidęs ir į savą moterį (į s i) k a b i n ę s²⁰⁸(...)“ (PKP II 198). Sprendžiant iš šio konteksto pr. *kabūns* galėjo reikšti ne „kabėjęs“, o „(į)kibęs, (įsi)kabinęs“, todėl galima atstatyti pr. verb. inf. **kabī-* „(įsi)kabinti, (į)kibėti“ (plg. K a u k i e n ė 2000a, 139) ir nebūtina rekonstruoti inf. **kabē-* „kabėti“.

Remiantis pr. verb. inf. *billīt* „byloti“ III 67₁₆, part. *billiūns* III 117₂₄ „bylojęs“ ir asmenuojamosiomis formomis (praes. 1 sg. *bili* „byloju“ III, 3 sg. *billē, bille, billā, billa* III „byloja“; praet. 1 sg. *billai* III, 3 sg. *billa* III „bylojo“, *bila* II „t. p.“, *billē* III „vadino“, *belats* I, *billāts* III „bylojo“; 1 pl. *billēmai* III „bylojame“ ir kt.), PKEŽ I 140–142 rekonstruojamos kelios priesaginių veiksmažodžių paradigmos: pr. inf. **bilēt* (>*-īt), praes. **bilēja* (→*billē*); inf. **bilāt*, praes. **bilāja* (→*billā*)²⁰⁹; inf. **bīlīt* (<*-ēt), praes. **bīlīja*²¹⁰ (*bili*). Tokiu atveju pr. verb. **bil-ēt* būtų savarankiškai pasidarytas iš bl. **bel- / *bil- / *bal-* „trinkėti, bildėti“ > „kalbėti, sakyti“ ir tiesiogiai su tos pačios šaknies rytų baltų refleksais – lie. *bildėti, bilda, -ėjo* „trinkėti“ ir la. *biđēt, -u, -ėju* „sakyti, kalbėti“, – turinčiais priesagą **-ėti* ir plėtiklį *-d-*, nesusijęs. Tuomet nėra būtinybės pr. *billīt* kildinti iš ankstesnio pr. **bilēt*, jei galima paprastesnė, į rytų baltų kalbų sistemą neįsprausta paradigma: pr. inf. *billīt*, praes., praet. *bill-ē / -ā / -ī*²¹¹ (plg. panašią kintamosios priesagos paradigmą: lie. *sakýti, sāko, sākė*).

Remiantis pr. verb. *kaltzā* „skaмба“ III 77₇ [49₃₁], *kelsāi*²¹² „t. p.“ III₆₁ ir adj. *kalsūwingiskan* „skambią“ III 41₂, PKEŽ II 100 taip pat rekonstruojami keli veiksmažodžių variantai: pr. inf. **kalsātvei* „skambėti“, praes. **kalsāja* (→*kalsā*), praet. **kalsāja* ir modalinis sinonimas pr. inf. **kalsētvei*²¹³ „t. p.“ > pr. (III) **kalsītvei* „t. p.“. Šis pr. inf. **kalsē-tvei* būtų savarankiškas priesagos *-ēt* vedinys²¹⁴ iš plėtikliu *-s* išplėstos šaknies verb. bl. **kal-*, kurios refleksai su priesaga *-ėti* lietuvių ir latvių kalbose turi plėtiklį *-b-* (lie. *kalbėti, kalba, -ėjo* „plepėti, kalbėti“ ir la. dial. *kalbēt* „t. p.“), todėl jų tiesiogiai sieti su pr. **kalsētvei* negalima²¹⁵. Tuomet nebūtina atstatyti kelių šio prūsų kalbos veiksmažodžio paradigmų, jei

²⁰⁸ Retinta mano – E. J. (*Wīrst*) ... *kabūns* „(tampa) ... kabinęs“ – pr. fut. (sudurtinis) „kabins“ (PKEŽ II 62).

²⁰⁹ Tokia rekonstrukcija remiama la. *gūod-ēju* „tausau, gerbiu“ resp. *gūod-āju* „t. p.“; plg. lie. *bylōti, -ója* (*bỹlo*), *-ójo* „t. p.“.

²¹⁰ Pastaroji prezento lytis, V. Mažiulio nuomone, atsiradusi greta infinityvo po to, kai inf. **-īt* (III) < **-ēt*. Kita vertus, pirmojo asmens formą, kuri baigiasi priesaga *ī*, galima traktuoti kaip infinityvo priesagos *ī* skverbimąsi į prezentinę paradigmą, plg. K a u k i e n ė 1998: 19.

²¹¹ Plg. K a u k i e n ė 2000a: 138.

²¹² 3 sg. *kelsāi* „skamba“ nebūtinai laikytina sutrumpėjusia tematine forma. Ji gali būti aiškinama kaip turinti priešlijusį *-i* po ilgojo galūnės balsio, plg. III *mensai* (**mensā*) „mėsa“, III *giwei* (**gīwē*) „gyvenimas“, plg. K a u k i e n ė 1998: 20.

²¹³ Pagrindinės formos nerekonstruojamos. Matyt, irgi reikėtų laukti **kalsēja* (**kalsē*).

²¹⁴ Galėtų atitikti priesagos lie. *-sėti* veiksmažodžius, bet šie yra iteratyvai (pvz., lie. *švilpsėti, švilpsi, -ėjo*).

²¹⁵ Lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai apskritai neturi finalės *-ls-* samplaikos.

įmanoma paprastesnė: pr. inf. *kalsī-*, praes. *kalsā-* „skambėti“ (plg. Kaukienė 2000b: 140).

Iš penkių pateiktų prūsų kalbos priesaginių veiksmažodžių nė vieno negalima tiesiogiai sieti su *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiais. Nors pr. **peldī-* ir **skelī-* reikšmė ir šaknies struktūra atitinka lietuvių kalbos *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžius, jie, drauge su kitokios kategorinės reikšmės pr. **kabī-* bei kitokios šaknies struktūros (finalės) veiksmažodžiais pr. **kalsī-* ir **billī-*, priklauso kitam morfologiniam tipui (turinčiam kintamąją priesagą *-ī-* / *-ē-* / *-ā-*, plg. Kaukienė 1998: 15–16).

2.2.2. Giminiški vardažodžiai

§ 139. Greta prūsų kalbos veiksmažodžio (ar dalyvio) esantis bendrašaknis vardažodis (jau minėti pr. *grīmikan* „giesmė“, pr. *skallīsnan* „prievole“, pr. *kalsīvingiskan* „skambia“) padeda rekonstruoti to veiksmažodžio struktūrą. Tačiau kai tokio veiksmažodžio prūsų kalboje nėra, ir tyrimui tenka pasitelkti tik vardažodį. Iš jų minėtini šie:

1) pr. *grumins* „griaustinis“ (priesagos *-in-* vedinys iš pr. verb. **grum-* „griausti, dundėti“, plg. PKEŽ I 417) sietinas su lie. *grumėti*, *grūma*, *-ėjo* „griausti, dundėti“;

2) pr. *troseilis*²¹⁶ E „bandelė“ (PKEŽ II 28) turi tą pačią šaknį kaip lie. *traškėti*, *trāška*, *-ėjo* „su garsu lūžinėti, braškėti; spragant degti; šnek. plepėti; šnek. negaluoti“ = la. *traksšet*, *-u*, *-ēju* „braškėti, girgždėti“;

3) pr. *kisses* E₄₇₈ „kailiniai“ [*kizēs*]²¹⁷ (pl. tant.) (< pr. **kiz-* „krebždėti, skrebėti“) gali būti siejamas su lie. dial. *kizėti*, *kīža*, *-ėjo* „krutėti, knibždėti“ (plg. lie. dial. *skrēbai* „prasti, sudžiūvę kailiniai“ : *skrebėti*, *skrēba* „krebždėti“) (plg. PKEŽ II 276);

4) pr. *cussis* [**kusīs* ar **kusas*] „uodas“ gali būti siejamas su lie. *kušėti*, *kūša*, *-ėjo* „krutėti; knibždėti; triūsti; šnibždėti, kuštėti; krabždėti, šnarėti“ // la. *kūsēt*, *-ēju* / *-u* „krūvoje knibždėti“ (plg. PKEŽ II 320–322);

5) pr. *kupsins* „rūkas“ (< **kupsīnas* „rūkai“ < pr. **kūpsa-* „rūkas“ < „rūkimas, garavimas“ < iš verb. pr. **kup-* / **kūp-* „rūkti, garuoti“ < bl.-sl. **kūp-* „t. p.“, plg. PKEŽ II 305) sietinas su lie. *kūpėti*, *kūpa* / *-i*, *-ėjo* (dial. *kupėti*, *kūpa* / *-ia*, *-ėjo*) // la. *kūpēt*, *-u*, *-ēju* „rūkti, garuoti, dulkėti“;

6) pr. *iuse* E 377 „mėsos sriuba, viralas“ (: lie. dial. *jūšė* „žuvies sriuba; prasta sriuba, putra“; *jūšia* „silkių sriuba“ : s. sl. *juxa* (< **jaušā* „mėsos sriuba, viralas“) : lo. *jūs* „mėsos sriuba, sriuba“ : s. i. *jūš* „t. p.“ < ide. **jōus-* / **jūs-* „mėsos sriuba, viralas“ < verb. ide.

²¹⁶ Plg. lie. *traškutis*, *troškutis*.

²¹⁷ Galėtų būti ir pr. **kis-*.

**jēus-*/ **jūs-*²¹⁸ „maišyti“, plg. PKEŽ II 58) V. Mažiulio netiesiogiai siejamas su lie. *jušėti*, *jūša*, *-ėjo* „judėti“;

7) pr. *arwarbs* „pertraukas (ratų)“ E 301 gali būti siejamas su lie. *virbas* ir la. *viřbs* „plona lazda, lazdelė, kartis; medinis iešmas, virbalas“ (< bl.-sl. **uērb-*/ **uirb-* „sukti, lenkti“, PKEŽ I 95, plg. B ū g a RR II 657). Tą pačią šaknį turi ir lie. *virbėti*, *virba*, *-ėjo* I „1. knibždėti, krutėti; 2. drebėti, virpėti“; II „virbais virsti“ / la. *virbēt*, *-u*, *-ēju* „ribėti“²¹⁹, mirguliuoti, mirgėti“;

8) pr. *smorde* E₆₁₂ „ieva“ [*smārdē*] netiesiogiai susijęs su lie. *smirdėti*, *smirdi* / *smirda* (ryt.) / *smirdžia* / *smirsti*, *-ėjo* „skleisti blogą kvapą, dvokti“ : la. *smiřdēt*, *smiřdu* / *smiřžu*, *-ēju* „smirdėti“. Pr. *smorde* rodo prūsų kalboje egzistavus šaknį **smārd-* < bl. **smārd-* (> la. ryt. *smōrds* „kvapas“, la. dial. *smařds* „kvapas, aromatas“, la. *smardā*²²⁰ „kvapas, apetitas, noras“ : lie. *smārdas* „smarvė“, *smardūs*, *smārdų* „smirdintis, dvokus“ (LEW 136, plg. B ū g a RR I 484, ESRJ III 691). Santykį *smorde* „ieva“ : „smirdėti“ paliudija r. смородина, сморода „serbentai“ : смород „smarvė“. Taip pat ir pr. *smorde* „ieva“ = „skleidžianti aštrų kvapą“.

* * *

§ 140. Apžvelgus veiksmažodinius ir vardažodinius prūsų kalbos giminaičius, konstatuotina, kad rekonstruoti tipą, atitinkantį ryt. bl. **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* (lie. *tekėti*, *tēka*, *tekėjo*), prūsų kalboje yra gana sudėtinga. Tiesa, kalbininkų mėginta rekonstruoti veiksmažodžius su priesaginiu *ē*: pr. **skelētvei*, **skela* „būti skolingam, kaltam“, pr. **kalsētvei* „skambėti“, pr. **kabētvei* „kabėti, hangen“ pr. **peldētvei* „pelnyti, įgyti“. Tokiai rekonstrukcijai, parentai tik fonetiniu pakitimu **-ē-* > (III) *-ī-*, resp. **-ētvei* > (III) **-īvei*, trūksta struktūrinių faktų – priesagos *-ētvei* veiksmažodžių ar jų formų kituose prūsų kalbos rašto paminkluose, kuriuose šio pakitimo nebuvo. Be to, prūsų kalboje užfiksuota šakninių veiksmažodžių (ar jų dalyvinių formų), paveldėtų iš indoeuropiečių prokalbės (pvz.: *sīnuns* „kentėjęs“ ir *grīmons* „sudainavęs“, taip pat pr. *etwiērpt* „atleisti (nuodėmes)“, kurių atitikmenys lietuvių ir latvių kalbose yra perėję į *tekėti*, *teka* tipą.

Taigi *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių formavimosi procesas greičiausiai prasidėjo tik rytų baltų epochoje. Prie šakninio veiksmažodžio (pvz., **tekti*, **teka*, **tekē*) preterito kamiengalis **-ē* buvo pridėtas antrinis kamiengalis **-jā* (**tekējā*), kitaip – tematinės asmenų galūnės (plg. K a z l a u s k a s 1968: 348), o po to pagal preterito kamiengalį **-ējā* išlyginta infinityvo forma (**tekti* → **tek-ē-ti*). Kadangi prūsų kalboje po balsinių priesagų buvo

²¹⁸ O šis sufikso *-s-* vedinys iš verb. ide. **ǵeu(H)-* / **ǵu(H)* „maišyti“ > s. i. *yāuti-* „jis maišo“, lie. *jāu-ti* „rausti, versti, maišyti“ (žr. PKEŽ II 58).

²¹⁹ Plg. lie. *virpėti*, *virpa* / *-ia*, *-ėjo* „1. drebėti, tirtėti; 2. išduoti garsą dėl virpėjimo; 3. mirgėti“.

²²⁰ Plg. dar la. *smařža* (*smařša*) „kvapas, aromatas“.

jungiamos ne tematinės, o atematinės asmenų galūnės (plg. *billēmai* III „bylojame“), o vienaskaitos pirmasis, antrasis ir trečiasis asmuo dažniausiai turėjo nulinę galūnę (t. y. baigėsi priesagos balsiu)²²¹, tai nebuvo motyvų atsirasti *tekėti*, *teka* veiksmažodžių tipui.

§ 141. Giminiški prūsų kalbos veiksmažodžiai ir vardažodžiai rodo, koks turėjęs būti rytų baltų veiksmažodžių tipo *-ē-ti, *-a, *-ē-jā leksinis branduolys: judėjimas²²² (8) ir garsas (8). Kitos reikšmės: psichinė veikla (2), būseną (1), kvapas (1).

3.3. Prūsų kalboje panašias semantines funkcijas (t. y. duratyvumas; garsas, judėjimas) kaip *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiai gali atlikti keli veiksmažodžių struktūriniai tipai:

A. Kintamosios²²³ priesagos inf. -ī- / praes., praet. -ī-, -ē-, -ā- tipas (pvz., pr. **kalsī-* „skambėti“, žr. aukščiau V. Mažiulio rekonstruojamus pr. *-ē*tvei* veiksmažodžius).

B. Tokias semantines funkcijas greičiausiai galėjo atlikti ir nekintamosios priesagos -in- veiksmažodžiai, plg.: pr. verb. **dirbin-* (arba **dribin-*)²²⁴ „drebinti, drebėti“ (rekonstruojamas iš priesagos -sna veiksmažodinio abstrakto pr. *dirbisnan* „drebėjimą“ III 95₉ [59₃₂] acc. sg. fem., plg. PKEŽ I 206, K a u k i e n ė 2000a, 130). V. Mažiulio nuomone, pr. **dribin-tvei* „drebinti, drebėti“ turėjęs kauzatyvinę ir intensyvinę darybos reikšmę (< pr. [inf.] **drib-tvei* praes. **dreb-* resp. **dremb-/drimb-* „drebėti, apdribti“). Priesaga -in- lietuvių kalboje paprastai turi kauzatyvinę reikšmę: *drėbinti* „= daryti, kad drebėtų“. Tačiau yra ir duratyvine reikšme vartojamų šios priesagos veiksmažodžių *kėblinti*, *sliūkinti*, plg. la. *murmināt* „murmėti“, *skubināt* „skubėti“ ir kt. Vadinasi, visose baltų kalbose priesagos -in- veiksmažodžiai galėjo atlikti tokias pat funkcijas kaip rytų baltų *tekėti*, *teka* tipas.

C. Panašias funkcijas galėjo atlikti ir nekintamosios priesagos pr. -au- veiksmažodžiai, plg. **mur-au-*²²⁵ „murmėti“ (rekonstruojamas iš būt. I dalyvio pr. *murrawuns* „gemurret (gemurrt), niurnėjęs, murmėjęs“). Šios struktūros veiksmažodžiai artimesni lie. iter. tipui *rékauti* (sufikso -au- vedinys iš *rēkti*). Dar žr. K a u k i e n ė 2000a, 135.

²²¹ Tokia sistema kalbininkų laikyta prūsų kalbos naujadaru ir mėginta rekonstruoti sutrumpėjęsias *-ējā, *-āja ar pan. tipo formas (plg. Trautmann 1910: 276 t.; Endzelīns IV₂ 131; Schmid 1963: 65; PKEŽ II 99), tačiau, A. Kaukienės (2000b: 58–59) nuomone, neišplėtotą vienaskaitos paradigmą greičiausiai laikytina prūsų kalbos archaizmu.

²²² Beje, judėjimo reikšmė dažniausiai yra susijusi su skysčiu – „tekėti, sravėti ir pan.“.

²²³ Dėl termino *kintamosios ir nekintamosios priesagos* plg. K a u k i e n ė 1998: 15.

²²⁴ Plg. la. *dribin-āt* „drebinti“ resp. *drebin-āt* „t. p.“ ir lie. *drėbin-ti* „t. p.“ resp. *dribin-ti* „daryti, kad dribtų“.

²²⁵ V. Mažiulio manymu, pr. **mur-au-* yra priesagos *-au vedinys iš verb. vo. *murr-en* „t. p.“ (žr. PKEŽ III 160), bet tai galėtų būti ir baltiška šaknis, plg. lie. *murmėti*, la. *muř-mét*, *mur-dét*).

2.3. *Tekėti, teka* TIPO VEIKSMAŽODŽIŲ GIMINAIČIAI SLAVŲ KALBOSE

§ 142. Kadangi slavų kalbų medžiagos analizei pakanka, nagrinėjami tik lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams giminiški slavų veiksmažodžiai, o vardažodžių analizės atsisakyta.

2.3.1. Giminiški veiksmažodžiai

§ 143. Etimologiniuose žodynuose su slavų kalbų veiksmažodžiais lyginamas 81 *tekėti, teka* tipo veiksmažodis, nors jų giminystės laipsnis labai nevienodas. Kadangi lietuvių ir latvių veiksmažodžių tipas *-ē-ti, *-a, *-ē-jā turi priesaginį *-ē-, tai slavų kalbose pirmiausia ieškoma artimų priesaginių veiksmažodžių, po to – šakninių²²⁶.

Priesaginiai veiksmažodžiai

§ 144. Etimologiniuose šaltiniuose minimi *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams giminiški slavų kalbų veiksmažodžiai gali turėti įvairių bendraties priesagų: *-ē-, *-ā-, *-ī-, *-nō-, sudėtinių *-otā-, *-etā- ir pan. Daugiausiai rasta priesagos *-ā- slavų giminaičių (38), priesagos *-ī- (25), *-ē- (20), *-nō- (15), *-otā- ir *-etā- (10). Jų darybinis statusas yra nevienodas. Pavyzdžiui, priesagos *-ī- veiksmažodžiai gali būti ir deverbatyvai (kauzatyvai-iteratyvai), ir denominatyvai, todėl jie aptariami atskirai tik tuomet, kai šalia nėra kitokio tipo veiksmažodžio.

Veiksmažodžiai su priesaga *-ē-

§ 145. Slavų kalbų priesagos -ē- veiksmažodžiai turi esamojo laiko *i*-kamieną, todėl morfologinės struktūros požiūriu, nėra tapatūs su baltų *-ē-ti, *-a, *-ē-jā veiksmažodžiais. Iš viso rasta 19 priesagos -ē- slavų veiksmažodžių, artimesnių ar tolimesnių baltų *-ē-ti, *-a, *-ē-jā veiksmažodžiams. 8 veiksmažodžiai reiškia garsą, 2 – judėjimą, 2 – emocinę būseną, 3 – vaizdą, 1 – kvapą, 1 – fiziologinius procesus, 2 – perstruktūrą.

Garsiniai veiksmažodžiai

§ 146. Užfiksuotas vienas reduplikacinis veiksmažodis, trys veiksmažodžiai, turintys vienanarę finalę, ir keturi veiksmažodžiai, turintys finalės *ST*:

1) reduplikacinis veiksmažodis le. *krzeczac* (<*krekėti, plg. dar le. *krzekać* „krekintis“, žr. dar ESRJ II 370) „girgždėti, kvaksėti, kriuksėti“ yra semantiškai panašus į

²²⁶ Slavų kalboms būdinga bendraties tematizacija (pvz., r. *скасть* < *sk-ā-ti < *sōkti < *sukti; plg. lie. *sūkti*). Nykstant redukuotiesiems balsiams, šaknis lieka be vokalizmo, todėl pagal senąjį *ā* kamieno aoristą *sōkā (: lie *sūko*) įsivedama bendraties priesaga -ā- (plg. Stang 1942: 76, K a u k i e n ė 2002: 137). Tokie veiksmažodžiai, formaliai turintys priesagą *-ā- (pvz., r. *брать*, *драть*), bet išlaikę nepriesaginę prezento formą (*беру́*, *деру́*), laikomi šakniniais.

lie. *krečėti, krėka* /-i, -ėjo „kriuksėti (apie kiaušę); čiauškėti, čeksėti (apie šarką); kikenti“ : la. *krečēt* „užkimti, gargždėti“ (plg. dar la. *krèkt* „крякать, смеяться“, ME II 270). Greičiausiai tai yra savarankiški atskirų kalbų garsažodžio (V. Mažiulis jį vadina *quasiverbum*, žr. PKEŽ II 259) **kre-* „kriuksėti, kriokti, kvaksėti ir pan.“ reduplikaciniai forminiai. (Plg. dar če. *krokati* „karkti“, slvn. *krākati* „t. p.“ [*<interj. bl.-sl. *krāk²²⁷*] ir lie. *krakėti, krāka*, -ėjo „kikenti, krizenti, juoktis“);

2) prasl. **grǫmēti* (s. sl. *grǫmēti*, -ljo, -iši, r. гремѣть, грѣмлю „griausti, dundėti“, taip pat ir r. dial. громѣть) funkciškai atitinka lie. *grumėti, grūma*, -ėjo „griausti, dundėti“ (plg. pr. *grumins* „griaustinis“, s. sl. *gromъ* „griaustinis“ ir kt., plg. lie. *gramėti, grāma*, -ėjo „1. smarkiai bėgti, lėkti, 2. kristi, skęsti, garmėti“, žr. dar PKEŽ I 417), bet tiesiogiai jų sieti neleidžia morfologiniai ir vokalizmo skirtumai.

3) r. голдѣтъ²²⁸ „šaukoti“ galima funkciškai, bet ne etimologiškai sieti su lie. *aldėti, álda*, -ėjo (Kvėdarna, Šilalės raj.) „aidėti, skambėti, gausti“. Abu veiksmažodžiai yra imitatyvinės kilmės. K. B ū g a (RR III 390) mano, jog lie. *aldėti* ir lie. *áldoti*, -oja „rėkauti, šaukoti, triukšmą kelti“ ir kt. gali būti gudiškos kilmės, nors struktūriškai jie visai nesiskiria nuo *aidėti, aidi* / *áida* -ėjo „1. skambėti, 2. prk. plisti garsui, žiniai, 3. triukšmauti, rėkauti“ ir *aidoti*, -oja „eiti aidui, garsui“ (plg. dar *aidà, áidas* „aidas, garsas“), kurių lietuviškumas abejonių nekelia.

Veiksmažodžiai su *ST* tipo finale²²⁹:

4) r. брызжѣтъ, -жы „mumėti, niurnėti, urgzti“ (<**briauzgėti*²³⁰) funkciškai gretintinas su lie. *bruzgėti, brūzga*, -ėjo „šnarėti, brazdėti“, *brūzgėti, brūzga*, -ėjo „1. griukšėti, grumšėti, 2. tarškėti, brazdėti“²³¹. Šių veiksmažodžių gretinimas leidžia daryti tam tikrų struktūrinių apibendrinimų: 1) priesaga **ē*, 2) ta pati finalės priebalsių samplaika -zg-. Greičiausiai rekonstruotinas garsažodis bl.-sl. **br(i)auzg-* / **br(i)uzg-* (plg. dar prasl. **brz̥gati* = la. *bruzgāt, brūzgāt* „prunkšti; trykšti, švirksėti“, žr. ESSJ III 63), iš kurio kalbos savarankiškai pasidarė veiksmažodžių (plg. dar garsažodžių *br(i)u-* / *br(i)au-* forminius: *brūž-ėti, brūž-a*, -ėjo „su triukšmu eiti, važiuoti, bildėti“, *briu-z-ėti, briu-z-a*, -ėjo „skubintis, bruzdėti“, *bru-zd-ėti, brū-zd-a*, -ėjo „judėti, krutėti; brazdant skubiai eiti, važiuoti; nerimti“;

5) r. пищѣтъ, пишчѣ „čypti, cypti“, le. *piszczeć, piszcze* „švilpti, пищать“ : lie. *pyškėti, pýška* / *pỹška* / *pýškia*, -ėjo „1. kelti triukšmą, pokšėti; 2. su triukšmu skilti, eizėti; 3.

²²⁷ Žr. PKEŽ II 259. Pr. **krak-* ir sufikso *tā* vedinys yra pr. *kracto* [**kraktā*] „juodoji meleta“, žr. ten pat.

²²⁸ Plg. dar голдѣ „šaukimas, klyksmas“.

²²⁹ Čia neįtrauktas le. *brzyzgać sé* ‘nubrigzti, nusinešioti’, kurį Laučiūtė (1982), S a f a r e w i c z (1983: 350) laiko baltizmu (plg. lie. *brīgzti, brījzga, brīzgo* ir *brizgėti, brizga*).

²³⁰ Plg. dar imitatyvinės kilmės r. брызжѣтъ „mokyti pamoką“ ir tokios pat šaknies lie. *briaūgzti, briaūzgia*, -ė „niekus šnekėti, pliaukšti, tauzyti“; žr. B ū g a RR I 435; LEW 56, ESRJ I 224; ESSJ III 35, S a f a r e w i c z 1967: 247.

²³¹ Daugiau žr. B ū g a RR I 282, LEW 56, ESRJ I 224, S l P r I 414.

²³² Greta yra ir r. пискнѣтъ „cyptelėti“ (subst. писк), baž. sl. *piskati, piščo*; če. *piskati* ir *pištėti* „švilpti“ (plg. ESRJ III 271).

skambėti, aidėti; 4. su triukšmu, greitai vykti“ : la. *pīkšket* „cypti, čypti, pypti“. Semantiškai artimesni latvių ir slavų veiksmažodžiai. Tikriausiai visi šie žodžiai yra savarankiški imitatyvai, susikurti imituojant panašų gamtos garsą **pšk*²³³ su bendru bl.-sl. finalės determinantu *-sĕ-;

6) *трещать, -y* (<**treškėti*) „traškėti, braškėti“²³⁴ funkciškai gretintinas su lie. *treškėti, trėška, -ėjo* „traškėti“; greičiausiai tai yra savarankiški imitatyviniai forminiai iš garsažodinės šaknies **trešk-* (plg. kitus šaknies **trVšk-* imitatyvus lie. *traškėti, trėška; triškėti, trėška; truškėti, truška*). Lietuvių kalboje yra tos pačios šaknies aktyvaus veiksmo *trėkšti, trėškia, trėškė* „spausti, kad imtų treškėti“, kurį funkciškai galima gretinti su ir baž. sl. *trėskati* „strepidum edere“, r. *трэскаць, -аю, -аешь* „daužyti, skaldyti, trankyti“ (žr. dar B ū g a I 488, II 319, III 859, 452, LEW 1120);

7) bulg. *плющѣць* „pilti kaip iš kibiro“²³⁵ funkciškai sietinas su lie. *pliauškėti, pliaūška, -ėjo*²³⁶ „1. pliaukšėti, pauškėti, taukšėti; 2. plekšėti, čeksėti; 3. teškenti, taškytis; 4. niekus taukšti, plepėti, pliaukšti“ = la. *plauš(k)ēt, dial. plaušket, -u, -ėju* „pliauškėti“²³⁷. Greičiausiai tai – savarankiški imitatyvai iš bl.-sl. interj. **pl(i)au-šk-* / **pl(i)u-šk* (→ lie. *pliu-šk-ėti, pliu-šk-a*, plg. dar kitaip išplėstą reduplikacinį lie. *pliu-p-ėti, pliu-p-a* ir kt.) (žr. dar B ū g a RR I 475, LEW 621, ME III 325, 366, ESRJ III 291–292).

Judėjimo veiksmažodžiai

§ 147. Abu (nekryptingo) judėjimo veiksmažodžiai turi vieną finalės priebasį.

1) r. *кнпѣть, кнплю* „1. virti, kūrėti, kunkuliuoti; 2. prk. degti, virti, kunkuliuoti (apie darbą, pyktį); 3. prk. kibždėti, knibždėti; 4. kunkuliuoti, putoti (apie jūrą)“, s. sl. *kypėti, -pljo, -pīši*²³⁸ „бурлить, пениться, вытекать“ (< prasl. **kypėti*) etimologiškai susiję su lie. *kūrėti, kūpa / kūpi* (dial. *kupėti, kūpa / kūpia*) „smarkiai virti; vešėti; kilti, rūgti“, la. *kūpēt,*

²³³ Plg. kitus panašius imitatyvus lie. *piškėti, piška, -ėjo* „1. su triukšmu skilti, eizėti; 2. smarkiai reikštis (apie šaltį, karštį)“, *pykštėti, pjkšta, -ėjo* „smarkiai, garsiai pokšėti, trinksėti, stuksenti“, *pinkštėti, piškčia / pinkšta, -ėjo* „labai dejuoti, skūstis skausmais, pukšėti“ : la. *pīkstēt, -u, -ėju*, dial. *pīkšēt* „cypti, čypti, pypti“, dial. *piŋkstēt, -u, -ėju* „cypti (apie peles); tyliai verkti ar kalbėti“ (plg. ME III 220; LEV II 47).

²³⁴ Plg. vardažodžius r. *треск* „poškėjimas, traškėjimas; triukšmas“, baž. sl. *trėskō* „гром“, le. *trzask* „traškėjimas“ (P o š k a LLŽ: 530) ir kt.

²³⁵ Kitų priesagų variantai: le. *pluskać* „плескаться“, r. *плоснуть (плосну), плдохнуть*, bulg. *плоснуць, плдохнуць* „suduoti delnu“, le. *plusnać* „вести грязную речь“, s. sl. *pljuskō* „triukšmas“.

²³⁶ Greta yra *pliaūkšti, pliaūškia, pliaūškė* „1. su garsu tikšti, teškenti; 2. plekšėti; 3. eiti per vandenį, purvą; 4. taukšti, plepėti“ bei vediniai *pliauškinti, -ina, -ino, pliauškinti, -ėna, -ėno*.

²³⁷ Plg. dar la. *plūš(k)ēt* „barbenti (apie lietaus lašus; pliaukšėti, pyškinti (apie botagą)“, *plikstēt, -u, -ėju* „tekšėti“, *plinkstēt, -u, -ėju* „džerškėti, žvangėti“ ir lie. *pliskėti, pliška, -ėjo* „smarkiai, su garsu degti“, *pliskėti, pliška, -ėjo* I „1. smarkiai degti, liepsnoti, plieksti; 2. šviesti, žibėti“; II „greitai bėgti, važiuoti“.

²³⁸ Taip pat s.-kr. *күпјети, күпјм, че. kypėti, le. kipieć* „virtti, kunkuliuoti“ ir kt. (žr. ESRJ II 236).

-u, -ėju „rūkti, garuoti, dulkėti“ (plg. dar la. *kupēt*, -ėju, -ėju „virtti“, pr. *kupsins* „rūkas“). Bendras semantinis požymis – „kilti į viršų“. V. Mažiulio (PKEŽ II 305) teigimu, minėti veiksmažodžiai kildintini iš verb. bl.-sl. **kūp-* „rūkti, garuoti“ < **kup-* (→ **kūp-*) „skleisti / skliski kvapai, garui ir pan.“ < verb. bl.-sl. **kvep-*²³⁹ / *kup-* „skleisti / skliski kvapai, garui ir pan.“ < ide. **kuep-/*(e)up-* „t. p.“ (žr. dar B ū g a RR I 331, 450, II 467, ME II 317, LEW 325–326, LEV I 445, ESRJ II 236, S c h m i d 1963: 66 ir toliau; ESSJ XIII 265, SS 302);

2) r. *кшѣтъ*, *кшѣу* „knibzdėti, vibzdėti, judėti; raitytis“ (< **kūs-* ← **kuš-*, PKEŽ II 322) siejamas su lie. *kušėti*, *kūša*, -ėjo „krutėti, knibzdėti; šnibzdėti, šnarėti“ : la. *kūsēt*, -ėju /-u „knibzdėti“ (ESRJ II 242; tokiam siejimui nepritariama ESSJ XIII 287). V. Mažiulis (PKEŽ II 320–322) *kuš-ėti* (* „lankstyti“>) „krutėti, judėti, knibzdėti ir kt.“ kildina iš bl.-sl. **k(e/a)uš-* „tam tikru būdu lenkti / linkti“ < ide. **(s)k(e/o)uk* „t. p.“. Greta lie. *kušėti* yra išplėstos šaknies *kušėti*, *kūšta*, -ėjo „šnibzdėti; krutėti; virpėti, drebėti; tuštėti, džiūti“ (plg. lie. *kūšti*, *kūša*, *kūšė* „kuštėti, tuštėti, džiūti“) // la. *kustēt* „judėti, krutėti“, taip pat lie. *kustėti*, *kūsta*, -ėjo „1. drebėti; 2. krutėti“, lie. *kuzdėti*, *kūzda*, -ėjo „virpėti; šnibzdėti“, bei tos pačios reikšmės lie. *kuždėti*, *kūzda*, -ėjo; *kugzdėti*, *kūgzda*, -ėjo; *kužėti*, *kūža*, -ėjo; *kuzėti*, *kūza*, -ėjo, kurie veikiau rodo onomatopėjinę kilmę.

Emocinės būsenos veiksmažodžiai

§ 148. Rastas vienas tokios reikšmės veiksmažodis. S. r. *дробѣтъ*²⁴⁰ „baimintis, nedrįsti, drovėtis“ (plg. B ū g a RR I 437) < *,drebėti“²⁴¹ etimologiškai sietinas su lie. *drebėti*, *drėba*, -ėjo²⁴² „virpėti; bijoti“ = la. *drebēt*, -u, -ėju „drebėti, virpėti“ (plg. pr. **drib-* „drebėti“). S. rusų kalbos veiksmažodį su rytų baltų veiksmažodžiais tiesiogiai sieti trukdo prezento struktūra ir šaknies vokalizmas [bet plg. r. *дрѣбъ* „liūnas, pelkė“ (< „tai, kas dreba, virpa“)]. Galima rekonstruoti bl.-sl. verb. **dreb-* / **dreb-* / **drib-* „drebėti, virpėti; drėbti“ [> lie. *drėbti*, *drėbia*, *drėbė*, plg. s. sl. *drobiti*, *drobljo*, *drobiši* „разламывать, trupinti, laužyti“, go. (ga)*draban* „skobti, skaptuoti“] < ide. (dial.) **dhrebh-* „krėsti (kristi), drėbti (dribti)“ < ide. **dher-* (: **dhr-*) „t. p.“ (plg. PKEŽ I 206). Reikšmė „drebėti“ (→ „bijoti“) galėjo atsirasti baltų ir slavų kalbų bendrystės laikotarpiu (žr. dar PKEŽ I 205–206, B ū g a RR I 437, ESRJ I 539, ESSJ V 119, SS 196).

§ 149. Kai kurie autoriai (M a c h e k 1934 ir kt., žr. ESRJ IV 270 ir lit.) sieja sl. **cho-tėti*, **choštō*, **chošteši* „norėti“ (SS 764) su ketinimo veiksmažodžiu lie. *ketėti*, *kėta*, -ėjo „ketinti“ = la. *ketēt*, -u, -ėju. Tačiau lyginimas gali būti ne etimologinis, o tik tipologinis, nes

²³⁹ Iš čia lie. *kvēpia* / *kvēpti* „skleisti / skliski kvapai, orui“, *kvēpia* / *kvēpti* „skliski maloniam kvapai“, la. *kvēpt* „smilkti, rūkti“ (ME II 354).

²⁴⁰ Plg. dar. r. *дроб-кой*, *дроб-ной* „bailus“, žr. LEW 102, ESRJ I 539.

²⁴¹ Dėl reikšmių sambūvio / kیتimo „drebėti“ : / > „bijoti“ plg. ang. *tremble* „drebėti; bijoti; plevėsuoti“, žr. LAKŽ, TSRG.

²⁴² Plg. dar ekspresyvinio pobūdžio r. dial. *дрѣбѣтъ* (< **drēbēti*) „terškėti arba skleisti dusly, virpantį garsą“, ESSJ V 111.

panaši šių veiksmažodžių semantinė raida: lie. *ketėti, kēta*²⁴³ : lie. (s)*kēsti, -čia, -tė* tr. „plėsti, skėsti; skleisti“ = sl. *chotėti* : r. *хварати* „griebti“, plg. dar la. *gribēt* „norėti“ ir lie. *griēbti* „čiupti“ (žr. dar. LEW 247, ESRJ IV 270).

Vaizdo veiksmažodžiai

§ 150. Rasti du vaizdo veiksmažodžiai. Šaknies struktūra: *SRVT, TRVST*.

1) s. sl. *svtėti (sę), svštō (sę), svtiši (sę)*²⁴⁴ „šviesti, skleisti šviesą“ (SS 595, ESRJ III 575) funkciškai ir etimologiškai gretintinas su lie. *švitėti, švita / švitėja* Br., *-ėjo* „švytėti, švisti, šviesėti“ : la. dial. *kvitēt, -u, -ēju* „spindėti, blizgėti, mirgėti“ (ME II 335, B ū g a RR I 436). Šie veiksmažodžiai galėtų būti kildinami iš ide. **k_u(e)i-t- / *k_u(e)i-t-* „spindėti, šviesus, baltas“²⁴⁵;

2) s. sl. *blštati sę, -štō sę, -štiši sę*²⁴⁶ (SS 92), r. *блестеть (блещу́, блестя́шь ир блеще́шь)*²⁴⁷ „blizgėti, žibėti, tviekti“ etimologiškai susiję su lie. dial. *bliskėti, bliska, -ėjo*²⁴⁸ „blisksėti“, lie. *blizga*²⁴⁹, dial. *blizgėti, blizga, -ėjo* „švytėti atmušama šviesa, tviekti; šviesti; puikiai atrodyti“ = la. dial. *blizgēt* „mirgėti, ribėti“ (= dial. *blizēt*). Veiksmažodžiai kilę iš bl.-sl. **bl(e)isk-*. Finalės priebalsių samplaika *ST* turi įvairių variantų (*-sk-, -zg-, -žg-*²⁵⁰ ir kt.), iš kurių *-sk-* yra bendras baltams ir slavams.

Duratyvinę vaizdo reikšmę lietuvių kalboje gali turėti tiek priesagos *ėti a* kamieno (pvz., *blizgėti, blizga*), tiek *i* kamieno (*švytėti, švyti*) veiksmažodžiai. R. *блестеть* greta *ī*-kamienės prezento 2 asmens formos *блестішь*, turi ir formą *блеще́шь*, kurią galima sieti su baltų veiksmažodžiais, turinčiais nulinį prezento formantą (taip pat kaip siejame šakninius veiksmažodžius *nēša* : *несёшь*).

²⁴³ Plg. dar tos pačios šaknies veiksmažodžius, reiškiančius „norą ir žadėjimą“: *ketinti, -a, -o* „norėti, manyti, rengtis ką daryti; žadėti“, 2 *kēsti, kēta, kēto (kētė)* intr. „ketinti, žadėti“, 3 *pa-kēsti, -keñta, -keñto* „panorėti, pasiryžti“, 3 *kīsti, kīta (kiñta), kīto* intr. „ketinti, žadėti, baustis“, *kētėti, kēta /-i, -ėjo* „labai norėti, geisti“, 3 *kēsti, kēta, kēto (kētė)* intr. „ketinti, norėti, geisti, ryžtis“ ir kt. (žr. dar U r b u t i s 1981: 79).

²⁴⁴ Plg. dar r. *свѣтѣть, -аю* „švisti, aušti, brėkšti; eiti šviesyn, šviesėti“ (< r. *свѣтъ*, -а „1. šviesa, švitėjimas“), r. *свѣтѣть, свѣчу́* „1. šviesti, švitėti; 2. žibėti, šviesti“, s. sl. *svētiti* (: lie. *švaityti*), s. sl. *svitati* (: lie. *švytėti, -i*).

²⁴⁵ Šios šaknies veldinius žr. ESRJ III 575–576.

²⁴⁶ B ū g a kalba apie paprastąją šaknies variaciją, „kur eina pakaitomis *sk* su *st*, pvz., (...) prasl. **blšskō / *blštētī*“ (B ū g a RR II 287, plg. ESSJ II 117).

²⁴⁷ Variantai su kitomis priesagomis : s. sl. *blistati*, s. r. *блисцати* „blizgėti“, r. *блистѣть, -аю, -аешь* „t. p.“. ESSJ II 116–117 rekonstruojama pagr. forma prasl. **bliskati / *blistati(sę)*, o variantai su kitokiu vokalizmu laikomi antriniais, būdingais išvestiniams veiksmažodžiams (**blšskati < *blšskō, *blšskati < *blšsknōti*) ar kontaminaciniam variantui **blyskati*.

²⁴⁸ Plg. *bliēksti, bliēskia, bliēskė* „1. smarkiai degti; pliektis, tviekti, 2. žaibuoti“.

²⁴⁹ Plg. lie. *bliēgzti, bliēzgia, bliēzgė* „1. žr. blieksti 1; 2. tr. plonai verpti“, *bliēgzti, bliēzga (blygzta), bliēzgo* „imti blizgėti“.

²⁵⁰ Palatalizuotas *-zg-* > la. *-žg-*.

§ 151. Deadjektyvą r. *рябѣть*, -éio „mirkėti“ (plg. adj. *ráibas* „taškuotai margas“ = la. *ràibs* : *рябѣй* „raibas“; *рябѣка* „kurapka“ ir kt.) galima tik netiesiogiai sieti su tos pačios reikšmės lie. *ribėti*, *riba*, -éjo „mirkėti, žibėti, judėti, raibti (apie akis); knibždėti; krutėti“ (skiriasi morfologinė struktūra, šaknies vokalizmo laipsnis, darybinis statusas) ir rekonstruoti bl.-sl. **raib-* / **rib-* (žr. dar ESRJ III 535, LEV II 117, ME III 522, LLKŽ 557).

Kvapo veiksmazodis

§ 152. R. *смердѣть*, *смержѣ*, -дѣшь, s. sl. *smirdėti*, *smirdž*, *smirdiši* „smirdėti, dvokti“ (SS 617) : lie. *smirdėti*, *smirdi* / *smirda* / *smirdžia* / *smirsti*²⁵¹, -éjo „skleisti blogą kvapą, dvokti“ = la. *smirdēt*, *smirdu* / *smirdžu*, -ēju „smirdėti“. Lietuvių ir latvių atitikmenys turi po kelis esamojo laiko kamiengalio variantus. Remdamiesi slavų kalbų atitikmenų ĩ-kamienė prezento forma, galėtume manyti, kad baltų kalbų *a* kamienėo variantas gali būti ir antrinis, tad galima rekonstruoti ne tik šaknį bl.-sl. verb. **smird-*, bet ir bendrą struktūrą (inf.) **smird-ē-*, (praes.) **smird-ī-* „smirdėti“. Veiksmazodžio šaknis ide. **smird-* turi tęsinių ir kitose indoeuropiečių kalbose (žr. 6 pried.: 13 lent.).

Fiziologinio veiksmo veiksmazodis

§ 153. Užfiksuotas tik vienas tokios reikšmės veiksmazodis, turintis šaknies finalės *ST* samplaiką: r. *бздѣть*, *бздѣт*, le. *bzdziec*, čė. *bzdíti*, s.-kr. *bàzdjeti* „bezdėti“ (žr. dar ESRJ I 163, LEW 23), etimologiškai sietinas su lie. *bezdėti*, *bězda*, -éjo „smirdinti, smirsti, orą gadinti“ = la. *bezdēt*, -u, -ēju „t. p.“ – ta pati reikšmė, šaknis, priesaga **ē*. Jei r. *бздѣть* prezento forma būtų **бздѣт*, o ne *бздѣт*, šiuos veiksmazodžius būtų galima laikyti visiškais ekvivalentais²⁵² (plg. lie. *vėžti*, *vėža* : r. *везти*, *везу* [vezēt]). Šaknis **bezd-* / **bizd-* taip pat **pezd-* / **pizd-* greičiausiai yra garsažodinės kilmės (plg. dar s. r. *пездити*, slvn. *pezdēti* ir kt.), bet šios šaknies veiksmazodžių yra daugelyje giminiškų kalbų (žr. dar § 179 ir 319 išnašą).

Perstrukciniai veiksmazodžiai

§ 154. Visi trys perstrukciniai veiksmazodžiai turi po vieną finalės priebalsį (*T*, *S*)

1. Prasl. **dulėti* [slvk. *dul(i)ēt'* „storėti, tinti, pusti“, r. dial. *дулѣть* „degti, rusėti; pūti, dūlėti“, žr. ESSJ V 154] giminiškas lie. *dūlėti*, *dūlėja* / *dūli* / *dūla*, *dulėti*, *dulėja* / *dūla* / *dūli*, -éjo „lėtai irti; palengva degti, smilkti“ (caus. la. *dūlēt*, -ēju, -ēju „dūlyti“).

2. Le. *trupieć* „pūti, trūnyti (apie medį)“ sietinas su lie. *tr(i)upėti*, *tr(i)ūpa*, -éjo „dalytis, irti į smulkias daleles, gurėti“ : *trupēt*, -u / -ēju, -ēju²⁵³ „1. trūnyti, pūti, trešti; 2. ME

²⁵¹ Dėl lie. *smirdėti* prezento formų žr. § 40.

²⁵² Tiesa, to negalima pasakyti apie preterito sistemą.

²⁵³ Šiai šakniai priklauso: caus. la. *trupināt* „pūdyti, purinti, (daužant) minkštinti; smarkiai mušti“, subst. la. *trupe* „puvinys (medienos liga)“ ir kt. (Plg. kitus perstrukcinius veiksmazodžius la. *trapēt*, *trepēt*, *drupēt*, *trūdēt*).

trupėti; 3. ME drybsoti, tinginiauti“ (taip pat la. dial. *trup* „pūti, tūnyti, gurėti“; pr. *trupis* „trinka, kaladė“). Plg. dar caus. r. dial. *трупить* „крошить, smulkinti, trupinti“ = „daryti, kad trupėtų“. Galima mėginti rekonstruoti bl.-sl. **troup*²⁵⁴ / **trup*- „irti, pūti, trupėti; trupinti, skaldyti, gręžti“²⁵⁵, iš kurio baltai ir slavai savarankiškai pasidarė duratyvinių perstrukcinių veiksmažodžių.

3. Slvn. *trouchněti* „истлевать; rusėti, gruzdėti; trūnyti“ tik etimologiškai gali būti siejamas su lie. *tr(i)ušėti, tr(i)ūša / tr(i)ušėja, -ėjo*²⁵⁶ „1. žr. triušėti; 2. pūti, trešti“, „pamažu triušti“ : la. *trusēt, -u / -ēju, -ēju*²⁵⁷ „pūti, trūnyti; ruduoti, darytis dėmėtam (apie bulvę); triušti (apie plaukus); gruzdėti“. Be morfologinės struktūros skirtumų, yra šaknies struktūros skirtumų – slavų veiksmažodžio finalė *trouch-n-*. Bendra yra duratyvinė perstrukcinė reikšmė. Šių veiksmažodžių rekonstrukcijos etimologiniuose šaltiniuose skiriasi (plg. LEV II 423, B ū g a RR III 823, ESRJ IV 111).

§ 155. Etimologinėje literatūroje **būsenos (pakankamumo)** veiksmažodis prasl. **gonėti* (s. sl. *goněti* „užtekti, pakakti“, baž. sl. *гонѣти* „ganėti“) siejamas su lie. *ganėti, ganėja (gāna), -ėjo* „būti gana, užtekti, pakakti“ (Endzelins DI II 339; Buck 1949: 928; Windekens 1959: 49–50 ir kt.) rekonstruojant būsenos veiksmažodį ide. **g^hen-ē-* „būti gana“ (žr. ESSJ VII 22), bet kitose ide. kalbose panašių veiksmažodžių nėra: gr. ἄφερος „gausios atsargos“, εὐθενής, s. i. *ghaná-* „tamprus, stangrus“, go. *ganah* „gana“, adv. lie. *ganà*. Schmalstieg (1984: 77–78) nuomone, prievoksmis *ganà* yra veiksmažodžio *ganėti* likutinė forma iš esamojo laiko 3-ojo asmens, iš pradžių reiškusi ‘yra pakankama’. Vis dėlto tokiai nuomonei galima prieštarauti tiek dėl galūninio kirčiavimo, tiek dėl *tekėti, tēka* tipai nebūdingos veiksmažodžio *ganėti* semantikos, tiek dėl atitikmenų kitose kalbose. Greičiau *ganėti, -ėja, -ėjo* yra vedinys, o LKŽ apskritai neilustruojama esamojo laiko forma *gāna* gali būti tarmių inovacija.

* * *

§ 156. Taigi tarp slavų kalbų veiksmažodžių su priesaga *-ē-* visiškų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių atitikmenų nerasta. Tiesiogiai sieti slavų ir baltų kalbų bendraties priesagos **ē* veiksmažodžius trukdo skirtingi prezenso kamiengaliai ir preterito struktūra. Lietuvių (resp. latvių) kalbos veiksmažodžių prezento forma *a*-kamenė (nulinis formantas), o slavų veiksmažodžių – *ī* kamieno.

Nors daugiausia rasta garsą reiškiančių giminaičių, jų giminystės laipsnis kartais kelia abejonių – dažniausiai galima nustatyti tik panašią imitatyvinę kilmę (plg. le. *kreczac* : lie.

²⁵⁴ Šios šaknies yra s. r. *труппь* „ствол дерева, труп, побоище“, s. sl. *troupǫ*. Žr. dar. ME I 504, IV 222, 231; B ū g a RR I 489, II 631; LEV 430, 1132–1133; ESRJ IV 109.

²⁵⁵ Plg. gr. *τρύπη* „skylė“, *τρύπαι* „gręžiu“.

²⁵⁶ Plg. tos pačios šaknies intarpinius resp. *sta* kamieno veiksmažodžius: *triūšti, triūšta (triūnša), -o* intr. „lūžinėti, šiurti; irti, spurti, brigzti, trešti, trūnyti“, *trūšti, trūšta (truñša, truñšta Kv), -o* „triušti“.

²⁵⁷ Plg. la. dial. *trust, trusu / trūstu, trusu* „pūti, trunėti“.

krekėti, r. брызжать, -жý : lie. *bruzgėti* ir kt.). Vis dėlto baltus ir slavus sieja kai kurios garsinių veiksmažodžių šaknies struktūros tendencijos:

- 1) reduplikacija (*kreczac* : *krekėti*);
- 2) *ST* poklasio finalė (lie. *šk, zg*). *ST* poklasio finalę turi ir kitos reikšmės veiksmažodžiai (*blizgėti, bliskėti* : r. блестеть, prasl. **bliskati / *blistati*).

Iš judėjimo veiksmažodžių morfonologiškai artimiausi yra prasl. **kypėti* „virti“ ir lie. *kūpėti, kūpa / kūpi, -ėjo* : la. *kūpēt, -u, -ēju*. Tačiau skiriasi jų morfologiniai tipai. Kitų judėjimo veiksmažodžių tiesiogiai sieti neleidžia dar ir šaknies vokalizmo skirtumai.

Panašias darybos tendencijas atspindi lie. *švitėti* : la. *kvitēt* : s. sl. *svtėti se*, kurie turbūt yra savarankiški kalbų vediniai iš tos pačios indoeuropietiškos šaknies. Vaizdo veiksmažodžių ir jų atitikmenų latvių ir slavų kalbose šaknys turi nykstamojo laipsnio vokalizmą (išskyrus denominatyvą r. рябеть).

Veiksmažodžių *smirdėti* ir *bezdėti* šaknys, paveldėtos iš indoeuropiečių prokalbės, nuo bendrašaknių slavų kalbų veiksmažodžių skiriasi morfologine struktūra. Tiesa, *smirdėti a* kamieno forma *smirda* galėjo būti ir vėlesnė.

Iš perstruktūrinių veiksmažodžių be fonetinių nesklaidumų gali būti siejami prasl. **dulėti* ir lie. *dūlėti (dulėti)* (kurio prezento *a* kamienas greta *i* kamieno greičiausiai yra atsiradęs vėliau) bei le. *trupiec* ir lie. *trupėti* : la. *trupēt*.

Veiksmažodžiai su priesaga *-ā-

§ 157. Kai kurie slavų kalbų priesagos **-ā-* veiksmažodžiai, turintys tą pačią ar panašią šaknį, kaip ir baltų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai (r. блистать, светать, брызгать, пискать, трескать, крехтатъ, le. *pluskać* ir jų variantai), jau buvo paminėti, kalbant apie priesagos **-ē-* giminaičius slavų kalbose. Šiame skyriuje nagrinėjami 23 veiksmažodžiai.

Garsiniai veiksmažodžiai

§ 158. Iš 17 garsinių veiksmažodžių 7 yra reduplikaciniai, 5 turi vieną finalės priebalsį, 5 – finalės *ST* poklasio junginį.

Reduplikaciniai:

- 1) le. *bqbac* „schlagen, mušti, daužti, skambinti“ : lie. *bambėti, bamba, -ėjo* „nepatenkintam murmėti“ : la. *bambēt; bam̃bāt, -āju* „belsti, bildėti“;
- 2) če. *blbati* : lie. *balbėti, baľba, -ėjo* „plepėti“;
- 3) prasl. **b̃rbati* (s.-kr. *brbati* „contrectare; knistis“, r. барáбать „plėšyti, raustis, knistis“, бóрбаться „pliuškentis“; su epentetiniu *-l-*: slvn. *brbljati* „plepėti“, če. *brblati* „murmėti, neaiškiai kalbėti“ ir kt., žr. ESSJ III 122) kildintinas iš panašaus garsažodžio kaip ir lie. *burbėti, búrba* „murmėti; kunkuliuoti ir kt.“, la. *buřbēt* „pūti, triušti, akyti“;

4) slvn. *drdrāti* „dardėti, bildėti, tarškėti“ (LEW 83) : lie. *dardėti, dārda, -ėjo* „bildėti, dardant važiuoti“ : la. dial. *dardēt* (= *dàrdēt*), -u, -ėju „griausti, dundėti, dardėti, bildėti, trinksėti“;

5) le. dial. *gagac* „gagėti“, r. *гáгaть*, slvn. *gâgati*, s.-kr. *gâgati* ir kt. (žr. dar ESSJ VI 83–84) : lie. *gagėti, gâga, -ėjo* „rėkti ga-ga-ga (apie žąsį)“;

6) r. *квáкaть, квáкaю* „kvarksėti, kvaksėti, kurkti“ ir kt. (žr. dar ESRJ II 217, ESSJ XIII 147) : lie. *kvakėti, kvâka, -ėjo* „kvaksėti, kvarkti; garsiai juoktis; plepėti“;

7) le. *paplac* „plepėti, liežuvauti“ : *plepėti, plēpa, -ėjo* „taukšti, daug kalbėti; kunkuliuoti verdant“ : la. dial. *plepēt, -u, -ėju* / *plēpēt, -u, -ėju* „virti, kunkuliuoti; storėti; plepėti, pliurpti“ (ME III 369).

Visi minėti reduplikaciniai veiksmažodžiai yra savarankiški imitatyvai; galima tik konstatuoti bendrą reduplikavimo tendenciją ir rekonstruoti bendrą (ar panašių) garsažodžių (*bam, bal, dar, ga, kva, ple*), iš kurių daromi ir kitų struktūrinių tipų veiksmažodžiai (pvz.: lie. *gagoti* : la. *gâgât* „gagėti“, lie. *gagėnti, gaguoti, gaginti* „t. p.“, vva. *gâgen* „gagėti“). Baltų veiksmažodžių reduplikuojamas tik pirmas inicialės priebalsis (*bâm-b-a*), o slavų kalbose gali būti pakartotas ir inicialės priebalsių junginys (slvn. *drdrāti*) arba visas garsažodžio skiemuo (le. *gogotač* „kudakuoti“, r. *рагáкaть*).

Kartais tikslingiau rekonstruoti tik garsažodžio konsonantinę aplinką su įvairiais vokalizmo variantais (pvz.: **blb*: s.-kr. *blebėti* „plepėti“, le. dial. *beľbotac* : *blabėti, blāba, -ėjo* ir pan.; **drd-*: lie. *dirdėti, dārda, -ėjo* „dardėti, bildėti“ : la. *dīrdīt(ies)* „nicht Ruhe geben, wiederholt stoßen“ (LEW 83; ME I 470), lie. *durdėti, dūrda, -ėjo* „dardėti, dundėti, tarškėti“, taip pat kitokios struktūros lie. *deřdeliuoti, -iuoja, -iavo* „neaiškiai kalbėti“ : la. *derdēt, dardzēt, dārdzēt*).

§ 159. Su vienu finalės priebasiu:

1) r. *ѣрзaть, -aю, -aешь* „1. nusedėti, muistytis, nenustygti, 2. smukinėti, smukčioti“ (žr. dar ESRJ II 24) netiesiogiai siejamas su lie. *erzėti, érza, -ėjo* (ir *arzėti, árza*²⁵⁸) „1. tankiai ir neaiškiai kalbėti, 2. nepatenkintam bambėti, niurnėti“. Struktūriniai ir semantiniai skirtumai neleidžia tiesiogiai sieti slavų ir lietuvių veiksmažodžių; jie tikriausiai pasidaryti kalbose savarankiškai iš garsažodžių **er-z* : **ir-z*;

2) r. dial. *скрoбáть, -aю* „gremžti“, le. *skrobač*, če. *škrábat* ir kt. netiesiogiai susiję su lie. *skrabėti, skrāba, -ėjo*²⁵⁹ „krebždėti; braškėti, gurgždėti; šiaip taip krutėti; kalbėti,

²⁵⁸ Plg. dar *ėrzinti, -ina, -ino* „1. pajuokti, tyčiotis, 2. pykinti, kiršinti, 3. pykti, nervintis, 4. dirginti“; *ėrzti, -ta, -o = iřzti, -ta, -o* „nervintis, darytis irzliam“; *érza* „burbeklis, plepys“; *erzūs* „irzlus, nervingas“. Su plėtikliu *-d-*: *erzdėti, érzda, -ėjo* „urgzti, nernėti“. Būta mėginimų kildinti lie. *erzdėti, érzda* iš bulg. *ѣрзaть*. LEW 123: „Apie lietuvių *erzėti* skolinimąsi iš r. *jėrzatъ, jėrza* „nenuorama“ negali būti kalbos“ (plg. ESRJ I 402).

²⁵⁹ Plg. *skrābti, skramba, skrābo* „1. stingti, kietėti nuo šalčio, dėtis apšalui, ledeliui; 2. džiūti, kietėti, stirti“, *skrab-sėti, skrāb-si, -sėjo* „1. žr. skrabėti 2; 2. bartis“, *skrab-žd-ėti, skrāb-žd-a, -ėjo* „krebždėti“.

plepėti ir kt.“ : *skrabēt*, -u, -ėju²⁶⁰ „gremžti (nagais); girgždėti“. Greičiausiai greta šaknies bl.-sl. **skrab-* / **skrob-*²⁶¹ „gremžti, gramdyti ir pan.“ egzistavo ir imitatyvinė šaknis, iš kurio kilęs lie. *skrabėti* (žr. dar r. *скресть*; § 176);

3) r. *болтáть* „plepėti“ (< **bolt-*), le. *bełtać* „drumsti vandenį, plepėti“ gali būti kildinami iš to paties ar panašaus garsažodžio **bil-*²⁶², kurio refleksai su plėtikliu -d- yra lie. *bildėti*, *bilda*, -ėjo intr. „dundėti; bildant vykti; su triukšmu kristi“ = la. *atbildēt*, -u, -ėju „atsakyti, atsiliepti; būti atsakingam“, dial. *bikdēt*, -du /-žu, -dėju „kalbėti, sakyti“ (žr. dar § 118);

4) serb. *brgljati* „murmėti, plepėti“ (B ū g a RR III 781) netiesiogiai gali būti siejamas su lie. *burgėti*, *būrga*, -ėjo intr. „veržtis iš gilumos, čiurlenti, tekėti; murmėti, niurnėti, gurgti“ (taip pat *buṛgti*, *buṛgia*, *buṛgē* „burgėti 1, 3“), rekonstruojant garsažodį bl.-sl. **burg-* < **bur-* (→ lie. *bur-bėti*). Šaknies **bur-* plėtiklis -g- turbūt tik atsitiktinis sutapimas, o ne bendros darybos;

5) r. *кашлять*, -яю, -яешь²⁶³ „kosėti“ (prasl. **kaš(b)l'ati*, žr. dar ESSJ IX 160) netiesiogiai susijęs su veiksmažodžiu lie. *kósėti*, *kósi* /-sti /-a /-sta /-ėja, -ėjo „su tam tikru balsu spazmiškai iškvėpti orą“ : la. *kāsēt*, -ėju, -ėju „kosėti“, plg. tematinį s. i. *kásate* „kosėja“, žr. dar ME II 203, LEW 283–284, ESRJ II 214–215).

§ 160. Su *ST* tipo finale:

Rasti 5 priesagos *-*āti* slavų kalbų veiksmažodžiai su finalės *ST* poklasio junginiu. Tačiau tai rodo greičiau ne bendrą darybą, o bendras imitatyvinių veiksmažodžių kūrimo tendencijas bei priemones.

1) r. *плескáть*, *плещу́*, -щешь „pliuškenti, taškyti, šlakstyti; arch. ploti“ (ручей плещет)“ s. sl. *pleskati*, *pleštŏ*, *plešteši* „ploti (rankomis)“ (SS 449) siejamas su *pleškėti*, *plėška*, -ėjo : la. *plekš(k)ēt*, dial. *pleškēt* „taukšti, daug kalbėti; kunkuliuoti“. Šiuo atveju būtų galima rekonstruoti ne tik bl.-sl. garsažodį **ple-*, bet ir veiksmažodinę šaknį **plešk-*²⁶⁴ (lie. *pleška* : r. *плещет* = lie. *nėša* : r. *несет*), kurios tematizacija rytų baltų ir slavų kalbose įvyko atskirai (plg.: B ū g a RR I 473, III 859, ESRJ III 279; LEW 601–602, ME III 368, 370);

²⁶⁰ Greta garso reikšmės yra poveikio reikšmė, todėl LEW II 203 šis veiksmažodis laikomas iteratyviniu vediniu iš la. dial. *skrabt*, *skrabstu* / *skrabu* „gremžti, gramdyti; kasyti, braižyti“, plg. dar la. *skrabināt*, -u, -āju „gremžti“, *skrap-st-ēt*, -u, -ėju „girgždėti, knibždėti“, *skrab-st-īt* „скресть“. Latvių kalboje dar yra ir variantas **skrāb-*: *skrābāt* „хрустеть“.

²⁶¹ Kitų kalbų giminaičiai, minimi etimologinėje literatūroje: vo. *schrapen* (**skrapən*), s. isl. *skrapa* „царапать, вычеркивать“, ang. *scrape* „skusti, gramdyti, valyti“.

²⁶² >lie. *bilti* „imti kalbėti“, pr. *bill-īt* „sakyti, kalbėti“, lie. *bylŏti*.

²⁶³ Denominatyvas iš r. *кашель* (<**kāsljŏ-*) „kosulys“, plg. ESRJ II 214.

²⁶⁴ **plešk-* < **ple-*, iš kurios reduplikacinis lie. *ple-pėti*, *plė-pa*.

2) le. *truskac*²⁶⁵ gali būti siejamas su lie. *tr(i)uškéti*, *tr(i)ùška*, *-éjo* „traškėti, griškėti; triušėti“. Šie veiksmažodžiai yra savarankiški imitatyvai, turintys tokį patį finalės plėtiklį *-sĕ-;

3) r. dial. блѹзгать „niekus taukšti“, s.-kr. *blūzgati* „garsiai lietus; pliaukšti niekus“, le. *bluzgac* „плескаться“ (prasl. **bl'uzgati*, ESSJ II 139)²⁶⁶ lygintini su lie. *bliauzgėti*, *bliáužga*, *-éjo*²⁶⁷ „bliauzgoti“ (*bluzgėti*, *blūzga* ir *blūzgėti*, *blūzga*, *-éjo* „bildėti“) : la. *blaužgēt*, *-u*, *-ēju* „zirzti, dūgzti, bildėti; plepėti“ (*blūžgēt* „čiurlenti, gurgėti, plekšėti“; plg. dar vo. *plauschen* „plepėti“). Galima rekonstruoti tik panašių garsažodžių **bl(i)au-zg-* (: **bl(i)š-zg-*) su tokiu pat finalės determinantu *-zg-* (slavų kalbose šaknis **bliu-* plečiama ir kitaip, pvz., prasl. **bl'bvati*, **bl'ujō*, žr. ESSJ II 140);

4) garsažodinės kilmės prasl. **brazdati* (slvn. *brazdāti* „возиться (в воде); tepti, purvinti“ ir kt., žr. ESSJ III 11) fonetiškai panašus, bet etimologiškai nesusijęs su lie. *brozdėti*, *brōzda*, *-éjo* „bildėti, brazdėti; prk. krutėti, judėti“ : la. dial. *brāz(d)ēt*, *-u*, *-ēju* „braškėti“;

5) toks pat yra prasl. **brozdati* (slvn. *brozdāti* „eiti vandeniui, klimpstant purve“ č. *brozdati se* „eiti vandeniui, purvu, sniegu, bristi“) santykis su lie. *brazdėti*, *brāzda*, *-éjo* „dardėti, bildėti; brazdant judėti, važiuoti; kalbėti“, la. dial. *brazdēt*, *-u*, *-ēju* „tratėti, trekšėti“.

Judėjimo veiksmažodžiai

§ 161. Rasti 2 judėjimo veiksmažodžiai; vienas turi vieną finalės priebalsį, kitas – finalės *ST* samplaiką.

1) r. хлѣбать šnek. „klebetuoti, klebėti; klerti, smukinėti“, le. *chlębac* „krypuoti, į šonus linguoti“ kai kurių autorių siejamas su lie. *klebėti*, *klēba*, *-éjo* „1. judėti, klibėti; 2. judėti, krutėti, klibėti; 3. pamažu šį tą dirbinėti“, *klabėti*, *klāba*, *-éjo*²⁶⁸ „bildėti, trinkėti; klibėti; barškėti, kalenti dantimis; plepėti“ (žr. dar *kalbėti*, *kaľba*, *-éjo*) : la. *klabēt*, *-u*, *-ēju*²⁶⁹,

²⁶⁵ Plg. vardažodžius le. *trusk* „braškėjimas, spragsėjimas“, r. трыск „треск, хруст, хворост“, s. r. трыскъ „треск“. M. Vasmerio nuomone, r. трыск yra duslusis variantas greta r. дрызг (plg. lie. *druzgėti*) (žr. LEW 1133; ESRJ IV 110).

²⁶⁶ Struktūriškai artimesnis būtų lie. *bliauzgėti*, *-ója*, *-ójo* „niekus kalbėti, blevyzgoti“.

²⁶⁷ Plg. lie. *bliaūgzti*, *-ia*, *-é* „1. tr., intr. nepadoriai kalbėti, plepėti, blevyzgoti; 2. tr. tašyti“.

²⁶⁸ Plg. dar lie. *klibėti*, *klība*, *-éjo* „būti išsklerusiam; netvirtai laikytis, kledaruoti; judėti, krutėti ir kt.“. Plg. jų vedinius: inchoatyvus *klābti*, *klām̃ba*, *klābo* „imti klabėti“ : *klēbti*, *klēm̃ba*, *klēbo* „klibti, klerti“ : *klībti*, *klīm̃ba*, *klībo* „pradėti klibėti“ ir kauzatyvus *klābinti*, *-a*, *-o*; *klābyti* *-ija* *-ijo* : *klēbinti*, *-a*, *-o* : *klibinti*, *-a*, *-o*. Tos pačios šaknies kitų priesagų veiksmažodžiai: *-enti* (*klabėnti*, *-ēna*, *-ēno* „bildenti, klabinti, belsti ir kt.“ : *klibėnti*, *-ēna*, *-ēno* „klibinti, judinti; klabinti; judėti“), *-sėti*, *-si* (*klebsėti*, *klēbsi*, *-éjo* „klibėti, judėti; tarškėti, barškėti; klibinti“ : *klibsėti*, *klībsi*, *-éjo* „šlubčioti“). Visi šie veiksmažodžiai darybiškai arba etimologiškai susiję su ištiktukais *klāb*, *klebī*, *klēbt* ir pan.

²⁶⁹ Plg. dar la. *klabināt*, *-inu*, *-ināju* tr., intr. „klebinti, barškinti, tarškinti, kalenti; barškėti, plepėti“ = lie. *klābinti*.

dial. *klebēt*, *-u*, *-ēju* „klabėti (pvz., apie dantis); belsti į duris (EH); plepėti ir kt.“ (ME II 207, LEV I 397). Semantiškai r. *хлябать* yra panašus į lietuvių kalbos veiksmožodžius, tačiau fonetiškai juos susieti sunkoka (plg. В ū g a RR II 244);

2) prasl. **luzgati*²⁷⁰ (baž. sl. *louzgati* „kramtyti“ r. šnek. *лузгáть*²⁷¹ „есть, разгрызая и выплевывая шелуху, скорлупу“, „dial. valgyti“, žr. dar ESSJ XVI 214–215) šaknies struktūra (skiriasi vokalizmo laipsnis) panaši į lie. *luzgėti*, *lùzga*, *-éjo*²⁷² „judėti, maskatuoti, krutėti, tabaluoti; liulėti“, bet semantiškai sieti šiuos veiksmožodžius sunkoka. Jei prasl. **luzgati* būtų imitatyvinės kilmės, būtų galima rekonstruoti tik panašių lietuvių ir slavų garsažodžių **lauzg-* / **luzg-* (LKŽ duomenimis, šaknies *luzg-* žodžiai pažįstami tik žemaičių plote).

Vaizdo veiksmožodis

§ 162. Du vaizdo veiksmožodžiai (*блистáть*, *светáть* ir jų variantai) jau buvo aptarti (žr. 244, 247 išnašas). Šiame poskyryje aptariamas tik vienas vaizdo veiksmožodis, turintis vieną finalės priebalsį (*T* poklasis).

Prasl. **mǫrgati* (če. *mrhati* „leisti, švaistyti, eikvoti“, če. dial. *mrgat* „judinti, mosuoti; niūriai žiūrėti“, s. le. *margać* „vizginti uodega“, le. *mruǵać* „mirksėti; dial. *mirgėti*“, r. *моргáть*, *-áю* „mirkčioti, mirksėti; dial. judinti antakius“, r. dial. *миргáть* „mirksėti“), etimologiškai sietinas su lie. *mirgėti*, *mìrga*, *-éjo* „žibėti ir kt.“ = la. *miǝdzēt*, *-u*, *-ēju* „mirgėti, spindėti; lynoti, krapnoti“. Šiek tiek skiriasi veiksmožodžių reikšmė: lietuvių ir latvių veiksmožodžiai yra duratyvinio pobūdžio, o slavų priesaga *-ati* suponuoja iteratyvinį veiksmą (plg. lie. *mirk-sėti* : la. *miǝššēt*, *miǝšēt* „mirkčioti“). Etimologiškai jie kildintini iš bl.-sl. **mǫrg-* / **marg-* < ide. **mer-* (**m̥r-* / **mar-*)²⁷³. Beje, ESSJ XVIII 98 pateikiamas šakninis verb. če. dial. *měč'* (<**mergt'i*) „merkėti (akis)“ bei vedinys če. dial. *mřežít se* „raibėti akyse; lipti (apie akis)“.

²⁷⁰ Kaip ir duslusis variantas prasl. **luskati* (bulg. *люскама* „trenkti, duoti antausį, gerti“, s. r. лускати „graužti riešutus gliaudant“, le. *luskac* „lukšteni, gliaudyti; traškėti, braškėti“ ir pan.) vienų autorių laikomas onomatopėjinės kilmės, kitų kildinamas iš ide. **leu-* „lupti, gliaudyti, išimti“ su formantu *sk*, būdingu veiksmožodžiams intensyvams, plg. ESSJ 192–194.

²⁷¹ Plg. r. *лузнуть* „ударить, хлестнуть“, kuris laikomas vediniu iš *лузгáть* (ESRJ II 530).

²⁷² Plg. *lùgzti*, *luǝzga*, *lùzgo* „1. linkti, svirti, lėpti; 2. plyšti, skarti“, *lùzginti*, *-a*, *-o* „1. ką nukarusį judinti; purtyti, vizginti; 2. raginti; 3. valkiotis; 4. negražiai rengtis“, *luzgėti*, *-a*, *-o* „žr. *luzginti* 1“, *lùzgis*, *-é* „1. aplėpaušis; 2. kas apsileidęs, nuskaręs, žioplis“.

²⁷³ Tokią šaknį (su kitais šaknies galo plėtikliais) pratęsia lie. *mėrkėti*, *-ia* (*mìrkčioti*, la. *miǝššēt*), r. *мёркнуть* „temti, blankti“, s. sl. *mьrkнѣти* „temti, blankti“, r. *мерцáть* (*-áю*), s. r. *мьрцати* „mirgėti, žybsėti, virpėti, vibruoti“, prasl. **mǫrkati*. Plėtikliai (**-g-*, **-k-*) nėra vien tik baltų ir slavų bendrybė, nes šiai šakniai priskiriami ir go. *maurgins* „rytas“, sva. *morgan* „t. p.“, s. isl. *myrkr* „tamsus“, galbūt s. i. *markás* „saulės užtemimas“ (plg. ESRJ II 604, 605, 606, 652). Plg. dar sl. **mǫrdati* (žr. ESSJ XVII 238).

Perstrukcinis veiksmazodis

§ 163. Vienintelis šios priesagos perstrukcinis veiksmazodis turi *ST* tipo finalę. Prasl. **druzgati*²⁷⁴ (s. le. *druzgac* „trupinti“, če. *druzgati* „smulkinti“ ir kt., žr. B ū g a RR I 437, ESRJ I 543) galima netiesiogiai sieti su lie. *druzgėti*, *drūzga*, *-ėjo* „trupėti“. Skiriasi veiksmazodžių leksinė-gramatinė reikšmė (kauzatyvumas ir poveikis objektui). Būtų galima rekonstruoti bl.-sl. verb. **drouzg-* / **druzg-* „trupinti; trupėti“, bet ekspresyvinės asociacijos su prasl. **drozgati*, prasl. **trusk-* (žr. ESSJ V 133–134) ir lie. *driozgėti*, *driozga*; *drióskėti*, *drióskeja* / *drióska* (*drióskėti*) „poškėti, bildėti“, *tr(i)oškėti*, *tr(i)uškėti* ir kt. verčia manyti, kad šie baltų ir slavų veiksmazodžiai gali būti savarankiški naujadarai.

Gebėjimo veiksmazodis

§ 164. Viena finalės priebalsį turintis veiksmazodis prasl. **gabati* (slvn. *gábati* „нуждаться, голодать; пропадать, околевать“, če. *habati* „griebti“ ukr. *гáбати* „griebti“ ir kt.) ESSJ (VI 76–77) sudarytojų nuomone, greičiausiai yra garsazodinis darinys, sietinas su **kapati*, nors kiti autoriai (ESRJ I 105, B ū g a RR III 943, LEW 126–127) kildina šį žodį iš ide. **g^hab^h*- ir sieja su lie. *gobėti* „trokšti“, *gabėnti* „vežti, tempti“ ir kt. (žr. dar B ū g a RR III 943–945). Iš pagrindinės ide. **g^hab^h*- (ar **g^heb^h*- „griebti, imti, duoti, turėti, sulaikyti“, žr. IEW 407, LIV 172) reikšmės „imti; tverti“ lengvai atsiranda reikšmė „turėti“ (= „būti nutvėrusiam“²⁷⁵) = lo. *habere* „haben“ (lie. *turėti* „haben : müssen, sollen : halten“), iš kurios ir atsiradęs **gebėjimo** veiksmazodis lie. *gebėti*, *gēba*, *-ėjo* „turėti papratimą, mėgti; mokėti, išmanyti, galėti“²⁷⁶ (plg. B ū g a RR III 943–945). V. Mažiulio nuomone, „verb. bl. **gab-* „čiupti, griebti, imti“ (intens.) nesunku kildinti iš verb. ide. **g^hab^h*- „t. p.“ (lo. *hab-eo* „turiu, laikau“ ir kt. žr. IEW I 407 tt.), bet iš jo kildinti minėtą verb. bl. *geb-* „t. p.“ (ne intens.) dėl šaknies vokalizmo – neleįgva. (...) Čia galima taip spėti: iš pradžių buvo vienas verb. bl. **gab-*, kuris vėliau pasidarė intensyvas resp. greta jo atsirado (apofoniškai) neintensyvas verb. bl. **geb-*“ (žr. PKEŽ I 419–420).

Pojūčių veiksmazodis

§ 165. R. *схудать* „хворать“ Даль VI³ 229 galėtų būti etimologiškai susijęs su pojūčių veiksmazodžiu lie. *skaudėti*, *skauđa* / *skaušta* / *skaušti* / *skauđžia* / *skauđi*, *-ėjo* „jausti skausmą, sopėti ir kt.“ : la. *skāudēt*, *skāudu*; *skāudit*²⁷⁷ „pavydėti“, jei rusų kalbos veiksmazodžio šaknies vokalizmas *-u-* < **-ou-*. Jei *-u-* < **-o-*, tuomet r. *схудать* sietinas su

²⁷⁴ ESSJ (V 133) sudarytojų nuomone, r. друг „хворост, бурелом“, друга „опавшая листва, ветки“ ir kt. panašūs vardažodžiai laikytini deverbatyvais. Kita vertus, plg. la. *dru-sk-āt* „trupinti“ : la. *dru-sk-a* „trupinys“, lie. *druskà*, la. *drusku* „truputį“.

²⁷⁵ Plg. gr. φέρω, lot. *ferō* „nešu“ : s. sl. *berō*, *byrati* „imti“.

²⁷⁶ Taip pat lie. *gabūs*, *-i* „zdolny, даровитый“ – tai tas, kas „visa *geba*, *sugeba* daryti“

²⁷⁷ Plg. dar la. *skāust* (*skāužu*) „1. pavydėti, 2. išnaikinti, pašalinti“.

sl. *skōda*²⁷⁸ „недостаток, скуда“, r. *скуден* „skurdus, menkas, negausus; vargingas“ : lie. *skūsti, skūndžia, skūndė* „pranešti kam kieno kalbę, kaltinti, ir kt.“ : la. *skundēt, -u /-ēju, -ēju* „pavydėti“ (plg. B ū g a RR II 568, 570). ESRJ III 661 žodžiai r. *скудá, скудный*, s. sl. *skōdō; oskōditi* „atimti“ (SS 417), prasl. **skōd-* siejami su prasl. **skęd-* (r. *шадить*), o su minėtais baltų žodžiais nesiejami.

* * *

§ 166. Rytų baltų *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* tipo ir slavų priesagos *-*ā*- veiksmažodžių tiesiogiai sieti negalima. Priesagos *-*ā*- slavų veiksmažodžiams struktūriškai artimesni lietuvių priesagos -*oti* resp. la. -*āt* iteratyviniai veiksmažodžiai (plg. la. *bambāt, -āju* „belsti, bildėti“ ir lie. *bqbač* „mušti, daužyti, skambinti“).

Slavų priesagos *-*ā*- veiksmažodžiai gali reikšti ir efektinį veiksmą, nebūdingą *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams (plg. s. le. *druzgac* „trupinti“ : lie. *druzgėti, drūzga, -ėjo* „trupėti“).

Leksinės semantikos požiūriu, slavų priesagos -*ā*- veiksmažodžiai gali reikšti panašius dalykus kaip ir *tekėti, teka* tipo baltų veiksmažodžiai – garsą, judėjimą, vaizdą.

Baltų ir slavų garsiniams veiksmažodžiams būdinga reduplikacija, tačiau baltų kartojamas tik pirmas inicialės priebalsis, o slavai gali pakartoti ir inicialės priebalsių samplaiką (plg. slvn. *drdr-āti* : lie. *dar-d-ėti*). Lyginant panašios šaknies veiksmažodžius daugeliu atvejų galima rekonstruoti tik bendrą ar panašų garsažodį, iš kurio baltai ir slavai (dažnai ir kitos indoeuropiečių kalbos) yra pasidarę savitų struktūrų veiksmažodžių. Tie garsažodžiai gali būti ir indoeuropietiško senumo (pvz., iš ide. *bhel-* „aidėti, trinkėti“ kildinami ir lie. *bildėti* : la. *biłdēt*, ir r. *болтáть* ir kt.), bet dažniausiai tai tėra visų kalbų imituojami panašūs garsai.

Baltų ir slavų kalbų veiksmažodžiai turi šaknies formavimo bendrybių: finalės plėtikliai (pvz., -*g-*: lie. *mirgėti*) ir *ST* tipo determinantai: *šk* (lie. *pleškėti* : s. sl. *pleskati*; lie. *tr(i)uškėti* : le. *truskač*), *zg* (lie. *luzgėti* : r. *лузгáть*; lie. *druzgėti* : s. le. *druzgac*).

Veiksmažodžiai su priesagomis *-ot-ā-, *-ēt-ā-

§ 167. Sudėtinės priesagos *-*ot-ā-*, *-*ēt-ā-* gali būti laikomos ir priesagos -*ā*-variantais. Šiame poskyryje aptariami devyni slavų kalbų veiksmažodžiai (greta kurių nėra paprastesnės priesagos variantų), etimologiniuose šaltiniuose pateikiami kartu su baltų veiksmažodžiais.

J. O t k u p š č i k o v o (1967: 95–96) nuomone, iteratyviniai (kartais inchoatyviniai ar deminutyviniai) dariniai rusų kalboje (kaip ir lietuvių) yra daromi iš veiksmažodinių daiktavardžių, ir pateikia pavyzdžius: *гоготáть* – *гóгот* – *gagėti*, *грохотáть* – *грохот* – *groxat*,... *кюкюкáть* ir *кюкюкáть* – *кюкюк* – lie. *klagėti* ir kt. Tačiau gali būti priešingai:

²⁷⁸ Vedinyš r. *скудéть, -éю* „eiti menkyn, skurdyn, susti“.

deverbatyvas prasl. *gogotō ← prasl. *gogotati²⁷⁹.

Visi *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių giminaičiai, turintys priesagas *-ot-ā-, *-ēt-ā-, reiškia garsą. Penki veiksmažodžiai turi reduplikacinę šaknį. Vienu finalės priebalsiu ir *ST* tipo samplaika išplėstą šaknį turi po du veiksmažodžius.

Reduplikaciniai veiksmažodžiai:

1) r. блебѣратъ „vapėti, plepėti“ siejamas lie. *blebėti*, *blēba*, -ėjo „niekus kalbėti, plepėti“ (B ū g a RR I 433). Galima rekonstruoti tik panašų garsažodį *ble-*;

2) prasl. **bolbotati* (če. *blabotati* „plepėti“, r. dial. болбогаты „murmėti“, ukr. болбогати „plepėti, neaiškiai kalbėti“, ESSJ II 171) galima sieti su lie. *balbėti*, *balba* „plepėti“, lie. *blabėti*, *blāba* „liepsnoti; kunkuliuoti, kliukėti; plepėti“ ir kildinti iš panašių garsažodžių *bal-* / *bla-* (plg. lo. *balbutire* „mikčioti, neaiškiai kalbėti“; *blaterare* „plepėti“);

3) prasl. **b̄rbotati* (s.-kr. *brbótati* „mikčioti, neaiškiai kalbėti; plepėti“, *brbòtati* „traškėti“, slvn. *brbotáti* „клокотать, бормотать“, luž. a. *bórbotać* „бормотать, ворчать“ ir kt., žr. ESSJ III 122) siejamas su lie. *burbėti*, *būrba*, -ėjo „murmėti, bambėti; burbuliuoti; kunkuliuoti ir kt.“: la. dial. *buřbêt*²⁸⁰ „pūti, triušti, akyti“. Galima rekonstruoti tik garsažodį **burb-* (< **bur-*), iš kurio baltai ir slavai formavo panašių funkcijų, bet skirtingų struktūrų veiksmažodžius²⁸¹;

4) prasl. **m̄rbotati* (s.-kr. мрмòтати „miurgžėti, murmėti; čiurlenti, gurgėti“, le. dial. *marmotać* „niurgžėti, bambėti“, r. dial. мормотать „burbėti, bambėti, niurnėti“ ir kt., žr. ESSJ XVII 251) sietinas lie. *murmėti*, *mūrma*, -ėjo „niurgzti, neaiškiai kalbėti, niurnėti, piktai kalbėti, niurgžėti; gurgėti, burgėti; grumėti“: la. dial. *muřmêt*, -ėju „murmėti, miaukti“ (žr. ME II 670, LEV II 670). Galima atstatyti tik garsažodį **mur-*, kurio reikšmė ir reduplikavimas – bendras visų ide. kalbų požymis: sva. *murmurôn*, *murmulôn* „murmėti, burbėti“, lo. *murmurō*, -āre „murmėti, urgzti, čiuzėti, krebždėti“, gr. μορμύρω „murmū, burbu, krebždu“, arm. *m̄m̄oam*, *m̄m̄oim* „murmū, burbu, riaumoju“, s. i. *murmuras* „spragsinti ugnis“, *marmaras* „krebždantis“ (žr. dar ESRJ II 656);

5) baž. sl. *клекътати* „schreien“; r. *клектать*, *клекчý* „kleketuoti (apie plėšrius paukščius)“; s. sl. *kl̄čítati*, *kl̄čīštō*, *kl̄čīšteši* „заставлять стучать“; slvn. *klekatáti* „griausti, belsti; terkėti, terkšti; pliauškėti“; le. *klekotać*; *klektac*²⁸² „krekėti; plepėti“ (žr. dar ESSJ IX 191, 193) gali būti lyginami su lie. *klekėti*, *klēka*, -ėjo „tarškinti (apie kleketą), kleketuoti; kriuksėti; garsiai kalbėti, juoktis; kliukėti (apie skystį); virti, kunkuliuoti“, nes yra savarankiški reduplikaciniai imitatyvai, susiję su garsažodžiu **kle*-²⁸³.

²⁷⁹ Plg. ESSJ VI 195. Apie lietuvių kalbos *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių darybinį statusą sk. 2.2 skyr.

²⁸⁰ Perstrukcinė la. *buřbêt* reikšmė veikiausiai atsiradusi iš garsinės, plg. la. *būrbināt* „murmėti, bambėti; čiurlenti, burbuliuoti“.

²⁸¹ Plg. kitaip išplėstus la. *buřškēt*, -u, -ėju „murmėti; bildėti (apie byrančius daiktus) terkėti; gurgėti (apie pilvą)“, r. бормотать, -очý „bambėti, burbėti, burblenti, murmėti, niurnėti, murmuliuoti“.

²⁸² Plg dar s. r. *klokotati*, *klokoštō*, *klokošteši* „клокотать, кипеть“ (SS 285).

²⁸³ Plg. dar panašius go. *hlahjan*, sva. *hlahhan* „juoktis“, gr. κλάζω „triukšmauti, belsti, švilpti, dainuoti ir kt.“ ir kt. (žr. LEW, ESRJ II 247).

Su vienu finalės priebalsiu -T:

6) baž. sl. клегѣтати netiesiogiai siejamas *klegėti, klėga* (dial. *klagėti, klāga*) „tarškėti; drebėti; su garsu virti; kliuksėti; čiurlenti; gagėti; garsiai kalbėti; aidėti“ : la. *kladzēt* „kudakuoti, daug kalbėti“. Visi šie veiksmažodžiai kildintini tik iš panašių garsažodžių **kle-g* (plg. lie. *klekėti : kle-kle*);

7) r. dial. скреготать ir r. крежетать, -ещу, -ешшь „griežti (dantimis, griškėti; girgždėti, džerškėti, čerškėti“ gali būti netiesiogiai siejami su *kregėti, krėga / krėgia, -ėjo*²⁸⁴ „sunkiai kvėpuoti, kriuguoti; kriuksėti; garsiai kalbėti, čiauškėti“. Galima tik rekonstruoti panašų garsažodį *(s)*kre-*, iš kurio kalbos darėsi savų struktūrų žodžių²⁸⁵;

Su ST tipo finalės priebalsių samplaika:

8) prasl. **lazgotati* (r. dial. лазготать „plurpti be sustojimo“, ESSJ XIV 62) yra imitatyvinis forminys kaip ir lie. *lazgėti, lāzga, -ėjo* „garsiai šnekėti, klegėti; plevėsuoti“. Ta pati (ar panaši) šaknis ir jos plėtiklis -zg- veikiausiai leidžia rekonstruoti tik bendrą garsažodį. Etimologinėje literatūroje prasl. **lazgotati* gretinama su r. лоскать²⁸⁶ (-ао), лоскнуть, лёскать „бить, хлопать, щелкать бичом“, лоскатать „щелкать“, če. *loskotati* „трещать“, le. *loskotac* „шуметь, трещать“ (žr. B ū g a RR I 455, 458; ESRJ II 476, 521) < interj. **lōsk-*;

9) r. verb. троскотать²⁸⁷ „dundėti, traškėti“, s. r. троскотати „traškėti, braškėti“ siejami su lie. *traškėti, trāška, -ėjo* „su garsu lūžinėti, braškėti; spragant degti; šnek. plepėti; šnek. negaluoti“ = la. *trakšket, -u, -ēju* „braškėti, girgždėti“ (plg. pr. *troskeilis* „pyragaitis“ (plg. lie. *traškūtis, troškūtis*). Veikiausiai rekonstruotina interj. bl.-sl. **trōsk* (žr. dar ESRJ IV 106, ME, LEW 1112).

* * *

§ 168. Rytų baltų *-ē-ti, *-a, *-ē-jā tipo ir slavų sudėtinių priesagų *-ot-ā-, *-ēt-ā- veiksmažodžių tiesiogiai sieti negalima. Jie gretintini funkciškai, nes atspindi panašią semantiką kaip ir baltų nagrinėjamojo tipo veiksmažodžiai. Visi aptartieji priesagos *-ot-ā-, *-ēt-ā- slavų veiksmažodžiai reiškia tiktai garsą, o rytų baltų kalbų *-ē-ti, *-a, *-ē-jā veiksmažodžių semantika žymiai platesnė. Slavų veiksmažodžiams, turintiems iteratyvumo atspalvį (pvz., slvn. *bolb-otati* ir pan.), artimesni būtų kitokios struktūros veiksmažodžiai (pvz., lie. *balbatuoti* „plepėti, neaiškiai kalbėti“).

Galima kalbėti apie bendrus (ar tik panašius) baltų ir slavų garsažodžius veiksmažodžiams kurti bei apie tam tikrus šaknies sandaros bendrumus: reduplikaciją ir finalės plėtimą ST tipo samplaikomis (-sk-, -zg-).

²⁸⁴ Plg. dar *kreg-uoti* „1. sunkiai alsuoti, karkuoti, kriuguoti, 2. sunkiai kosėti; 3. sunkiai eiti“.

²⁸⁵ Plg. dar išplėstus lie. *kreg-žd-ėti, krėg-žd-a, -ėjo* „1. kreknoti (apie šarką, antį); 2. kosėti, kreguoti; 3. girgždėti“, dkt. *kre-gž-d-ě, krėg-žd-é* „пасточка“, *skrėg-žd-ě* „1. kregždė; 2. strazdana“ žr. ESRJ III 656–657, B ū g a RR II 570, LEW 291.

²⁸⁶ Su dusliuoju šaknies galo priebalsių samplaikos variantu, plg. lie. *lask-uoti, -uoja, -āvo* „linksmi dainuoti“ (žr. dar ESSJ XVI 80–81).

²⁸⁷ Plg. r. трóскот „треск, шум“, троска „заibas“.

Veiksmožodžiai su priesaga *-ī-

§ 169. Tiesiogiai sieti baltų *-ē-ti, *-a, *-ē-jā tipo veiksmožodžių su slavų veiksmožodžiais, turinčiais bendraties priesagą *-ī- negalima. Tačiau tokia analizė gali duoti naudos, nustatant baltų veiksmožodžio semantiką ir šaknies kilmę. Iš viso analizuojamos 9 veiksmožodžių grupės. Po tris veiksmožodžius reiškia garsą ir judėjimą, 2 veiksmožodžiai reiškia perstruktiją, vienas – psichinę būseną.

Garsiniai veiksmožodžiai

Du veiksmožodžiai turi vienanarę finalę, vienas dvinarę (ST).

1) čė. *klābositi*²⁸⁸ „šnekėti, plepėti“ etimologinėje literatūroje siejamas su lie. *kalbėti*, *kal̃ba*, *-ėjo* = la. dial. *kalbēt* (la. *kal̃bināt*) „plepėti, kalbėti“. Morfologinės struktūros požiūriu slavų veiksmožodžiui artimesnis būtų lie. *kalbāsyti*²⁸⁹, šaknies struktūros požiūriu – lie. *klabėti*, *klāba*, *-ėjo* „1. bildėti; klibėti; barškėti; 2. plepėti“²⁹⁰: la. *klabēt*, „bildėti, klabėti, taukšėti; plepėti, niekus taukšti“. Galima rekonstruoti tik garsažodinės kilmės šaknį **kalb-* (**klab-*, *kleb-*) < bl.-sl. **kel-* / **kal-*²⁹¹ „skleisti garsą / sklisti garsui“ (plg. plėtikliu *-b* neišplėstos šaknies la. *kał-uōt* „t. p.“) < verb. ide. *(s)*kel-* / *(s)*kol-* / *(s)*kł-* „skleisti garsą (sklisti garsui)“²⁹² (žr. PKEŽ II 100, LEW 207–208);

2) etimologinėje literatūroje r. dial. *пръжитъ*, *пръжъ*²⁹³ „kepti, čirškinti“ siejamas su lie. *spragėti*, *sprāga*, *-ėjo* „traškėti, spragsėti plyšinėjant nuo šalčio ar karščio; nuo karščio atitrūkus su garsu lėkti; kaisti, degti nuo saulės; kepti, čirškėti, gruzdėti ir kt.“: la. dial. *spragstēt*, la. *sprakstēt* (*sprakškēt*) *-u*, *-ėju* „traškėti, braškėti, pyškėti“. Tačiau tiesiogiai sieti slavų ir baltų veiksmožodžių negalima dėl inicialės, šaknies centro, semantikos ir morfologinės struktūros skirtumų. Greičiausiai lie. *spragėti* kaip ir *spirgėti*, *spirga*, *-ėjo* „čirškėti; nuo karščio džiūti, sausėti“ laikytini tiesioginiais imitatyvais iš garsažodinės šaknies, egzistavusios greta veiksmožodžio lie. *sprógti*, *-sta*, *-o* = la. *sprāgt*, *sprāgstu*, *sprāgu*. (žr. LEW 873, 882; ESRJ III 393, B ū g a RR II 310, LEV II 273).

²⁸⁸ Plg. subst. čė. *klābos* „tarškėjimas, bildėjimas; plepėjimas“.

²⁸⁹ Esama ir kitų priesagų vedinių: *kalbasuoti*, *kalbatuoti* „kalbėtis“, *j-kalbauti* „įkalbinėti“ ir kt.

²⁹⁰ Lie. *klebėti*, *klēba*, *-ėjo* „judėti, krutėti, klibėti“: la. dial. *klebēt*.

²⁹¹ Etimologinėje literatūroje šakniai **kal-* dar priskiriamas reduplikacinės šaknies daiktavardis sl. **kol-kolъ* > r. *колокол* „varpas“. Semantiškai ir funkciškai panašus į lie. *kalbėti* ir r. *колобóить* „plepėti, pliurpti“, bet M. Vasmeris (ESRJ II 292) mano, kad jie greičiausiai nesusiję.

²⁹² > verb. sva. *hellan* „ertönen“, *scellan* „schallen, aidėti, skambėti“, subst. gr. *κέλ-αδοσ* „triukšmas“, verb. het. *kalleš-* „šaukti“: lot. *calāre* „šaukti, šūkauti, sušaukti“, gr. *καλεῖν* „šaukti, vadinti“.

²⁹³ Ukr. *пръгати*, *пръжý*, baž. sl. *пръжити*, *пращити* „поджаривать, сушить“, le. *prāžýc* „kepinti, deginti, džiiovinti“, čė. *pražiti* „kepinti, kaitinti, deginti (apie saulę), skaldyti (riešutus)“, le. *pragnąc* „džiūti; trokšti“.

Su *ST* tipo finalės priebalsių samplaika (-*zd-*)

3) prasl. **brōzditi* (baž. sl. *brōzditi* „gabenti“, če. *brzditi* „stabdyti“, le. *bruzdžić* „kurstyti, raginti; trukdyti“, r. dial. бороздѣть „niekus kalbėti; trukdyti“ ir kt., žr. ESSJ III 63) giminiškas veiksmažodžiui *brūzdinti* „skubinti, ginti; tempti; triukšmauti“, kuris yra kauzatyvinis vedinys iš lie. *bruzdėti*, *brūzda*, -*ėjo* „judėti, krutėti; brazdant skubiai eiti, važiuoti; nerimti, maištauti“ (: la. *bruzdēt*). Galima rekonstruoti interj. bl.-sl. **bru-zd*²⁹⁴, su bendra baltams ir slavams finalės priebalsių samplaika *-*zd*²⁹⁵ (žr. dar LEW 56; РФВ 70, 102; ESRJ I 219).

Judėjimo veiksmažodžiai

§ 170. Visi trys judėjimo veiksmažodžiai turi vienanarę finalę.

1) prasl. **juditi* (le. *judzić* „kurstyti, gundyti; erzinti“, bulg. юдя „kviesti, masinti, vilioti, ukr. їудити „vilioti, gundyti ir kt.; žr. ESSJ VIII 191–192, ESRJ IV 528, 529) < prasl. **juda* (bulg. юдя „pikta mitinė būtybė“, maked. јуда „mitinis padaras (vėtros, uragano įkūnijimas)“ ir kt.; žr. ESSJ VIII 191). Ryšys su lie. *judėti*, *jūda*, -*ėjo* „krutėti, eiti, žengti ir kt.“ ir la. dial. *judēt* „sich bewegen“ (ME II 115) ir kt.²⁹⁶ tik etimologinis (ide. **ǵu-dʰ* / **ǵu-dʰ*);

2) r. arch. ласить²⁹⁷ „dėmėti“ netiesiogiai susijęs su lie. *lašėti*, *laša*, -*ėjo* „I lašais kristi, lašais laistyti; II blizgėti, spindėti“ : la. *lāsēt*, dial. *lasēt*, -*u*, -*ėju* „lašėti, varvėti, lašnoti“. Slavų veiksmažodis greičiausiai yra denominatyvas (< r. *lāca*), o baltų veiksmažodžių darybos santykis su *lašū* yra sudėtingesnis (greičiausiai *lašas* yra deverbatyvas). Todėl galima tik rekonstruoti bl.-sl. **lāš-* / **laš-*;

3) r. рўшить, рўшу²⁹⁸ „griausti, versti, ardyti“, s. sl. *roušiti*, -*šo*, -*šiši* „ardyti, naikinti“, ukr. рўшити, рўшати „judinti“, le. *ruszyć* „тронуть, тронуться; двинуться“ netiesiogiai siejami su lie. *rusėti*, *rūsa* /-*i*, -*ėjo* „pamažu degti, smilkti; lėtai tekėti, bėgti“. Tačiau labai skiriasi kategorinė ir leksinė reikšmės. Lyginant lietuvių *rusėti* su slavų vardažodžiais r. рўс-ло „upės vaga“, рўс-т „stipri srovė“ (<ide. **rous-lo*, **rous-to*) galima

²⁹⁴ Plg. veiksmažodžius su kitu vokalizmo laipsniu la. *braudžēt*, -*u*, -*ėju* „brazdėti, bildėti“, r. dial. брўздить „urgzti“.

²⁹⁵ Tiesa, K. В ū g a (RR I 282) sieja lie. *bruzdėti* su lie. *brūzti*, *bruziū* „skubėti“, bet toks veiksmažodis LKŽ neužfiksuotas; yra tik sangražinis *bruztis*, -*iasi*, -*ėsi* „drumstis“ ir intarpinis deverbatyvas -*brūzti*, -*brūzda* (-*bružda*), -*brūzdo* „imti skubėti“ ir *brūzti*, -*džia* (-*ia*), -*dė* (-*ė*) „triūsti; teikti, piršti“.

²⁹⁶ Čia taip pat priklauso deverbatyvas lie. *jūsti*, *juñda*, *jūdo* „pradėti judėti“. Su kitu balsių kaitos laipsniu yra *jāustis*, *jāudžiasi*, *jāudėsi* „bartis; užsisipirti“, *jāudinti*, -*ina*, -*ino* „žadinti pojūčius aistras; kelti norus, neraminti; 2. gaudinti“ žr. (LEW 195–196).

²⁹⁷ Plg. r. лāca „blizganti vieta (dėmė), blizgė“, ukr. ласий „juodas arba žalias baltais šonais“, лāсина „dėmė“ (dėl etimologijos žr. ESRJ II 460, В ū g a RR II 217, LEV I 502).

²⁹⁸ Slavų veiksmažodžiams artimesni yra lie. *raūsti*, *raūsia* : la. *rāust*, -*šu*, -*su* „žerti, žarstyti; sugrėbti“, la. *rušināt* „rausti, kapstyti, kaupti“. LEV II 139 teigiama, kad ide. **reu*²⁹⁸ „plėšti, rauti, rausti, kasti“: *ru-* > **rou-s* : **ru-s* > balt. **raus-* : **rus-* (žr. dar LEV II 108–109, 139, LEW 751).

rekonstruoti bazinę šaknį **ru-s*, **rou-s* „srovėti, srūti, judėti“ (→ *Raūsvė, Rūsė*, pr. *Rusele* [upelis Varmėje], *Russe* [pelkė Galindoje] ir kt.; žr. dar. ESRJ III 524, 525).

Perstrukciniai veiksmažodžiai

§ 171. Abu perstrukciniai veiksmažodžiai turi vienanarę finalę (-l-, -t-).

1) Ie. *dulić* „rūkti, rūkyti“ atitinka lie. *dūlyti* (-inti) „1. tr., intr. J rūkyti, smilkyti (bites), pamažu eiti, kiūtinti, styrinti“, kuris yra priesagos vedinys iš lie. *dūléti, dūléja / dūla /-i /-ia, -éjo, dūléti, dūléja / dūla /-i, -éjo* „pamažu virsti dūliu, dulkėmis, trūnyti; palengva degti, smilkti ir kt.“. Veiksmažodžio *dūléti* (*duléti*) esamojo laiko *a* kamieno forma veikiausiai yra nauja, atsiradusi kitų panašios reikšmės veiksmažodžių pagrindu²⁹⁹ (plg. dar priesaginį la. *dūlēt, -ēju, -ēju* „[bites] dūlyti, rūkyti“). Šaknis bl.-sl. **dūl-* turi vedinių ir kitose indoeuropiečių kalbose: s. i. *dhulih* „dulkės“, *dhūlikā*, lo. *fūligo* „suodžiai“ (< **dhūligo*), plg. dar LEW 109, LEV I 237–238;

2) r. dial. *кутитъ* „sukti, lankstyti“ netiesiogiai siejamas su lie. *kutėti, kùta, -éjo* „1. vešliai augti, tarpti; 2. refl. gautis, taisyti, stiprėti“ [: intarp. lie. *kūsti, kuñta, kùto* „stiprėti, gautis; augti“ // la. *atkust* „sich auffüttern, zunehmen besser werden“ (ME I 169)]. V. Mažiulis (PKEŽ II 303) mano egzistavus verb. bl.-sl. dial. **kunt-* (praes., praet., inf.) „(ap)dengti lenkiančiai (linkstančiai) / lenkti dengiančiai“ (prasl. **kot-ati* > bulg. *кѣт-ам* „slėpti“, kuris atsiradęs iš infiksinio verb. (intr.) bl.-sl. (praes.) **kunt-*, (praet., inf.) **kut-* „dengtis lenkiančiai (linkstančiai) / linkti dengiančiai“ (> lie. (intr.) *kuñta, -kùto, -kūsti* = la. *atkust*, plg. PKEŽ II 303). Kita vertus, galima spėti, kad egzistavo neintarpinis šakninis veiksmažodis (praes.) **kuta*, (praet.) **kut-*, kuris vėliau išsišakojo į **kuta*, **kutē+jā* (> lie. *kutėti, kùta, -éjo*) ir intarpinį (praes.) **kunt-*, (praet.) **kut-* (lie. *kuñta, kùto, kūsti*).

Psichinės būsenos veiksmažodis

§ 172. Vienintelis psichinės veiklos veiksmažodis turi vienanarę finalę (-b-). R. *любить, люблю* „mylėti, mėgti“, s. sl. *ljubiti, ljubljō, ljubiši* (SS 315), le. *lubić, lubię*, luž. *lubić* „давать обет“ ir kt. (< adj. *ľubъ*, s. sl. *ľjubъ* „mielas, malonus“, SS 317). Lietuvių kalboje turime skolinių lie. ^x*liūbyti* (le. *lubić*) „mėgti“, adj. ^x*liūbas* „mielas“ (le. *luby*, br. *любий*). Tačiau lie. *liubėti, liūba; liūbėti, liūba /-i; liubėti, liūoba /-i* „1. būti įpratusiam, mėgti, gebėti; 2. pagalbinis veiksmažodis būt. d. laikui sudaryti“ LKŽ skoliniu nelaikomas. Matyt, nemanoma, kad skolinys būtų vartojamas kaip pagalbinis veiksmažodis žemaičių tarmėse. Veiksmažodis *liūbėti* (*liubėti, liubėti*) struktūriškai smarkiai skiriasi nuo slavų veiksmažodžių, todėl laikytinas struktūrine baltų inovacija (t. y. struktūra -*ėti, -a, -éjo*), o šaknis **liūb-* greičiausiai pasiskolinta iš slavų kalbų³⁰⁰, nors gali būti paveldėta iš ide.

²⁹⁹ Pvz., *dulkėti, dūlka, -éjo* (*dūlkti, -sta, -o; dūlkė* : la. *dulķes* „drumzlės, nuosėdos“: *dulķis* „dumblas“, *dulķains* „drumzlinas, drumstas“).

³⁰⁰ Taip teigiama LEW 378.

§ 173. Slavų kalbų priesagos **ɾ* veiksmožodžiai gali atlikti panašias funkcijas kaip ir ryt. bl. *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* tipo veiksmožodžiai, pvz., r. dial. бороздѣть „kalbėti niekus“, č. *kláb-ositi* „plepėti“ (-*os-iti* galima būtų laikyti sudėtine priesaga). Beje, r. dial. бороздѣть „kalbėti niekus“ ir lie. *bruzdėti*, *brūzda*, -*ėjo* yra artimiausi semantikos, šaknies konsonantinės struktūros, bei darybinio statuso požiūriu. Kiti slavų kalbų veiksmožodžiai yra arba denominatyvai, arba deverbatyvai (kauzatyvai, atitinkantys lie. priesagų -*inti*, -*yti* veiksmožodžius). Taigi dažniausiai tegalima rekonstruoti bendrą (ar tik panašią) šaknį, iš kurios baltai ir slavai atskirai darėsi veiksmožodžius (netgi kitaip plėsdami šaknį). Kai kurių slavų ir baltų veiksmožodžių siejimas abejotinas. Rastas vienas bendras finalės determinantas -*zd-*.

Veiksmožodžiai su priesaga *-*nɔ-*

§ 174. Slavų priesagos *-*nɔ-* veiksmožodžių su rytų baltų *tekėti*, *teka* tipo veiksmožodžiais sieti negalima – skiriasi morfologinė struktūra, darybinis statusas. Tačiau etimologiniuose šaltiniuose kartais jie būna gretinami kaip kilę iš tos pačios šaknies. Šiame skyriuje mėginama išsiaiškinti, kas šiems veiksmožodžiams yra bendra ir kas – ne. Iš viso analizuojamos 5 veiksmožodžių grupės: vienas garsinis, vienas judėjimo ir trys perstrukciniai veiksmožodžiai.

1) r. arch. торóхнуть „трахнуть, разбить“, торóхнути „прореветь, шуметь“ leksine reiškė panašūs į lie. *tarškėti*, *tárška*, -*ėjo* = la. *tařkšket*, *tařkšku*, -*ēju* (*tařšket*, *tařkšet*)³⁰², bet leksinė-gramatinė reikšmė skiriasi – r. торóхнуть yra momentinis veiksmožodis (plg. lie. *tràkš-telėti*), o *tarškėti* – duratyvas. Čia tegalima įžvelgti panašų garsažodį, kurio net reikšmė baltų ir slavų kalbose skiriasi (plg. LEW 1063; ESRJ IV 87, B ū g a RR I 462, LEV II 376, ME IV 195).

2) r. грязнуть³⁰³ „1. klimpti, grimzti, marmėti, 2. klimpsoti, grimzdėti“ netiesiogiai siejamas su lie. *gramzdėti*, *grámzda*, -*ėjo* „1. grimzti, skęsti, smegti gilyn, 2. barškėti, skrabėti (apie sudžiūvusį daiktą)“ ir *grimzdėti*, *grimzda* /-i -*ėjo*³⁰⁴ „būti nugrimzdusiam, pagrimzdusiam“. Tiesiogiai šių veiksmožodžių sieti neleidžia morfologiniai ir šaknies struktūros skirtumai, bet jų reikšmė panaši (dėl etimologijų žr. B ū g a RR II 435, LEV I 317).

³⁰¹ Plg. s. i. *lúbhyati* „nori, pageidauja“, *lóbhas* „noras, troškimas“, go. *liufs*, sva. *liob* „brangus, mielas“ ir kt. (žr. ESRJ II 544).

³⁰² Variantai: *tårkš(ķ)ét*, *terkš(ķ)ét*, *tērks(ķ)ét*, *tiřkš(ķ)ét* – tos pačios arba panašios reikšmės.

³⁰³ S. sl. *pogrėznōti* „nugrimzti į vandenį“, caus. r. грузѣть „1. krauti, 2. nardinti, gramzdinti“, s. sl. *pogrōziti* „gramzdinti“, subst. r. грыз „kroviny, sunkumas“ : грязнѣть „teptis, terštis, darytis nešvariam“; грязнить „purvinti, terši, tepti, šiukšlinti“.

³⁰⁴ Plg. sta-kam. lie. *gramzti*, -*ta*, -*do* „grimzti, skęsti“ : *grimzti*, -*ta*, -*do* „skęsti, nerti, garmėti; klimpti, smegti“.

3) r. клѣкнуть³⁰⁵ „vysti, raukšlėtis, džiuiti“ galėtų būti siejamas su lie. 2 *klekėti, klėka, -ėjo*³⁰⁶ „šusti, pūti, sukristi“, bet funkciškai jis artimesnis lie. intarpiniams veiksmažodžiams *klėkti, kleñka, klėko* „1. tenėti; 2. krešėti; 3. akti“.

4) če. *křehnouti* „starren, mürbe werden“ gali būti siejamas su lie. *krekėti, krėka, -ėjo* „tirštėti, krešėti, klekti“ : la. *krecēt, -u /-ēju, -ēju* „tirštėti, krešėti“. Slavų pavyzdys artimesnis intarpiniam *krėkti, kreñka, krėko*³⁰⁷ „tirštėti, krešėti“. V. Mažiulis (PKEŽ II 253–258) rekonstruoja verb. bl.-sl. *krek-* „suktis, lenktis“ (> verb. bl. **krek-* / (dial.) *krėk-* „suktis, lenktis“ > lie. *krek-(ė)-ti* „tirštėti, krešėti, apskręsti, aplipti (apie ką) ir pan.“ < „lanksčiai apie ką apsisukti resp. apsisukti“), bet če. *křehnouti* nemini.

5) r. тянѹть, тянѹ „traukti, vilkti, tempti, tęsti ir kt.“ netiesiogiai sietinas su lie. *tenėti, tēna / tēni, -ėjo* „virsti drebučiais, tirštėti, stingti“ : la. dial. *tenēt*³⁰⁸ = dial. *tēnāt* „dilt, II sich mit einer tēne beziehen; sich bilden (vor einer tēne)“. Rekonstruotina bazė **ten-*³⁰⁹ „tęsti // tįsti, traukti“ (→ skr. *tanākti* „tena, krenka“ = lie. *tenėti*, lo. *tenēre* „halten; laikyti“). (žr. dar B ū g a RR II 250, 318–319, 625–626, LEW 1080, PKEŽ II 327, ME IV 172, LEV II 390).

* * *

§ 175. Apžvelgus priesagos *-nō-* slavų veiksmažodžius, etimologiniuose šaltiniuose siejamus su *tekėti, teka* tipo baltų veiksmažodžiais, nustatyta, kad jiems semantiškai artimesni intarpiniai resp. *sta* kamieno veiksmažodžiai – vediniai iš perstrukcinės reikšmės *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių (arba jų giminaičiai).

Perstrukciniai *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai gali būti kilę iš šaknies, reiškiančios efektinį veiksmą, sukeliančią struktūrinių pakitimų (pvz., тянѹть „tempti“). Struktūra **-ē-ti, *-a, *-ē-jā* tokį veiksmą modifikuoja – jis tampa savaimiu ir įgyja duratyvinio vyksmo pobūdį (apie tai sk. § 44).

Garsinis veiksmažodis r. arch. торóхнуть „трахнуть, разбить“ panašesnis į momentinį *trākštelėti* negu į duratyvinį *tarškėti, tārška, -ėjo*.

Judėjimo veiksmažodžių *gramzdėti, grimzdėti* ir r. грязнуть semantika yra gana panaši, tačiau rusų žodis apima ir judėjimo, ir būsenos reikšmes, kurios lietuvių kalboje paprastai reiškiamos skirtingais prezento kamiengaliais (atitinkamai *grimžda / grimždi*). Kiti šios (neišplėstos) šaknies veiksmažodžiai *gramėti, grāma; garmėti, gārma; gramzdėti, gramžda* yra tik *a*-kamieniai ir būsenos nereiškia.

³⁰⁵ Plg. r. клѣк, клѣка „лягушачья икра“ (žr. dar ESRJ II 246).

³⁰⁶ Caus. II *klėkinti, -a, -o* „daryti, kad būtų suklekęs, sutirštėjęs“.

³⁰⁷ Plg. *krėkti, krėka, -o* [K] (šakninis) „taip pat“.

³⁰⁸ Plg. lie. *tenėšiai, tenėšiai, tenėšiai* „kas sutenėję, drebučiai“ : la. dial. *tēne, tēns, tēnis, tēna, tēnš* „plona plėvelė“.

³⁰⁹ Plg. r. тенѣта „žabangai, kilpos“, dial. тенетó, baž. sl. тенето, тоного „сеть, ловушка“ : lot. *tenus (-oris)* „kilpota virvė paukščiams gaudyti“ = gr. τένοϛ „gysla, įtempta virvelė“ ir kt. : lie. *tīnklas* = la. *tīklis, -la* : pr. *sasni-tinklo* E₆₉₇ [sasnitinklā] sg. fem. nomen collectivum „zuikių raizgai“ (žr. B ū g a RR II 318–319, PKEŽ IV 68–69).

Šakniniai veiksmažodžiai

§ 176. Šiame skyrelyje aptariama 10 slavų veiksmažodžių, siejamų su baltų *-ē-ti, *-a, *-ē-jā tipo veiksmažodžiais, iš kurių 3 reiškia garsą, 4 – judėjimą, 3 – kita. Visų veiksmažodžių finalė yra vienanarė.

1) s. sl. *stenati, stenjo, stenješi* „стенать, стонать“ (SS 625), r. *стенать, -аю* „vaitoti, dejuoti“, *стонать, стонуть* „t. p.“, č. *stonati* „t. p.“ kartu su tos pačios reikšmės lie. *stenėti, stēna, -ėjo* „dejuoti, vaitoti“ = la. *stenēt, -u / -ēju, -ēju* „t. p.“ (plg. pr. *stenuns* „kentėjęs“) yra šakninio ide. verb. **sten-* (**ston-*) refleksai (žr. § 181), tik rytų baltų kalbose veiksmažodis perėjo į mišrųjų tipą *-ēti, -a, -ējā, o slavų kalbose buvo tematizuotas s. sl. *stenati* (< **stenti*), *stenjo* ir perėjo į priesaginį tipą (r. *стенать, -аю*).

2) s. sl. *skrestī, skrebo*, r. *скресті, скребѹ* (скребать) „gręsti, gremžti, grandyti; kasyti, krapštyti; prk. kamuoti, graužti; refl. krapštytis, krabždėti“ : *skrebėti, skrēba, -ėjo*³¹⁰ „žr. 1 skrabėti“. Reikšmės sąsaja gana ryški: „gremžti“ → „skleisti tam tikrą garsą, gremžiant“. Lie. *skrebėti, skrēba* gali būti atsiradęs iš šakninio veiksmažodžio **skrebtī*, **skreba* arba greta jo atsiradusio garsažodžio *skrèb* (žr. LKŽ XII 1041, plg. B ū g a 568–570, LEW 815–816).

3) s. sl. *zvęšti, zvęgo, zvęžeši* „pasakoti, garsinti“ (SS 235) sietinas su lie. *žvangėti, žvānga, -ėjo*³¹¹ „tarškėti, žvangėti; žvangant važiuoti“. Pagal šaknies vokalizmą artimesnis būtų lie. verb. *žvėngti, -ia, -ė* „tam tikru balsu šaukti (apie arklį)“ = la. *zvięgt* „žvengti“, tačiau prezento forma *zvēgo* suponuoja lie. *a* kamieną. Todėl turbūt galima rekonstruoti šakninį veiksmažodį **žve/anga, *žve/angti* „skleisti (sklisti) tam tikrą (šaižų) garsą“, kuris rytų baltų prokalbėje suskilo į šakninį *ia* kamieno (lie. *žvėngti, žvėngia*) ir mišriojo tipo (lie. *žvangėti, žvānga, -ėjo*) veiksmažodžius.

4) prasl. **birti, *berō* (s. sl. *brati*³¹², *berō, bereši* „rinkti“, r. *брать, беры* „imti“ ir kt., ESSJ III 162, SS 105). Šakninis veiksmažodžio bl.-sl. **bir-* (inf.) / **ber-* (praes.) > ryt. bl. **bir* / **ber-* „kristi, lietis / berti, pilti“. Iš čia turime lie. *byrėti, bįra, -ėjo* (ryt. aukšt.) *birėti, bira, -ėjo*³¹³ / la. dial. *birēt* „kristi, byrėti; čiurlenti, tekėti“ (ME I 297) „birti, kristi; duoti derlių“ : lie. *beṛti, bēria, bēre* „pilti kur birų, smulkų daiktą ir kt.“ / la. *bērt, -u, -u* „berti, pilti“ (žr. dar § 192).

³¹⁰ Plg. lie. *skrabėti, skrāba, -ėjo* ir kt. (žr. skyr. -ā- : *скробать, -аю*).

³¹¹ Funkciškai artimiausias veiksmažodžiui *žvangėti, žvānga, -ėjo* būtų r. dial. *звѣгать, звѣгы* „nuobodžiai loti, prikibti“ (žr. LEW 1325, ESRJ II 88), nors tiesiogiai jų sieti ir negalima. Tokių priesagos -ать garsinės reikšmės veiksmažodžių, artimų lietuvių *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiams, slavų kalbose yra ir daugiau (žr. § 157), bet skiriasi jų semantiniai atspalviai: r. *звѣгать* turi iteratyvumo atspalvį (plg. lietuvių priesagos -sėti vedinius), o *žvangėti* – duratyvumo.

³¹² Bendratis dėl fonetinių priežasčių vėliau buvo tematizuota pagal būtajį laiką.

³¹³ Taip pat lie. *birti, bįra, biro* „1. byrėti, bertis, kristi, kraičioti (apie smulkius daiktus); 2. būriu sklisti, eiti; 3. būti grūdingam derėti“ / la. *biṛt, biṛst, bira* „byrėti (apie smulkius daiktus), kristi (apie lapus, žiedus, etc.)“.

5) s. sl. *tešti, tekø, teceši* „tekėti, bėgti“ (SS 694), r. *течь, текý* „tekėti“ (< prasl. **tešti, *tekø*) : lie. *tekėti, tēka, -ėjo* „judėti srove kuria kryptimi, bėgti (apie upę, šaltinį ir pan.) ir kt.“ = la. *tecēt, teku, tecēju* „tekėti, sroventi; greitai eiti, bėgti“. Šios šaknies veiksmažodžiai sudaro archajiškiausią baltų *-*ē-ti, *-a, *-ē-jā* tipo sluoksnį. Semantiškai šie žodžiai išliko nepakitę (tiesa, iš pagrindinės reikšmės „tekėti, greitai judėti tam tikra kryptimi“ išsirutuliojo naujų, pvz., lie. „eiti už vyro“ ir pan.). Remiantis kitų kalbų atitikmenimis³¹⁴ galima rekonstruoti ide. verb. **tek-* „bėgti, tekėti“. Baltų kalbose šis veiksmažodis buvo tematizuotas, slavų kalbose liko šakninis.

6) r. arch. *скýть, скýбý* „pešti (plaukus, plunksnas)“ etimologiniuose šaltiniuose siejamas su *skubėti, skùba, -ėjo*³¹⁵ „1. stengtis greitai ką padaryti; 2. skubiai eiti, važiuoti, plaukti; 3. užbėgti (apie laikrodį)“. Formaliai būtų galima atstatyti šaknį **skub-* / **skeub-* / **skoub-* (< ide. **sk-* < **sek-* „pjauti“)³¹⁶, bet vargu ar tai bendras baltų ir slavų plėtinys – labai skiriasi reikšmės.

7) s. r. *вѣрп-у* „plėšiu (ir kt.)“ (< „išveržiu, išsuku“), baž. sl. *вѣрп-у, вѣрп-сти* (šakninis atematinis veiksmažodis)³¹⁷ etimologiškai susiję su lie. *virpėti, vîrpa, -ėjo* „1. drebėti, tirtėti; 2. išduoti garsą dėl virpėjimo; 3. mirgėti“ : la. *virpēt* (dial.) „1. su verpste verpti; 2. kraipyti, sukinėti; 3. virpėti, drebėti“, pr. verb. (šakniniu) *etwiērp* „atleisti (nuodėmes)“. V. Mažiulis (PKEŽ I 307–308) rekonstruoja ide. **uerp-* (: *urep-*) „sukti(s)“ > bl.-sl. **verp-* (: **virp*) „sukti“, kurio refleksai yra lie. *veĩrpti, -ia, -ė* : la. *vèrpt, -ju, -u* „verpti“ (< „sukiojant krapštyti“ < „sukti“) ir lie. *virpėti, vîrpa*.

8) s. sl. *dbrati, derø, dereši* „lupti, brėžti“ (SS 203), r. *драть, дерý* „lupti, dirti, plėšti“ (< prasl. **dirti, *derø*) (: lie. *dirti, dîria, dýrė; dîrti, dēra, dýrė* „1. lupti, plėšti, maukti; tvoti, mušti, plakti ir kt.“; la. *dîrāt, -āju* „lupti, plėšti, dirti“) yra kilę iš tos pačios šaknies kaip ir semantiškai pakitęs veiksmažodis lie. *derėti, dēra /-i /-ia, -ėjo* „tartis, lygti; lažintis, tikti; augti, vešėti, duoti derlių“ : la. *derēt, -u, -ēju* „t. p.“. Verb. ide. **der-* : **dř* „plėšti, rauti, skelti“ > **der-* : **dir-*. (LEW 82, LLKŽ 151, ME I 456, B ū g a RR I 451, 544, 291, LEW 82, 83, LEV I 209, ESSJ V 218).

9) prasl. **mogti, *mogø* (r. *мочь, могý*, s. sl. *mošti, mogø, možeši* „galėti, sugebėti; būti stipriam, turėti valdžią“, le. *móc, mogę* „galėti, sugebėti“ ir kt., žr. ESSJ XVIII 107–111, SS 333) sietinas su lie. *magėti, mąga, -ėjo* „rūpėti, norėtis“ (ir lie. *mėgti, mėgsta* „patikti“ ir la. *mēgt, mēdzu* „mėgti, turėti įpratimą“, plg. dar la. dial. *pamēgt* „padėti“ ir r. *помочь*

³¹⁴ Av. *tačaiti* „bėga, teka“, air. *techim* „pabėgu“, plg. dar skr. *tákti, tákati* „skuba, veržiasi“, *taktás* „skubantis“. Pastarosios reikšmės taip pat bus atsiradusios iš „bėgti“.

³¹⁵ Taip pat la. *skubināt, -inu, -ināju* „skatinti, raginti, varyti, ginti; refl. skubintis, skubėti“: lie. *skùbinti (-yti), -ina, -ino* „skubėti; raginti greitai ką daryti; greitinti, spartinti“.

³¹⁶ žr. K a u k i e n ė 1994: 35, 158; žr. dar. § 191.

³¹⁷ Plg. dar r. dial. *вóроп* „užpuolimas, apiplėšimas“, če. *vrápa, vráp* „raukšlė“ (< „susisukimas“), slvn. *vrápa* „odos raukšlė“, le. *navropić* „pykti“ (< „suraukti, iškreipti, persukti veidą“), maked. *вpaпит* „apsukrus“ ir kt. (žr. ESRJ I 300, 351, 354).

„t. p.“). Slavų šakninio veiksmoždžio reikšmę paliudija ir go. *mag*, inf. *magan* „galėti, sugebėti“, s. isl. *mega* „t. p.“. Chr. S. Stangas rekonstruoja baltų veiksmoždžių seną atematinę formą **megti*, vėliau pakeistą į **mēgti* pagal produktyvų asmenavimo tipą su pailgintuoju šaknies balsiu. Prezentui **mēgti* artimos reikšmės perfekto kamienas **mag-* perėjęs į veiksmoždžių tipą su kamiengaliu *ē*. Kita vertus, Chr. S. Stangas pateikia ir kitokių aiškinimą: jei laikysime **mēg-* aoristo kamienu, tai lie. *mēgo* rodo seną tematinį aoristą **mēge*. Tokiu atveju lie. *māga* ir prasl. **mogō* santykis su lie. *mēgo* kaip go. praet. *sat* su *setum* (pirminis aoristinis darinys). Tada pagal aoristą *mēge* (vėliau *mēgo*) susiformavo atematinis prezentas *mēgti* (S t a n g 1971: 37–38; plg. dar T r a u t m a n n 1923: 164; ESRJ II 635; ESSJ XVII 110 ir lit.). Bet kokių atveju lie. *magėti* yra struktūrinė ir semantinė lietuvių kalbos inovacija (nors reikšmės pasikeitimas nėra toks didelis kaip lie. *derėti* atveju).

10) s. sl. *pasti*, *pasō*, *paseši* „пастн“ (SS 443), r. *пастн*, *пасты* „saugoti, stebėti, ganyti“ : lie. *pósėti*, *-a*, *-ėjo* K.Būg., *posėti*, *pósa*, *-ėjo* NdŽ, Gmž „laikyti, pagarboje, garbinti“ (: pr. *posty* [pásti] „ganykla, ganiava“ < pr. **pās-* „ganyti“) < verb. bl.-sl. **pās-* „ganyti, saugoti“ < ide. *pās-* „saugoti, ganyti, šerti“ (>het. *paš-* „saugoti“ ir kt.) (plg. K a r a l i ū n a s 1972: 281–288, PKEŽ III 332, žr. dar ESRJ III 215).

* * *

§ 177. Archajiškiausiajam baltų **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* tipo veiksmoždžių sluoksniui slavų kalbose atliepia šakniniai giminaičiai. Septynių veiksmoždžių šaknys paveldėtos iš ide. prokalbės. Tai – judėjimo ir psichinės būsenos veiksmoždžiai ir vienas garsinis veiksmoždis. Slavų ir baltų kalbose semantiškai nepakitęs išliko ide. verb. **tek-* „bėgti, tekėti“. Šios šaknies reprezentantas veiksmoždis *tekėti*, *tēka*, *-ėjo* yra viso **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* tipo semantinis centras (duratyvumas, judėjimas). Lyginant kitus baltų ir slavų kalbų giminaičius, išryškėja semantinių neatitikimų – lie. *birėti* : r. *братъ* „imti“ < ide. **nešti*“, lie. *skubėti* : r. *скубѣ*, inf. *скубѣть* (šakninis) „pešti“ < **judinti*, *judėti*“, *virpėti*, *vīrpa* (: *veřpti*) < bl. **verp-* : **virp* „sukti“ ir prasl. **verp-* (: **virp*) (→s. r. *вѣрп-у* „plėšiu (ir kt.)“ (<, išveržiu, išsuku“) „sukti“ < ide. **uērp-* (: *uērp-* „sukti(s)“). Tai rodo, kad šios veiksmoždžių šaknys yra ne baltų ir slavų kalbų izoglosa, o paveldėtos iš indoeuropiečių prokalbės savarankiškai. Lyginant baltų **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* tipo socialinių santykių veiksmoždžius ir jų giminaičius slavų kalbose, matyti, kad ši baltų veiksmoždžių reikšmė galėjo išriedėti iš poveikio veiksmoždžių (plg. lie. *derėti* : *dirti* : r. *драть*, *дерý*, gr. *δέρω* „lupti, dirti, plėšti“ < ide. **der-* „plėšti, rauti, skelti“). Kai kada tie pakitimai ne tokie ryškūs (plg. lie. *magėti*, *māga*, *-ėjo* „rūpėti, norėtis“ : r. *мочь*, *морý* „galėti, sugebėti“ : go. *mag*, inf. *magan* „galėti, sugebėti“, lie. *pósėti*, *pósa*, *-ėjo* / *posėti*, *pósa*, *-ėjo* „laikyti, pagarboje, garbinti“ : r. *пастн*, *пасты* „saugoti, stebėti, ganyti“ < ide. *pās-* „saugoti, ganyti, šerti“ > het. *paš-* „saugoti“ ir kt.).

§ 178. Išanalizavus *tekėti*, *teka* tipo veiksmoždžių giminaičius slavų kalbose, nustatyta:

1. Struktūrinio tipo **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* veiksmoždžių slavų kalbose nėra.
2. Slavų kalbų giminiškų veiksmoždžių su bendraties priesaga *-ē-* tiesiogiai sieti su

rytų baltų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiais negalima dėl prezento struktūros skirtumų (slavų veiksmažodžiai turi prezento *-ī-*).

3. Slavų kalbose yra šakninių veiksmažodžių, kurie atitinka rytų baltų **-ē-ti, *-a, *-ē-jā* tipo veiksmažodžius. Paprastai šie giminaičiai yra paveldėti iš indoeuropiečių prokalbės. Tai rodo, kad dalis nagrinėjamojo tipo rytų baltų veiksmažodžių turėję atsirasti iš šakninių veiksmažodžių.

4. Slavų kalbose panašias semantines funkcijas kaip rytų baltų **-ē-ti, *-a, *-ē-jā* veiksmažodžiai gali atlikti įvairių struktūrinių tipų veiksmažodžiai:

a) priesagos *-ā-* veiksmažodžiai; jų semantika yra daugiau iteratyvinio pobūdžio (struktūriškai artimesni būtų priesagos lie. *-oti* resp. la. *-āt* veiksmažodžiai, pvz., le. *bqbać* „mušti, daužyti, skambinti“ : la. *bañbāt, -āñju* „belsti, bildėti“);

b) priesagos *-ē-* veiksmažodžiai, tačiau jiems artimesni baltų **-ē-ti, *-i, *-ē-jā* tipo veiksmažodžiai, paprastai žymintys būsenas;

c) priesagos *-ī-* veiksmažodžiai (pvz., r. dial. бороздѣтъ „niekus kalbėti“). Tačiau dauguma šios priesagos slavų veiksmažodžių yra arba denominatyvai, arba deverbatyvai (atitinkantys lie. priesagų *-inti, -yti* veiksmažodžius);

d) su ryt. bl. **-ē-ti, *-a, *-ē-jā* tipu funkciškai gretinti galima ir priesagų **-ot-ā-, *-et-ā-* slavų veiksmažodžius, nors visi aptartieji šių priesagų veiksmažodžiai reiškia tikrai garsą, o ryt. bl. **-ē-ti, *-a, *-ē-jā* tipo veiksmažodžių semantika žymiai platesnė. Šių priesagų slavų veiksmažodžiams (pvz., slvn. *bolb-otati* ir pan.) artimesni būtų kitokios struktūros baltų kalbų veiksmažodžiai (pvz., lie. *balbatuoti* „plepėti, neaiškiai kalbėti“);

e) priesagos *-nų-* slavų veiksmažodžiai funkciškai artimesni perstrukcinės reikšmės baltų intarpiniams (*sta* kamieno) veiksmažodžiams negu **-ē-ti, *-a, *-ē-jā* tipui.

5. Šaknies struktūra

Tekėti, teka tipo veiksmažodžių imitatyvinės kilmės šaknis su slavų veiksmažodžiais sieja tam tikri panašumai:

a) reduplikacinis šaknies sudarymo būdas. Kitaip negu baltai, dalis slavų gali reduplikuoti ne tik pirmąjį inicialės priebalsį, bet ir priebalsių grupę (slvn. *drdrāti*, slvn. *grgrāti* „burgėti, girgždėti“ greta slvn. *gǫgati* „burgėti; burkuoti“, *gurgāti* „burkuoti“) ar visą skiemenį (pvz., prasl. **molmolati* „neaiškiai kalbėti“, ESSJ VIII 189) reduplikacija gali būti tiek progresyvinė (prasl. **bolbotati*), bet ir regresyvinė (če. dial. *bablat se* „teptis, kapstyti“, prasl. **paplati*, prasl. **papratī*, plg. ESSJ I 112);

b) bendri finalės plėtikliai (*-b-, -p-, -š-, -g-*) ir *ST* poklasio determinantai (**-sĕ-, -zg-, -zd-*). Paprastai *ST* poklasio determinantus turi garsą reiškiantys veiksmažodžiai, tačiau jie gali priklausyti ir kitokios reikšmės žodžiams (plg. r. блестѣтъ „spindėti“, le. *druzgac* „trupinti“). Tokių plėtiklių neturi tik šakniniai ir *nų* kamieno slavų veiksmažodžiai;

c) slavų, kaip ir baltų, kalbose nemaža imitatyvinių veiksmažodžių variantų su skirtingu šaknies vokalizmu: plg. **brazd- : *brozd- : *bruzd-; *bręzg- : *brazg- : *bryzg- : *br'uzg : *brōzg-, *druzg- : dryzg-* ir pan.

2.4. TEKĖTI, TEKA TIPO VEIKSMAŽODŽIAI, KURIŲ ŠAKNYS PAVELDĖTOS IŠ INDOEUROPIEČIŲ PROKALBĖS

§ 179. Pagrindinis šio skyriaus tikslas – nustatyti, kurių *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžių šaknys yra paveldėtos iš indoeuropiečių prokalbės ir aptarti:

- 1) veldinių šaknies struktūrą;
- 2) semantinį branduolį, iš kurio išsirutuliojo šio tipo veiksmažodžiai;
- 3) morfologinio tipo atsiradimo motyvus.

Norint nustatyti, kurios veiksmažodžių šaknys yra paveldėtos, o kurios naujos, būtina atsižvelgti į šiuos kriterijus:

1. Etimologija. Nustatant skirtingų kalbų žodžių giminystę, svarbi fonetinė ir gramatinė sudėtis. Kuo daugiau veldinys turi atitikmenų kitose kalbose (gausumo kriterijus), tuo didesnis jo patikimumas. Priklausomybė konkrečiam chronologiniam sluoksniui nustatoma pagal tai, kuriose kalbose esama giminaičių.

2. Semantika. Gretinant lietuvių ir latvių *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžius, matyti, kad didžioji jų dalis atsirado, jau kalboms išsiskyrus. Paprastai tai yra garsiniai imitatyvai. Jiems būdingas vaizdingumas, tikrovės garsų (*pliauškėti*, *pliauška*, *plepėti*, *plėpa*) arba tam tikro su garsu susijusio judėjimo (*bruzdėti*, *brūzda*, *burgėti*, *būrga*) imitacija. Tokios reikšmės veiksmažodžių radosi ir rytų baltų prokalbėje (plg. lie. *bambėti*, *bamba* „nepatenkintam murmėti“ : la. *bambēt* „belsti, bildėti“, lie. *kurnėti*, *kūrna*, *-ėjo* „1. niurnėti, urgzti, 2. su triukšmu bėgti“ : la. *kuŕnēt*, *-u*, *-ēju* „murmėti, niurgzti“, lie. *kliugėti*, *kliūga*, *-ėjo* „kvaksėti; kliuksėti“ : la. *kludzēt*, *-u*, *-ēju* „kvaksėti“ ir kt.). Tačiau radus kitose indoeuropiečių kalbose panašios struktūros ir reikšmės imitatyvinių veiksmažodžių, negalima būti tikram, ar jie yra savarankiški panašios struktūros ir reikšmės žodžiai, ar tos pačios indoeuropietiškos šaknies veldiniai (jei taip, ar ta ide. šaknis veiksmažodinė, ar garsažodinė). Tiesiog pati tikrovė yra panaši, įvairių šalių žmonių (nebūtinai indoeuropiečių) gyvenimas, biologiniai ritmai susiję su panašiais garsais, kurie gali būti įvairiose kalbose reiškiami panašiai, pvz.: lie. *bezdėti*, *bēzda*, *-ėjo* „smirdinti, smirsti, orą gadinti“ = la. *bezdēt*, *-u*, *-ēju* „t. p.“, r. бздѣть, бздѣит „t. p.“, s. r. *nezdimu*, slov. *pezdėti* „t. p.“, lo. *pēdō*, *-ere* „t. p.“ [*< *pesdō* (ESRJ I 163)], gr. βδέω „bezdėti, gadinti orą“ < ide. **pesd* „t. p.“ (LIV 429). Kalbininkai įvairiai jungia šiuos veiksmažodžius į bendrą bazinę veiksmažodinę šaknį³¹⁸. Panašių imitatyvų³¹⁹ yra ir neindoeuropiečių kalbose³²⁰.

³¹⁸ P vz., LEW 23 apie lie. *bezdėti* rašoma: „sie haben sich mit z. T. mit der synonymen Sippe von lit. *pėrsti* gekreuzt“.

³¹⁹ Tokie imitatyviniai veiksmažodžiai gali turėti įvairių modifikacijų, kur vienas kitą gali keisti tiek įvairūs šaknies balsiai, tiek skardžiųjų ir dusliųjų priebalsių kombinacijos, plg. imitatyvinius variantus *bezėti*, *bēza*, *-ėjo* „bezdėti“, *bizdėti*, *bizda*, *-ėjo* „skubėti, lakstyti, rūpintis be reikalo“ (plg. *birzda* „t. p.“), *pezėti*, *pēza*, *-ėjo* „niekus šnekėti“.

³²⁰ Plg. ural. **pačka-* „pedere“ (udmurt. *pyčkišk-*), sem.-cham. **pšš* / **bšš* „pedere“ (berb. *fəzz* / arab. *bšš*), plg. Ilič - Svit yč 1968: 403.

Kuo labiau veiksmažodžio reikšmė nutolusi nuo garso ar imitacijos, kuo neutralesnė, tuo didesnė tikimybė, kad veiksmažodis yra senas. Pvz., veiksmažodis socialinių santykių LSG priklausantis lie. *pósėti, pósa* „laikyti, pagarboje, garbinti“ yra patyręs semantinių pakitimų, nuėjęs ilgą raidos kelią, vadinasi, galėtų būti senas.

3. Morfonologija. Nagrinėjant veiksmažodžių šaknis, svarbu atsižvelgti į vokalizmo ir konsonantizmo (šaknies centro ir periferijos) struktūrą kitose kalbose. Kuo veiksmažodžio šaknies struktūra paprastesnė, tuo jis senesnis. Šaknys, prasidedančios keliais priebalsiais (lie. *skelėti, skėli /-ia /-a; stenėti, stēna; smėlėti, smēla /-ėja*), gali būti ir senos, ir išplėtos. Jei veiksmažodžio šaknis išplėta, pagal šaknies refleksus kitose kalbose nustatoma, kada tas plėtiklis pridėtas.

Jei lietuvių ar latvių veiksmažodžio šaknyje yra balsiai *i* ar *u*, apofonijos ryšiais susiję su **ei*, **eu*, tai dažniausiai tokios šaknys būna išplėtos: *tumėti, tūma; judėti, jūda; jušėti, jūša; kutėti, kūta (kūtėti); rusėti, rūsa; ridėti, rida; ritėti, rita; ribėti, riba; švitėti, švita*. Išplėstų šaknų plėtikliai taip pat gali būti paveldėti iš indoeuropiečių prokalbės, pvz., *sraėti, srāvi /-a /-ėja* < ide. **sre_u* < ide. **ser-* / **s_r*.

Jeigu įvairuoja tos pačios šaknies vokalizmas, ir ypač jeigu tai nesuderinama su įprasta balsių kaita (pvz.: lie. *treskėti, trēška, -ėjo* „traškėti“ : *traškėti, trāška, -ėjo* ir *triškėti, triška, -ėjo* „trikšti, trykšti“, *truškėti, trūška, -ėjo* „traškėti, griškėti“; *pliauškėti : pliuškėti* ir *pleškėti* ir pan.), jei įvairuoja finalės konsonantizmas (pvz.: *bra-zg-ėti, brā-zg-a; bra-zd-ėti, brā-zd-a* „dardėti, bildėti; brazdant judėti, važiuoti; kalbėti“, *bro-zd-ėti, bró-zd-a* „bildėti, trinkėti, brazdėti“ : la. *brāz(d)ēt, brazdēt*, dial. *bragzdēt, -u, -ēju*, lie. *bra-šk-ėti, brā-šk-a, -ėjo* = la. *brakškēt* ir kt.), tokie veiksmažodžiai greičiausiai yra nauji imitatyvai; jų etimologijos ir siejimas su kitų indoeuropiečių kalbų veiksmažodžiais vertintinas labai atsargiai.

§ 180. Etimologinėje literatūroje iš praindoeuropietišku šaknų kildinami 66 *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai. Tačiau iš tikrųjų ne visi jie traktuotini vienodai. Kad būtų lengviau analizuoti, sudarytos etimologinio registro lentelės (žr. 6 priedas). Pagal jas galima nustatyti, kuriose kalbose *tekėti, teka* tipo veiksmažodis turi giminaičių, koks tų giminaičių darybinis statusas (pirminiai ar išvestiniai), iš kokios šaknies jie kilę – neišplėtos ar išplėtos. Jei šaknis išplėta – kokie tie plėtikliai, kada pridėti. Lentelės suskirstytos pagal baltų veiksmažodžių š a k n i e s v o k a l i z m ą (*CeC, CēC, CaC, CāC, CuC, Ci(e)C*) ir i š p l ē t i m o l a i p s n į (neišplėta; išplėta vienu arba keliais plėtikliais, determinantais). Neišplėstųjų šaknų lentelių pirmojoje grafoje pateikiami rytų baltų (lietuvių ir latvių kalbų) *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, antrojoje – etimologiniuose žodynuose rekonstruojama praindoeuropietiška šaknis, trečiojoje – šakniniai šios šaknies refleksai (pirminiai veiksmažodžiai) įvairiose indoeuropiečių kalbose, ketvirtojoje – šią šaknį turintys vediniai (veiksmažodžiai ir vardažodžiai). Jei šaknis išplėta, antrojoje grafoje nurodoma bazinė šaknis, trečiojoje – išplėta šaknis ir jos šakniniai refleksai (pirminiai veiksmažodžiai) įvairiose indoeuropiečių kalbose, ketvirtojoje – išplėstą šaknį turintys vediniai. Pavyzdžiai

grafose išdėstomi tokia tvarka: pirmiausia surašomi baltų kalbų, po to bendrašakniai kitų kalbų veiksmažodžiai. Veiksmažodžių ir vardažodžių išdėstymo tvarka priklauso ir nuo šaknies vokalizmo laipsnio – pirmenybė teikiama žodžiams, kurių vokalizmas atitinka nagrinėjamojo *tekėti, teka* tipo veiksmažodžio šaknies vokalizmą, po to pateikiami kitą šaknies vokalizmo apofonijos laipsnį turintys žodžiai.

24.1. CeC

Neišplėstos CeC tipo šaknys

§ 181. Etimologiniuose žodynuose kaip neišplėsti veldiniai nurodomi 8 *CeC* šaknies veiksmažodžiai (6 priedas: 1 lent.)

Šaknies struktūra. 5 veiksmažodžiai turi trinarę šaknies struktūrą: *TeT* (*tekėti, tēka, gebėti, gēba*), *TeR* (*derėti, dėra, tenėti, tēna*), *SeR* (*selėti, sēla*). Trijų veiksmažodžių šaknies struktūra yra sudėtingesnė: *(S)TeR* (*skelėti, skėli /-a*) *STeR* (*stenėti, stēna*), *TeST* (*bezdėti, bēzda*). Finalės konsonantizmas: *R* – 5, *T* – 2, *ST* – 1. Rekonstruojama veiksmažodžio *bezdėti* šaknis ide. **pesd-* galėtų būti plėtikliu *d* išplėsta **pes-* (plg. lie. *pezėti, pēza, -ėjo*).

Giminiški veiksmažodžiai. Visi 8 veiksmažodžiai kitose indoeuropiečių kalbose turi š a k n i n i ū (t. y. nepriesaginių) giminaičių. Daugiausia – *tekėti, derėti, stenėti*, mažiau – *gebėti, tenėti, selėti, skelėti, bezdėti*. Kai kurie jų turi šakninių giminaičių ir lietuvių bei latvių kalbose: (*a / ėa*-kam.) *dirti, dėra / dīra* (: *derėti, dėra*); (*ia*-kam.) *gēbti (gōbtis)* (: *gebėti, gēba*); (*a*-kam. / *sta*-kam.) la. *tīt, tinu* // lie. *tinti, tīnsta* (: *tenėti, tēna*); (intarpiniai) *sālti, sāla* (: *selėti*); *skīlti, skīla* (: *skelėti*).

Reikšmė. Nuo rekonstruojamosios indoeuropietiškos šaknies semantiškai nesiskiria *tekėti, selėti, stenėti, bezdėti*, nežymiai skiriasi *tenėti*, žymiai skiriasi *gebėti, derėti, skelėti*.

Išplėstos CeC tipo šaknys

Vienu (konsonantiniu) plėtikliu išplėstos CeC tipo šaknys

§ 182. **Šaknies struktūra:** Antroje lentelėje (6 priedas) pateikti 2 *CeCC* (*TeRT*) veiksmažodžiai, etimologinėje literatūroje kildinami iš tos pačios polisemiškos indoeuropietiškos šaknies **pel(H)*, kuri indoeuropiečių kalbose buvo įvairiai plečiama (žr. IEW 798 ir toliau). Tačiau šaknies finalės *-d-* traktuojamas nevienodai – pirmuoju atveju kaip baltų prielaga, antruoju – kaip plėtiklis, nesuteikiantis kitos reikšmės.

Giminiški veiksmažodžiai. Kitose indoeuropiečių kalbose išplėstos šaknies **peld-* veldiniai siejami su lie. 2 ° *peldėti, peldėja / pelda, -ėjo* : la. *peldēt, -u, -ēju* „plaukti, plaukioti“ (IEW 800). Plėtiklis *-d-* galėtų būti (rytų) baltų ir graikų bei germanų pridėtas atskirai, nes kitų kalbų veldiniai (ne šakniniai refleksai) semantiškai gana skiriasi.

Reikšmė. Semantiškai abu lietuvių veiksmažodžiai gerokai skiriasi: pirmasis patyręs nemaža semantinių pakitimų ir įgavęs psichinės būsenos reikšmę, o antrasis pratęsia vieną iš ide. bazinės šaknies reikšmių – judėjimo reikšmę.

Dviem (vokaliniu ir konsonantiniu) plėtikliais išplėstos CeC tipo šaknys

§ 183. 3 lentelėje (6 pried.) pateikta 10 *CeC* veiksmažodžių, turinčių vokaliniu plėtikliu *-e-* ir vienu konsonantiniu plėtikliu išplėstas šaknis (bazinė indoeuropietiška nykstamojo laipsnio šaknis, pvz.: **sk-*, **dh_r-*, **sk_r-*, **t_r-* + *-e-* + *-C-*):

Šaknies struktūra. *CeC* – 1 (*TeT*), *CCeC* – 8 (*TReT* – 5, *TReS* – 2, *TReR* – 1), *CCCeC* – 1 (*STReT*).

Veiksmažodžių amžius ir kilmė skiriasi. Anksčiausiai išplėstos šaknys, turinčios šakninių refleksų ar vedinių kitose indoeuropiečių kalbose, yra keturios: *kedėti*, *kēda* / *-ėja*; *drebėti*, *drēba*; *kretėti*, *krēta*; *krekėti*, *krēka*. Taigi seniausi konsonantiniai plėtikliai yra *-d-*, *-b-*, *-t-*, *-k-*.

Lietuvių veiksmažodžio *krešėti* šaknis *kreš-* turbūt galėtų būti siejama r. *krešu*, *kresatb* „skelti ugnį“ ir kildinama iš šaknies ide. *(*s*)*ker-* / *(*s*)*k_r-* „sukti, lenkti“, kaip ir (+*t*) *krēta*, (+*k*) *krēka*. Tačiau, ar plėtiklis *ś* yra naujas, ar kilęs iš ide. **k*, pasakyti sunku, nes trūksta giminiškų veiksmažodžių. Dėl semantinės raidos „trenkti“ > „trauktis“ plg. lie. *krēkti* ir *krekėti* (žr. 6 priedas: 3 lent.).

Iš bazinės indoeuropietiškos šaknies ide. **ter-* / **t_r-* „trinti (sukant)“ kildinami trys rytų baltų veiksmažodžiai: 1) lie. *tresėti* : la. *tresēt*; 2) la. *trepēt* (*trapēt*); 3) lie. *trenėti* : la. *trenēt*, kurių plėtikliai *-s-*, *-p-*, *-(e)n-* geriausiai atveju yra bendri baltams ir slavams. Slavų kalbose tėra šių šaknų vedinių (dėl šaknų *trep-* ir *tren-* plg. *CuC*: *trupėti*, *trunėti*, žr. § 191).

Reikšmė. Visi dviem plėtikliais išplėsti *CeC* veiksmažodžiai yra patyrę tam tikrą semantinę raidą: iš poveikio veiksmažodžių atsiranda savaiminiai neapibrėžtos trukmės veiksmažodžiai (duratyvai): perstrukciniai – 6 ir dinaminiai (vibratyvai) – 2. Ryškėja tam tikros leksinių-semantinių grupių raidos kryptys: *„skelti, kirsti“ → „skilti“ → „irti“ (*kedėti*), *„sukti“ → „tirštėti“ (*krekėti*, *krešėti*), *„sukant trinti“ → „irti“ (*tresėti*, la. *trepēt*, *trenėti*), *„krėsti; sukti“ → „vibruoti“ (*drebėti*, *kretėti*).

IEW 599 prie veiksmažodžio *klegėti*, *klēga* nurodoma šakninių (ir priesaginių) veiksmažodžių su įvairiais vokalniais plėtikliais (**klēg-*, **klōg*, **klæg-*, **klang-*; **kleg-*; **klōg-*; **kleig* „schreien, klingen“), bet vienos bendros veiksmažodinės šaknies nenustatoma. Tokia įvairovė, neatitinkanti apofonijos dėsnio, rodo, kad visi šie veiksmažodžiai yra kilę ne iš veiksmažodžių, o iš panašių garsų, kurių pagrindu įvairios indoeuropiečių kalbos savarankiškai kūrė imitatyvinius veiksmažodžius. Iš garsažodinės šaknies **kle-* kildintinas ne tik *kle-g-ėti*, *kla-g-ėti*, bet ir kitokiais konsonantiniais plėtikliais išplėsti lie. *kle-b-ėti* „judėti, krutėti, klibėti“, la. dial. *klebēt*, *-u*, *-ēju* „bildėti, klabėti, taukšėti; plepėti, niekus taukšti“, ir duplikacinis lie. *kle-k-ėti* „kudakuoti, tarškėti“ (plg. s. r. *klekōtati* „gagenti, tarškėti, plepėti“). Tokių imitatyvų, besiskiriančių šaknies vokalizmu ir finale, reiškiančių garsą arba su garsu susijusį judėjimą, lietuvių (ir latvių) kalboje yra apstu (žr. § 80: 17, 18 lent.).

Lie. *skrebėti* (*skrabėti*) turi kitose kalbose giminiškų šakninių veiksmažodžių (pvz., s. sl. *skrebō*) ir galėtų pratęsti ide. **skreb-* / **skrob-* < ide. *(s)*ker-* / *(s)*kr-* „pjauti“ (plg. K a u k i e n ė 1994: 49–50). Tačiau atskirų kalbų ar kalbų grupių atitikmenys gali būti savarankiškai susidarę tiesioginiai imitatyvai (plg. K a u k i e n ė 1994: 50, B ū g a RR II 569). Plg. šaknies imitatyviškumą liudijančią 20 lentelę (žr. § 80).

2.4.2. CēC

§ 184. Etimologiniuose žodynuose užfiksuotas tik vienas neišplėtos šaknies veiksmažodis su vokalizmu *-ē-: *smėlėti*, *smėla* /-ėja Ndž, -ėjo „neaiškiai, tarsi per miglą rodytis; rusenti“ (žr. 6 pried. 4 lent.).

Šaknies struktūra – SRēR.

Giminiški veiksmažodžiai. Šakninių šios šaknies veiksmažodžių (su trumpuoju šaknies vokalizmu CeC) yra germanų kalbose. Slavų kalbose yra tik (kauzatyvinių) vediniai (CāC). Rekonstruojama bendra bl.-sl.-germ. šaknis *smel-* „lėtai degti, rusėti“ su įvairiais apofonijos laipsniais.

Reikšmė. Semantiškai veiksmažodis *smėlėti*, *smėla* išliko nepakitęs. Pirminė (pagrindinė) reikšmė „rusenti“ (būdinga *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiams, plg. dar lie. *rusėti*, *ružėti*, *gruzdėti*, *skrudėti*) → „neaiškiai, tarsi per miglą rodytis“.

2.4.3. CaC

Neišplėtos CaC tipo šaknys

§ 185. Etimologiniuose žodynuose nurodomi 3 CaC šaknies veiksmažodžiai, etimologinėje literatūroje laikomi neišplėtais (žr. 6 priedo 5 lent.).

Šaknies struktūra: CaC – 3 (*TaT* – 1, *RaT* – 2).

Giminiški žodžiai. Bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių (slavų ir germanų) kalbose turi *magėti*, *māga*.

Veiksmažodis *vapėti* J. Pokorno skiriamas bl.-germ. šakniai **uap-* „plepėti“. Jai skiriami ir išplėtos šaknies germanų veiksmažodžiai. Šią šaknį galima sieti ir su **uap-* „rėkti, šaukti“, turinčią vedinių lotynų, graikų ir slavų kalbose. Tokia struktūrinė refleksų įvairovė ir semantika rodytų, kad **uap-* buvo ne veiksmažodžio šaknis, o garsažodis, iš kurio įvairiose kalbose savarankiškai buvo pasidaryta imitatyvinių veiksmažodžių.

Nors lie. *kabėti*, *kāba*, -ėjo (bei priesaginiai vediniai la. *kabināt*, -u, -āju „kabinti“, pr. *kabūns* „kabėjęs“) V. Mažiulio kildinami iš bl.-sl.-germ. *(s)*kob-* / *(s)*keb-* „(už)lenkti(s), kreivinti(s)“ (kuri esanti ide. *(s)*kop-* / *(s)*kep-* „t. p.“ vėlesnio skilimo ide. dialektuose rezultatas, plg. PKEŽ II 62), kitose kalbose tėra šios šaknies vardažodžių (žr. 6 pried.: 5 lent.; plg. dar IEW 918 ide. *(s)*kamb-* / *(s)*kamb-* „lenkti“ ir refleksus).

Reikšmė. Visi trys veiksmažodžiai priklauso skirtingoms LSG: *vapėti* – garso, *kabėti* – padėties erdvėje, *magėti* – psichinės būsenos.

Išplėstos CaC tipo šaknys

Vienų (konsonantinių) plėtiklių išplėstos CaC tipo šaknys

§ 186. Šeštojoje lentelėje (6 pried.) pateikiami 4 veiksmažodžiai, kurių šaknys išplėtos vienu konsonantiniu plėtikliu.

Šaknies struktūra: *ØaRR* – 1, *TaRT* – 2, *SRaRT* – 1.

Giminiški veiksmažodžiai. Bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose turi du veiksmažodžiai: *gargėti* ir *žvangėti*. Tačiau lie. *gargėti* ir s. i. *garjati* (< **gar-g-*) „mykia, urzgia ir pan.“ bei s. i. *gharghara-h* „tarškantis, gargantis“ neužtenka, kad būtų galima rekonstruoti bendrą veiksmažodinę šaknį. Rekonstruotina garsažodinė šaknis **gar*, kuri nebūtinai yra paveldėta iš indoeuropiečių prokalbės (plg. dar *gaĩ-g-žda*, *gaĩ-ma*, *gĩ-ga*, *gĩ-g-žda*, °*gir-zd-a*, °*gir-žd-a*, *gũr-ga*, *gũr-g-žda*, *gũr-g-žda gũr-ma*, *gũr-na*), ir bendra tendencija – garsažodinių veiksmažodžių šaknų reduplikacinė sandara (plg. taip sudarytus priesaginius slov. *grgati*, arm. *karkač*). Visi šie veiksmažodžiai greičiausiai yra savarankiški kalbų forminiai³²¹.

Veiksmažodis *žvangėti* turi šakninių giminaičių baltų ir slavų kalbose (pvz., lie. *žvėngti*, *-ia* = la. *zvięgt*, *-dzu*, *-dza* „žvengti“, s. sl. *zvęgo* „skelbiu, garsinu“). Tad jį būtų galima kildinti iš šaknies **g^huēn-* (su įvairiais apofonijos laipsniais), išplėstos baltų ir slavų plėtikliu **-g-* (plg. neišplėstą s. r. *zvņju*, *zvņėti* „skambėti“ (< **zvin-* < **g^hu-*). Tačiau greta turime apofonijos dėsnius pažeidžiantį naują imitatyvą la. *zvādzēt*, *-u*, *-ēju* (**zvēg-*) „žvangėti“.

Likę du veiksmažodžiai (*almėti* ir *kalbėti*) bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose neturi: veiksmažodžio *kalbėti* plėtiklis *-b-* laikytinas rytų baltų plėtikliu, nes kitose kalbose taip išplėstos šaknies veiksmažodžių nerasta (žr. dar § 117).

Abiejonių kelia lie. *almėti* ir toch. *Ālme* „šaltinis, ištakos, šulinys“ ryšys. Jei semantiškai sieti juos ir galima, tai tam trukdo vokalizmo skirtumas, be to, daugiau šaknies **alm-* /

³²¹ Dar vienas reduplikacinis veiksmažodis *varvėti*, *vaĩva* „sunktis, lašėti ir kt.“ etimologinėje literatūroje (pvz., O t r e b s k i 1963: 23) siejamas su s. i. *vār* „vanduo“, av. *vār* „lietus“, „lyti“, toch. *A wār*, *B war* „vanduo“, s. š. germ. *vari* „skystis, vanduo“ ir kildinamas iš ide. **uēr-*, **uer-* „upė, tekėjimas; tekėti, srūti“. Tačiau IEW 80 pateikiamų šaknies **uer-* refleksai yra nereduplikaciniai, ir tarp jų tėra vienintelis veiksmažodis av. *vār* „lyti“, todėl lie. *varvėti* kilmę galima ir paaiškinti lietuvių kalbos duomenimis – plg. *virvėti*, *virva* „čirenti, skambėti; drebėti; krutėti“ (: interj. *virĩ* „kartojant nusakomas čiulbėjimas, greitas vingiuojamas bėgimas, virpėjimas, sukimasis, tęsiamas garsas“), *vervėti*, *verva* „įkyriai loti, niurzgėti, įkyriai prašyti“ (: interj. *ver* „kartojant nusakomas kūdikio verkšlenimas, neaiškus kalbėjimas“) ir kt. Greta veiksmažodžio *varvėti*, *vaĩva* „lašėti ir kt.“ taip pat yra išiktukas *vaĩ* „kartojant nusakomas neaiškus kalbėjimas“. Hidroleksemos dažnai būna susijusios su garsu (plg. reduplikacinius veiksmažodžius: *lerlėti*, *lérla* „varvėti, sunktis“, *liurlėti*, *liūrta* „bėgti, tekėti [apie vandenį]; neaiškiai kalbėti, sakyti“, taip pat *gurgėti*, *gūrta* „čiurlenti; burbuliuoti; bildėti, dundėti, bartis, niurzgėti“). Veikiausiai ir lie. *varvėti* laikytinas nauju lietuvių kalbos imitatyvu.

**elm-* veiksmažodžių kitose kalbose nėra. Todėl čia greičiausiai yra ide. **el-*, **ol-*, baltų išplėsta plėtikliu *-m-* (tai liudija hidronimai, žr. 6 pried.: 6 lent.)³²².

Reikšmė. 3 veiksmažodžiai reiškia garsą, 1– judėjimą (tekėjimą ir kt.).

Dviem (vokaliniu ir konsonantiniu) plėtikliais išplėstos CaC tipo šaknys

§ 187. Rasti 7 tokios šaknies veiksmažodžiai (žr. 6 pried. 7 lent.)

Šaknies struktūra. *CCaC – 4 (SRaR – 1, TRaR – 1, TRaT – 2), CCaCC – 2 (TRaST – 2), CCCaCC – 1 (STRaT).*

Giminiški veiksmažodžiai. Daugiausia giminaičių (šakninių veiksmažodžių ir vedinių) turi veiksmažodis lie. *sravéti*, kuris kildinamas šaknies ide. **ser-* / **s_r-*, dar indoeuropiečių prokalbėje išplėstos dvibalsiu *-e_r-* / *-ō_r-*. A. K a u k i e n ė (2002: 143), remdamasi dvejojomis rytų baltų pirminėmis leksemomis *sravéti*, *srāva* / *srāvi* ir *srūti*, *srūva*, *srūvo* rekonstruoja paradigmą bl. **srūti*, **srava*, **sruvā*.

Greta lie. *gramėti* (*grumėti*) taip pat nurodoma šakninių veiksmažodžių, nors žymiai daugiau yra šios šaknies vedinių. Todėl gali būti, kad indoeuropiečių prokalbėje egzistavo tik garsažodis ide. **g(h)rem-* / **g(h)rom-* / **g(h)m-* (< **ger-* / **gor-* / **g_r-*), iš kurio įvairiose indoeuropiečių kalbose savarankiškai pasidaryta imitatyvinių veiksmažodžių (plg. dar lie. *garmėti*, *gurmėti*, žr. dar § 186).

Lie. *klagėti*, *klabėti* ir *skrabėti* jau aptarti anksčiau (žr. *CeC*: *klegėti*, *skrebėti*).

Veiksmažodžiai *braškėti* ir *brazdėti*³²³ siejami su panašios garsinės reikšmės šakniniais germanų kalbų veiksmažodžiais ir kildinami iš ide. **b^hreg-* (arba **brāg-*) „laužti“+ **-s_k-* (plg. B ū g a RR I 281). Tokia etimologija abejoja ir H. Rixas (LIV 76), kurio manymu, *braškėti* yra onomatopėjinis naujadaras. Kildinti lie. *-zd-* (*brazdėti*) iš **-s_k-* sunku fonetiškai (čia galbūt labiau tiktų lie. *brazgėti*, *brāzga*), bet veiksmažodžių lie. *braškėti*: la. *brākskēt* šaknyse tokį determinantą įžvelgti būtų įmanoma. Vargu ar šis determinantas galėtų būti darybos reikšmės netekęs esamojo laiko formatas ide. **-s_k-*³²⁴, nes tokių *ST* tipo šaknies finalės determinantų (*-šk-*, *-sk-*, *-zd-*, *-zg-* ir pan.) turi labai daug lietuvių ir latvių *tekėti* tipo veiksmažodžių, kurie paprastai reiškia garsą, yra imitatyvinės kilmės ir nesiejami su indoeuropietiškomis veiksmažodžių šaknimis. Vis dėlto negalima atmesti galimybės, kad tokiam determinantui *-ST-* atsirasti ir išplisti pradžią galėjo duoti būtent darybinis formantas ide. **-s_k-*, kuris, apibendrintas visoms laikų formoms, galėjo virsti šaknies dalimi, labai būdinga *tekėti*, *teka* tipo garsiniams veiksmažodžiams (pvz.: *barškėti*, *bárska*; *tarškėti*, *társka*; *braškėti*, *brāška*; *traškėti*, *trāška* ir kt.).

³²² Plg. kitaip išplėstus la. *ālga* „Meergraß, Seetang“, lie. (upė) *Algà*, r. dial. ольга „klampi pelkė“; lie. *alksnà* „bala, pelkė; klonis, slėnis“ ir kt.

³²³ Plg. lie. *brozdėti* ir prasl. **brazdati* (žr. ESSJ III 11).

³²⁴ Šis formantas gerai išlikęs lotynų, graikų kalbose, kur turi mutatyvinę reikšmę (kaip lietuvių intarpinių veiksmažodžių intarpas), ir apnykęs sanskrito kalboje (pvz., s. i. *ucchāti* : lie. *aūšta*, s. i. *p̄chati* : lie. *peřša*).

2.4.4. CāC

§ 188. Rasti 3 CāC šaknį turintys veiksmažodžiai: *mokėti, pósėti / posėti, kósėti* (6 pried.: 8 lent.). Lie. *kósėti* tik iš dalies priklauso *tekėti, teka* tipui, nes turi įvairuojančią esamojo laiko struktūrą (*kósėti, kósi /-a /-sti /-ėja, -ėjo*)³²⁵, o jo atitikmuo latvių kalboje *kāsēt, kāsēju*. Perėjęs į priesaginių veiksmažodžių klasę *kāsēt, kāsēju*.

Šaknies struktūra: *Tās – 2, RāT*.

Ilgasis vokalizmas šaknies vokalizmas galėtų suponuoti išplėstą šaknį, plg. ide. **pās-* kildinimą iš ide. **peh₂* „prižiūrėti, saugoti, ganyti“ (žr. 6 priedo 8 lentelės išnašas), ide. **kuās-* / **kuHs-* „t. p.“ < ide. **kuā* / **kuH* „kosėti“. Išplėsta galėtų būti ir ide. **māk-* (plg. panašios reikšmės ide. **mag-* „minkyti, spausti“) (žr. IEW 696).

Giminiški veiksmažodžiai. Visi trys veiksmažodžiai turi bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose. Todėl šaknys ide. **pās-*, ide. **kuās-* ir ide. **māk-* turėjo būti išplėtos plėtikliais **-s-*, **-t-*, **-k-* dar indoeuropiečių prokalbėje.

Reikšmė. Veiksmažodis *kósėti* reiškia garsą su fiziologione sema. Šaknį liudija ne tik indoeuropietiškoji leksika (s. i. *kāsate* „kosėti“, s. i. *kasa-* „kosulys“, s. ang. *hwošta* „kosulys“, prasl. **kašlb* „kosulys“), bet ir ugrų-finų paralelės – mord. *koz* „kosulys“, *koza-* „kosėti“, komių *kiz-* „t. p.“ (ESSJ IX 161).

Veiksmažodžiai *mokėti* ir *pósėti* priklauso mokėjimo ir socialinių santykių semantinės grupės. Lie. *mokėti* patyrė daugiau semantinės raidos etapų: „mokėti“ < „mėginti čiupinėjimu, spaudimu“ < „spaudinėti drėgną molį puodus darant“ < „spaudinėti – drėkinti (molį)“ < „drėkinti“ (žr. PKEŽ III 157). IEW 698 pagal reikšmes „spausti“ ir „drėkinti“ skiriamos dvi šaknys, bet šių reikšmių sambūvį gražiai patvirtina lo. *mācero, -are* „mirkyti; minkyti“. Todėl turbūt būtų galima rekonstruoti ide. **māk-* „drėkinti, minkyti“.

Lie. *posėti* reikšmės raida: „garbinti“ ← „ganyti, prižiūrėti“.

2.4.5. CuC

Neišplėsta CuC tipo šaknis

§ 189. Užfiksuotas tik vienas neišplėtos šaknies veiksmažodis *gurėti, gūra* (žr. 6 pried.: 9 lent.). IEW 476 iš šaknies **g_{uer-}* kildinamas veiksmažodis lie. *gūrti*, la. *guřt*, bet lie. *gurėti, gūra* nenurodomas, nors jis negalėtų būti vėlyvesnis forminys negu intarpinis / *stakamienis gūrti, gūra (gūrsta), gūro*.

Šaknies struktūra: *TuR*.

Giminiški veiksmažodžiai. Bendrašaknių šakninių veiksmažodžių tėra lietuvių ir latvių kalbose, kitose kalbose šakniai atstovauja būdvardis „sunkus“ ir jo vediniai. Tačiau lie. *gurėti* negalėtų būti deadjektyvas (apie tai žr. § 29 – § 30). Todėl kildinimu iš ide. **g_{uer-}* „sunkus“ verta suabejoti. Galbūt galima suponuoti ir išplėstą ide. **ge_{u-}* / **g_{u-}* + **-r-*; plg.

³²⁵ Apie atematinių formų atsiradimo ir nykimo padarinius sk. § 40.

IEW 393: *gēu- / *gəu- / *gū- „sukti, lankstyti“. Iš tokios reikšmės galėjo išriedėti reikšmė „trupėti, irti“ (dėl šitokios semantinės raidos plg. lie. *trėšėti, trėša*; žr. 6 pried. 3 lentelė).

Išplėstos CuC tipo šaknys

Vieną plėtikliu išplėstos CuC tipo šaknys

§ 190. 6 priedo 10 lentelėje analizuojami 8 veiksmažodžiai, kurie kildinami iš šaknų, išplėstų vienu plėtikliu.

Šaknies struktūra: *CuC* – 7 (*TuR* – 1, *TuT* – 2, *TuS* – 1, *RuT* – 1, *RuS* – 2), *CuCC* – 1 (*TuRT*).

Giminiški veiksmažodžiai. Šakninių giminaičių kitose indoeuropiečių kalbose turi du veiksmažodžiai: lie. *kutėti* (s. š. germ. *skynda* „varyti“ suponuoja infiksine šaknį) ir lie. *kupėti* (*sta*-kam. la. *kvēpt, kvēpst, kvēpa* „smilkti, rūkti“, *ia*-kam. lie. *kvēpti, kvēpia*, s. i. *kupyati* „jaudinas, pyksta“) < ide. *kʷep-* / **k(e)up-* „skleisti / skliski (kvapai, garai ir pan.)“ < ide. **keu-* „brinkti“ = „pūstis, kilti“ = „kylančiai skliski“ (PKEŽ II 306; IEW I 592).

Lie. *kutėti* galėjo atsirasti išsišakojus šakniai bl. *kūt-* (lie. *kutėti, kùta* ir lie. *kùsti, kuñta*), kuri yra plėtikliu *t* išplėsta ide. *(*s*)*keu-* / *(*s*)*kū-* „apdengti, apsiausti“. Iš tos pačios šaknies, tik su kitu plėtikliu, kildinamas ir lie. *kušėti, kùša* (: la. *kūsēt, -ēju / -u, -ēju*). Kita vertus, bendrašaknių žodžių stoka kitose indoeuropiečių kalbose bei įvairiausi šio veiksmažodžio variantai (žr. 6 pried.: 10 lent.) greičiau rodytų imitatyvinę jo kilmę.

Bendrašaknių veiksmažodžių (nešakninių) lotynų ir germanų kalbose turi lie. *tumėti, tūma* (: la. *tumēt, -u / -ēju, -ēju*), iš kurių turbūt galima rekonstruoti ide. **tʷem-* / **tum-* „brinkti, tinti“, išplėstą iš ide. **teu-* ir pan. Gal su šia šaknimi būtų galima sieti jau anksčiau aptartą lie. *tenėti, tēna* < ide. **ten-* „tęsti // tįsti, traukti“, plg. dar tos pačios reikšmės lie. *tunėti, tūma* (< ide. **teu-* + **n*?).

Bendrašaknių veiksmažodžių (nešakninių) su įvairiais apofonijos laipsniais turi ir lie. *judėti, jūda* < ide. **ǵeu-dʰ* / **ǵu-dʰ* < ide. **ǵeu(H)-* / **ǵu(H)-* „maišyti“. Iš šaknies ide. **ǵeu(H)-* / **ǵu(H)-* „maišyti“ PKEŽ (II 58) kildinamas ir lie. *jušėti*, bet kitose kalbose turime tik šios šaknies vardažodžių reikšmę „sriuba“ (< „kas sumaišyta“), todėl gali būti, kad lie. *jušėti* – naujas imitatyvas.

Veiksmažodinės šaknies veldinys yra ir lie. *rusėti, rùsa*, nors šakninių giminaičių jis teturi tik lietuvių ir latvių kalbose. Plėtiklis *-s* pridėtas baltų, slavų ir germanų kalbose.

Lie. *burgėti, bùrga* galėtų būti ir naujas imitatyvas, sudarytas iš panašaus garsažodžio kaip ir ags. *beorcan* „loti, bildėti, siausti“, s.-kr. *brgljati* „murmėti, plepėti“. Plg. dar kitaip išplėstus lie. *bùrba, bùrzga, bùrzda, bùrza, bùrža* ir kt.

Reikšmė. Šios grupės veiksmažodžius galima suskirstyti į tokias LSG: judėjimas (*judėti, jūda; jušėti, jùša*), judėjimas ir struktūros kitimas (*kupėti, kùpa; rusėti, rùsa*), struktūros kitimas (*tumėti, tūma*), pojūčiai (*kutėti, kùta*), judėjimas ir garsas (*kušėti, kùša, burgėti, bùrga*). Palyginti su rekonstruojama šaknimi, semantiškai nepakito veldinys lie. *tumėti, tūma*. Judėjimo veiksmažodžių *judėti, jūda (jušėti, jùša)* šaknies reikšmės raida:

„maišyti (efektinis veiksmas)“ → „judėti (savaiminis veiksmas)“. Savaiminio veiksmo kryptimi pakitusi ir *rusėti*, *rūsa* reikšmė: „rauti, rausti (efektinis veiksmas)“ → „degti (perstrukcija+vaizdas), tekėti (judėjimas)“. Dėl *kutėti* neaišku, nes skiriasi etimologų rekonstrukcijos, o *kušėti*, *burgėti* greičiausiai yra imitatyvinės kilmės.

Dviem plėtikliais (vokaliniu ir konsonantiniu) išplėstos CuC tipo šaknys

§ 191. 6 priedo 11 lentelėje analizuojami 5 veiksmažodžiai, turintys keliais plėtikliais išplėstas šaknis.

Šaknies struktūra. *TRuT* – 2, *TRuS*, *TRuR*, *STuT*.

Giminiški veiksmažodžiai. Bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose turi tik 2 veiksmažodžiai.

Lie. *skubėti* etimologiškai siejamas su šakniniais slavų ir germanų veiksmažodžiais ir kildinamas iš bl.-sl.-germ. **skeub^h* „stumti“ < ide. **skeu-* „mesti, stumti, skubėti“. Pastaroji šaknis **skeu-* galėjo būti išplėsta iš ide. **sek^u- / *sk^u-* „eiti iš paskos ir kt.“ („=judėti“).

Lie. *krutėti* IEW 623 etimologiškai gretinamas su germanų žodžiais (pvz., šakniniu veiksmažodžiu vva. *rütten* „purtyti, kratyti“) ir rekonstruojama šaknis **kreu-t-* (**kreu-dh-?*). Lie. *krutėti* turėtų būti šaknies su nykstamuju balsiu **kru-t-* refleksas. Šaknį **kreut-* turbūt galima būtų kildinti iš PKEŽ 289 rekonstruojamo ide. **kr(e/o)u-* „blokšti, mesti“ (iš kurios gali būti kilę (**-s*) ags. *hrēos-an* „stumti“, lie. *krūšti*, *-a / -ia* „grūsti, plūkti, kimšti“ ir kt.) ir sieti su ide. **(s)ker- / *sk_r-* „suktis, lenktis“ (iš čia ir *kretėti*, *krėsti*).

Lie. *trupėti*, *trušėti*, *trunėti* ir jų atitikmenys latvių kalboje turi tos pačios šaknies vedinių (su įvairiais apofonijos laipsniais) slavų kalbose. Jie kildinami iš vienos, skirtingais plėtikliais išplėstos šaknies ide. **ter- / *t_r-* „trinti (sukant)“ > ide. **tr(e/o)uH-* „t. p.“ +*n-* (*trunėti*), +*p-* (*trupėti*), +*s* (*trušėti*)³²⁶. Šie plėtikliai yra bendri baltams ir slavams. Tiesa, plėtiklis *-p-* galėjo būti pridėtas ir anksčiau³²⁷. Greta lie. *trupėti* turime la. *trepēt* „trūnyti, trešti“ (*trapēt* „t. p.“), greta lie. *tr(i)ušėti*, *tr(i)ùša* – lie. *trešėti*, *trėša / -ėja* „trešti; drebėti, virpėti“ : la. *tresēt*, *-u / -ēju*, *-ēju* „trūnyti, pūti, trešti, dūlėti ir kt.“. Tokie atitikmenys, pažeidžiantys apofonijos dėsnius, perša mintį, kad dalis šių veiksmažodžių galėjo atsirasti naujai, analogijos būdu.

Reikšmė. Du veiksmažodžiai reiškia judėjimą: *skubėti* ir *krutėti*. Veiksmažodžio *skubėti* reikšmė nelabai tesiskirtų nuo pradinės neišplėstos šaknies, jei kildinimas iš ide. **sek^u- / *sk^u-* „eiti iš paskos ir kt.“ („=judėti“) yra teisingas. Tokiu atveju reikėtų rekonstruoti ir **skeub^h* „judėti, judinti“ (dėl r. *скыбѣ*, inf. *скыцѣ* reikšmės „pešti“ atsiradimo, pgl. **sek-* ir r. *сечѣ* (< **sekti*), *сечѣ* „kapoti, kirsti, tašyti; plakti, pliekti“), iš kurio *skubėti* perėmė savaiminio veiksmo reikšmę. Veiksmažodžio *krutėti* judėjimo (su vibracija) reikšmė taip pat perimta iš šaknies, turinčios ir aktyvaus, ir savaiminio veiksmo reikšmę * „purtyti; purtėti“.

³²⁶ Čia dar galėtume pridėti ir +*d* (la. *trūdēt* „pūti, trūnyti, trešti“).

³²⁷ Pgl. gr. *τρῶπη* „skylė“ : *τρῶπῶ* „gręžti“ (žr. LIV 593).

Trys perstrukciniai veiksmažodžiai (*trunėti, trūna; trupėti, trūpa; triušėti, triūša*), kilę iš vienos bazinės šaknies, reiškia „irima“. Tai patvirtina, kad reikšmės kitimą „trinti (sukant)“ (aktyvus veiksmažodis, poveikis) → „irti, pūti, trupėti“ (savaiminis veiksmažodis, struktūros kitimas) lemia ne finalės plėtikliai, o morfologinė struktūra.

2.4.6. CiC

Neišplėsta CiC tipo šaknis

§ 192. 6 priedo 12 lentelėje pateikiamas vienas neišplėtos šaknies lietuvių ir latvių kalbos veiksmažodis, turintis šaknies vokalizmą *-i-* – *birėti, bira (byrėti, bįra)*.

Šaknies struktūra: *TiR*.

Giminiški veiksmažodžiai. Šis veiksmažodis turi daug bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose. Rekonstruojama šaknis ide. **b^her-* / **b^hr-*. Bl. **bir-* / **ber-* „kristi, lietus / berti, pilti“ apofoniniai variantai rytų baltų apibendrinti skirtingų tipų veiksmažodžiams (šaknies išsišakojimas): šaknį **b^her-* (su pagrindiniu ir pailgintuoju vokalizmo laipsniu) turi aktyvaus veiksmo lie. *beřti, bėria, bėre* : la. *bėrt, beřu, bėru*, o **b^hr-* (su nykstamuju laipsniu) – savaiminio veiksmo intarpiniai / *sta*-kameniai lie. *bįrti, bįra / bįřsta, bįro* : la. *bįrt, bįřstu, bįru* „birti, kristi“ ir *tekėti, teka* tipo *birėti, bira (byrėti, bįra)* : la. dial. *birēt*.

Reikšmė. IEW 128–132 veiksmažodžiai lie. *beřti, birėti* ir kt. pateikiami prie šaknies ide. 1 **b^her-* / **b^hr-* „nešti, nešioti, atnešti“. Tačiau kažin ar galima šiuos baltų žodžius čia skirti dėl jų reikšmės. E. S e e b o l d a s, kalbėdamas apie ide. **b^her-* refleksus, prie lie. *beřti* prirašo raidę H³²⁸. Todėl turbūt lie. *beřti, bįrti, birėti* galima sieti ir su ide. 2 **b^her-* „kunkuliuoti ir pan.“ = „tam tikru būdu judėti (judinti)“ (plg. PKEŽ I 134, 142). Tokia reikšmė būtų artimesnė judėjimo veiksmažodžiui *birėti*.

Išplėstos CiC tipo šaknys

Vienu plėtikliu išplėtos CiC tipo šaknys

§ 193. 6 priedo 13 lentelėje analizuojami 6 vienu plėtikliu išplėtos *CiC* šaknies veiksmažodžiai:

Šaknies struktūra: *TiRT, RiRT – 3, SRiRT, TRiRT*.

Giminiški veiksmažodžiai. Bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose turi *bildėti, bilda; trinkėti, trinka; virpėti, virpa; virbėti, virba* (?).

Veiksmažodis lie. *bildėti* (ir *bėlsti*) nurodomas greta panašios reikšmės šakninių germanų veiksmažodžių (su kitu apofonijos laipsniu). Šaknies **bild-* / **beld-* / **bald-* plėtiklis

³²⁸ H = žodžių reikšmės gali būti laikomos susijusiomis, bet šis ryšys tėra hipotetinis, nes reikšmė yra tokia bendra, kad jos pamato patikimai nurodyti negalima arba tarp darybos pamato ir vedinio neįmanoma atskleisti jokių akivaizdžių ar paralelėmis pagrįstų reikšmės saitų, plg. S e e b o l d 1970: 104–106.

-d- (ar *-dh-) galėjo būti pridėtas kartu su germanais arba rytų baltų savarankiškai. Juolab kad slavų kalbose žodžių su taip išplėsta šaknimi nėra. Ryt. bl. *bild- / *beld- „belsti, bildėti“:

→ aktyvaus veiksmo šakniniai (ia-kam.) lie. *bélsti* : la. *bełzt*;

→ duratyvai lie. *bildėti, bilda* : *biđėt*.

Šakninių refleksų kitose indoeuropiečių kalbose turi ir lie. *treñkti, triñkti, trinkėti*. Taigi šaknis *trenk- / *třnk- „trenkti, mušti“ išplėsta gomuriniu plėtikliu -k- dar indoeuropiečių prokalbėje. Bl. *trink- (inf.) / trenk- (praes.) „trenkti“:

→ aktyvaus veiksmo šakniniai (tr.) (a-kam.) lie. *triñkti, treñka* „plauti (galvą, plaukus)“, (ia-kam.) lie. *treñkti* : la. *triekt*;

→ duratyvai (intr.) *trinkėti, trinka* „trinksėti, bildėti, bildant važiuoti; trankiai kalbėti“ : la. *trícēt, -u, -ēju* „drebėti, virpėti, tirtėti“. Skirtingos reikšmės (garsas ir vibracija), matyt, rodo, kad šie veiksmažodžiai galėjo atsirasti lietuvių ir latvių kalbose savarankiškai.

Veiksmažodis *virpėti, virpa* turi daug bendrašaknių šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose. Taigi šaknis *uerp- / *uřp- „sukti(s)“ išplėsta lūpiniu plėtikliu -p- dar indoeuropiečių prokalbėje. Bl. *virp- / *verp-:

→ aktyvaus veiksmo šakniniai (ia-kam.) lie. *veřpti* : la. *vèrpt*;

→ duratyvai lie. *virpėti, virpa* : la. *virpét*. La. dial. *virpét* nurodomos ir aktyvaus veiksmo reikšmės „verpti, kraipyti, sukinėti“, ir savaiminio veiksmo „virpėti, drebėti“. Kadangi laikų formos nenurodomos, čia galėtų būti du veiksmažodžiai: priesaginis (denominatyvas) ir mišriojo tipo.

Lie. 1 *virbėti, virba* /-ia „1. knibždėti, krutėti; 2. drebėti, virpėti“ (: la. *virbēt, -u, -ēju* „ribėti, mirguliuoti“) etimologinėje literatūroje nenurodomas. Baltų kalbose daugiau veiksmažodžių su šaknimi *verb- / *virb-, išskyrus denominatyvą lie. *virbti* „virsti virbais“, nėra, bet yra vardažodžių. Šaknies *uēr-b(h)- / *uř-b(h)- vardažodinių refleksų turi nemaža kitų indoeuropiečių kalbų, bet tėra tik vienas šakninis veiksmažodis go. *waírpan*. Todėl lie. *virbėti, virba* atsiradimą galima aiškinti taip: pirmiausia iš šaknies ide. *uř-b(h)- „sukti, lenkti“ atsirado *virbėti, virba* „krutėti, virpėti“. Vėliau, atsiradus žodžio *virbas* denominatyvams *virbti, virbsta* ir 2 *virbėti, -ėja, -ėjo* „virsti virbais“, pastarasis dėl tapačių infinityvo ir preterito formų imtas painioti su veiksmažodžiu *virbėti, virba* „krutėti, virpėti“ – atsirado prezento variantų *virbéja / virba* „virsta virbais“, o DŽ₃₋₄ įrašyta tik *a* kamieno forma *virba* (žr. § 35).

Likę du veiksmažodžiai, nors šakninių atitikmenų kitose indoeuropiečių kalbose ir neturi, pratęsia senas indoeuropietiškas šaknis:

lie. *mirgėti, mirga* = la. *miřdzēt, -u, -ēju* (ide. *mer- „mirgėti, žibėti“). Slavų kalbose rekonstruojama kiek kitokios reikšmės *mōrgati „mirksėti“ (ir kitaip išplėsti prasl. *mōrdati, *mōrkati, žr. ESSJ XVII 238). Germanų kalbose tėra tokios šaknies vardažodžių (pvz., sva. *morgan* „rytas“). Plėtiklis -g- prie šaknies ide. *mer- / *mōr- / *mř³²⁹ galėjo būti pridėtas baltų ir slavų (kitose indoeuropiečių kalbose maža šios šaknies refleksų);

³²⁹ Beje, ši šaknis baltų, slavų ir germanų plečiama ir kitais plėtikliais, žr. 273 išn.

lie. *smirdėti*, *smirdi* / *smirda* / *smirdžia* / *smirdi* : la. *smiādet*, *smiādu* / *smiāžu*, *-ēju* „smirdėti“. Šaknies **smerd-* / **smōrd-* / **smrd-* „smirdėti“ veiksmažodžių (nešakninių) yra tik baltų ir slavų kalbose. IEW 970 nurodoma pora šios šaknies kitų indoeuropiečių kalbų vardažodžių (žr. 6 pried.: 13 lent.). Taigi plėtiklis **-d-* veikiausiai pridėtas indoeuropiečių prokalbėje.

IEW 970 šaknis **smerd-* siejama su ide. **(s)merd-* (→ sva. *schmerzen*, lo. *mordēre* „kašti, graužti“) < ide. **merd-* „trinti“ < ide. **mer-* (IEW 735–736) „trinti“ → „aitrus kvapas“³³⁰.

Reikšmė. Šios grupės veiksmažodžiai sudaro tokias leksines semantines grupes: garsas (lie. *bildėti*, lie. *trinkėti*), judėjimas, vibracija (lie. *virpėti*, lie. *virbėti*, la. *trīcēt*), vaizdas (lie. *mirgėti*, la. *virbēt*), kvapas (lie. *smirdėti*). Leksinės reikšmės beveik nepakeitė *bildėti*, *mirgėti*. Iš reikšmės „sukti(s)“ išriedėjusios reikšmės „drebėti“ (*virpėti*, *virbėti*), „mirgėti“ (la. *virbēt*), iš reikšmės „trenkti, stumti“ → „bildėti“ (lie. *trinkėti*), „drebėti“ (la. *trīcēt*). Iš reikšmės „trinti“ išriedėjo reikšmė „smirdėti“.

Dviem plėtikliais išplėstos CiC (CieC) tipo šaknys

§ 194. 6 priedo 14 lentelėje pateikti 6 *CiC* ir *CieC*³³¹ veiksmažodžiai, kurių šaknis išplėsta keliais plėtikliais.

Šaknies struktūra: *Riet* – 2, *RiT* – 3, *STiT* – 1.

Net 4 veiksmažodžiai (*riedėti*, *ridėti*, *rietėti*, *ritėti*) yra kilę iš tos pačios bazinės šaknies ide. **uer-* / **ur-* „sukti, lenkti“ + *-ei-* / *-i-* + *t, d*. Šaknys, išplėstos abiem dantiniais plėtikliais, labai artimos, kartais net sunkiai atsiejamos (plg. dar šakninius veiksmažodžius lie. *rīsti*, *rīta* : la. *rist*, *ritu*; lie. *riēsti*, *-čia* : la. *riest*, *riešu*, *riesu* / *rietu*; la. *riezt*, *riežu*, *riežu*). Plėtikliai *t, d* yra bendri baltams ir germanams (plg. šakninius germanų veiksmažodžius 6 pried.: 14 lent.). Kad ryt. bl. verb. **reit-* / **rit-* reiškę tiek aktyvų, tiek savaiminį veiksmažodį, rodo šakninio lie. *rīsti*, *rīta*, *rīto* reikšmė „ridenti, (sen., ret.) riedėti“ bei la. *rist*, *ritu*, *ritu* „riedėti, ristas, tekėti, plūsti“. Greta galėjo egzistuoti ir toks pat šakninis veiksmažodis bl. **reid-* / **rid-*.

Iš tos pačios šaknies ide. **uer-* / **ur-* „sukti, lenkti“ + **-ei-* / **-i-* + *-b-*, matyt, kildintinas ir veiksmažodis *ribėti* (plg. PKEŽ IV 30–31). Šakninių veiksmažodžių su finalės plėtikliu *-b-* (ir kitais šaknies centro apofonijos laipsniais) yra tik lietuvių ir latvių kalbose. Slavų kalbose yra išvestinių šios šaknies žodžių. Taigi plėtiklis *-b-* būtų bendras baltams ir slavams (galbūt ir germanams, plg. air. *ríabach* „dėmėtas“).

Šakninių giminaičių kitose indoeuropiečių kalbose turi ir lie. *švitėti*, *švita*. Šaknis **k̑eit-* / **k̑it-* išplėsta dar indoeuropiečių prokalbėje. LIV 303 lie. *švitėti*, *švita* skiriama

³³⁰ LEV II 244 **smerd-* / **smōrd-* / **smrd-* „smirdėti“ kildinama iš ide. **mer-* „(su)trinti, (su)grūsti“ > („mirti“).

³³¹ Šaknies balsis *-i-* apofoniškai susijęs su *-ie-*, todėl du *CieC* šaknies veiksmažodžiai *riedėti*, *rietėti* pateikiami greta bendrašaknių *ridėti*, *ritėti*.

prie senų veiksmažodžių, o *šviēsti* ir *šveīsti* – prie naujadarų. Toks skirstymas vargu ar yra korektiškas. Čia galėtume išvelgti verb. (šakninį, su nuliniu esamojo laiko formantu) bl. **šveit-* / **švit-* „šviesti, švitėti“, kuris vėliau išsišakojo į aktyvaus veiksmo *ia*-kam. lie. *šveīsti* „daryti, kad švitėtų“, lie. *šviēsti* (čia aktyvus ir savaiminis veiksmas dar nelabai išsiskiria), intarpinį mutatyvą *švīsti*, *šviñta* ir nagrinėjamojo tipo duratyvą *švitėti*, *švīta*.

Reikšmė. 4 judėjimo veiksmažodžių reikšmės raida: „sukti“ → „sukti(s), risti(s)“ → „riedėti“.

Du veiksmažodžiai priklauso vaizdo LSG: *švitėti* leksinė semantika nuo bazinio veiksmažodžio reikšmės nesiskiria; *ribėti* reikšmės raida: *„sukti“ → „sukti(s)“ → „mirgėti“.

Keliais plėtikliais išplėsta CiC tipo šaknis

§ 195. 6 priedo 15 lentelėje pateikiamas vienas *CiC* veiksmažodis *blizgėti* su tarmineis variantais bei giminaičiais kitose kalbose.

Šaknies struktūra: *TRiST*.

Giminiški žodžiai. Tokios šaknies struktūros šakninių veiksmažodžių kitose indoeuropiečių kalbose nėra. Slavų kalbose yra priesaginių panašios šaknies veiksmažodžių, kuriuose J. Pokorny išvelgia determinantą *-*sĕ*-. Tokį determinantą H. Rix mato ir lie. *blyškėti*, *blyški* „spindėti, blizgėti“ (ir pateikia jį kaip seną veiksmažodį, nors tai aiškus vedinys). Išplėtos šaknies **b^hlĕig-*, **bhlĭg-* „blizgėti, spindėti“ (be *-*sĕ*- determinanto) refleksų esama tik germanų kalbose (plg. IEW 156). Germanų ir slavų kalbose yra kitu gomuriniu plėtikliu išplėtos šaknies **bhlĕq-* „t. p.“ refleksų. Lie. *blizgėti*, *blizga* determinantas -*zg-* galėjo atsirasti iš *-*sĕ*- dėl asimiliacijos su skardžiąja šaknies iniciale (plg. *pliēksti* ir *pliskėti*, greta kurių variantų su finalės -*zg-* nėra), o toks garsų ir jų samplaikų kaitaliojimas rodo, kad *blizgėti* (*bliskėti*, *pliskėti* ir pan.) galėtų būti nauji imitatyviniai variantai.

Reikšmė. Jei *blizgėti* nėra naujas imitatyvas, tai jo reikšmė nuo bazinės šaknies reikšmės nesiskiria.

* * *

§ 196. Kadangi *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžiai yra neišvestiniai, kitose kalbose pirmiausia ieškota tokio pat darybinio statuso (t. y. pirminių) veiksmažodžių. Išnagrinėjus etimologiniuose šaltiniuose pateikiamus pavyzdžius, paaiškėjo, kad kitose kalbose seniausias *tekėti*, *teka* tipo veiksmažodžius atitinka šakniniai veiksmažodžiai su nuliniu esamojo laiko formantu (plg. lie. *tekėti*, *tēka*: s. sl. *tešti*, *teq*, lie., *pósėti* / *posėti*, *pósa*: s. sl. *pasti*, *pasq*, lie. *tenėti*, *tēna*: s. i. *tanákti* „tena, krenka“, lie. *stenėti*, *stēna*: s. i. *stánati* ir kt.).

Taigi struktūrinio tipo *-*ēti*, *-*a*, *-*ējā* veiksmažodžiai iš pradžių turėjo formotus iš šakninių *a* kamieno veiksmažodžių (pvz., inf. **tekti*, praes. **teka*, praet. **tekē*). Tas formavimosi kelias galėjo būti toks: prie preterito kamiengalio *-*ē-* pridėtas antrinis

kamiengalis *-iā- (pvz., *tekē-iā); vėliau pagal preteritą *-ēiā- išlyginta ir bendraties forma *-ēti- (pvz., *tek-ē-ti)³³².

Sąlygos tokiai tematizacijai atsirasti greičiausiai buvusios ne fonetinės (kaip slavų, kur irgi vyko antrinė veiksmažodžių tematizacija³³³), o semantinės – šakniniai duratyviniai veiksmažodžiai perėjo į mišrųjų tipą, kuris išplito atsiradus poreikiui morfologiškai įforminti duratyvinę reikšmę.

Nagrinėjamojo tipo atsiradimą galėjo skatinti ir akcentinės sąlygos: nykstant oksitoninėms veiksmažodžių paradigmoms, akūtinis preterito formos kirtis (*teké, *stené) negalėjo likti galūnėje, todėl buvo dvi galimybės:

1) pridėti antrinį kamiengalį *-iā (pvz., *taušké+jo*) – taip susiformavo nagrinėjamas tipas (*tauškéti, táuška*);

2) atitraukti kirtį į šaknį (pvz., *taūšké*) – tokiu atveju antrinis kamiengalis nebebuvo reikalingas – iš čia šakniniai ia-kamieniai (*taūkšti, taūškia*).

§ 197. Pagal šaknies kilmę *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai skirtini į tokius sluoksnius³³⁴:

1. Veiksmažodžiai, kurių šaknys paveldėtos iš indoeuropiečių prokalbės (6,4%):

a) neišplėtos šaknies: *tekėti, tēka; gebėti, gēba; derėti, dēra; selėti, sēla /-i /-ėja; tenėti, tēna / tēni; stenėti, stēna / stēni; magėti, māga; posėti, pōsa; mokėti, mōka; birėti, bīra; švitėti, švīta; bezdėti, bēzda; kabėti, kāba (?); gurėti, gūra (?);*

b) indoeuropiečių išplėtos prokalbėje šaknies: *kedėti, kēda /-ėja; drebėti, drēba; kretėti, krēta; krekėti, krēka; kósėti, kōsa; sravėti, srāvi /-a /-ėja; smirdėti, smīrda /-i; virpėti, vīrpa; °peldėti, pēldēja /-a „plaukti, plaukioti“ (?); almėti, al̃ma /-i (?); gramėti, grāma (?); grumėti, grūma (?); kupėti, kūpa; tumėti, tūma; kutėti, kūta (?); judėti, jūda (?); virbėti, vīrba (?); trinkėti, trīnka (?);*

c) šaknies, išplėtos baltų, slavų ir germanų: *rusėti, rūsa; skubėti, skūba; mirgėti, mīrga (?);*

d) šaknies, išplėtos baltų ir germanų: *krutėti, krūta; riedėti, riēda; ridėti, rīda; rietėti, riēta; ritėti, rīta;*

e) šaknies, išplėtos baltų ir slavų: lie. *ribėti, rība; bliskėti, blīska; trupėti, trūpa; trešėti, trēša; klabėti, klāba / kalbėti, kal̃ba; žvangėti, žvāŃga (?);*

f) išplėtos baltų kalbose: *peldėti, pēlda* „taupyti“; *bildėti, bīlda*.

2. Veiksmažodžiai, atsiradę baltų, germanų ir slavų kalbose: *smėlėti, smēla; skelėti, skēli /-ia /-a*.

3. Imitatyviniai veiksmažodžiai, turintys bendrašaknių ar tik panašios šaknies veiksmažodžių:

³³² Plg. K a z l a u s k a s 1968: 340–350; K a u k i e n ė 1994: 238; LIV 397.

³³³ Viena iš tų priežasčių – jerų nykimas slavų kalbose.

³³⁴ Klausukais pažymėti veiksmažodžiai, dėl kurių kilmės yra abejonių. Pvz., lie *al̃ma* turi giminaičių tik tocharų kalboje, todėl bendros šaknies ide. **alm-* rekonstrukcija yra abejotina.

a) baltų ir slavų kalbose: *krekti, krėka; pyškėti, pjška; treškėti, trėška; tr(i)uškėti, tr(i)uška; traškėti, trąška; pliauškėti, pliauška; pliskėti, pliška; bruzdėti, brūzda; bruzgėti, brūzga; bliauzgėti, bliáužga; druzgėti, drūzga; lazgėti, lązga;*

b) lietuvių ir latvių kalbose: *braškėti, brąška; klagėti, klāga; klabėti, klāba; skrabėti, skrāba; kušėti, kūša* ir kt. (dalis šių veiksmažodžių gali būti susiformavę savarankiškai išplečiant paveldėtas ar naujas imitatyvines šaknis).

4. Nauji lietuvių kalbos imitatyvai: *klegėti, klėga; klebėti, klėba; brazdėti, brązda; gargėti, gařga; burgėti, būrga* ir kt.

Tekėti, teka tipo veiksmažodžių – indoeuropietišku **veldinių** – sluoksniui būdingi šie požymiai: paprasta šaknies struktūra (CVC); dominuoja šaknies vokalizmas *-e-*; indoeuropietiškuoju laikotarpiu šaknis išplečiamos vokaliniais (**-e-*, **-e_u-*) ir konsonantiniais plėtikliais (*d, b, d, t, k, p, m*), vėliau dar (*s, š* ir kt.).

Semantinį veldinių branduolį sudaro trukmės veiksmažodžiai (duratyvai). Galima skirti tokias LSG: judėjimo (*tekėti, sravėti, birėti*), garso (*stenėti*), vaizdo (*ribėti, švitėti*), struktūros kitimo (*tenėti*), mokėjimo (*gebėti, mokėti*) socialinių santykių (*posėti*) ir kt. Nuo indoeuropiečių prokalbės laikų semantiškai nepakitę judėjimo, garso ir vaizdo veiksmažodžiai sudarė pradinį *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių semantinį branduolį, kurio pagrindu rytų baltų kalbose, o vėliau – lietuvių ir baltų kalbose susiformavo daug naujų imitatyvinių veiksmažodžių.

Tam tikrą nagrinėjamojo tipo veiksmažodžių dalį sudaro perstrukcinės reikšmės veiksmažodžiai (seniausias – *tenėti, tēna*). Paprastai jie būna kilę iš aktyvaus veiksmo (atliekamo agento) veiksmažodžių, o patekę į *tekėti, teka* tipą tampa savaiminio veiksmo (t. y. duratyvinio pobūdžio perstrukcijos) veiksmažodžiais (plg. *trupėti* < **trup-* „trupinti, skaldyti, gręžti“).

Mokėjimo, socialinių santykių veiksmažodžiai (*gebėti, mokėti, posėti*) nuo ide. laikų semantiškai labai pakitę (su kitais *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiais juos sieja duratyvumas). Šios reikšmės veiksmažodžių dabar lietuvių kalboje nėra daug.

§ 198. Iš visų nagrinėtų giminiškų **baltų ir slavų** kalbų veiksmažodžių 25 turi neišplėstas šaknis, paveldėtas iš indoeuropiečių prokalbės, dar 7 paveldėtos šaknys išplėstos baltų ir slavų (finalės plėtikliais *b, p, š, g*, determinantu *sk*). 12 veiksmažodžių šaknys gali pretenduoti į baltų ir slavų naujadarus. Kita vertus, šios šaknys galėjo susiformuoti baltų ir slavų kalbose savarankiškai iš panašių garsažodžių, nes tarp šių dvylikos veiksmažodžių nėra nė vieno šakninio slavų kalbų veiksmažodžio. Vis dėlto *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių imitatyvinės kilmės šaknis su slavų veiksmažodžiais sieja tam tikri panašumai:

a) reduplikacinis šaknies sudarymo būdas. Kitaip negu baltai, slavai gali reduplikuoti ne tik pirmąjį inicialės priebalsį, bet ir priebalsių grupę;

b) bendri finalės *ST* determinantai : **sk* – 5, *zg* – 4, *sk* – 1, *zd* – 1.

§ 199. Tarp nagrinėtų prūsų kalbos giminaičių nerasta veiksmažodžių ar jų formų, laikytinų tik baltų naujadarais, – vienos šaknys, paveldėtos iš indoeuropiečių prokalbės (pvz., *stenuns*), galėjo būti išplėstos kartu su germanais (plg. lie. *skelėti* giminaičius) arba su

slavais (plg. lie. *virpėti* giminaičius). Vienintelė paveldėtoji šaknis, išplėsta tik baltų kalbose, yra bl. **pel-d-* „papildyti, gausinti“ (lie. *peldėti* „taupyti“, pr. *peldūns* „pelnęs, įgijęs“). Paveldėtosios šaknys gali būti kalbose plečiamos nevienodai (plg. lie. *kal-b-ėti* ir pr. *kal-s-ītvei*).

§ 200. Bendrą rytų baltų *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių sluoksnį sudaro 123 veiksmažodžiai (14,57% visų lie. *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių), iš jų 38 šaknys, paveldėtos iš indoeuropiečių prokalbės ir 4 – bendros su slavais. Rytų baltų ir ypač lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo imitatyvinių veiksmažodžių struktūra daug įvairesnė: nuo paprasčiausios (CVC: *dadėti, dāda*) iki sudėtingiausios (CCCVCCC: *skrebždėti, skrėbžda; girgždėti, gīrgžda; skvirblėti, skvirbla*). Šaknies centras gali būti tiek trumpas, tiek ilgas (ypač daug dvigarsinių). Šaknys reduplikuojamos (lie. *plepėti, plėpa*: la. *plepēt, -u*, lie. *dardėti, dārda*: la. *dardēt, dārdēt*; lie. *burbėti, būrba*: la. *buřbēt*), plečiamos vienanariais (S, T, R), dvinaariais (ST: lie. *burzdėti, būrza*: la. dial. *burzdēt*, lie. *barskėti, bārška*: la. dial. *barkš(ķ)ēt* ir pan.) ir trinariais (TST) determinantais, įvairiai juos kombinuojant (pvz., reduplikacinė šaknis + ST: lie. *gīrg-žd-ėti, gīrg-žd-a, -ėjo*; la. dial. *ģerg-zd-ēt* „ilgai ir nuobodžiai verkti“). Imitatyvinių veiksmažodžių šaknies plėtimo procesas, prasidėjęs rytų baltų prokalbėje (galbūt net ir bendrystės su slavais periodu), dar labiau sustiprėjo išsiskyrus lietuvių ir latvių kalboms (plg. *skrebėti, skrėba*: *skrebždėti, skrėbžda*), kartais tos pačios šaknys vienoje kalboje būna neišplėstos, o kitoje išplėstos (lie. *skambėti, skām̃ba, -ėjo*: la. *skanēt, -u, -ėju*, dial. *skāmbēt, -u, -ėju*; lie. *dundėti, dūnda, -ėjo*: la. *dunēt, -u, -ėju*) ar išplėstos skirtingais plėtikliais (lie. *šk // st: čarskėti, čarska, -ėjo* „žr. čerskėti“ // la. *čařkstēt, -u, -ėju, čerskėti, čērška, -ėjo* „tarškėti; nemaloniai čiuibėti; garsiai ir daug kalbėti“ // *čeřkstēt, -u, -ėju* „ūžti, spengti [pvz., ausyse]“; *gžd // kst, kšk: gilgždėti, gīlgžda, -ėjo* „gīrgždėti, griežti“ // la. *dzirkstēt, -u, -ėju* „čiuibėti“; *gīrgždėti, gīrgžda /-i, -ėjo* „išduoti trynimosi garsą“ // la. *dzirkstēt, -u, -ėju* „žerėti, tviskėti; trykšti purslais, putoti“, *džirkstēt, -u, -ėju* „gīrgždėti, griekšti“ ir kt.). Pastebėta, kad latvių kalboje dažnesnės dusliosios TST tipo finalės, o lietuvių skardžiosios.

Abiejose rytų baltų kalbose imitatyviniams veiksmažodžių variantams formuoti pasitelkiamas šaknies vokalizmas (lie. *plėška*: *pliška*: *pliaūska*, la. *zvadzēt*: *zvádzēt, brakškēt*: *brākskēt*).

§ 201. Kitose kalbose panašias semantines funkcijas kaip rytų baltų **-ėti, *-a, *-ējā* veiksmažodžiai gali atlikti įvairių struktūrinių tipų veiksmažodžiai:

A. Prūsų kalboje – nekintamosios priesagos *-in-* (pvz., pr. verb. **dirbin-* / **dribin-* „drebinti, drebėti“ – greta kauzalinės funkcijos) bei **-au-* veiksmažodžiai (pvz., **mur-au-* „murmėti“).

B. Slavų kalbose:

a) šakniniai duratyviniai veiksmažodžiai: *течь, текý* „tekėti“, s. sl. *stenati* (< prasl. **stenti*), *stenjō* „vaitoti, dejuoti“ ir kt.;

b) priesagos *-ā-* veiksmažodžiai, bet jų semantika yra daugiau iteratyvinio pobūdžio (struktūriškai jiems artimesni lietuvių priesagos *-oti* resp. la. *-āt* veiksmažodžiai, pvz., lie. *bąbać* „mušti, daužyti, skambinti“ : la. *bañbāt*, *-āju* „belsti, bildėti“);

c) priesagos *-ē-* veiksmažodžiai; jiems artimesni baltų **-ē-ti*, **-i*, **-ē-jā* tipo veiksmažodžiai, paprastai žymintys būsenas;

d) priesagos *ī* veiksmažodžiai (pvz., r. dial. *бороздѣть* „niekus kalbėti“). Tačiau dauguma šios priesagos slavų veiksmažodžių yra arba denominatyvai, arba deverbatyvai (atitinkantys lie. priesagų *-inti*, *-yti* veiksmažodžius);

e) su bl. **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* tipu funkciškai gretinti galima ir priesagų **-ot-ā-*, **-ēt-ā-* slavų veiksmažodžius, nors visi aptartieji šių priesagų veiksmažodžiai reiškia tiktai garsą, o baltų **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* tipo veiksmažodžių semantika žymiai platesnė. Šių priesagų slavų veiksmažodžiams (pvz., sl. *bolb-otati* ir pan.) artimesni būtų kitokios struktūros baltų kalbų veiksmažodžiai (pvz., lie. *balbatuoti* „болтать, балаболить“).

IŠVADOS

Lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai – gausūs ir produktyvūs veiksmažodžių struktūrinis tipas. LKŽ jų užfiksuota 844 (890 – su homoniminėmis formomis; per 1020 – su gretutinėmis tarminėmis formomis). Kiekvienoje konkrečioje tarmėje šių veiksmažodžių yra mažiau, nes: kai kurie veiksmažodžiai yra užfiksuoti tik senuosiuose raštuose ir išnykę; dalis naujų imitatyvų galėjo atsirasti palyginti vėlai, tik paskirose tarmėse; dalyje tarmių dėl morfonologinių pokyčių į šį tipą linkę pereiti kitų tipų veiksmažodžiai.

A. Ištirus lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių struktūrinius, darybinius ir semantinius ypatumus, nustatyti tokie dėsningumai:

1. Morfologinė struktūra

- 1.1. Visų priesagos *-ėti* veiksmažodžių bendraties ir būtojo kartinio laiko formos neįvairuoja (inf. *-ėti*, praet. *-ėjo*).
- 1.2. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžių esamojo laiko formos yra nepriesaginės, *a*-kamenės; jomis jie formaliai skiriasi nuo priesaginių (*-ėti, -ėja, -ėjo*) ir kitų mišriojo tipo veiksmažodžių (priesagos *-ėti* i kamieno, *ia* kamieno, atematinių), tačiau yra veiksmažodžių, turinčių gretutinių esamojo laiko formų (pvz., *aidėti, aidi /áida, -ėjo*).
- 1.3. Dalyje tarmių dėl žodžio galo redukcijos yra sumišę kamienai, todėl *a* kamieną gali įgyti dalis kitų veiksmažodžių, nepriklausančių bk *tekėti, teka* tipui, bet turinčių bendraties priesagą *-ėti (-sėti)*.

2. Daryba

- 2.1. *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai, kitaip negu kiti priesagos *-ėti* veiksmažodžiai, laikytini pirminiais (neišvestiniais).

Jų ryšys su šakniniais *a* kamieno veiksmažodžiais yra tik etimologinis (plg. *mėgzti, mėzga, mėzgė : mizgėti, mizga, -ėjo*), o su šakniniais *ia* kamieno veiksmažodžiais – nedarybinis. Bendrašakniai abiejų tipų veiksmažodžiai gali būti:

- šaknies išsišakojimo rezultatas (plg. *birėti, bira : bėrėti, bėria*);
- savarankiški imitatyvai (plg. *burbėti, būrba : buřbti, buřbia*);

Su intarpiniais / *sta* kamieno veiksmažodžiais tiriamieji pirminiai veiksmažodžiai gali būti susiję:

- darybiškai (plg. *plepėti, plėpa → plėpti, plempa* „imti plepėti“);
- nedarybiškai – savarankiški imitatyvai (*buřbti, buřbsta* „tvinkti, pusti, pursti, tinti“ : *burbėti, būrba* „greitai, neaiškiai kalbėti“).

Dalis *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių yra tiesioginiai imitatyvai, ne išiktukų vediniai ir tuo skiriasi nuo priesagos *-sėti si* kamieno veiksmažodžių (plg. *traškėti, trāška* ir *traksėti, trākši : trākš[t]*).

- 2.2. Iš *tekėti, teka* tipo veiksmažodžių gali būti daroma vardažodžių, nors kartais tarp perstrukcinės reikšmės veiksmažodžių ir bendrašaknių daiktavardžių galima įžvelgti neišreikštos krypties abipusį pamatavimą.

- 2.3. Keletas tiriamojo tipo veiksmažodžių yra verbalizacijos rezultatas: *možnéti, mōžna; vertéti, veřta*.
3. **Morfonologinė šaknies struktūra**
- 3.1. *Tekéti, teka* tipo veiksmažodžių šaknys yra viensiemenės, joms nebūdinga balsių kaita.
- 3.2. Trumpąjį šaknies centrą turi 53,7% (vyrauja vokalizmas *-u-*), o ilgąjį 46,3% veiksmažodžių (vyrauja dvigarsis *-ur-*).
- 3.3. Inicialėje gali būti 0–3 priebalsiai, finalėje – 1–3.
- 3.4. Tarp šaknies inicialės ir finalės egzistuoja „pusiausvyra“: kuo sudėtingesnė inicialė, tuo paprastesnė finalė, ir atvirkščiai.
- 3.5. Nustatyta tam tikrų šaknies struktūros apribojimų:
- šaknies finalėje negali būti TS tipo samplaikos;
 - Afrikatas finalėje gali turėti beveik vien reduplikaciniai veiksmažodžiai (pvz., *džandžéti, džandža*);
 - tas pats šaknies inicialės sonantas negali pasikartoti šaknies centre (pavyzdžiui, nėra *Cr-Vr-C* tipo šaknų) ir kt.
4. **Kirčiavimas**
- 4.1. Bendraties ir būtojo kartinio laiko formos kirčiuojamos priesagoje.
- 4.2. Šaknies kirčiavimas:
- 4.2.1. Nepriesaginių esamojo laiko formų kirčiuojama šaknis (išskyrus 1 ir 2 a.): *CiC, CuC* – trumpai, *CaC, CeC* – po kirčiu pailgėja, o ilgosios šaknies priegaidė dažniau būna tvirtapradė;
- 4.2.2. Nusistovėjusi dėsninga akcentinė ilgosios šaknies tiriamųjų veiksmažodžių priešprieša su šakniniais *ia* kamieno veiksmažodžiais (akūtas / cirkumfleksas: *bárška : bařškia*);
- 4.2.3. Nagrinėjamųjų veiksmažodžių akūtas susijęs su finalės konsonantizmu;
- 4.2.4. Priegaidės pasirinkimas gali priklausyti nuo tarmės;
- 4.2.5. Nustatyta nežymi priegaidės sąsaja su žodžių semantika:
- riedėjimo veiksmažodžiams (*riedéti, riēda*) ir hidroleksemoms (pvz., *alméti, aľma; varvéti, vařva*) būdingas cirkumfleksas, vaizdo veiksmažodžiams – akūtas (pvz., *mirgéti, mĩrga; žvilgéti, žvilga*);
 - didesnio intensyvumo garsų veiksmažodžiams būdingas akūtas, mažesnio intensyvumo – cirkumfleksas (plg. variantus *niurnéti, niurna / niurna*).
5. **Semantika**
- 5.1. **Kategorinė semantika**
- 5.1.1. Tiriamieji veiksmažodžiai turi laiko, nuosakos, skaičiaus kategorijas, dauguma kaitoma asmenimis, o beasmeniai paprastai turi gretutinių *i* kamieno formų.

- 5.1.2. Veikėjo aktyvumas. Reiškiamas tiek aktyvus, tiek savaiminis veiksmas (*žmogus šnāra // lapai šnāra*).
- 5.1.3. Veiksmažodžių pobūdis
- *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai yra duratyvai (pvz., *riedėti, riėda*), daugelis turi vibratyvinę atspalvį (pvz., *dreėti, drėba*);
 - Dalis priartėja prie *i* kamieno statyvų (pvz., *kabėti, kāba /kābi*).
- 5.1.4. Iteratyvumas. Tiriamųjų veiksmažodžių reiškiamas veiksmas (pvz., *bimbėti, bimba* „skleisti tam tikrą garsą“) yra ištisinis, o priesagos *-sėti si* kamieno – iteratyvinis (pvz., *bimbsėti, bimbisi* „nevienodais tarpais bimbti“).
- 5.1.5. Tranzityvumas. Didžioji dalis veiksmažodžių yra intranzityvūs arba tranzityvūs / intranzityvūs (tai priklauso nuo veiksmo subjekto ir konteksto).
- 5.1.6. Poveikis objektui. Visi veiksmažodžiai yra inefektiniai; gretutinė poveikio reikšmė gali atsirasti tik tarmėse (pvz., *krūta kailius* Gdr, Dglš „dirba kailius“).
- 5.2. **Leksinė semantika**
- 5.2.1. Dauguma veiksmažodžių reiškia įvairius garsus (pvz.: *čiulbėti, barskėti*), judėjimą (pvz., *tekėti, tēka*) ir vaizdą (pvz., *blizgėti, blizga*).
- 5.2.2. Nemažai yra struktūros kitimo veiksmažodžių (pvz., *trupėti, truppa*).
- 5.2.3. Kitų reikšmių veiksmažodžių kur kas mažiau: pojūčių (pvz., *sopėti, sópa*), biologinių pokyčių (pvz., *vesėti, vēša*), fiziologinės būsenos pokyčių (pvz., *kutėti, kūta* „gautis, taisyti“), fiziologinių būsenų, procesų, veiksmų (pvz., *krunėti, krūna /krūni* „sirgti“; *bezdėti, bēzda*), mokėjimo (pvz., *gebėti, gēba*) ir kt.

B. Istorinė-etimologinė analizė leidžia konstatuoti tokius svarbiausius dalykus:

1. Struktūrinis tipas **-ėti, *-a, *-ėjā* susiformavo rytų baltų epochoje. Jis išplito atsiradus poreikiui morfologiškai įforminti savitą duratyvinę (vibratyvinę) reikšmę.
 - 1.1. P r ū s ū k a l b o j e rekonstruoti tipą **-ė-ti, *-a, *-ė-jā* sudėtinga.
 - 1.2. Tiesiogiai sieti b a l t ū ir s l a v ū kalbų bendraties priesagos **ē* veiksmažodžius trukdo skirtingi prezenso kamiengaliai ir preterito struktūra. Patikimiausi ir archajiškiausi slaviški atitikmenys yra šakniniai veiksmažodžiai, pvz.: r. мочь, морý: lie. *magėti, māga, -ėjo*, s. sl. *tešti, tekę*: lie. *tekėti, tēka, -ėjo*.
2. Pagal naujojo tipo susiformavimo būdą skirtingi trys nagrinėjamųjų veiksmažodžių sluoksniai:
 - 2.1. Žodžiai, kilę iš šakninių veiksmažodžių su nuliniu esamojo laiko formantu (pvz., inf. **tekti*, praes. **teka*, praet. **tekē*). Tokių veiksmažodžių preterito formą išplėtus antriniu kamiengaliu **-jā-* (pvz., **tekē-jā*), o po to pagal preterito kamiengalį **-ėjā* išlyginus infinityvo formą (**tekti* → **tek-ė-ti*), atsirado naujasis tipas **tekėti, *teka, *tekėjā*, pakeitęs dalį šakninių *a* kamieno veiksmažodžių;

- 2.2. veiksmažodžiai, atsiradę šakniniams *a* kamieno veiksmažodžiams išsišakojus į kelis morfologinius tipus: a) *tekėti, teka* tipo, b) šakninius *ia* kamieno, c) šakninius intarpinius resp. *sta* kamieno (pvz., *drebėti, drėba : drėbti, drėbia : driūti, driūba*);
- 2.3. nauji imitatyviniai forminiai (pvz., *braškėti, brąška*); pagrečiui dažnai pasitaiko šakninių *ia* kamieno ir gintarpinių resp. *sta* kamieno veiksmažodžių (*burbėti, būrba, -ėjo : būrėti, būrba : būrėti, būrsta* „tvinti, pusti, pursti, tinti“).
3. Pagal šaknines klases skirtingi tokie nagrinėjamųjų veiksmažodžių sluoksniai:
 - 3.1. veiksmažodžiai, kurių šaknys paveldėtos iš indoeuropiečių prokalbės (6,4% visų nagrinėjamojo tipo veiksmažodžių). Sluoksniui būdingi šie požymiai:
 - 3.1.1. paprasta šaknies struktūra (*CVC*) su dominuojančiu *-e-* vokalizmu; indoeuropietiškuoju laikotarpiu šaknys išplečiamos vokaliniiais (**-e-*, **-e_u-*) ir konsonantiniais (*d, b, d, t, k, p, m*) plėtikliais, vėlesniais laikais – dar *s, š* ir kt.;
 - 3.1.2. judėjimo, vaizdo ir garso LSG, sudariusios semantinį branduolį;
 - 3.2. veiksmažodžiai, kurių šaknys bendros baltų, germanų ir slavų kalboms (*smėlėti, skelėti*), bei veiksmažodžiai, kurių paveldėtosios šaknys baltų, germanų ir slavų išplėtos konsonantiniais plėtikliais *s, b, d, t* (pvz.: *rusėti, skubėti, krutėti, riedėti*);
 - 3.3. bendrašakniai ar tik panašios šaknies imitatyviniai baltų ir slavų kalbų veiksmažodžiai. Požymiai:
 - 3.3.1. sudėtingesnė šaknies struktūra (*CCVCC*);
 - 3.3.2. reduplikacija (kitaip negu baltai, slavai gali reduplikuoti ne tik pirmąjį inicialės priebalsį, bet ir priebalsių grupę ar visą šaknį) ir *ST* poklasio finalės determinantai **s_k*, *zg, sk, zd*;
 - 3.3.3. vyraujanti garso reikšmė;
 - 3.4. imitatyviniai forminiai, atsiradę rytų baltų epochoje (~10%). Požymiai:
 - 3.4.1. įvairesnė ir sudėtingesnė šaknies struktūra (nuo *ØVC* iki *CCVCCC*);
 - 3.4.2. reduplikacija, vienanariai plėtikliai, dvinariai ir trinariai determinantai;
 - 3.4.3. vyraujantis šaknies vokalizmas *-u-*; ilgosios šaknies veiksmažodžiams būdingesnis akūtas negu cirkumfleksas;
 - 3.4.4. akcentinės opozicijos su šakniniais *ia* kamieno veiksmažodžiais užuomazgos (plg. lie. *spingėti, spinga / speñgti, -ia* ir la. *spiñdzēt / spiegt*);
 - 3.4.5. dominuojanti garso reikšmė, greta kurios dažnai atsiranda judėjimo, perstrukcijos ir kt. reikšmės;
 - 3.4.6. lietuvių kalboje semantiškai aiškiai skiriami *tekėti, teka* tipo duratyvai (*braškėti, brąška*) ir priesagos *-sėti si* kamieno iteratyvai (*brakšėti, brąkši*); latvių kalboje šis reikšmės skirtumas nėra ryškus – žodynuose abu tipai pateikiami kartu (plg. *brakš(ķ)ēt*);
 - 3.5. veiksmažodžiai, atsiradę lietuvių ir latvių kalbose savarankiškai.
 - 3.5.1. Iš šakninių veiksmažodžių, pvz.: la. *līpēt, -u, -ēju* (: lie. *līpti, līpa*);

3.5.2. Nauji imitatyvai. Jų požymiai:

- dar ryškesnė garso ir su garsu susijusio judėjimo, perstrukcijos reikšmė;
- dar sudėtingesnė šaknies struktūra (CCCVCCC: lie. *skrebždėti*, *skrėbžda* ir la. *sprikstēt, -u, -ēju*);
- dar įvairesni konsonantiniai šaknų plėtikliai/determinantai; tos pačios šaknys latvių kalboje gali būti neišplėtos, o lietuvių – išplėtos (la. *dunēt, -u* : lie. *dundėti*) arba išplėtos skirtingai (lie. *čerškėti, čerška* : la. *čeřkstēt, -u, -ēju*). Latvių kalbai būdingesnės dusliosios (T)ST tipo finalės, lietuvių kalbai – skardžiosios;
- daug variantų su skirtingu šaknies vokalizmu (plg. lie. *brazdėti, brāzda* / *brozdėti, brózda* ir la. *brazdēt / brāzdēt*); dažnai pažeidžiami apofonijos dėsniai (pvz., lie. *pleškėti, plėška* / *pliškėti, pliška* / *pliausškėti, pliauška*, la. *čabēt* / dial. *čibēt*).

Tekėti, teka TYPE VERBS IN THE LITHUANIAN LANGUAGE

SUMMARY

THE CURRENT STATE OF INVESTIGATIONS

In recent times Lithuanian verbs have received more and more attention from linguists, but so far there has been no special work dedicated to a complete analysis of Lithuanian *a*-stem verbs with the suffix *-ėti* (of the *tekėti, teka* type; *tekėti* being the infinitive and *teka* the present tense form).

Until now all the verbs with suffix *-ėti* have been analyzed in more general diachronic and synchronic academic works. There are various observations on their morpho(n)ological, stress and semantic features in the academic literature. The origins of certain verbs have been studied and etymologies have been presented.

Because of the lack of a thorough structural study of the *tekėti, teka* type verbs, the attitudes of linguists have differed on a number of issues.

One group of scholars consider at least some of the *tekėti, teka* type verbs to be nominal (noun, adjective, pronoun) (Skardžius 1943: 525; Schmid 1963; Jakaitienė 1968: 64, 73), verbal (Uljanov 1891: 33; Fortunatov 1897: 26; Jakaitienė 1968: 49–61, 1976: 31–44; LKG II 240) or even exclamatory (Jakaitienė 1968: 231) derivatives, while others hold them to be non-derivative (Otrębski 1965: 357; Kaukienė 1994: 238 and others).

There is a lack of agreement also on the semantics of the verbs investigated: one group of authors call them verbs of state (e.g., Uljanov 1891; Fortunatov 1897), others consider them duratives (e.g., Kaukienė 1994: 238; Pakalniškienė 1993). In The Grammar of the Lithuanian Language a portion of them are held to be of indefinite duration (i.e. duratives) while another portion are considered to be verbs of definite duration (LKG II 15–17, 12–13).

In terms of morphological structure, gone group of investigators consider the *tekėti, teka* type verb class to be a type of *a*-stem verbs with a secondary stem of non-present-tense forms (Endzelīns DI IV₁ 303–525; Stang 1942), another group analyzes them in common with all verbs with the *-ėti* suffix (Būga RR II 461–469; Skardžius 1943: 521–526, Schmid 1963), while still another group discerns a separate class (Otrębski 1965: 357–359; LKG II 239–240; DLKG 328; Kaukienė 1994: 238 and others).

Historically these verbs or at least a portion of them have been subject to attempts to derive them from the *i*-stem verbs with suffix *-ėti* (e.g., Uljanov 1891; Schmid 1963), from athematic verbs (Stang 1942; Schmid 1963; Otkupščikov 1967; Ivanov 1981) and from root verbs (Skardžius 1943; Kaukienė 1994).

There is no agreement either on how the structural type *-ėti, -a, -ėjo* originated. The different opinions:

1. The *-ė-* element of the infinitive suffix *-ėti*:
 - a) is an ancient inheritance and is incorporated into root verbs (**tek̃ti*, **teka* → *tekėti*, *tēka*) to express duration (Skardžius 1943: 521–526);
 - b) is of preterit origin; the infinitive being organized on the element **-ē-* (Kaukienė 1994: 238).
2. The past tense suffix *-ėja* (< **-ējā*) arose:
 - a) next to the **infinitive** **-ėti* by adding another past tense stem-final (such verbs arose, according to this theory, following the example of the primary verbs such as Lith. *sėti*, *sėjo*, Latvian *sēt*, *sēju*; Endzelīns DI IV₁ 303–525, Endzelynas 1957: 189);
 - b) next to the **past tense stem-final** **-ē* by adding the person conjugational endings *-au*, *-ai* (Kazlauskas 1968: 348; based on the short forms of the past tense 3rd person stem-final *dé* ‘put’, *drebé* ‘was shivering’, which, in the author’s opinion, are older than the long forms).

Likewise, there is no consensus on the time-period during which the *tekėti*, *teka* type verbs might have evolved. A large number of authors, basing themselves on Eastern Baltic linguistic material, attempt to reconstruct this type of verb in the Old Prussian language as well (Trautmann 1923; Endzelīns DI IV₁; Stang 1942; Toporov 1975; PKEŽ), while others oppose this reconstruction (Kaukienė 1998: 15–37, 2000: 138–144).

SUBJECT, GOAL AND TASKS OF THE INVESTIGATION

§ 202. The subject of this monograph is *a*-stem Lithuanian verbs with suffix *-ėti* (e.g., *tekėti*, *tēka*, *tekėjo*) with specific features of expression and content which put them in a separate category from other suffixed verbs as well as from words with the same infinitive and preterit past tense formative *-ė-*. In the modern Lithuanian language (according to data from the DŽ) there are 264 *tekėti*, *teka* type verbs, while LKŽ and dialect dictionaries provide 844 (or 890 if we count homonymic forms separately).

The goal of the work is to describe Lithuanian *tekėti*, *teka* type verbs and to analyze their origin and development using internal reconstruction and comparative linguistics methods. The following problems are raised and tackled:

- 4) to list all of the verbs of the type being investigated found in Lithuanian language dictionaries; to determine their morphological, word-formation, morphonological structural and semantic features;
- 5) to list all of the cognates in other languages of the verbs being investigated, to determine their chronological stratification and to discuss each stratum’s morphological and semantic features.
- 6) to investigate the course of evolution of *tekėti*, *teka* type verbs, their nature and the reasons for their growth.

INVESTIGATIVE MATERIAL

§ 203. Material was collected from DŽ_{2,-4}, LKŽ and LKŽ card index, The Latvian–Lithuanian Dictionary (ed. Kabelka), ME, EH, dialect dictionaries, etymological dictionaries (IEW, LIV, LEW, PKEŽ, ESSJ, LEV, ESRJ) and other etymological sources.

INVESTIGATIVE METHOD

§ 204. The monograph uses the systemic analysis method; rather than analyzing separate facts, all verbs of a different structural type are considered. Descriptive, internal reconstruction and comparative historical methods are applied.

Investigation of the morphonology of the verbs was based on general theoretical phonological principles (Girdenis 1981, 1995, 2003; Pakerys 1995), and synchronic and diachronic studies of nominal and verbal root structure (Karosienė 1985, 1987; Karaliūnas 1987; Kaukienė 1994; Kruopienė 2000; Lubienė 2003). Analysis of semantic aspects was based on the works of E. Jakaitienė (1988), A. Kaukienė (1994, 2002), J. Lubienė (2003) and others. Investigation of aspects of morphology and word-formation was based on the work of V. Urbutis (1978), A. Paulauskienė (1971, 1979, 1994), E. Jakaitienė (1973) S. Ambrazas (1993), A. Kaukienė (1994) and D. Pakalniškienė (1993), while determination of the rules of stress made use of the method of the morphological accentology of B. Stundžia (1995). Historical analysis was essentially based on methods employed in the works of A. Kaukienė (1994, 2002) and D. Pakalniškienė (1993, 1996a, 1996b, 2000).

PROBLEMS

§ 205. The unclear morphological interpretation of certain examples found in the LKŽ hampers analysis of Lithuanian *a*-stem verbs with *-ėti*. The LKŽ sometimes fails to provide illustrative examples of vocable, which it indicates like *a*-stem in the present tense. Sometimes it's impossible to reconstruct the main forms of *tekėti*, *teka* type verbs from these examples. There are also cases where several different morphological types are merged into a single paradigm, leading to pseudo-verbs which contradict the verb type being investigated both structurally (e.g., *rogėti*, *rōgsta*, *-ėjo* 'gather, mass', *žiaulėti*, *-o*, *-ėjo* 'munch') and semantically (e.g.: *kvakėti*, *kvāka*, *-ėjo* 'become fool, childish', *vimpėti*, *vīmpa*, *-ėjo* 'dehiscē').

Analysis is also made more difficult by the fact that this type of verb or groups of these verbs often fall into separate divisions based on the semantic, morphological or other basis for classification chosen by scholars, and etymological dictionaries link a large number of this type of Lithuanian verbs with verbs from foreign languages, due to the lack of internal analysis.

CONTENT OF THE INVESTIGATION

I

The first section of the work, ‘Synchronic description of Lithuanian *tekėti, teka* type verbs,’ analyzes semantic, word-formation, morphological and morphonological aspects of the type of verbs being investigated.

SEMANTICS

In terms of **categorical semantics**, the verbs undergoing investigation, in common with other types of verbs, have categories of time, mood and number. The majority are declined for the person, although there are several non-personal (neuter) verbs used, e.g.: *skaudėti, skauda; sopėti, sópa* ‘hurt, ache’.

The activity of the action depends on the performer of the action: if the agent is a live subject, the verb usually expresses an active action, and if not a live being, then an inactive action (cf. *žmogus šnāra* ‘a man murmurs’ // *lapai šnāra* ‘the leaves rustle’).

According to the nature of the action, *tekėti, teka* type verbs are duratives (*tekėti, tēka* ‘flow’; *riedėti, riēda* ‘roll’, *blizgėti, blizga* ‘glitter’), and many of them have a vibrational connotation (*drebėti, drēba; kretėti, krēta; virpėti, virpa* ‘shiver’). A small portion of the durative verbs (e.g. *kabėti* ‘hang’, *jutėti* ‘feel’) are semantically close to the category of verbs with a different duration, the stative verbs, *i*-stem with *-ėti* (e.g. *gulėti, gūli* ‘lie’; *budėti, būdi* ‘keep vigil’), and the LKŽ often provides two parallel forms of presents (*kāba /-i; jūta /jūti*). The verbs denoting the process of change in structure (i.e. transformational verbs) often have parallel forms with the suffix *ėja* characteristic of mutatives (e.g. *kiogždėti, kiogždėja / kiogžda* ‘swell up, lighten’).

Some authors consider a portion of the *a*-stem verbs with *-ėti* to be iterative verbs as well (*drebėti, kretėti* ‘shiver’), but because the action they express is integral (e.g. *birbėti, bīrba; barskėti, bārška*) and differs from the true iterative verbs which are connected with pauses (e.g. *birbsėti, bīrbsi; barkšėti, bārkši*), the term vibrative instead of iterative better describes the *tekėti, teka* verb type.

According to their **relationship with the object**, the verbs under investigation can be either transitive or intransitive. This depends on the lexical meaning and context, e.g. all visual, movement verbs and verbs denoting process of change in structure are intransitive, with the exception of several dialect occurrences.

According to the **effect on the object**, *tekėti, teka* type verbs are ineffective (the object of the transitive action remains unaffected: *móka kalbą* ‘(he) can speak’, *žāda turtus* ‘(he) promises a wealth’), with the exception of several occurrences, where a sense of effect can appear as parallel in the dialects.

In terms of **lexical semantics**, *tekėti, teka* verbs are divided into groups of sound (60%), movement (36.4%), visual (8.2%) and process of change in structure (7.8%) as well

as biological and physiological change / activities / states, emotional and social relationships groups, which in turn are further divided into smaller subcategories. It has been established that the majority of sound verbs express sounds made by inanimate objects, with fewer expressing sounds made by humans and the smallest portion expressing animal sounds (bird sounds dominate). There are many polysemous verbs which can have other meanings in parallel with the sound meaning, e.g. *pleškėti, plėška, -ėjo* '1. burn with sound; 2. pop; 3. spatter; 4. popple; 5. sound, resound; 6. yell, clamour; 7. chatter; 8. go, drive loudly; 9. freeze, 10. grow thrifty; 11. blossom, shimmer; 12. hurt, ache; 13. rage'.

Sounds made by humans are usually connected with physiological activities (*gargždėti, gařgžda /gargždėja* 'babble' + 'die'; *gvagždėti, gvāgžda* 'murmur about pain' + 'get thin, wither, swoon'). **Sounds from inanimate objects** are mostly connected with expressions of physiological or biological changes (e.g.: *škrabėti, škrāba* 'scratch' + 'get thin, wither', *kvegždėti, kvėgžda* 'crackle, crepitate' + 'be weak', *češkėti, čėška* 'splash, crack' + 'grow, sprout') and thermal processes (e.g.: *braškėti, brāška* 'crackle, crepitate' + 'freeze hard', *spigėti, spīga* 'snap' + 'heat or freeze hard'; *spirgėti, spirga* 'sizzle').

Verbs of **movement** are further categorized as **passage**, or directional movement (in the horizontal direction *tekėti* 'flow', *riedėti* 'roll', in the vertical direction *byrėti* 'crumple'), **movement in place** (*krutėti* 'stir, wriggle', *knibždėti, kibždėti* 'swarm') and **vibrational** (*klibėti* 'wobble', *drebėti, virpėti* 'shiver', *spurdėti* 'flounder, wriggle about'). About half of the movement verbs also express a sound, although it's possible to find the sound sememe in many other cases as well; this is indicated by the structure of the root (cf. *kirbždėti* 'swarm', *luzgėti* 'stir, dangle; wave'). Hydro lexemes make up a significant portion of the movement verbs: directional movement (*tekėti, srauti* 'stream, spout'), directionless (*žliugėti* 'squelch; get limp; fester', *pupėti* 'boil, popple'). Directionless verbs of movement often have other meanings as well.

Visual verbs fall into two groups:

a) 'appear indistinctly, fade away' (3 verbs): *smėlėti, smėla / smėléja; dūlėti, dūléja / dūla, -i, -ia; dulėti, dulėja / dūla, -i;*

b) 'shed or reflect light': *blizgėti, kirbėti, žvilgėti* and others. Visual verbs, categorized as verbs of state in The Grammar of the Contemporary Lithuanian Language (282), are often connected with an sound (*pleškėti, blakėti, blazgėti*) or movement (*virbėti* 'shiver; twinkle'; *varvėti* 'drip, trickle; met. glitter, gloss', *virgėti* 'move, shiver; twinkle') sense. The sound as well as sound with movement sense is more connected with the visual+thermal meaning (*gruzdėti* 'smoulder; become brown because of the heat, dry, cold' + 'crackle'), while the movement sense is exclusively associated with the visual sense (*lašėti* 'trickle'+ 'glitter', *ribėti* 'ripple' + 'swarm with', *kirbėti* 'wriggle, shiver' + 'twinkle', *plazdėti* 'wave with wings, flutter; breathe' + 'shimmer', but compare *blaškėti* 'shine' + 'sound, resound').

Sensory verbs are divided into two groups:

- a) 'hurt, itch': *sopéti, sópa; skudéti, skùda; skaudéti, skaùda* and others.
- b) 'tickle, itch, tingle': *dilgéti, dilga; knitéti, knìta* and others.

Verbs denoting **process of change in structure** are divided into groups of mechanical processes (*byréti, trupéti*), physical changes (*k(i)ugždéti, k(i)ùgžda* 'parch up'; *trešéti, trěša* 'decay'; *krekéti, krěka* 'coagulate') and thermal processes (*strazdéti, strážda* 'freeze'; *gr(i)uzdéti, gr(i)ùzda* 'glow, burn, toast'). The change of structure sense of many of the verbs exists in parallel with (or has evolved from) the audio and/or movement sense, e.g.: *ruséti* 'smoulder; flow slowly', *ruzgéti* 'murmur, speak angrily' + 'move, wriggle, work' → 'smoulder'. In such cases the LKŽ is inconsistent, sometimes assigning the change of structure sense to the same verb, sometimes discerning homonyms instead.

Other small lexical semantic groups have also been established.

WORD-FORMATION AND MORPHOLOGY

From the point of view of word-formation, *tekéti, teka* type verbs are primary (not derived words) and differ in this from other types of verbs with the suffixes *-éti* or *-séti*, which can be:

I. Nominal derivatives (denominatives)

- A. Desubstantives: *duobéti, -éja, -éjo* 'make pitted' : *duobě* 'pit'.
- B. Deadjectives: *baltéti, -éja* 'turn white' : *báltas* 'white'.

II. Verb derivatives (deverbatives)

- B. Pure durative verbs (*-éti, -éja /-i, -éjo*).
 3. processives (*-éti, -éja*) derived from mutatives (*pléišéti, -éja* 'chap' : *plýšti, plýšta* 'intr. split'; *éižéti, -éja* 'chap, weather' : *ižti, ižta* 'intr. split'). The root of the derivative has a acute accent and expresses extremely slow change (slower than that expressed by the underlying word);
 4. derivatives from active action verbs; they express the same but somewhat slower action and preserving the base word's diathetic relationships (*skrydéti, -éja* 'fly slowly': *skrìsti, skreňda* 'fly', *skutéti* 'shave, peel slowly' : *skùsti, skùta* 'shave, peel').
- C. Diminutives (*-éti, -i /-éja, -éjo*), expressing an action of short duration (*pabégéti* 'run slightly' : *bégti, -a* 'run', *paéjéti* 'go slightly' : *eíti* 'go'). These diminutives should be considered *-éti* suffix derivatives of prefixed verbs (*pa-lipti* > *pa-lypéti*).
- D. Statives (*-éti, -i; -éti, -ia; -éti, -éja*) – verbs of state, e.g.: *sédéti, sédi, -éjo* 'be sitting' : *sésti, séda, sédo* 'sit (up, down)'; *kentéti, keňcia, kentéjo* 'suffer' : *kěsti, keňcia, keňte* 'suffer'; *brydéti, -éja, -éjo* 'stand in the water' : *brìsti, breňda, brìdo* 'wade (in, through)'.

IV. Deinterjections (or deverbatives)

- A. Iteratives (*-séti, -si, -séjo /-šéti, -ši, -šéjo*), e.g., *bùrbt* : *burbséti, bùrbsi, -éjo* 'grumble'; *tràkš* : *trakséti, tràkši, -éjo* 'crepitate'.

The analysis of the relationships between *tekėti, teka* type verbs and **nouns** (lat. *nomen*) indicated that the verbs under investigation could only serve as base words for **adjectives** (*traškėti, traška* ‘crisp’ → adj. *traškūs* ‘crispy’). The LKŽ lists several verbs derived from adjectives with incorrectly reconstructed parallel *a*-stem forms (e.g.: *senėti, senėja / sėna / sėni* ‘grow old(er)’ [: *sėnas, -à* ‘old’]; *sáusėti, -ėja / sáusa* ‘get dry’ [: *saũsas, -à* ‘dry’] and others), which should be considered ungrammatical from the point of view of the standard language. Usually these irregular forms do not provide illustrative sentences or provide sentences from Lower Lithuania (where word-final reduction has led to the mixing of stems).

Several neuter adjectives or adjectival words have entered the *tekėti, teka* type through verbalization (adj. *ver̃ta* ‘worth’ → *vertėti* ‘be worth’, *vertėjo* ‘was worth’; *mòžna* ‘it is possible’ → *možėti* ‘be possible’, *možėjo* ‘was possible’).

Tekėti, teka type verbs serve as base words in terms of **substantives**: (*sopėti, sópa* ‘ache’ → subst. *sópė* ‘ache, sore’; *plepėti, plėpa* ‘blabber’ → subst. *plepỹs, -ė* ‘blabber’ and similar), although in two cases (subst. *áidas* ‘echo : *aidėti, aĩdi /áida* ‘to echo’ and subst. *lāšas* ‘drop’ : *lašėti, lāša* ‘to drop’) linguists lean toward equal substantiation. The LKŽ contains errors, e.g., the substantive derivative *smėrdėti, smėrda, -ėjo* ‘go crabbing with peeled frog’ (: *smėrdė* ‘peeled frog’) should have a present tense form *smėrdėja* or *smėrdi*.

At times the LKŽ merges several different types of verbs into a single paradigm, e.g., *kiáugžda (-ėja), -ėti, -ėjo* ‘dry, become spongy, turn to cored stuff etc.’ is really two verbs: the direct imitative *kiáugžda, -ėti* ‘dry etc.’ (cf. of similar phonetic structure *kùgžda, kiògžda, kùžda, kiùžda, -ėti*, ibid.) and denominative *kiáugždėja, -ėti* ‘turn to *kiáugždas*’ (: *kiáugždas* ‘punk; shell; cored stuff’). Incorrectly reconstructed missing paradigm links not found in the living language are also encountered, e.g., *sriaumėti, sriaũma* ‘stream’, reconstructed from a single (and perhaps even invented) verbal form *sriaumai* in the work of S. Daukantas.

Analysis of the relationships between *tekėti, teka* type verbs and other verbs showed that they are unrelated to **-ėti suffix i-stem** verbs in terms of word-formation. Because of semantic reasons (and because of phonetic changes as well in the dialects) there are instances of stem mixing (e.g.: *dr(i)unėti, dr(i)ùna /dr(i)ùni* ‘rot, decay’, ‘smoulder’, ‘loungue, sleep’, ‘lie, be lazy’, ‘stick (at home)’; *kabėti, kãba /kãbi* ‘hang (over)’), and LKŽ sometimes offers erroneous information in this regard, e.g. *gunžėti, guñža, -ėjo* J (LKŽ III 736) (= *gũžėti, gũžėja /gũži, -ėjo* ‘lie encrusted’): the present tense form in standard Lithuanian should be *i*-stem.

An especially large number of present tense form variations arose as the athematic verbs disappeared (e.g. *kósėti, kósi / kósti /kósa /kóso /kósta /kósėja, -ėjo* ‘cough’; *čiąudėti, čiąudi /-ėja /-a /čiausti* Dsn /čiausdi, -ėjo ‘sneeze’), so that the *tekėti, teka* type (*kosa,*

čiauda) was chosen in one group of dialects while the *i-stem* or other variations were chosen in another group of dialects.

Infix/ta-stem verbs are often developed from *tekėti, teka* type verbs (*krutėti, krūta* ‘stir, move’ → *su-krusti, -kruñta, -krūto* ‘get to stir’), although a significant portion of verbs with common roots should be considered the imitatives of independent origin (cf. *buřbti, -sta* ‘swell, tumefy’: *burbėti, būrba* ‘mutter’). Sometimes the *sta-stem* shows a tendency to cross over into other verb paradigms, even the mixed-type verbal paradigm, compare plg. *pūkšta, -ėti, -ėjo* ‘crack, pop loudly’ (: *pūkšti, -ta* ‘pop’). The paradigms are sometimes confused in the LKŽ: *rogėti, rōgsta, -ėjo* ‘gather, mass’, *vimpėti, vīmpa, -ėjo* ‘dehisce’ etc.

In terms of word-formation the *tekėti, teka* type verbs are unrelated to **ia-stem root** verbs. The newest common-root verbs are independent imitatives (e.g., *terškėti, tērška, -ėjo* ‘rattle’: *teřkšti, teřškia, teřškė* ‘id.’), while in other cases an etymological relationship can be stated between *tekėti, teka* type verbs and root *ia-stem* verbs (e.g.: *žvilgėti, žvilga, -ėjo* ‘glitter, gloss’: *žveļgti, žveļgia* ‘look’).

Pairs of common-root *tekėti, teka* type verbs and **a-stem root verbs** are connected exclusively by etymological relationships (*mėgzti, mėzga, mėzgė* tr. ‘knot, knit’: *mizgėti, mizga, -ėjo* intr. ‘run, quarter; tangle’).

Although many of the *tekėti, teka* type verbs express sounds (*barškėti, bārška, -ėjo* ‘rattle’), they nonetheless differ from the iterative verbs (*barkšėti, barkši, barkšėjo* ‘rattle’) in that the latter are characterized by a repeating action with certain pauses in between the repetition, whereas the action expressed by the verbs under investigation is continuous; the latter should not be considered derivatives of **exclamatory particles**, but rather direct imitatives. Some *si-stem* verbs with the suffix *-sėti* are provided erroneously in the LKŽ along with a parallel *a-stem* present tense form (e.g., *tvaksėti, tvàksi /tvàksa*).

MORPHONOLOGY

ROOT STRUCTURE

Root Nucleus

This section discusses the inventory definition method, which differs somewhat from the method of V. Karosienė (1985) and I. Kruopienė (2000) in that the nucleus of the root is allowed not merely vowels and diphthongs but also semidiphthongs (i.e. tautosyllabic clusters ‘vowel +sonorant’).

All of the verbs investigated are verbs with a so-called stable nucleus (non-apophonic); although there are instances with apophony in the LKŽ, these are errors, e.g.: *gurėti, gūra /gūra, -ėjo* ‘crumble’; *treškėti, trėška /trėška, -ėjo* ‘crisp’ and others. Twelve vowels, four vowel diphthongs and sixteen mixed diphthongs are allowed to assume the root central position in Lithuanian words, although not all of these combinations are possible in the root central position of the verbs under investigation (see Table 1 below).

Table N. 1. Combinability of consonant elements and the nucleus of the root

Root-initial			Nucleus	Root-final			Total	
\emptyset	<i>C</i>	<i>CC</i>		<i>CCC</i>	<i>C</i>	<i>CC</i>		<i>CCC</i>
-	43	63	4	<i>e</i>	65	24	21	110
1	50	37	5	<i>u</i>	58	25	10	93
-	30	30	3	<i>'u</i>	46	8	9	63
1	31	78	8	<i>a</i>	77	25	16	118
-	31	37	1	<i>i</i>	30	24	15	69
2	185	245	21	\check{V}	276	106	71	453 53.7%
-	7	3	-	<i>o</i>	4	5	1	10
-	1	4	-	<i>'o</i>	-	4	1	5
1	7	5	-	\check{u}	4	8	1	13
-	2	1	-	<i>'\check{u}</i>	3	-	-	3
-	7	5	-	<i>y</i>	4	5	3	12
-	1	2	-	<i>é</i>	3	-	-	3
-	3	3	-	<i>ie</i>	6	-	-	6
-	-	2	-	<i>uo</i>	-	2	-	2
-	1	-	-	<i>'uo</i>	1	-	-	1
-	1	2	-	<i>q</i>	-	3	-	3
-	-	1	-	<i>j</i>	-	1	-	1
1	30	28	-	\check{V}	25	28	6	59 7%
1	6	4	-	<i>au</i>	5	5	1	11
-	9	7	-	<i>'au</i>	7	7	2	16
1	4	5	-	<i>ai</i>	5	5	-	10
-	1	1	1	<i>ei</i>	2	1	-	3
-	1	-	-	<i>ui</i>	1	-	-	1
2	21	17	1	V^y	20	18	3	41 4.9%
1	2	2	-	<i>el</i>	4	1	-	5
-	-	1	-	<i>em</i>	-	1	-	1
-	3	3	-	<i>en</i>	4	-	2	6
3	18	9	-	<i>er</i>	22	8	-	30
3	4	-	-	<i>al</i>	6	1	-	7
-	2	6	-	<i>am</i>	5	3	-	8

Root-initial				Nucleus	Root-final			Total
-	3	7	-	<i>an</i>	10	-	-	10
2	23	5	-	<i>ar</i>	22	5	3	30
-	10	3	-	<i>il</i>	11	-	2	13
-	4	6	-	<i>im</i>	6	4	-	10
-	10	4	1	<i>in</i>	14	-	1	15
1	39	8	2	<i>ir</i>	29	15	6	50
2	7	-	-	<i>ul</i>	9	-	-	9
-	4	-	-	<i>'ul</i>	4	-	-	4
-	3	6	-	<i>um</i>	6	3	-	9
-	1	2	-	<i>'um</i>	3	-	-	3
-	5	2	-	<i>un</i>	2	3	2	7
-	1	2	-	<i>'un</i>	3	-	-	3
9	31	6	-	<i>ur</i>	32	10	4	46
-	14	11	-	<i>'ur</i>	19	5	1	25
21	184	83	3	V^R	211	59	21	291 34.4 %
26 3.08%	420 49.76%	373 44.2%	25 3%		532 63%	211 25%	101 12%	844 100%

There are somewhat more short nucleus roots (53.7%) than long; CuC^{335} – 156 in the LKŽ (DŽ₃ – 48), CaC – 118 (DŽ₃ – 39), CeC – 110 (DŽ₃ – 41), CiC – 69 (DŽ₃ – 22). Compare with the order of all modern Lithuanian verbs with stable, short nucleus: CeC – 158, CuC – 131, CaC – 107, CiC – 104; see Kruopienė 2000: 10.

Of the **short nucleus** roots, only two verbs have zero initial: *urėti*, *ūra*, *-ėjo* ‘run in force with noise’ and *alėti*, *āla* /-i, *-ėjo* ‘hoot, gabble’. The majority (54%) of short nucleus verb initials are biphonemic, fewer are monophonemic (41%) and the fewest are triphonemic (5%). Root-finals break down thus: monophonemic 61%, biphonemic 23.4%, and triphonemic 15.6%.

Long nucleus roots are most often mixed diphthongs (34.4%), less often long vowels (7%) and least often vowel diphthongs (4.9%). Of the vocal roots the most common are CoC and $CūC$, the least common are $CuoC$, CqC , $CėC$ (none attested in DŽ₃) and $CęC$, $CųC$, CiC roots are not found at all. Vocal roots do not begin with zero or a triphonemic initial and their finals are usually biphonemic (25) or monophonemic (22), and in rare cases triphonemic (4). Of the vowel diphthong roots the most common are $CauC$ (27) and $CaiC$ (10), the least common are $CeiC$ (3) and $CuiC$ (1) and others are not attested at all. Root-initials and root-finals are usually biphonemic and monophonemic, two verbs have zero initial

³³⁵ C – any consonant, R – sonant, S – sibilant, T – plosive, Č – affricate

and three verbs have a triphonic root-final. In the mixed diphthong category *CuRC* roots dominate. The most common second member of the mixed diphthong is sonorant *r* (60.8%). Twenty-one verbs have zero initial (of the *ØVrC* and *ØVIC* types exclusively), while many more verbs (178) have a monophonic initial than have a biphonic initial (78). The only one instance of a triphonic initial is of doubtful credibility, the verb *skrindéti* ‘brattle, chunk’. Of the root-finals: 210 are monophonic (24.9%), 59 biphonic (7%) and 21 triphonic (2.5%).

Therefore the combinability of the root’s nucleus with initial and final groups of consonants is not uniform: the peripheral portion (initial and final) of roots with short nucleus is more complex while those of roots with long nuclei are simpler. Short nuclei with triphonic or biphonic root-initials as much as root-finals are produced more often than the long nuclei, but long nuclei are produced more often with zero root-initials.

It has been noted that many of the verbs denoting sound or sound-related movement or process of change in structure may have variations with a different root vocalism (*brāzda* / *brózda* ‘scratch’, *grūzda* / *gráuзда* ‘toast’) and often without regard for rules of vowel gradation (*knābžda* / *knībžda* ‘swarm’, *rāra* / *rūra* ‘roister; murmur, etc.’ / *rjra* ‘chatter’). Pairs and series of these (a series of up to 9 different variations was found) are presented in the second appendix. Vocalic differences among sound verbs are associated with connotations of sound volume: short vowels signify a less intense sound than do long vowels and vowel diphthongs (*pāška* / *póška* / *pīška* / *pýška* / *pūška* / *pūška* / *páuška* ‘crack’), and therefore perform an imitative function (or an iconic symbol function). There are also cases of vowel gradation variation of non-imitative origin (e.g., the vocalism of *bjra*, *-éti* is probably generalized and adopted from the present tense of the infix verb *birti*, *bjra*, *biro*, compare with Lith. *biréti*, *bira*, *-éjo*). Variations in the LKŽ might have appeared as well because of dialect influences (e.g., *ālma* / dial. °*elma* ‘flow’).

Variations can sometimes be based even on sonorants of semidiphthongs (cf.: *ūlba* / *ūrba* ‘coo’; *ālma* / *ařma* ‘stream’; *āidi* (*áida*) / °*auda* / *álda* ‘echo’).

Root-initial

Table N. 2. Initial consonants and their combinations in *tekéti*, *teka* type verbs

Ø	C				CC				CCC
	Č	S	T	R	ČR	ST	SR	TR	STR
26	54	53	192	121	1	27	82	263	25
	6.4%	6.28%	22.8%	14.2%	0.12%	3.2%	9.72%	31.16%	2.96%
26	420				373				25
3.08%	49.76%				44.19%				2.96%

The group of monophonic root-initials is the most numerous; any consonant, except for the peripheral elements *ch*, *h* and *f*, falls into this category. The most common

consonant is *k* (65). Somewhat fewer verbs have a biphonemic root-initial. Voiceless combinations dominate (66%). In terms of productivity *kr-* and *pl-* combinations take first place. Of the fricatives, only *s* forms initial combinations with all of the unvoiced plosives (*sk, sp, st*) as well as sonorants (*sl, sm, sr, sv*) except for (*sn*). The most common initial of the *SR* subclass is *šv*. *T* subclass root-initial consonants (most frequently *k*) combine with all the sonorants except for *m*. The productivity and inventory of triphonemic root-initial combinations is much poorer; only five *STR* type consonant combinations are possible.

Connections between the root-initial and the root-nucleus observed:

- a) the ‘harder’ is the initial, the ‘easier’ is the nucleus;
- b) the same sonorant cannot be in the initial and the nucleus of the same root. Therefore *tekėti, teka* type verbs cannot have roots of this kind of structure: *Cr-Vr-C, Cl-Vl-C, Cm-Vm-C, Cn-Vn-C*. There are likewise no *Cv-au-C* structure roots (the vowels *v* and *u* are historically identical). This rule holds true for roots of triphonemic as well as monophonemic root-initials (*r-Vr-C, l-Vl-C, m-Vm-C, n-Vn-C* do not exist; the only verb with the *v-au-C* root structure is *viauškėti, viauška* ‘jabber’).

Root-final

There may be from one to three consonants in the root-final of *tekėti, teka* type verbs. In 56.7% of verbs the final is voiced, in 28.67% it is unvoiced and in 14.57% it is comprised of sonorants. Of the verbs 63% have a monophonemic, 25% a biphonemic and 12% a triphonemic root-final.

Any *T, R* or *S* subclass consonant (usually *g, b, d, ž*) except for peripherals *ch, h* and *f* can assume the position of monophonemic root-final. Four reduplicative verbs expressing sound (*džandžėti, džandža; °džendžėti, džendža, dzindžėti, dziindža / dziindzi; °džindžėti, džindža*) have affricates, as has the only non-reduplicative *brucėti, brūca, -ėjo* ‘skubėti’.

TR (8) and *ST* (205) subclass combinations (most frequently *šk, zg, zd*) can occupy the position of biphonemic root-final. Biphonemic combinations (except for *šk, sk, st*) can be considered as expanded variations of monophonemic root-finals, e.g.: (*vebėti, vėba* ‘talk rubbish, stammer’ → *veblėti, vėbla; vebrėti, vėbra* ‘id.’; *vepėti, vėpa* ‘babble’ → *veplėti, veplėja / vėpla, -ėjo* ‘talk rubbish’; *kušėti, kùša, -ėjo* ‘whisper, rustle; stir, swarm’ → *kuštėti, kùšta, -ėjo* ‘id.’ and others).

TS and *RS* type combinations are impossible as root-finals in the verbs under investigation; these are characteristic of deinterjections – *si*-stem verbs with *-sėti* (*spràgt : spragsėti, spràgsi* ‘to snap’; *pókšt : pokšėti, pókši* ‘to pop’); some *a*-stem variants (*°liurkšėti, liurkša* ‘talk rubbish’; *pakšėti, pàkši / pākša* ‘chug’, *šlamšėti, šlamši / šlamša* ‘move with rustle’ and similar) presented in the LKŽ are incorrectly reconstructed dialect forms of *si*-stem verbs with *-sėti*.

Only *TST* combinations (*gžd* and *bžd* are most productive) can occupy the position of triphonemic root-final; these combinations are themselves expansions on monophonemic or biphonemic root-finals (cf. *skrēbžda* ‘scratch’ / *skrēba* ‘id.’; *krāgžda / krāga; kùžda /*

kùgžda). The triphonemic root-final, characteristic of sound verbs or processes associated with sound performs a phonosemantic function: it strengthens the impression of nonsonoric sound. The root-final *ksk* is uncharacteristic of the Lithuanian language, and the reality of the verb ^o*vykskėti*, *vykska*, *-ėjo* recorded in the LKŽ is doubtful.

Reduplicative root verbs belong to the progressive partial repetition type. Only the first consonant of (monophonemic or biphonemic) root-initial is reduplicated (*niurnėti*, *niurna* ‘grumble’; *bliurbėti*, *bliurba* ‘murmur, chatter’). There are more reduplicative verbs with a long nucleus (77) than a short nucleus (48). Four times as many monophonemic root-initial verbs (62) as biphonemic root-initials (15) have a long nucleus, while biphonemic and monophonemic root-initial verbs have an equal number (24 apiece) of short nucleus.

Reduplicative verbs usually express a sound (68) or a movement associated with a sound (44). There is also a clear sound sememe in the depths of 6 verbs of movement (cf. *dildėti*, *dilda* ‘shiver’ : *dil* interj.).

Variations of roots

Variants of the verbs under investigation are formed by modifying the structure of the root. This is done modifying the root-initial: (1) utilizing phonetic palatalization (^o*griuzdėti*, *griuzda* : *gruzdėti*, *gruzda*), (2) exchanging voiced and unvoiced consonants (*kregėti*, *krėga* /-ia : *gregėti*, *grėga*; *švabėti*, *švāba* : *žvabėti*, *žvāba*); (3) exchanging the alveolar and corresponding dental consonants (*čilbėti*, *čilba* : dial. *cilbėti*, *cilba*); (4) exchanging labial and non-labial nasal sonorants *m* / *n* (e.g.: *miršėti*, *mīrša* : *niršėti*, *nīrša*); (5) exchanging alveolar and non-alveolar sonorants *r* / *l* (*bruzgėti*, *brūzga* : *bluzgėti*, *blūzga*); (6) changing the fricatives into affricates (*žvangėti*, *žvānga* ‘tinkle, jingle’ = *džvangėti*, *džvānga*); (7) expanding the root-initial (*skurnėti*, *skuřna* /-ėja : *kurnėti*, *kūrna*; *švapėti*, *švāpa* : *vapėti*, *vāpa*; *niurnėti*, *niurna* = *kniurnėti*, *kniurna*; *gargždėti*, *gařgžda* : *gvargždėti*, *gvařgžda*); (8) inserting a plosive into an SR group of an root-initial (*sriuvėti*, *sriuva* : *striuvėti*, *striuva*); (9) abbreviating the root-initial (*krebždėti*, *krėbžda* : *rebždėti*, *rėbžda* and others); (10) moving the sonorants from the nucleus to the root-initial or root-final (*spurdėti*, *spūrda* : *sprudėti*, *sprūda*; *čirbėti*, *čirba* : *čibrėti*, *čibra*).

The final is also modifiable: (1) by exchanging voiced and unvoiced consonants or combinations of them (*virbėti*, *virba* : *virpėti*, *virpa* ‘shiver’; *džirškėti*, *džirška* : ^o*džiržgėti*, *džiržga*; *šnabždėti*, *šnābžda* ‘whisper’ : *šnapštėti*, *šnāpšta* ‘id.’); (2) exchanging nasal sonorants (*gurnėti*, *gūrna* : *gurmėti*, *gūrma*; *almėti*, *ālma* = *alvėti*, *ālva*); (3) exchanging alveolar and corresponding dental consonants: ^o*eržėti*, *erža* : *erzėti*, *érza*; *kuždėti*, *kūžda* : *kuzdėti*, *kūžda*); (4) expanding the root-final *kušėti*, *kūša* → *kuštėti*, *kūšta* → *kukštėti*, *kūkšta*; *kuzėti*, *kūza* → *kuzdėti*, *kūžda*; *kužėti*, *kūža* → *kuždėti*, *kūžda* → *kugždėti*, *kūgžda*.

Stress and Accent

The suffix *-ėti* of *tekėti*, *teka* type verbs functions as a dominant stressed affix (there are only 18 instances of root stress recorded in LKŽ, of which 11 belong not just to *a*-stem,

but also to the suffixal verb *-ėti, -ėja, -ėjo*). In suffixal present tense forms phonologically short root vowels *e* and *a* are lengthened into long vowels and have the circumflex accent (*trėška, trāška*). According to LKŽ, 57.8% of phonologically long roots have the acute accent (DŽ₃-76%), 22% have a circumflex, 10% can have both acute and circumflex and 10.2% are presented without any stress indicated.

Roots with *eR, iR, uR* type diphthongs and diphthong *au* in the nucleus almost always have acute accent, while roots with *aR* and the vowels *ū, y, ie* tend toward the circumflex accent.

Roots with final *šk, sk* always have the acute accent, while roots with final *zg, zd*, as well as *p, k, b, d, g, z, ž* almost always have the acute. The choice of stress may depend on dialect (e.g., verbs of the type being investigated which are presented in 'Dictionary of Druskininkai dialect' and which have final *šk* have the circumflex). Reduplicative verbs usually have a double stress.

An accentual opposition has been established between *tekėti, teka* type verbs and common root primary *ia*-stem verbs: the *tekėti, teka* type verb is acute while *ia*-stem verb is circumflex, e.g.: *birzga (birzgėti, -ėjo) : birzgia (birgzti, birzgė)*. About 28% of the verbs under investigation with long roots have such doublets.

A connection between the meaning and the stress has been observed: (1) penultimate acute dominates among verbs expressing **sound**; (2) **rolling** (*riėda, riėta, rįta*) and **hydrolexemes** (*āma, sāva, vařva*) are predisposed to the circumflex; other verbs expressing **movement** lean to have an acute root; (3) **visual** verbs (*mįrga, žvilga*) are associated with the acute.

II

The **second part** of the work investigates the history of *tekėti, teka* type verbs.

In the **first subsection** Lithuanian and Latvian cognates are analyzed. It is shown that 14.6% (123 of 844) of all Lithuanian language *tekėti, teka* type verbs have cognates in the Latvian language. The lexical-semantic groups of the common verbs are distributed similarly as in the Lithuanian language: sound (72 verbs), process of change in structure (20 verbs), movement (18 verbs), mental or physical state (8 verbs), and visual verbs (4) and 1 verb meaning the fart. The sound verbs are used often to express various processes (movement, process of change in structure and similar); sometimes the verbs of both languages have a secondary derivative meaning, but determining when this meaning arose (in the common proto-Baltic period or after Lithuanian and Latvian differentiated) is not always simple. A number of the verbs denoting process of change in structure have relatives in the other Indo-European languages. Verbs of this meaning in the Lithuanian and Latvian language often cross over into the category of secondary (suffixal) verbs. Other meanings are much rarer, but frequently it is exactly those meanings which are characteristic of IE

inheritances. In both languages there are examples of verbs with an effect sense. In Lithuanian this meaning is only possible in the dialects, but it is more common in Latvian.

The morphological structure *-*ēti*, -*a*, -*ēja* is common to the Eastern Balts. The Latvian infinitive suffix -*ēt* corresponds to the Lithuanian suffix -*ėti*, and Latvian past tense suffix -*ēja* corresponds to Lithuanian -*ėjo*. In the Lithuanian language the stressed suffix -*ė*- has acute accent in the infinitive and past tense forms (-*ėti*, -*ėjo*) while the Latvian suffix in the infinitive and past tense forms has broken (-*ēt*) and even (-*ēja*) accent, respectively.

A generalized suffix for all tense forms is characteristic of Latvian verbs (a portion of Lithuanian verbs denoting process of change in structure show this tendency as well). Of the common Eastern Baltic verbs in the Latvian language, 7% have two present tense stem variants, -*u* / -*ēju* (e.g.: *krecēt*, -*u* / -*ēju*, -*ēju*) and 6% have the suffixal -*ēju* exclusively (e.g., *dindēt*, -*ēju*, -*ēju* – a tendency to transit into the category of derivative secondary verbs).

In the Latvian language, a hard or palatized root-final consonant is generalized in the present tense stem based on the infinitive and the past tense (cf. Latvian *žļudzēt*, *žļudzu* ‘squelch; wobble’: Lith. *žliugėti*, *žliūga* ‘squelch’). This generalization isn’t universal, cf. Latvian *tecēt*, *teku*, *tecēju* = Lith. *tekėti*, *tēka* ‘flow, stream; leak,’ Latvian *mācēt*, *māku* = Lith. *mokėti*, *móka* ‘know, can’.

The structure of the root of verbs almost doesn’t differ between the two languages. Verbs with a short root nucleus comprise the larger part of the common lexicon (57%): *CuC* – 31, *CeC* – 18, *CaC* – 13, *CiC* – 9. Verbs with long nucleus come to 43%, most of them have roots with semidiphthong *Vr* (*CurC* – 13, *CirC* – 5, *CarC* – 4, *CerC* – 3). 57% of the common lexemes have a monophonemic root-initial, 41% a biphonemic root-initial, two verbs (*aidėti*, *alėti*) have zero root-initial and one verb (Lith. *skrabėti* : Latvian *skrabēt*) has a triphonemic root-initial. 72% percent of common lexemes have a monophonemic root-final, 21.3% a biphonemic root-final and 5.7% a triphonemic root-final.

Ten of the common verbs have a reduplicative root (e.g., Lith. *dardėti*, *dārda* ‘rattle, lumber’: Latvian *dārdēt*, -*u* ‘thunder, lumber’). The Eastern Baltic languages also formed reduplicative verbs independently (cf. Latvian *dumēt*, -*u* ‘boom, roar’ // redupl. Lith. *dundėti* ‘boom, rumble, thunder’).

The majority of the root-final determinants are the same in both languages, the difference being one of frequency. Root-final determinants common to both languages are -*šk*- (15), -*zd*- (7), -*žg*- (3), -*st*- (1), -*kšt*- (4), -*bzd*- (1) and -*gžd*- (1). The most frequent type is the root-final cluster -*šk*- (Latvian -*kšķ*- dial. -*šķ*-; cf. Lith. *braškėti*, *brāška* ‘crepitate’ // Latvian *brakšķēt*, *brakšķu* ‘crack, crisp’). In the linguistic literature, the determinant -*šk*- is being linked with the IE formative *-*sĉ*-, but we didn’t find any verb of the *tekėti*, *teka* type with this kind of root-final which has been inherited from an earlier era. Other *ST* type determinants, it appears, should be considered certain kinds of variations, by which imitative verbs are expanded. Extensions can be modified, expanded upon (Balt. **šk* > Latvian *šķ* → *kšķ*; Balt. **st* → Latvian-Lith. *kst*). There are instances where a verb of the same meaning and morphological type has an unexpanded root in Latvian but an expanded root in Lithua-

nian: Lith. *skambėti* ‘sound’// Latvian *skanēt* ‘id.’, Lith. *dundėti* // Latvian *dunēt* and others. In other instances the same root is expanded with one extension in one language and with another in the other language (cf. Lith. *čirškėti*, *čirška* ‘peep, sizzle, stridulate, chatter’ and Latvian *čirkstēt*, *-u*, *-ēju* ‘peep, sizzle, stridulate, squeak’). Such verbs are independently imitative Lithuanian and Latvian language cognates.

The **second subsection** analyzes related **Old Prussian language** material. As in other related languages, the following are sought after in the Old Prussian language: (1) a structural verb type **-ēti*, **-a*, **-ējā*; (2) a structural type functionally close to the Eastern Balts’ *tekėti*, *teka* type; (3) separate etymological cognates of verbs. In the etymological literature there are 4 root and 6 suffix verbs as well as 8 nouns connected with the verbs under treatment, but reconstructing the **-ēti*, **-a*, **-ējā* type in the Old Prussian poses problems. V. Mažiulis in various places attempts to reconstruct verbs with suffix *ē*: OPr. **kalsē-tvei* ‘sound’, OPr. **kabē-tvei* intr. ‘hang’, OPr. **peldē-tvei* ‘profit, get’, OPr. **skelētvei*, **skela* ‘owe, be guilty’. Such a reconstruction, based exclusively on the phonetic change **-ē- > (III) -ī-*, and **-ētvei > (III) *-ītvei*, respectively, lacks structural facts, namely prefix *-ētvei* verbs or their forms in other written Old Prussian language inscriptions where this change did not occur. Moreover, there are some root verbs (or participles formed from them) in the Old Prussian language which have not crossed over into the *tekėti*, *teka* type: *stīnuns* ‘suffered’ and *grīmons* ‘sung’, OPr. (inf.) *etwiērpt* ‘forgive, loose, cleanse’. This shows that the **-ēti*, **-a*, **-ējā* type is an innovation of the Eastern Balts.

Lithuanian *tekėti*, *teka* type verbs are durative and usually express sound and movement. In the Old Prussian language verbs of several structural types can perform similar semantic functions: (a) suffix infinitive *-ī-* / praes., praet. *-ī-*, *-ē-*, *-ā-* (OPr. **kalsī-* ‘sound’); (b) suffix *-in-* (OPr. **dribin-* ‘shake; shiver’, cf. Latvian *murmināt* ‘murmur’, *skubināt* ‘hustle’, Lith. *kēblinti* ‘gangle’, *sliūkinti* ‘lop’) and (c) suffix *-au-* (OPr. **mur-au-* ‘murmur’, cf. Lith. iter. *rėk-auti* ‘hoot, bawl’) verbs.

The **third subsection** analyzes *tekėti*, *teka* verbal relatives in the **Slavic languages**. In the etymological dictionaries 81 *tekėti*, *teka* type verbs are linked with Slavic language verbs, although their degree of kinship is by no means uniform. Verbs of each structural type – suffixal verbs (with **-ě-*, **-ā-*, **-ī-*, **-nō-*, **-otā-* and *-etā-*) and root verbs – are analyzed separately, categorized according to root structure and semantics. Since their word-formation status is not equal, we give precedence to the base words (for example, verbs with the suffix **-ī-* can be both causative-iteratives and verbal derivatives from nominatives, so they are discussed separately in this work only when there is no underlying verb of another type).

Analysis showed that root cognates (10) corresponded to the most archaic stratum of the *tekėti*, *teka* type verbs in the Slavic languages. The roots of seven verbs were inherited from proto-Indo-European. These are verbs of movement and mental activity as well as one sound verb. The proto-IE verb **tek-* ‘run, flow’ remains semantically unchanged in the

Slavic and Baltic languages. Comparing other Baltic and Slavic cognates, semantic discrepancies become apparent: Lith. *birėti*, *bira* ‘fall, crumble’ : Old Sl. *byrati*³³⁶, *bera*, *berěti* ‘gather, collect’, Rus. брать, берý ‘take’ < IE *‘carry’; Lith. *skubėti* ‘hurry’ : Rus. скупý, inf. скýсть (root) ‘pull, pluck’ < *‘move’, *virpėti*, *virpa* ‘shiver’ (: *ver̃pti* ‘spin a thread’) < Bulg. **verp-* : **virp* ‘twist’ and Old Church Slavonic **verp-* (: **virp*) (→Old Rus. върп-у ‘tear, split (and others)’ (<‘squeeze out, wrench off’) ‘spin’ < IE **uerp-* (: *urep-*) ‘spin’. This shows that the roots of these verbs are not a Baltic and Slavic isogloss, but rather were independently inherited from proto-Indo-European. Comparison of Baltic *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* type social relationship verbs with their cognates in the Slavic languages shows that the meaning of these Baltic verbs could have evolved from verbs of effect (impact) (cf. Lith. *derėti* ‘fit, match’ : *dirti* ‘flay’ : Rus. драть, дерý ‘tear; tear up, tear to pieces’, Gr. δέρω ‘peel, flay, tear’ < IE **der-* ‘tear, tear up, split’). Sometimes these changes are not all that remarkable (cf. Lith. *magėti*, *māga*, -*ėjo* ‘be concerned, exercised’ : Rus. мочь, могý ‘be able’ : Goth. *mag*, inf. *magan* ‘id.’, Lith. *pósėti*, *pósa*, -*ėjo* / *posėti*, *pósa*, -*ėjo* ‘worship’ : Rus. пастý, пасý ‘graze, pasture’ < IE *pās-* ‘protect, pasture, feed’ > Hitt. *paš-* ‘protect’ and others).

Analysis of cognates of *tekėti*, *teka* type verbs in the Slavic languages led to the determination that:

1. There are no *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* structural type verbs in the Slavic languages.
2. It is not possible to link directly the related verbs with the suffix -*ē-* in the Slavic languages with the Eastern Balts’ *tekėti*, *teka* type verbs because of differences in the structure of the present tense (Slavic verbs have the present tense -*t-*).
3. There are root verbs in the Slavic languages corresponding to the Eastern Baltic *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* type verbs. These cognates are usually inheritances from proto-Indo-European. This shows that a portion of the verbs of the Eastern Balts of the type under investigation had to have come from root verbs.
4. Verbs of various structural types in the Slavic languages can perform the functions of Eastern Baltic *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* verbs:
 - a) *-*ā-* suffix verbs; their semantics are more of an iterative nature (verbs with the suffixes Lith. -*oti* and Latvian -*āt*, respectively, would be closer structurally e.g., Polish *bq-bac* ‘beat, knock, ring’ : Latvian *bañbāt*, -*āju* ‘knock, lumber’);
 - b) verbs with the -*ē-* suffix, although the Balts’ *-*ē-ti*, *-*i*, *-*ē-jā* type verbs, usually expressing states, would be closer to them;
 - c) -*t-* suffix verbs (e.g., Rus. dial. бороздýть ‘talk rubbish’). Most of these Slavic suffixal verbs, however, are either verbs derived from nouns or from other verbs (corresponding to Lithuanian verbs made with the suffixes -*inti*, -*yti*);
 - d) it’s possible to compare functionally Slavic verbs with the suffixes *-*ot-ā-*, *-*et-ā-* with the Eastern Baltic *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* type, although all of the described verbs with this suffix merely express sound, whereas the semantics of the Eastern Balts’ *-*ē-ti*, *-*a*, *-*ē-jā* type is much broader. Baltic language verbs of another structure (e.g. Lith. *balbatuoti*

³³⁶ The infinitive was later generalized according to the past tense due to phonetic reasons.

‘chatter, murmur’) are a better fit for the Slavic verbs of these suffixes (e.g. Slovenian *bolbotati* and similar);

e) Slavic verbs with the *-no-* suffix are functionally closer to Baltic infix (*sta-*stem) verbs denoting process of change in structure rather than to the **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* type.

5. Structure of the root.

Certain similarities connect the imitative roots of *tekėti*, *teka* type verbs with Slavic verbs:

a) reduplication of root. Unlike the Balts, a portion of the Slavs can reduplicate not only the first consonant of the initial, but also a group of consonants (Slovenian *drdrāti*, Slovenian *grgrāti* ‘burble, squeak’ along with Slovenian *gígati* ‘burble; coo’, *gurgāti* ‘coo’) or the entire syllable (e.g., Old Church Slavonic **molmolati* ‘gibber’, ESSJ VIII 189). Reduplication can be progressive (Old Church Slavonic **bolbotati*) as much as regressive (Czech dial. *bablat se* ‘stain himself, flounder’, Old Church Slavonic **paplati*, Old Church Slavonic **paprati*, cf. ESSJ I 112);

b) common final extensions (*-b-*, *-p-*, *-š-*, *-g-*) and *ST* subclass determinants (**-sĕ-*, *-zg-*, *-zd-*). Commonly verbs expressing a sound have *ST* subclass determinants, although they may belong to words of other meanings as well (cf. Rus. блестя́ть ‘shine, glitter, sparkle’, Polish *druzgac* ‘shatter’);

c) in the Slavic just as in the Baltic languages, there are a significant number of imitative verb variants with differing root vocalism: cf. **brazd-* : **brozd-* : **bruzd-*; **bręzg-* : **brazg-* : **bryzg-* : **br’uzg-* : **bręzg-*, **druzg-* : *dryzg-* and so on.

The **fourth subsection** investigates those *tekėti*, *teka* type verbs whose roots are inherited from **Proto-Indo-European**. The root structure, the semantic nucleus from which verbs of this type originated and reasons behind the origination are established and defined. Etymological, semantic and morphological considerations for the determination of inherited roots are discussed.

In the etymological literature, 66 *tekėti*, *teka* type verbs are considered to derive from Proto-Indo-European roots, but they should not all be considered uniform. To ease analysis etymological list tables have been collated (appendix 6) which allow determination of: in which languages a given *tekėti*, *teka* type verb has relatives; what the word-formation status of those relatives is (primary or derivative); and from which kind of root they arise, unexpanded or expanded; if the root is expanded, which extensions were used and when they were added. The tables are organized according to the root vocalism of Baltic verbs (*CeC*, *CēC*, *CaC*, *CāC*, *CuC*, *Ci(e)C*) and the degree of expansion (unexpanded, expanded using one or several extensions).

Analysis performed of all the verbs showed that the oldest *tekėti*, *teka* type verbs correspond to root verbs with a zero-grade formant of present tense in other languages (cf. Lith. *tekėti*, *tēka* : Old Sl. *tešti*, *tekō*; Lith., *pósėti* / *posėti*, *pósa*: Old Sl. *pasti*, *pasō*, Lith. *tenėti*, *tēna* ‘jelly’ : Sansk. *tanākti* ‘jelly, curdle’, Lith. *stenėti*, *stēna* : Sansk. *stánati* etc.).

This gives rise to the conclusion that verbs of the *-ēti, *-a, *-ējā structural type must have originally formed from *a*-stem root verbs (e.g., inf. *tekti, praes. *teka, praet. *tekē). The path of formation could have been thus: a second stemfinal *-jā- was added to the preterit stemfinal *-ē- (e.g., *tekē-jā); later, the infinitive form *-ēti- (e.g., *tek-ē-ti) was formed on the basis of the preterit *-ējā-. The preconditions for the arrival of such a thematization were more likely semantic than phonetic: durative root verbs crossed over into the mixed-type, which expanded after the need arose to formalize the expression of the durative meaning morphologically.

The following features are characteristic of the layer of *tekėti, teka* type verbs whose roots were inherited from Proto-Indo-European: simple root structure (CVC); root vocalism -e- dominates; during the Indo-European era the roots were expanded with vocalic (*-e-, *-eu-) and consonantal extensions (*d, b, d, t, k, p, m*) (later with *s, š* and others as well).

The following semantic groups are to be discerned: movement, sound, visual, mental process, process of change in structure and others. Movement (*tekėti, sravėti*), sound (*stenėti*) and visual (*ribėti, švitėti*) verbs didn't change semantically from the period of Proto-Indo-European. They formed the initial semantic nucleus of the *tekėti, teka* structural type on whose basis the Eastern Baltic languages, and later the Lithuanian and Baltic languages, formed many new durative imitatives. Verbs denoting process of change in structure (e.g., *tenėti, tēna* 'jelly') usually have arisen from active action (performed by an agent) verbs, but after entering the *tekėti, teka* type they become process verbs (cf. *trupėti, trūpa* 'crumble' < *trup- 'shatter, split, drill'). All of the mental process verbs (e.g., *gebėti* 'manage', *mokėti* 'know, can', *posėti* 'worship') entered the type already much changed semantically. There are not many verbs of the type being treated with this sort of meaning in the modern Lithuanian language.

According to the origin of the root, *tekėti, teka* type verbs should be divided into the following strata:

1. Verbs with roots inherited from Proto-Indo-European (6,4%):
 - a) unexpanded root: *tekėti, tēka; gebėti, gēba; derėti, dēra* and others;
 - b) root expanded in Proto-Indo-European: *kedėti, kēda /-ėja* 'thin, split'; *drebėti, drēba* 'shiver'; *kretėti, krēta* 'dodder' and others;
 - c) root expanded by Baltic, Slavic and Germanic: *rusėti, rùsa* 'smoulder'; *skubėti, skùba* 'hurry'; *mirgėti, mīrga* 'shimmer';
 - d) root expanded by Baltic and Germanic: *krutėti, krùta* 'wriggle'; *riedėti, riēda; ridėti, rīda; rietėti, riēta; ritėti, rīta* 'roll';
 - e) root expanded by Baltic and Slavic: Lith. *ribėti, rība* 'ripple'; *bliskėti, blīska* 'shine'; *trupėti, trūpa* 'crumble'; *trešėti, trēša* 'decay'; *klabėti, klāba* 'wobble' / *kalbėti, kalba* 'speak'; *žvangėti, žvānga* 'tinkle, jingle';
 - f) expanded in the Baltic languages: *peldėti, pēlda* 'reserve'; *bildėti, bīlda* 'lumber'.
2. Verbs which arose in the Baltic, Germanic and Slavic languages: *smėlėti, smēla* 'appear as through mist; smoulder'; *skelėti, skēli /-ia /-a* 'owe'.

3. Imitative verbs having common root or merely similar root:

a) Baltic and Slavic languages: *pyškėti, pýška; treškėti, trėška; pliskėti, plìska; bruzdėti, brùzda; bruzgėti, brùzga;*

b) Lithuanian and Latvian languages: *braškėti, brãška; klagėti, klãga* and others (a part of these verbs could have evolved independently as inherited or new imitative roots were expanded).

4. New Lithuanian imitative words: *klegėti, klėga* ‘gabble’; *klebėti, klėba* ‘wobble’; *brazdėti, brãzda* ‘scratch’; *gargėti, gařga* ‘gaggle; gargle; chatter’; *burgėti, bũrga* ‘ripple; mutter’ and others.

III. CONCLUSIONS

Lithuanian *tekėti, tėka* type verbs comprise a plentiful and productive structural verbal type. There are 844 instances of these verbs recorded in the LKŽ (890 if homonymic forms are included and more than 1020 if parallel dialect forms are also included). In every actual dialect the number of these verbs is lower, because: some of these verbs are only known from old inscriptions and have disappeared; some of the new imitatives may have arisen relatively recently and only in separate dialects; due to morphonological changes verbs of other types tend to cross over into this type in some of the dialects.

A. The following rules were established following investigation of the semantic, word-formational and structural features of the **Lithuanian language** *tekėti, teka* verb type:

1. Morphological structure

- 1.1. The infinitive and past tense forms (*-ėti* and *-ėjo*, respectively) of all of the verbs with the *-ėti* prefix do not vary.
- 1.2. The present tense forms of the *tekėti, teka* verb type are unsuffixed, *a*-stem; in this they formally differ from suffixed (*-ėti, -ėja, -ėjo*) and other mixed-type verbs (*i*-stem, *ia*-stem, athematic), although there are verbs which have parallel present tense forms (e.g., *aidėti, aĩdi / ėida, -ėjo* ‘echo’);
- 1.3. Stem mixing has occurred in some of the dialects due to the reduction of word endings, such that a portion of other verbs which don’t belong to the *tekėti, teka* type but which have the infinitive suffix *-ėti (-ėti)*, may acquire the *a*-stem:
 - *si/ši*-stem with *-sėti/-šėti*: *pakšėti, pàkši / pãkša* ‘putter; clip-clop, etc.’; *šapšėti, šàpši / šãpša* ‘whisper’;
 - *i*-stem: *gunžėti, guñža* ‘lie tucked up’; *kerėti, kėri / kėra* ‘ramify’;
 - athematic: *niežėti, niėžti / niėžta* ‘itch’;
 - suffixal: *sáusėti, sãusėja / sãusa* ‘turn dry’.

2. Word-formation

- 2.1. *Tekėti, teka* type verbs, unlike other verbs with the *-ėti* suffix, should be properly considered primary (not derivative) verbs.
 - 2.1.1. their connection with ***a*-stem** root verbs is merely etymological (cf. *mėgzti, mėzga, mėzge* ‘knit’ : *mizgėti, mizga, -ėjo* ‘run, quarter; tangle’);

- 2.1.2. their relationship with **ia-stem** root verbs is not one of word formation or word building; verbs with common roots of both types can be:
- the result of splitting of the root (cf. *biréti, bira* ‘crumble’ : *beřti, běria* ‘pour powdery object’; *veřpti, veřpia* ‘spin’ : *virpéti, virpa* ‘shiver’);
 - independently arising imitatives (cf. *burbéti, búrba* ‘mutter’ : *buřbti, buřbia* ‘grumble, mutter’);
- 2.1.3. Their relationship with **infix / sta-stem** verbs can be:
- one of word-formation (cf. *plepéti, plēpa* ‘chatter’ → *plèpti, plempa* ‘start chattering’);
 - verbs of both types may be independent imitatives (*burbéti, búrba* ‘mutter’ : *buřbti, buřbsia* ‘swell, tumefy’).
- 2.1.4. Some of the verbs investigated are direct imitative words, not derivatives from exclamatory particles, and in that differ from **si-stem** verbs with the suffix **-sěti** (cf. *traškéti, trāška* ‘crisp’ and *trakšéti, trākši* iter. ‘crisp’ : interj. *trākš[t]*).
- 2.1.5. **Nouns** can be formed from *tekéti, teka* type verbs (*spìrgas* ‘cracknell’ : *spìrgéti, spìrga* ‘roast, frizzle’; *plep̃ys, -ě* ‘chatterer’: *plepéti, plēpa* ‘chatter’; *blizgùs, -i* ‘glittering’ : *blizgéti, blizga* ‘glitter’).
- Sometimes it’s possible to perceive a equal substantiation between transformational verbs of the *tekéti, teka* type and substantives (*tumě* ‘sticky liquid; glue, etc.’ : *tuméti, tuma /tuméja* NdŽ intr. ‘turn to *tumé*, jelly’). In such cases *tekéti, teka* type verbs become confused with suffixal desubstantives (e.g., *smérdéti, smérda, -éjo* ‘go crabbing with peeled frog’ : *smérdé* ‘peeled frog’), and even with suffixal verbs formed from adjectives due to dialect morphological changes (e.g.: *senéti, senéja / sēna / sēni* ‘get old’ : *sēnas, -à* ‘old’).
- 2.2. Several of the verbs investigated are the result of verbalization: *možnéti, mòžna* ‘be possible’; *galiméti, gālīma /-éja* ‘id.’; *vertéti, veřta* ‘be worth’.
3. **Morphological structure of the root**
- 3.1. The roots of *tekéti, teka* type verbs are monosyllabic (the two exceptions °*čiučiuřvéti* and °*miegoléti* most likely don’t belong to the type).
- 3.2. The nucleus of the root is stable (there is no apophony).
- 3.3. 53.7% have a short root nucleus (*-u-* vocalism dominates), 46.3% have a long root nucleus (the diphthong *-ur-* predominates).
- 3.4. From zero to three consonants can appear in the initial (\emptyset -, \check{C} -, *S-*, *T-*, *R-*, $\check{C}R$ -, *ST-*, *SR-*, *TR-*, *STR-*) and from one to three consonants in the final (\check{C} -, *-S*-, *-T*-, *-R*-, *-ST*-, *-TR*-, *-TST*).
- 3.5. The verb with the most complex root structure (*CCCVCCC*) is *skrebždéti, skrēbžda* ‘scratch’ and the verb with the simplest root structure ($\emptyset VC$) is *uréti, ùra* ‘to run in force’.

- 3.6. A rule of balance exists between the root initial and final: the more complicated the initial, the simpler the final, and vice versa.
- 3.7. Certain limitations on the root structure have been established:
- TS type combinations cannot occur in the root final;
 - almost exclusively reduplicative verbs have a Č type final;
 - The same sonorant of the root-initial can't repeat itself in the nucleus of the root (for example, there are no *Cr-Vr-C* type roots).
4. **Stress and accent**
- 4.1. Infinitive and past tense forms take the stress on the suffix. Only 18 verbs with stress on the root were found.
- 4.2. **Root stress**
- 4.2.1. The root of the unsuffixed present tense forms takes the stress: the vowels in stressed *CiC*, *CuC* roots are short and the vowels in stressed *CaC*, *CeC* root are lengthened; long roots usually have acute accent.
- 4.2.2. a regular accentual opposition has arisen between the verbs undergoing investigation with long roots and the *ia*-stem root verbs (acute/circumflex: *bárška* [barškéti] : *bařškia* [bařkšti]);
- 4.2.3. the acute accent is connected with the consonantism of the root-final:
- with the biphonemic determinants *šk*, *sk*, *st* (e.g., Lith. *tarškéti*, *tárška*; *tvoskéti*, *tvóska*, cf. Latvian *paušķét*, *tařškét*), and in many cases with *zg*, *zd* (e.g., Lith. *niurzgéti*, *niũřzga*; *burzdéti*, *bũřzda*);
 - with triphonemic root-final clusters *kšt*, *bžd*, *gžd* (with exceptions) and root-final consonants *p*, *k*, *b*, *d*, *g*, *z*, *ž* (with exceptions).
- 4.2.4. The choice of accent may depend on the dialect, e.g., southern Aukštaitijans have a circumflex instead of the standard language's acute: *čėřška*, *paũška*, *tařška* and others.
- 4.2.5. A slight connection between the stress and the (phono)semantics of the words has been found:
- verbs of rolling (*riedéti*, *riėda*) and hydrolexemes (e.g., *alméti*, *aĩma*; *varvéti*, *vařva*) characteristically have the circumflexed root, while visual verbs (e.g., *mirgėti*, *miřga*; *žvilgėti*, *žviłga*) have an acuted root;
 - Verbs which express a more intense sound level are usually acuted while those of lower sound volume are circumflexed (cf. the variations *dardėti*, *dařda* / *dárda*; *niurnėti*, *niũrna* / *niũrna*; *rairėti*, *raĩra* / *ráira*).
5. **Semantics**
- 5.1. **Categorical semantics**
- 5.1.1. The verbs under investigation possess the morphological categories of tense, mood, person, number and voice; there are some impersonal verbs, usually they have parallel *i*-stem forms (e.g., *skaudėti*, *skaũda* /-i; *kniėtėti*, *kniėti*

/kniēta).

5.1.2. **Activity of the agent.** The verbs investigated can express active as much as inactive action.

5.1.3. **Nature of action**

- The verbs investigated are **duratives** and many also have a **vibrative** (vibrational) connotation;
- Some of the duratives are close to *i*-stem statives (*kabēti*, *kāba* /*kābi*; *jutēti*, *jūta* /*jūti*).

5.1.4. **Iteration.** The sound (or action) expressed by the verbs under investigation is integral (e.g., *bimbēti*, *bimba* ‘buzz’) while *si*-stem verbs with *-sēti* are iterative (*bimbsēti*, *bimbsi* iter. ‘buzz’).

5.1.5. **Transitivity.** The majority of the verbs investigated are intransitive or transitive/intransitive (depending on the subject of the action and context).

5.1.6. **Effect on the object.** All of the normative language’s verbs investigated are ineffective; in the dialects the idea of effect can arise in parallel (*krūta* *kāilius* ‘taw’).

5.2. **Lexical semantics**

5.2.1. Most of the *tekēti*, *teka* type verbs express various **sounds** (*čiułbēti*, *barškēti*), **movement** (*tekēti*, *tēka*) and **visual phenomena** (*blizgēti*, *blizga*).

5.2.2. There are a significant number of verbs of **structural change** (*trupēti*, *trūpa*).

5.2.3. There are significantly fewer verbs of other meanings: **sense** (*sopēti*, *sopa*); **biological changes** (*vešēti*, *vēša*); **changes of physiological state** (*kułēti*, *kūta* ‘recover’); **physiological states, processes, actions** (*krunēti*, *krūna* / *krūni* ‘ill’; *bezdēti*, *bēzda* ‘fart’); **ability** (*gebēti*, *gēba* ‘can, know’) and others.

B. Historical-etymological analysis allows us to state the following important matters:

1. The structural type **-ēti*, **-a*, **-ējā* was created in the **Eastern Baltic**. Its expansion started when the need for morphological differentiation of **durative (vibrative)** meaning occurred.
 - 1.1. Reconstructing the **-ē-ti*, **-a*, **-ē-jā* type in the Old Prussian language is complicated.
 - 1.1.1. Attempts to reconstruct several such verbs are doubtful.
 - 1.1.2. The former root verbs in the Old Prussian language are more credible correspondences to the verbs being investigated.
 - 1.2. Different structure of present tense stem-finals and the past tense hinder directly linking the infinitive prefix **ē* verbs of the Baltic and Slavonic. The most credible and most archaic Slavonic correspondences are the root verbs.

2. Three strata of the verbs under discussion are to be discerned according to the way in which the new type evolved:
 - 2.1. Verbs that originated from *a*-stem root verbs (e.g., inf. **tekti*, praes. **teka*, praet. **tekē* ‘to flow’). After the past tense form in *-ē-* was expanded with another stemfinal **-jā-* (e.g., **tekē-jā*), and then on the basis of this **-ējā* the infinitive form was regularised (**tekti* → **tek-ē-ti*), the new type **tekēti*, **teka*, **tekējā* arose, which ousted a portion of the former primary *a*-stem root verbs (e.g.: **tekti*, **teka* – cf. Old. Sl. *tešti*, *tekę*; **stenti*, **stena* – cf. Gr. στενω, OPr. *stīnuns*); one occasionally finds cognates of both types in Standard Lithuanian and Latvian language (e.g., *rīsti*, *rīta*, *rīto* : *ritėti*, *rīta*, *-ėjo* // la. *rist*, *ritu*, *ritu* : *ritēt*, *-u*, *-ēju*);
 - 2.2. Verbs that originated from *a*-stem root verbs after they had split into several morphological types: a) *tekėti*, *teka* type verbs, b) *ia*-stem root verbs, c) infixed / *sta*-stem root verbs, cf. *drėbėti*, *drėba* ‘to tremble’ : *drėbti*, *drėbia* ‘to throw’ : *dribti*, *driūba* ‘to fall’ respectively;
 - 2.3. New imitative words, later incorporated into the structural type under discussion (*braškėti*, *brāška* ‘crack, crackle’; *klegėti*, *klėga* ‘cackle; hum’; *barbėti*, *bārba* ‘jingle, clink; murmur’); the growth of *ia*-stem as well as infix / *sta*-stem root verbs accelerated (*burbėti*, *būrba*, *-ėjo* ‘mutter’ : *buřbti*, *buřbia* ‘grumble, mutter’ : *buřbti*, *buřbsta* ‘swell, tumefy’)
3. According to the **origin of the root** one can distinguish the following layers among the verbs under discussion:
 - 3.1. Verbs with roots inherited from Indo-European (6.4% of all *tekėti teka* type verbs). Their distinguishing features are the following:
 - 3.1.1. simple root structure (CVC) with predominant *-e-* vocalism; in the Indo-European proto-language the roots had been expanded with vocalic (**-e-*, **-e μ -*) and consonantal (*d*, *b*, *d*, *t*, *k*, *p*, *m*) extensions, afterwards also with *s*, *ř* etc.;
 - 3.1.2. Verbs with basic meaning is that of movement (*tekėti*, *sra ν ėti* ‘flow’, *birėti* ‘fall, pour’), view (*ribėti* ‘shimmer, ripple’, *řvitėti* ‘shine’) or sound (*stenėti* ‘moan, groan’); verbs of other semantic groups, such as mental activity, process of change in structure etc., have undergone considerable semantic changes;
 - 3.2. Verbs whose roots are common to the Baltic, Germanic and Slavic languages (*smėlėti* ‘appear as through mist; smoulder’, *skelėti* ‘owe’); part of the inherited Indo-European roots were expanded in these languages with consonantal (*s*, *b*, *d*, *t*) extensions (*rusėti*, *rūsa* ‘smoulder’; *skubėti*, *skūba* ‘be in a hurry’; *krutėti*, *krūta* ‘stir, move’; *riedėti*, *riėda*; *rietėti*, *riėta* ‘roll’);
 - 3.3. Cognate or even just similar imitative verbs in Baltic and Slavic are likely to be independent formations. Their characteristic features are following:
 - 3.3.1. The structure of the root is more complex (CCVCC);

- 3.3.2. Reduplication (unlike Baltic, the Slavic may reduplicate not only the first consonant, but also whole root-initial consonant cluster or even the whole root) and root-final determinants of ST type *sĕ, zg, sk, zd;
- 3.3.3. The predominant meaning is that of a sound.
- 3.4. Imitative verbs which created in Eastern Baltic (~10%). Basic features:
- 3.4.1. The structure of the root is more complex and varied (ranging from ØVC to CCVCCC);
- 3.4.2. reduplication (Lith. *plepėti* ‘chatter’ = Latv. *plepēt*), monophonemic extensions, biphonemic and triphonemic determinants (Lith. *pirškėti, pīška, -ėjo* : Latvian dial. *pirkšķēt*);
- 3.4.3. The -u- vocalism predominates; the acute is more typical of verbs with long root nucleus than circumflex;
- 3.4.4. Rudimentary accentual opposition with *ia*-stem root verbs (cf. Lith. *spingėti, spīnga* ‘tingle, hum, sound’ : *speñgti, -ia* ‘id.’ and la. *spiñdzēt, -u* ‘tingle, hum, sound’ : *spiegt* ‘squeal, scream’);
- 3.4.5. the meaning of sound dominates; the other meanings (movement, process of change in structure, etc.) are frequently derived from the meaning of sound;
- 3.4.6. Clear distinction between *tekėti, teka* type duratives (*braškėti, brāška*) and *si/ši*-stem iteratives with *-sėti/-šėti* (*brakšėti, brākši*) in Lithuanian; in Latvian this difference in sense is not so distinct – in dictionaries both types are provided together (cf. *brakš[k]ēt*).
- 3.5. Verbs that emerged in the separate development of Lithuanian (resp. Latvian).
- 3.5.1. from root verbs: Latvian *līpēt, -u, -ēju* (: Lith. *līpti, līpa*), Latvian *risēt, -u, -ēju* (: Latvian *rist, risu* // Lith. *rišti, riša*);
- 3.5.2. New imitatives. Basic features:
- more obvious predominance of the meaning of sound and sound-related movement, process of change in structure;
 - even more complex root structure (CCCVCCC: Lith. *skrebždėti, skrēbžda*; Latvian *spriksēt, -u, -ēju*);
 - more varied consonantal root extensions/determinants; the same root can be unexpanded in Latvian and it can have extensions in Lithuanian (Latvian *dunēt, -u* : Lith. *dundėti*) or it can have different extensions in both languages (Lith. *čerškėti, čérška* : Latvian *čeřkstēt, -u, -ēju*). Voiceless (T)ST type root-finals are more characteristic of Latvian while voiced root-finals are more characteristic of Lithuanian; many variations with different root nucleus (cf. Lith. *brazdėti, brāzda* / *brozdėti, brózda* and Latvian *brazdēt* / *brāzdēt; brakšķēt* : *brākšķēt*); often the laws of vowel gradation are ignored (e.g., Lith. *pleškėti, plēška* / *pliškėti, pliška* / *pliauskėti, pliaūska*, Latvian *čabēt* / dial. *čibēt*).

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- AKELAITIENĖ G. (1995), Kiekybinės kaitos ir jų ikoninė funkcija, *Kalbotyra*, t. 44/1, 5–11.
- AKELAITIENĖ G. (1997a), Morfologinės balsių kaitos žodžių daryboje, Vilnius.
- AKELAITIENĖ G. (1997b), Morfonologinės balsių kaitos funkcijos, *Baltistica*, t. 32/1, 49–55.
- AMBRAZAS S. (1993), Daiktavardžių darybos raida, Vilnius.
- ANDRONOV A. (1999), Сопоставительная грамматика литовского и латышского языков. Словоизменение. Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук. Санкт-Петербургский государственный университет (rankraščio teisėmis).
- BARAUSKAITĖ D. (1988) – Бараускайте Д. Глаголы эмоционального отношения и эмоционального состояния в современном литовском языке. Диссертация канд. филол. наук, рукопись, Вильнюс.
- BLAŽEK V. (1988), Tocharian linguistics during last 25 years, *Archiv Orientalni*, 1988, n. 7–9.
- BUCK C. D. (1949), A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages, Chicago, Illinois.
- BŪGA K. (1908), Aistiški studijai. I dalis, Peterburgas.
- BŪGA RR – K. Būga, Rinkiniai raštai / sudarė Z. Zinkevičius, Vilnius, 1958–1961, T. 1–3.
- DOKULIL M. (1962), Tvoření slov v češtině. [Sv.] 1. Dokulil M. Teorie odvozování slov. Praha, 1962.
- DLKG – Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, Vilnius, 1994.
- DrskŽ – Naktinienė G., Paulauskienė A., Vitkauskas V., Druskininkų tarmės žodynas, Vilnius, 1988.
- DūnŽ – Vitkauskas V. Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas, Vilnius 1998.
- DŽ₁ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1954.
- DŽ₂ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. II papildytas leidimas. Vilnius, 1972.
- DŽ₃ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. III pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 1993.
- DŽ₄ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius, 2000.
- ENDZELYNAS J. (1957), Baltų kalbų garsai ir formos, Vilnius.
- ENDZELĪNS DI – Endzelīns J., Darbu izlase, Rīga, 1957–1981, Sēj. 1–4.
- EH – Endzelīns J., Hauzenberga E., Papildinājumi un labojumi K. Milenbacha latviešu valodas vārdnīcai. Rīga, 1934–1946, Sēj. 1–4.
- ELL – The Encyclopedia of Language and Linguistics / Ed. by R. E. Asher, Oxford etc, Pergamon press, Vol. 7, 1994.
- ESRJ – Vasmer M., Этимологический словарь русского языка. Перевод и дополнения О. Н. Трубачева, Москва, I–IV, 1986–1987.
- ESSJ – Этимологический словарь славянских языков. Ред. О. Н. Трубачев, Москва, Вып. 1–28, 1974–2001.

- FORTUNATOV F. (1897) – Фортунатов Ф. О. Критический разбор сочинения профессора императорского Варшавского университета Г. К. Ульянова „Значения глагольных основ въ литовско-славянском языке“, Санкт-Петербург.
- GERULLIS G. (1922), *Die altpreußischen Orstnamen*. Berlin und Leipzig.
- GIRDENIS A., ŽULYS V. (1972), recenzija J. Kazlauskas, Lietuvių kalbos istorinė gramatika (kirčiavimas, daiktavardis, veiksmažodis), *Baltistica*, t. 8/2, 1972, 193–202.
- GIRDENIS A. (1981), *Fonologija*, Vilnius.
- GIRDENIS A. (1995), *Teoriniai fonologijos pagrindai*, Vilnius.
- GIRDENIS A. (2003), *Teoriniai lietuvių fonologijos pagrindai*, Vilnius.
- GUDAVIČIUS A. (1969) – Гудавичюс А. Лексико-семантическая группа зрительного восприятия в русском и литовском языках (опыт семантической типологии). Диссертация канд. филол. наук, рукопись, Вильнюс.
- GUDAVIČIUS A. (1971) – Гудавичюс А. Опыт семантической типологии (*verba vivendi*) в литовском и русском языках. *Kalbotyra*, t. 22/2, 21–40.
- GUDAVIČIUS A. (1985) – Гудавичюс А. Сопоставительная семасиология литовского и русского языков, Вильнюс.
- GUDAVIČIUS A. (2000), *Etnolingvistika*, Šiauliai.
- IEW – Pokorny J., *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern und München, 1959–1969, Bd. 1–2.
- ILLIČ-SVITYČ V. M. (1968), – Иллич-Свитыч В. М., Соответствия смычных в ностратских языках, *Этимология*, 1966. Москва, 1968.
- IVANOV V. (1981), Иванов В. В., Славянский, балтиский и раннебалканский глагол, *Индоевропейские истоки*, Москва.
- Иванов В. В. (1986 [1988]), Балто-славяно-тохарские изоглоссы, БСИ 1986 (1988), 45–59
- ЖАКАЙТИЕНЭ Е. (1968a), Priesaginiai dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai, Filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija. Rankraštis. P. 271.
- ЖАКАЙТИЕНЭ Е. (1968b), Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai su priesaga *-ėti*, *Kalbotyra*, t. 19, 31–44.
- ЖАКАЙТИЕНЭ Е. (1973), Veiksmažodžių daryba: Priesagų vediniai, Vilnius.
- ЖАКАЙТИЕНЭ Е. (1988), *Leksinė semantika*, Vilnius.
- ЖАКЕЛАЙТЫТЭ Ж. (1990), Bendriausios reikšmės intelektinės veiklos veiksmažodžiai dabartinėje lietuvių kalboje, *Kalbotyra*, t. 41/1, 11–21.
- ЖАКУЛИЕНЭ А. (1968), Lietuvių ir kitų baltų kalbų sangražinių veiksmažodžių istorija. Filologijos mokslų kandidato disertacija. Rankraštis, VU.
- ЖАКУЛИС А. (1966), Būdingesnieji būtojo dažninio ir būsimojo laikų vartojimo atvejai XVI–XVII a. lietuvių raštuose, *Baltistica*, t. 2/2, 1966, 159–169.
- ЖАКУЛИС Е. (1995), Lietuvių ir latvių kalbų *a* kamieno veiksmažodžiai su bendraties priesaga *-ėti*. Bakalauro darbas. VU.

- JAKULIS E. (1996), *Tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai baltų kalbose, *Vakarų baltų kalbos ir kultūros relikvai*, Klaipėda, 8–17.
- JAKULIS E. (1997–1), Lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžiai kitų baltų ir slavų kalbų aspektu. Magistro darbas. VU.
- JAKULIS E. (1997–2), Mišriojo tipo *a* kamieno veiksmažodžių su bendraties priesaga *-ėti* (*varvéti, vařva, varvéjo*) kirčiavimas, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, t. 37, 116–126.
- JAKULIS E. (2001), Seniausi lietuvių kalbos *tekėti, tēka, tekėjo* tipo veiksmažodžiai, *Veiksmažodžio raidos klausimai* (2), „Tiltai“, priedas Nr. 9, Klaipėda, 45–70.
- KARALIŪNAS S. (1972), К балтийскому соответствию славянского **pasti*. 281–288, Балто-славянский сборник, Москва.
- KARALIŪNAS S. (1987), Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė. Vilnius.
- KAROSIENĖ V. (1985), Lietuvių vardažodžių vienskiemenių šaknų struktūra, *Lietuvos TSR MA darbai*, A serija, t. 3/92, 122–131.
- KAROSIENĖ V. (1987), Pirminių vardažodžių šaknų statistinės charakteristikos, *Kalbotyra*, t. 38/1, 44–55.
- KAUKIENĖ A. (1994), Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija, Klaipėda, t. 1.
- KAUKIENĖ A. (1998), Prūsų kalbos veiksmažodžių struktūros ypatumai, *Baltistica*, t. 33/1, 15–37.
- KAUKIENĖ A. (2000a), Prūsų kalba, mokymo priemonė, KU, Klaipėda.
- KAUKIENĖ A. (2000b), Prūsų kalbos veiksmažodžių galūnės ir jų jungimosi būdai, *Veiksmažodžio raidos klausimai* (žurnalo „Tiltai“ priedas Nr. 1), Klaipėda, p. 55–64.
- KAUKIENĖ A. (2002), Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija, Klaipėda, t. 2.
- KAVALIAUSKAS V. (2000), Bendrinės lietuvių kalbos priesaginių veiksmažodžių kirčiavimas, Vilnius.
- KAZLAUSKAS J. (1968), Lietuvių kalbos istorinė gramatika (kirčiavimas, daiktavardis, veiksmažodis), Vilnius, 1968.
- KISELIŪNAITĖ D. (1991), Šakninių veiksmažodžių struktūros įvairavimas baltų kalbose (*a*-kamienių veiksmažodžių be balsių kaitos tipas). Filologijos mokslų kandidato disertacija, rankraštis, Vilnius.
- KLUGE F. (1975), *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 21 unveränderte Aufl. / Bearb. von Mitzka, Berlin.
- KRUOPIENĖ I. (2000a), *Bendrinės lietuvių kalbos veiksmažodžio šaknies struktūra*. Daktaro disertacija. Rankraštis. VU.
- KRUOPIENĖ I. (2000b), Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžio šaknies struktūra, *Veiksmažodžio raidos klausimai* (Žurnalo „Tiltai“ priedas Nr. 1), 65–71.
- KTŽ – Gaivenis K., Keinys S., *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas, 1990.
- LAKŽ – Piesarskas B., Svecevičius B. *Lietuvių–anglų kalbų žodynas*, Vilnius, 1997.
- LaLKŽ – Butkus A., *Lietuvių–latvių kalbų žodynas*, , Kaunas, 2003.
- LAUČIŪTĖ J. (1982) – Лаучюте Ю. Словарь балтизмов в славянских языках, Ленинград, 1982.

- LD – Zinkevičius Z., Lietuvių dialektologija, Vilnius, 1966.
- LEV – Karulis K., Latviešu etimoloģijas vārdnīca. Rīga 1992, Sēj. 1–2.
- LEW – Fraenkel E., Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg Göttingen 1962–1965. Bd. 1–2.
- LIV – Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und Ihre Primärstammbildungen. Unter Leitung von Helmut Rix, Wiesbaden, 1998.
- LKD – Zinkevičius Z., Lietuvių kalbos dialektologija, Vilnius, 1994.
- LKE – Lietuvių kalbos enciklopedija, Vilnius, 1999.
- LKG – Lietuvių kalbos gramatika, T. 2. Vilnius, 1979.
- LKIG – Zinkevičius Z., Lietuvių kalbos istorinė gramatika. t. 2, Vilnius, 1981.
- LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas. T. 1–19. Vilnius, 1968–1999.
- LKŽ kart. – Lietuvių kalbos žodyno kartoteka, Vilnius.
- LLKŽ – Balkevičius J., Kabelka J., Latvių-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius, 1977.
- LoLKŽ – Kuzavinis K., Lotynų-lietuvių kalbų žodynas. Vilnius, 1996.
- LT – Lietuvių tarmės, multimedia žodynas, 1 dalis, 2003.
- LUBIENĖ J. (2000), Gyvūnų garsus reiškiančių šakninių veiksmažodžių struktūros ypatumai, – Veiksmažodžio raidos klausimai – Žurnalo „Tiltai“ priedas Nr. 1, Klaipėda.
- LUBIENĖ J. (2003), Lietuvių kalbos šakniniai garsų veiksmažodžiai, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Rankraštis, Klaipėda.
- LzŽ – Petrauskas J., Vidugiris A., Lazūnų tarmės žodynas, Vilnius, 1985.
- MACHEK V. (1930), Studie o tvoření výrazů expresivních, Praha, 1930 (= Prace z vědeckých ústavů, Filoz. Fak. Karlovy University, N° 27).
- MACHEK V. (1934), Recherches dans le domaine du lexique balto-slave, Brno, 1934 (=Spisy Filozof. Fakulty Masarikovy University, sv. 37).
- MARCINKEVIČIENĖ R. (1990), Lietuvių kalbos slinkties veiksmažodžių semantika ir stilistika (lyginant su anglų kalba). Filologijos mokslų kandidato laipsnio disertacija, rankraštis, Vilnius.
- MAŽIULIS V. (1970), Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai, Vilnius.
- MAŽIULIS V. (1999), Pastabos dėl prūsų veiksmažodžių, *Baltistica*, t. 34/2, 185–186.
- ME – Mülenbachs K., Latviešu valodas vārdnīca / Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga, 1923–1932. Sēj. 1–4.
- ОТКУПШЧИКОВ J. V. (1967), – Откупщиков Ю. В. Из истории индоевропейского словообразования, Ленинград.
- OTRĘBSKI J. (1963), Über die Vervollkommnung der Forschungsmethoden in der ide. Sprachwissenschaft, LP 1963, IX, 7–28
- OTRĘBSKI J. (1965), Gramatyka języka litewskiego, T.2. Warszawa.
- PAKALNIŠKIENĖ D. (1993), Lietuvių kalbos intarpiniai ir *sta* kamieno veiksmažodžiai. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Rankraštis. P. 272.
- PAKALNIŠKIENĖ D. (1996a), Lietuvių kalbos intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių diachroniniai sluoksniai, *Lietuvių kalbotyros klausimai*, t. 36, 93–86.

- PAKALNIŠKIENĖ D. (1996b), Naujausias intarpinių ir *sta* kamieno veiksmažodžių sluoksnis: imitatyvai, *Baltistica* 31/1, 1996.
- PAKALNIŠKIENĖ D. (2000), Intarpiniai ir *sta*-kameniai denominatyvai – lietuvių kalbos inovacija, *Tiltai*. Priedas Nr. 1: Veiksmažodžio raidos klausimai (1), Klaipėda, 71–90.
- PAKERYS A. (1995), Lietuvių bendrinės kalbos fonetika, Vilnius.
- PAKERYS A. (2002), Akcentologija 2, Vilnius.
- PAKERYS J. (2003), Dėl lietuvių kalbos mišriųjų veiksmažodžių kamienų santykių ir darybos, *Baltistica* 37/2, 2002, 233–244.
- PALIONIS J. (1999), Kalbos mokslo pradmenys, Vilnius.
- PAULAUŠKIENĖ A. (1971), Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodis, Vilnius.
- PAULAUŠKIENĖ A. (1979), Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos, Vilnius.
- PAULAUŠKIENĖ A. (1994), Lietuvių kalbos morfologija: Paskaitos studentams, Vilnius.
- PETKEVIČIENĖ R. (2001), V. Sirtautas, R. Petkevičienė, Č. Grenda, Rinktiniai kalbotyros straipsniai. Šiauliai, 2001.
- PKEŽ – Mažiulis V., Prūsų kalbos etimologinis žodynas. T. 1–4. Vilnius, 1988, 1993, 1996, 1997.
- PKP – Mažiulis V., Prūsų kalbos paminklai. Vilnius, 1981.
- POŠKA LLŽ – Poška D. Lenkiškai lietuviškas žodynas, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštynas, R–888,889 (apie 1757–1830).
- PRIBUŠAUSKAITĖ A. (1981), Lietuvių kalbos mušimo veiksmažodžiai. LTSR MA darbai. Serija A, t. 2, Vilnius.
- РФВ = Русский филологический вестник, основ. В. Колосов, 78 тт., Варшава, 1879–1918.
- SABALIAUSKAS A. (1957), Atempatiniai lietuvių kalbos veiksmažodžiai, *Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai*, Vilnius, 77–114.
- SAFAREWICZ J. (1967), Ze słownictwa bałto-słowiańskiego (Innowacje czasownikowe), *Safarewicz SJ*, 245–257 (Pirmą kartą straipsnis paskelbtas: *SlA*, 1961, VIII (11–24)
- SAFAREWICZ J. (1982), (Rec.): Jūratė Laučiūtė, *Słowaŕ baltizmow w sławjanskich jazykach*, Leningrad, JP 1983, LXIII (1–5), 349–352.
- SCHMALSTIEG W. R. (1984), *Ganà: a reliquary End-stressed Verb?*, *Baltistica* XX (1), 77–79.
- SCHMALSTIEG, W. R. (2000), The Historical Morphology of the Baltic Verb, *Journal of Indo-European Studies*, Monograph No. 37, Washington D. C.
- SCHMID W. P. (1963), Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum, Wiesbaden.
- SEEBOLD E. (1970), Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch der germanischen starken Verben, Mouton, The Hague.
- SKARDŽIUS P. (1943), Lietuvių kalbos žodžių daryba. Vilnius.
- SMOCZYŃSKI W. (2000), Untersuchungen zum deutschen Lehngut im Altpreussischen, Kraków.
- SIPr – Słownik prasłowiański, Polska Akademia Nauk, Komitet Językoznawstwa, pod red. Franciszeka Sławskiego, Wrocław, Ossolineum: 1974, I (A–B), 487 p.; 1976, II (C–D), 367 p.

- SPECHT F. (1932), Die Flexion der *n*-Stämme im Baltisch-Slavischen und Verwandtes // KZ. Bd. 59. S. 213–298.
- STANG Chr. S. (1942), Das Slawische und Baltische Verbum, Oslo.
- STANG Chr. (1966), Vergleichende Grammatik der Baltischen Sprachen. Oslo-Bergen-Tromsø.
- STANG Chr. (1971), Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen. Oslo.
- STUNDŽIA B. (1994), Mišriųjų veiksmažodžių kirčiavimo dėsningumai, *Kalbotyra*, t. 43/1, 77–84.
- STUNDŽIA B. (1995), Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema, Vilnius.
- SS – Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков), 2-ое издание, Москва, 1999.
- ŠARKA G. (1974), Judėjimo veiksmažodžių leksinės semantinės grupės sisteminiai ryšiai, *Leksikos ir sintaksės klausimai*, Šiauliai.
- TISCHLER J. (1976), Zur Reduplikation im Indogermanischen, Innsbruck.
- ТОПОРОВ В. Н. (1975), Топоров В. Н., Прусский язык, Москва, 1975–.
- TRAUTMANN R. (1910), Die altpreussischen Sprachdenkmäler, Göttingen.
- TRAUTMANN R. (1923), Baltisch-Slavisches Wörterbuch, Göttingen.
- ТРОНСКИЙ И. М. (1960), Тронский И. М. Историческая грамматика латинского языка, Москва.
- TSRG – Толковый словарь русских глаголов: Идеографическое описание. Англиские эквиваленты. Синонимы. Антонимы / Под ред. проф. Л. Г. Бабенко, Москва 1999.
- ULJANOV G. (1891), Улъянов Г. К., Значения глагольных основ в литовско-славянском языке, I, II, Варшава, 1891, 1895.
- URBUTIS V. (1978), Žodžių darybos teorija. Vilnius.
- URBUTIS V. (1981), Baltų etimologijos etiudai, Vilnius.
- VASILIAUSKIENĖ D. (1979), Dėl kalbėjimo veiksmažodžių leksinės semantinės grupės, *Kalbotyra*, t. 30/3, p. 72–78.
- WINDEKENS A. J. (1959), Etudes sur le vocabulaire grec et pré grec, LP 1959, VII, 47–53.
- ZtŽ – Vidugiris A., Zietelos šnektos žodynas, Vilnius, 1998.

SUTRUMPINIMAI

°	– nekirčiuota forma	inf.	– infinityvas, bendratis
~	– cirkumfleksas	intens.	– intensyvas
'	– akūtas	intr.	– intransityvus, negalininkinis
acc.	– akuzatyvas	iter.	– iteratyvas, dažninis (veiksmazodis)
adj.	– būdvardis	j	– judėjimas
ags.	– anglosaksų	la.	– latvių
air.	– airių, airiškas	le.	– lenkų
ang.	– anglų	lie.	– lietuvių
aor.	– aoristas	lit.	– cituojama literatūra
arab.	– arabų	lo.	– lotynų
arm.	– armėnų, armėniškas	maked.	– makedoniečių
atem.	– atematinis, -ė	prk.	– perkeltinė reikšmė
aukšt.	– aukštaičių	mord.	– mordvių
av.	– avestos	nom.	– nominatyvas, vardininkas
berb.	– berberų	norv.	– norvegų
bk	– bendrinė kalba	nva.	– naujosios vokiečių aukštaičių
bl.	– baltų	part.	– dalyvis
br.	– baltarusių	perf.	– perfektas
C	– priebalsis / priebalsių junginys	pl.	– pluralis (dgs.)
Ø	– nulinis priebalsis / formantas	pl. tant.	– daugiskaitinis
Č	– afrikata	pr.	– prūsų
S	– pučiamasis priebalsis	praes.	– prezentas, esamasis laikas
T	– sprogstamasis priebalsis	praet.	– preteritas
R	– sonantas	ps	– psichiniai procesai
caus.	– kauzatyvas	r.	– rusų
dem.	– deminutyvas	redupl.	– reduplikacija
dial.	– tarminis	refl.	– refleksyvas, sangražinis
es. l.	– esamasis laikas	resp.	– atitinkamai
f	– fiziniai procesai	ryt.	– rytinių (tarmių)
fem.	– femininum, moteriškoji giminė	s. š. germ.	– senovės šiaurės germanų
g	– garsas	s. če.	– senovės čekų
gen.	– genetyvas	s. i.	– senovės indų
germ.	– germanų	s. isl.	– senovės islandų
go.	– gotų	s.-kr.	– serbų-kroatų
gr.	– graikų	s. r.	– senovės rusų
het.	– hetitų	sem.-cham.	– semitų-chamitų
ide.	– indoeuropiečių	serb.	– serbų
impers.	– beasmenis	sg.	– singularis (vienaskaita)

sk.	– skaityti(na)	udmurt.	– udmurtų
skyr.	– skyrius, skyrelis	ukr.	– ukrainiečių
skr.	– sanskrito	ural.	– Uralo kalbų
sl.	– slavų	v	– vaizdas
slvn.	– slovėnų	verb.	– veiksmažodis
slvk.	– slovakų	vak.	– vakariečių
subst.	– daiktavardis	ved	– vedų
sva	– senovės vokiečių aukštaičių	verb.	– veiksmažodis
t. p.	– tas pat, taip pat	vo.	– vokiečių
tarm.	– tarminis	vva	– vidurinės vokiečių aukštaičių
toch.	– tocharų	ž.	– žemaičių
tr.	– tranzityvus, galininkinis		Kiti sutrumpinimai kaip LKŽ